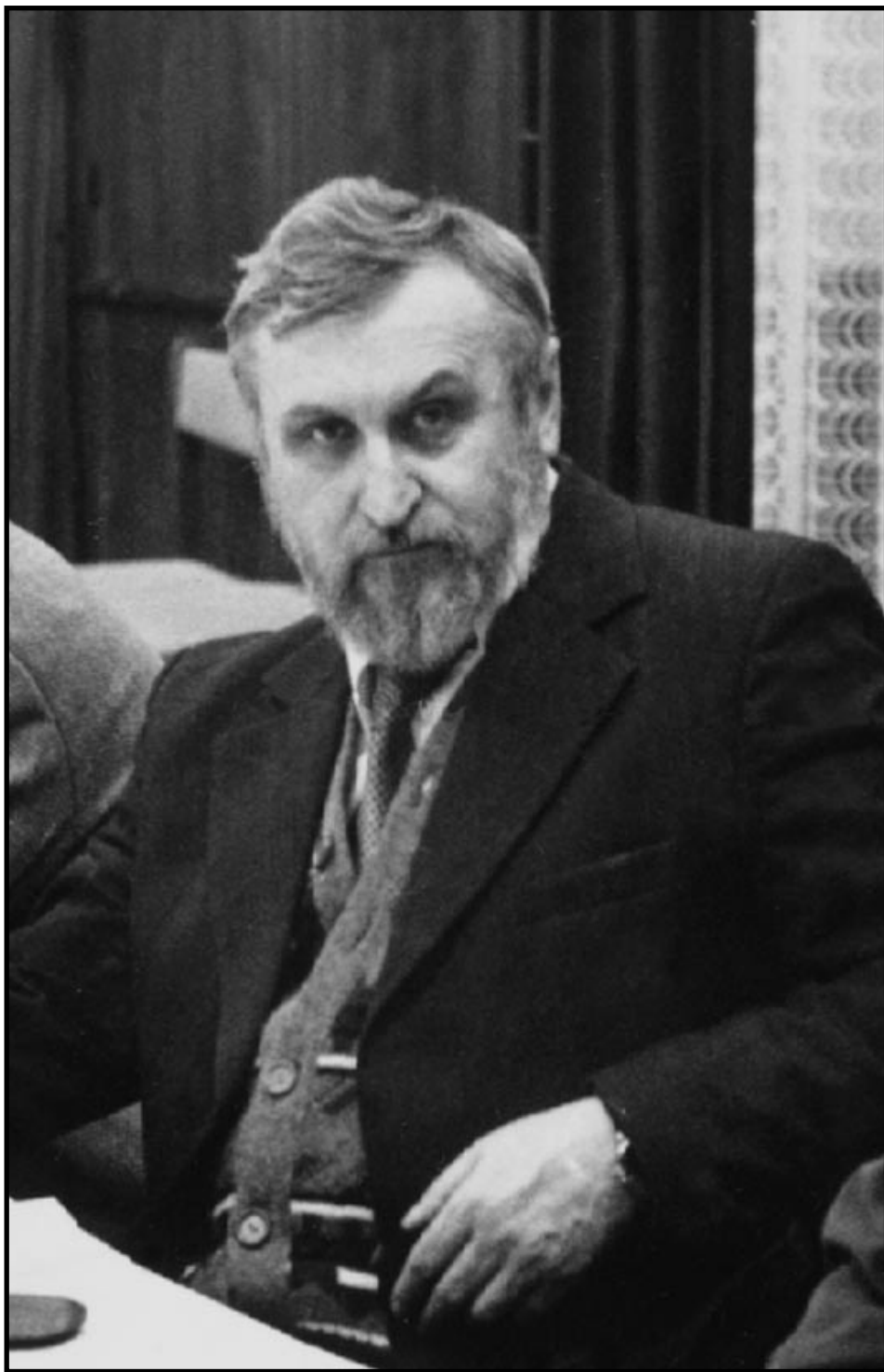

Mészáros Károly

Hétmérföldes csizma nélkül

Válogatott írások II.

1941-2002

Mészáros Károly

Hétmérföldes csizma nélkül

Válogatott írások II.

*Vallomások, vitacikkek, kritikák, publicisztika, beszélgetések,
levelek, naplók*

Válogatta, szerkesztette és az utószót írta

TÓTH LÁSZLÓ

NAP Kiadó
Dunaszerdahely
2005

*A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (Budapest)
és a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma támogatta.*

Publikácia vyšla s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR.

Hétmérföldes csizma nélkül

1

Lehúzott redőnyök mögött, félhomályban, egy nyolcadik emeleti lakótelepi szobában elnyúlva álmodozom irodalomról és önmagamról. Boldogság tölt el, mert legalább álmaimban magas példányszámban jelennek meg könyveim, híres ember vagyok, és írásaim mindenkinek kellenek. Nem néz rám senki sem felülről, nem legyintenek, ha arról beszélek, hogy mi a legfontosabb a világon meg az életben. Álom és ébrenlét között arra is jut villanásom, hogy kedvelnek, ünnepelnek, s ahol megjelenek, üdvívalgások fogadnak.

- Agyamra ment a hőség - mondom magamban, de nem hagy nyugodni egy gondolat. (Lehet, hogy e gondolatra-találás miatt volt szükség az álmodozásra? Az ember ilyen kerülő utakon jut el a célhoz?) Egy gondolat motoszkál bennem, és egészen felébreszt, hogy tudniillik húsz évvel ezelőtt egy zsúfolt internátusi szobában, ugyancsak lehúzott redőnyök mögött, sokkal szerényebb lehetőségek közepette, hasonlókról álmodoztam. Akkor még elérhetőbb közelségben voltak, s komolyan gondoltam azt, amin ma nevetek. Hírnév, bizalom. Húsz évem minden erejével hittem azt, hogy írásaim magas példányszámban fognak megjelenni, hogy ünnepelni fognak, és üdvívalgással fogadnak, ha valahol megjelenek. Akkor még nem volt múltam, nem adták vissza kézirataimat a folyóiratok és a kiadók, még meg sem születtek jó írásaim, mégis egészen biztos voltam benne, hogy könnyen elérhetem a Parnasszust. Csak álmaim voltak. És jövőm.

Mostanság - húsz évvel később, első (!) elbeszéléskötetem megjelenése előtt - szomorúan konstátálom, hogy az a jövő ugyancsak messzi van még, s nemhogy közelebb jött volna az évek folyamán, hanem még odébb csúszott.

Keveset faragtam le belőle, hiába éltem le annyi évet. Két évtizedem sikkadt el nagyon is emberi dolgaim közepette: vizsgáztam életből és irodalomból. Mindkettőből megbuktam. S most ismételhetek: elejétől végig. Előlről mindent. Éltem: iskolába jártam, futballoztam, szerelmes voltam, megnősültem, gyermeket nemzettem, elváltam, újrakezdtam; közben: dolgoztam munkásként, hivatalban, tanítók között, újságot szerkesztettem; közben: olvastam, tanultam, írtam, küszködtem kétségbeesett hőseimmal, kapaszkodtam ruháikba, hogy a felszínen maradhassak. Göröngyös utakon, nagy-nagy kerülőkkel jutottam el idáig, hogy ebben a nyolcadik emeleti lakószobában, a nyári hőség elől mene-

külve, várhatom könyvem megjelenését. Elmélkedésre való idő van, fárasztanak a mozdulatok, csak a gondolatok mozognak. Gyermekelem születését várom, az anyja talán most vajúdik valamelyik kórházi ágyon, s várom könyvem születését, mely tán szintén most készül világra valamely nyomdász keze között.

2

Hogy is kezdődött az egész?

Az első versemet nem egészen tizenhat évesen írtam, 1957-ben. Az Irodalmi Szemlében 1963-ban jelentem meg először. Hat év botorkálás a sötétségből a világosság felé. A sötétség és a világosság is önmagam voltam: nem láttam mást, csak önmagam. Fel kellett fedeznem, hogy vagyok, hogy élek, hogy kellenek nekem a verssorok: hogy kell az életem. Még nem tudtam, hogy kezdhetek is velük valamit, csak hánytam, hánytam ki magamból a parazsat, mely főképp engem égetett. Hiszen nem mutatkoztam meg senkinek. Meg nem is volt rám kíváncsi senki. Senki voltam, tanyavilágból menekült vad idegen, aki még beszélni sem tudott rendesen, csak tájszólással.

Ezt a senkit kellett valakivé alakítanom.

Alig jutottam túl Vernén, Jókain; Mikszáthot olvastam és Jack Londont. Sok volt a pótolnivalóm. Tizennégy évig éltem elzárva a világtól és az emberektől, a természet szabad levegőjére és hangulataira bízva; s bár gazdag voltam, mégis szegény, mert többet akartam önmagamnál: a világot akartam. S nem találtam a megismeréshez vezető utat.

Azt olvastam, amit adtak, meg amit muszáj volt. A kötelező klasszikusokat. Ki hívta volna fel egy vad és idegen fiatal gimnazista figyelmét az ötvenes évek végén a korszerű irodalomra? Tollforgató ismerősöm meg nem volt. S ha lett volna is, mit kezdek vele, amikor még önmagamnak sem mertem bevallani, hogy verseket írok. A hosszú tanyai élet bezártsága még ott élt bennem (s él ma is). Még arra sem tudtam rászánni magam, hogy annak idején a Fórum főiskolai lapnak verseket adjak, pedig jelentek meg abban jóval gyengébbek is az enyéimnél. Tudtam ezt, s tudtam azt is, hogy várnak reám, mégsem ment a dolog, képtelen voltam rászánni magam; szenvedtem miatta, mégsem ment... Míg nem Bárczi Pista, a Fórum egyik szerkesztője fel nem törte egyszer a fiókomat, s ki nem lopta belőle a verseket. Betett közülük néhányat a lapba. Ez volt az első nyilvános szereplésem. Az igaz, hogy a sárga földig süllyedtem szégyenemben, amikor megjelentek, s csak a Nyitra-parti füzesben elbújva mertem elővenni és

megtekinteni... Határtalan volt az örömöm. A bennem szorongó közlési, szereplési vágy egy csöppnyi levegőhöz jutott.

A fuldokló nem merült el a vízben.

A 18. és 19. század irodalmi nagyjainak aprólékos elemzésével tömték a fejünket, hónapokig időztünk Aranyánál, Petőfinél, Vörösmartynál; mindez talán nem is lett volna baj (sőt szükségem volt ezekre az alapismeretekre), de ezzel tömték a fejünket az általános iskolában is, s az érettségi vizsgáig nem jutottunk messzebbre a nyugatosoknál. A főiskolán előlről kezdtünk mindent! Nekem – aki már az általánosban betéve tudtam a Toldit meg a János vitézt – mindez nem sok újat adott, esetleg tágitotta az ismereteimet, de szörnyen gátolt az új felfedezésében.

Nagy sokára jöttem csak rá, hogy magamnak kell új irányban tapogatóznom, ha nem akarok végképp lemaradni minden vonatról.

De merre?

A kezdet kezdetén a tanult formákban akartam kifejezni vágyaimat és félelmeimet, ontottam a stanzákat és a terzinákat, jól alkalmaztam a szonettet, hexameterekben mondtam el legbensőbb titkaimat. Bár minderről tudtam, nem az enyém. Csak a fájdalom az enyém; a hang és a forma nem. Megpróbálkoztam kitörésekkel, a feje tetejére állítottam a szonettet, ha nem is volt rossz, tudtam, hogy nem az igazi. Nem a formában volt a hiba, hanem bennem. A gondolkodásom volt maradi. Könnyű annak, aki fölülről indul, jók a körülményei, s mindene megvan. Az apja révén egy könyvtár áll a rendelkezésére. Nekem semmim sem volt, a mélyről indultam s fuldokoltam. Az újért harcoltam, és nem találtam hozzá a szavakat, a kifejezési formákat. Adynál időztem évekig, akkor nekem ő volt a legmodernebb költő; egészen átjárta lényemet az „adybandis” költészet. Benne találtam meg a választ az akkori (igazi?) hangulataimra, szenvedélyeimre, magyarságom az ő tükrében erősödött, az ő szellemében írtam újszerű régi verseimet: „Bennem sajdul fel újból / a nagy, szenvedő hősi lelke. / Itt, itt, e koszos szobában / születik újjá Ady Endre, / a nagy, szenvedő, hősi lelke.” Mit is mondjak? „Nekem Ady az életem, / nem élhet bennem félelem.” Ezzel próbáltam keresztülvágni magam a sötét dzsungelen. Nem sikerült, mert volt bennem félelem. Ady is eltakart előlem fontos dolgokat, lelassított, megállított, s csak nehezen szabadultam béklyóitól.

Merre tovább?

„Garai, Váci, Ladányi, Simon / itt pihennek elnyúlva a pázsiton...” Nem nyúltam értük, vagyis nem egész lelkemmel, csak úgy, tapogatózva; túl harsánynak találtam költészetüket, nem egészen testhez állónak. Nem hatottak rám felfedező erővel, mindent elsöprően. Aztán véletlenül kezembe akadt egy könyv.

Azzal kezdődött: *Mikor a néma beszélni kezd*. Forbáth Imre versei. Nagy formátumú, piros könyv,¹ s benne ilyen sorok: „Ismerd meg furcsa sorsomat, Te Utánamjövő.” Ahogy beleolvastam a könyvbe, tudtam, hogy megtaláltam valamit: az egyszerűséget, az őszinteséget. Hogy nem feltétlenül kell a költőnek mindig nagyot mondania, patetikusknak, fennköltnek lennie. Hogy a költő önmagából táplálkozik, önmagát emészt, fogyasztja, s amiye van, abból kell verset építenie. És nem feltétlenül a szép a jó. Elcsábított Adyától, messzire csábított. „Csak a költőt rühellem, az istenfáját, / Ki levegőből és madárdalból él. / Hideg vaskampókkal tépjétek szét a száját, / Amikor szépségről beszél!” Íme, a forma és a hang egysége! Klasszikus és korszerű egyaránt. „Az ember azért él, hogy mások hasba rúgják.” Különösen a „hasba rúgják” tetszett. Napok teltek el, amíg felocsúdtam. Vagy: a *Hálaének orvosaimhoz*, a *Ballada egy bank szomorú bukásáról*. „Cirkalmazott aláírásomat tanultam a cég végénél ülve.” Valami csodaszépet kaptam: ebben a nyomorult életben és világban a költő fölülkerekedhet önmagán – őszinteségével, a szatíra erejével s mindazzal, amivel csak egy költő bírhat, mivelhogy a „lélek mérnöke”.

Forbáthtól már csak egy ugrás volt Nezvalig, Villonig, majd Szabó Lőrinc költészete állított meg. Tőle viszont Kassák csábított el, és Apollinaire...

Mindez persze nem ment ilyen egyszerűen és gyorsan. Éveket töltöttem Lev Tolsztojnál, mindent felkutattam, amit tőle magyar nyelven meg lehetett kapni, még oroszul is meg akartam tanulni, hogy eredetiben olvashassam. Átrágtam magam vaskos könyvein: a *Feltámadás*, a *Szevasztopol*, az *Ivan Iljics halála* és a többkötetes naplói máig is kísértenek. Ugyanígy jártam Stendhallal: elkapott, magával ragadott. Ilyenkor nem tudtam másra figyelni, csak reá, a műveire, az életére, a tapasztalataira. Turgenyev következett, majd Maupassant, hogy aztán hónapokig időzzem Dosztojevszkij örültjei között.

Mindez párhuzamosan zajlott. Hol ide figyeltem, hol oda. Lázasan kapkodtam a fejemet: mennyi kincs, mennyi ismeretlen terület, s mind vonzott, mind hatott rám. Mind segített az ember és a világ megismerésében.

Az *Egy szemlélet ellen* vitára² felfigyeltem. Kizökkentett komor magányomból. Egészen tűzbe jöttem. Tudtam, hogy a vitázók újat akarnak. Én is újat akartam. Hosszú, hosszú cikkekben fejtettem ki nézeteimet. Ma szívesen újraolvasnám, de nincs meg. A Fórum sem, melyben megjelent. Első hosszabb írásom volt. Sokan megdicsérték érte. Többek között Tőzsér is, aki a vitát elindította. Egy főiskolástól szokatlanul érettnak találta. Tőzsér akkor már az Irodalmi Szemlében dolgozott. Hasonló írásokat kért tőlem a Szemlébe is.

Nem tudom, kivel vitáztam, csak azt tudom, hogy sok mindent el akartam mondani... A láng ellobbant, komor felhők gyülekeztek fölöttem. Az újjal ismerkedtem, és tömték belém a régít! Persze hogy összeütközésbe kerültem a világgal és önmagammal. A Tőzsérnek tett ígéretemet sem váltottam be. Nem írtam meg a tanulmányaimat és a recenzióimat. Csak később, sokkal később.

Ismét sötét odúmba menekültem, s mint a vakondok éltem hosszú évekig.

Nem mondom, hogy haszontalan évek voltak. Talán mindenki végigjárja ezt az utat, aki el akar érni valamit az életben. Küszködni kell, s valahogy meg kell szabadulni a ránk aggatott koloncoktól. Van, aki egyből ledobja őket magáról, van, akit meg sem érintenek. Én évekig hordoztam: ifjúkori tévelygéseimet, nagyravágásaimat, szerelmeimet, érzélgős magányosságomat. Nem tudtam előbbre lépni, nem volt hétmérföldes csizmám. Bocskorban tapostam.

[1982]

Verseskötetterv

[A változat]

I. Új harcok elébe. Prológus

1. Szerelem	25 sor
2. Éjjel a hídon	52
3. Álmodok	10
4. A bánat	12
5. Csodás lárma a szívemben	21
6. Szerelmesem, nézd	14
7. Úgy hull belém	14
8. Egy pillanatkép	12
9. Új harcok elébe	18
10. Duna-parton	21
11. Tehetetlenül	12
12. Elmélkedések a nagyváros kövezetén	38
13. A szerelem margójára	7
14. Kinek volna kedve megsíratni	25
15. Egyszer már rájövök	35
16. Kopár falak közt	18
17. Töredékek	43
18. Az a szép fiatalasszony	39
19. Szegény ember számvetése	25
20. Én nem tudom	32
21. A Bibliát olvasom	26
22. Lelkem síró Ady-lélek	20
23. Ady Endre	41
23 vers	560 sor

II. Ím, mégis talpra áll

1. Idegen szagú város	36 sor
2. Nem lettem porból	55
3. Hitetlen hittel	16
4. Szellő szárnyán	16
5. Köszönöm, hogy jöttél	14

6. Ha mégis talpra áll	40 sor
7. A regruta búcsúja	29
8. Szemben az árral	4
9. Ó, ifjúság	14
10. Hangodon vonít	35
11. Induljunk mégis	56
12. Bürokraták ellen	16
13. Három versszak	12
14. Három versszak apámról	12
15. A Pokol tragédiája	315
15 vers	670 sor

III. Percenként hull a vérem

1. Zvolen, Hotel Poľana	24 sor
2. Ha szeret a kedves	36
3. Apróhirdetés	40
4. Kassai ballada	28
5. Voltam	44
6. Szerelmes elkeseredés	24
7. Modern hasonlat	5
8. Szerelmes litánia	24
9. Felbári ballada	33
10. Percenként hull a vérem	24
11. Ma újból megkapott	24
12. Felállok még egyszer	20
13. Én, Müncz Kornél	28
14. Benned kiáltunk	24
15. Olyan jó vagyok	28
16. Még élek...	24
17. Nézzetek reá	50
18. Szeretném látni a tengert	48
18 vers	528 sor
Összesen: 56 vers	560
	670
	528
	1758 sor

[B változat]

I. Új harcok elébe

1. Szerelem	25 sor
2. Éjjel a hídon	52
3. Álmodok	10
4. A bánat	12
5. Csodás lárma a szívemben	21
6. Türelemre int a kedves	40
7. Szerelmesem, nézd	14
8. Úgy hull belém	14
9. Ha én szerettem	14
10. Egy pillanatkép	12
11. Új harcok elébe	18
12. Duna-parton	21
13. Tehetetlenül	12
14. Elmélkedések a nagyváros kövezetén	38
15. A szerelem margójára	7
15 vers	310 sor

II. Kopár falak közt

1. Prológus	14 sor
2. Kinek volna kedve megsíratni	25
3. Egyszer már rájövök	35
4. Kopár falak közt	18
5. Töredékek	43
6. Az a szép fiatalasszony	39
7. Szegény ember számvetése	25
8. Én nem tudom	32
9. A Bibliát olvasom	26
10. Lelkem síró Ady-lélek	20
11. Ady Endre	41
11 vers	318 sor

III. Ím, mégis talpra áll

1. Idegen szagú város	32 sor
2. Nem lettem porból	55
3. Hitetlen hittel	35
4. Szellő szárnyán	16
5. Köszönöm, hogy jöttél	14
6. Ha mégis talpra áll	40
7. A regruta búcsúja	29
8. Szemben az árral	4
9. Ó, ifjúság	14
10. Hangodon vonít	35
11. Induljunk mégis	56
12. Bürokraták ellen	16
13. Három versszak apámról	12
14. Jelenet a Pokolból	315 sor
14 vers	673 sor

IV. Attila mondja: tovább

1. Zvolen, Hotel Poľana	24 sor
2. Ha szeret a kedves	36
3. Apróhirdetés	40
4. Kassai ballada	28
5. Három versszak	12
II. jelenet a Pokolból	
6. Voltam	44
7. Szerelmes elkeseredés	24
8. Modern hasonlat	5
9. Szerelmes litánia	24
10. Felbári ballada	33
11. Percenként hull a vérem	24
12. Ma újból megkapott	24
13. Felállok még egyszer	20
III. jelenet a Pokolból	
14. Én, Müncz Kornél	28

15. Attila mondja: tovább	24 sor
15 vers	390 sor
Összesen: 55 vers	1691 sor

15. Olyan jó vagyok
 16. Még élek...
 17. Nézzetek reá
 18. Szeretném látni a tengert

[kb. 1965]

VERSESKÖTETTERV

Báry Károly:³ Kopár falak közt

Szerelem és tévelygés

Éjjel a hídon
 Vers éjszaka, amikor a lámpák elhomályosulnak
 Az a szép fiatalasszony
 Tehetetlenül
 Álmodok
 Szerelmes álmaim
 A szerelem margójára
 Duna-parton
 Te nem vagy otthon
 Nem lettem porból
 Hittelen hittel
 Szellő szárnyán
 Ha mégis talpra áll
 Hangodon vonít
 Induljunk mégis
 Zvolen, Hotel Poľana
 Kassai ballada
 Három versszak

Három versszak apámról
Voltam
Kopár falak közt
Szerelmes elkeseredés
Szerelmes litánia
Itt percenként hull a vérem
Mi, kiket kínozt
Téli szerelmes ének
Nézzetek reá
Szeretném látni a tengert

Érte és ellene

Tavaszi fohász
Csak a sóhaj
Tavas van
Tragédia
Töredékek
Szerelmes forgácsok
Meditáció egy pesti könyvesboltban
Pedáns ballada
Aki élni akar
Elment a nap
A részeg
De hol van a tavalyi hó
Verssorok egy lányhoz
Szerelemsirató
Ne légy ostoba
Hab az árban
Érdek nélkül
Sördal
Feléd fordult
Vének litániája
Érte és ellene
Számvetés
Senki, senki
Itt érnek magasba

Farkasverem
Örömrre mégse leltem
Utolsó vereség

[1966? 1967?]

Az Irodalmi Szemle Vetés rovata⁴ (Németh István) Mészáros Károlyhoz

Kedves Karcsi!

Jelzem, hogy a *Postás* című prózai írásod Mészáros Károly név alatt jön a júniusi számban. Ha megkapod a honoráriumot, a felét küldd el a címemre a közös kasszába.

Mi van a Vürtzer⁵ – vagy mi a csuda nevű emberrel? Nem beszéltél vele? Várom az írását. Ugyancsak Tőled is. A szeptemberi számot június 28-ig le kell adnom, és ezért legkésőbb 25-ig küldd meg. De Würtz...-írást is küldjél.

Mellékelve küldök néhány jelentkezést a táborozásra, és felhívást is. Jelentkezzél, és szervezd be W...t is. És még más értelmes pofákat is. Fontos azért, mert a Vetés munkatársaival közös megbeszélést tartunk. Különben jönnek Romániából is, többek között az Utunk egyik szerkesztője, és még több fiatal költő. Én hívtam őket meg.

Szóval, írást gyorsan küldjél. Ha van valamilyen tanulmány, fordítás vagy recenzió, akkor azt is.

Maradok baráti üdvölgzéssel.

Pista

Nyitra, 1966. június 14-én

Ui.: A versedet nem fogadta el Árpai,⁶ azzal a megjegyzéssel, hogy csak megverselt, rigmusos, közhelyes írás. Magam részéről ennyire rossznak nem találtam, bár igaz, hogy közhely az van benne sok. A gondolat is tetszett...

P.

Az Irodalmi Szemle (Tőzsér Árpád) Mészáros Károlyhoz

1967. VII. 28.

Kedves Mészáros Károly!

Öt versedre próbálok röviden válaszolni:

A szél piszkot hord magával című erősen moralizáló. Honnan veszi a költő a bátorságot a tanácsadásra? Mennyivel „istenebb” ember a költő, mint az átlag halandó, hogy másokat útbaigazíthasson? Véleményem szerint a költői mű önkifejezés s önalakítás, s nem emberjavító prédikáció.

Csallóköz vihara – ez a nyomor-költészet, ez a panaszos hang már a századfordulón is időszerűtlen volt.

Mondanivalójukban a *Sördal* és a *Ki bírja ki*, de kicsit a *Nyúló hegyekről dalolna* is banálisnak, s formájukban szabolcscsásoknak tűnnek.

Miért nem jöttél a táborozásra? Ott szó volt ezekről a dolgokról is.

Üdvözl:

Tőzsér Á.

Az Új Szó (Fónod Zoltán) Mészáros Károlyhoz

Bratislava, 1968. március 28.

Tisztelt Elvtárs!

Versét megkaptuk, közölni azonban nem tudjuk. Íráskészsége, verséből ítélve, van, mondanivalója azonban nem kiforrott.

Elvtársi üdvözlettel:

[olvashatatlan aláírás]

kult. rov.

Az Új Szó (Miklósi Péter) Mészáros Károlyhoz

Bratislava, 1968. aug[usztus] 8.

Kedves Mészáros Elvtárs!

Veronika, Veronika... című karcolatát köszönettel megkaptuk. Az írás többszöri elolvasása után úgy tűnik, hogy nem dolgozta ki eléggé, főleg a gyakran adódó hálás csattanó-lehetőségei csiszolatlanok. Mellékelten ezért visszaküldjük sorait, azzal a kéréssel, hogy olvassa el őket figyelmesen, és próbáljon javítani az említett hibákon. Egyúttal arra is figyelmeztetjük, hogy a karcolat lendületesebb lenne, ha 12-15 sorral rövidebb lenne. Ha mindez sikerül, küldje be ismét a *Veronikát*, s meglátjuk...

Megértését remélve maradunk szívélyes üdvözlettel

az ifjúsági rovat

Miklósi Péter

Az Új Szó (Miklósi Péter) Mészáros Károlyhoz

Bratislava, 1968. aug[usztus] 9.

Kedves Mészáros Elvtárs!

Két újabb rövid írását tartalmazó levelét köszönettel megkaptuk. Az írások egyikét (*Rangersorolás*) rövidesen közöljük. Az *50 éves mama monológja* című karcolatot ellenben, sajnos, nem találjuk közölhetőnek. Az indoklás – akárcsak múltkor: az ötlet ezúttal is biztató, mégis, körmönfont fogalmazása, lassú vonatottsága révén kiaknázatlanul maradt.

Megértését remélve maradunk elvtársi üdvözlettel

Miklósi Péter

Az Új Szó (Miklósi Péter) Mészáros Károlyhoz

Bratislava, 1968. szept[ember] 26.

Kedves Károly!

Veronika, Veronika... című írását kijavítva megkaptuk. Némi módosítással már közlésre is előkészítettük, sajnos azonban a közbejött politikai események nem tették lehetővé, hogy nyomdába küldjük. Most, sajnos, az augusztusi események következtében anyagtorlódás gátolja az anyag közlését.

Megértését remélve maradunk szívélyes üdvözlettel:

az ifj. rovat
Miklósi Péter

Mészáros Károly felvételi kérelme a Dunaszerdahelyi Járási Népművelési Központhoz

Tárgy: Kérvény az üresen maradt állás betöltése ügyében

Felülmegnevezett Mészáros Károly, szül. 1941, jelenleg a dunaszerdahelyi Tanonciskola magyar-szlovák-polgári nevelés szakos tanítója, állásért folyamodik az Osveta vezetőségéhez, amennyiben az üresen hagyott hely (Babusek Károly által) még esedékes lenne.

Az állás betöltésére érdemesítenek a következő tényezők: a főiskolai éveim alatt magyar szakot tanultam, mely idő alatt bizonyos műveltségre tettem szert (a főiskola befejezetlen); hosszabb ideje foglalkozom irodalommal, több versem és írásom jelent meg már az itteni lapokban; a publicisztika is erősségem.

Mindezen tényezők mellett feljogosít az a beszélgetés is, amelyet Szuchy Emil bácsival folytattam, aki érdemesnek minősített az állás betöltésére.

Szeretném, ha a kérvényemet segítő szándékkal vennék kezükbe, s nem utasítanak el, mivelhogy a jövőm biztonsága a tét.

Mély tisztelettel:

Mészáros Károly

Steiner Gábor testközelben

Különvélemény Szabó Béla Hűség című regényéről

Szabó Béla *Hűségét* többszöri nekirugaszkodással sikerült elolvasnom. Ez a „nekirugaszkodás” nem éppen rosszhiszemű, mert Steiner Gábor alakja mint történelmi személy érdekel, és igazán nem mondhattam, hogy a regény olvasása előtt alaposabban ismertem volna, főleg a magánéletét vagy a komáromi éveit. Amit tudtam róla, az főleg középiskolai tananyag volt, erősen szorítkozva a munkásmozgalomban való pozitív eredményeire, zsidó voltára, mártíromságára. A regényt tehát úgy vettem kezembe, hogy végre megismerhetem ezen érdekes ember igazi arcát, életének folyását, körülményeit – az élő, a gondolkodó embert. És Szabó Béla dicséretére mondva, kielégíthettem ezt a vágyamat, s elmondhatom magamról, hogy megismertem Steiner Gábort, és olyannak ismertem meg, amilyen képzeletemben volt. Szóval örülök, hogy van ez a regény.

Miért akkor mégis a többszöri „nekirugaszkodás”?

A továbbiakban talán sikerül fényt derítenem rá.

A *Hűséget* három időbeni részre lehetne felosztani: gyermekévek, inasévek, a munkásmozgalommal való találkozás évei – egészen a Tanácsköztársaság bukásáig.

A regény kezdetén Steiner Gábor hétéves, még Gáborkának hívják, és készül az iskolába – a végén harminckettő, családos apa, és élményei, tapasztalatai vannak a harcból, amely lényegében még előtte áll.

Huszonöt keserves évet dolgozott fel az író főhőse életéből. Nézzük meg, mit sikerült ebbe a huszonöt évbe beleírnia.

Vázlatosan, az alábbiakat találtam benne:

1. A gyermekévekre kilencvennégy oldalt használt fel Szabó, az inasévekre nyolcvanötöt, a többi oldal (százhatvanöt) marad a munkásmozgalomra. Ehhez azonban hozzá kell fűzni, hogy amikor Steiner Gábor elindul Komáromból, a műveltsége egyáltalán nem olyan alapos, hogy a munkásmozgalom jelentőségét felismerhette volna, tehát évekre volt szüksége, művelődésre, hogy részben megértse a forrongó, mozgolódó Európát, megérthesse Rosa Luxemburgot és Karl Liebknechtet: nagy ideáljait. Erre konkrétan több mint egy év szolgál, amikor európai körútra indul néhány nyomdásztársával, húsz oldal a könyvben, de általánosságban nem ez az év érleli azzá, amivé válik, hanem a következő tíz év: a 20. század legbonyolultabb időszaka, az első évtizedek, a császárok, a cárok bukásának ideje, a világháború, a nyomorúság – vegyítve mindez persze

családi, házassági problémákkal. Ez a mozgalmas tíz év tíz oldalon keresztül fut csupán.

Steiner Gábor 1917-ben kezd bekapcsolódni a forrongó eseményekbe; száz-huszonkilenc oldala van, hogy bonyolult és nehéz magánélete mellett valamit tehessen a magyar munkásokért, valamiből kivehesse részét.

Amint ebből a vázlatból kitűnik, a *Hűség* célja nem éppen Steiner Gábor forradalmi tetteinek, hanem egy élet folyamatának bemutatása volt, apró örömekkel, buktatókkal, fordulópontokkal, kiemelve azon részeket, amelyek Steinert forradalmi emberré lenni kényszerítették, emelték vagy tették. Természetesen, hogy a külső ráhatások ne vesszenek semmibe, szükség volt ehhez belső, szubjektív lelki adottságokra is. Tehát az életrajzi regény, lényegében, lélektani regény is, és az író tolla itt bicsaklik meg néha, mert nála az érzelem sohasem természetes formájában jelentkezik: vagy szentimentálisan, vagy eltúlzottan, vagy naivan.

2. Vegyük például mindjárt a gyermekéveket. Steiner Gábor hétéves, készül az iskolába, de ha ezt nem hangsúlyozná az író, azt hihetnénk, legalább kamaszfiúról van szó, annyi intelligencia, öntudat, okosság van benne. A kisfiúról alkotott kép túlidealizált, s bár Szabó Bélát úgy ismerjük, mint a gyermeklélek bűvárát – erről nem egy írása tanúskodik, például a felejthetetlen *Első ajándék*, s a jól sikerült gyermekrajz, a *Marci, a csodakapus* is –, itt abba a hibába esett, hogy egy híres embert másféle gyermeknek képzelt, mint amilyenek a gyerekek általában. Egy ilyen kommunista harcos bizonyára más gyerek volt, véli az író, mint a többi. Valahogy már a gyermekkorban is meg kell, hogy lássék az a maréknyi különbség, amely Steinert felnőttkorában kiemelte az átlagos emberek közül. Erről azonban nem vagyunk meggyőződve. Vannak ugyan csodagyerekek, ő azonban nem volt az.

3. Szabó Béla Steiner Gábor érzékenyen reagáló természetét igyekezett megfesteni – ezt helyeselhetjük is. Csak az válhat igaz emberré, aki nem megy el közömbösen a dolgok mellett, aki gyötrődik rajtuk, aki segíteni akar – érezzük, hogy az író ezt akarta érzékeltetni, ez azonban csak félig-meddig sikerült neki. Művészi eszközei naivak, egyszerűek, s a dialógusok, bármennyire is elkülönítette az író a kis Steinert a többi gyerektől, annyira közönségesek és általánosak, hogy az ember mosolyogni kénytelen rajtuk. „De kérem, itt valami nincs rendjén!”

Nem mondom, van néhány hitelesebb, jobb dialógus is a regényben, amelyekből kitűnik Szabó gyermekismerete. Kár, hogy nem tudta megtartani mind-

végig ezt az egyedüli hiteles színvonalat. Az esetben nem érezte volna az olvasó, hogy ez és ez nem illő egy gyermekhez, aki valami különleges tulajdonságokkal van felvértezve. Nem hiszem, hogy a gyermekkor a felnőtt cselekedeteiből kell visszavezetni, megítélni, megírni, létrehozni. Nem lehet ugyan elszakítani tőle, egy-egy kép él a felnőttben, de ezek nem befolyásolják őt olyannyira, hogy valamiféle logikai összefüggésre kellene gondolni.

A leginkább elnagyolt rész a regényben tehát a gyermekkor ábrázolása. Az író a 98. oldalon jön rá, hogy alakját eltúlozta, mert ezzel a mondattal igyekszik magát menteni: „Gábor a korához képest rendkívül érett gyermek.” Utána már érezzük, hogy az író realisabb eszközökhöz folyamodik. Az inasévekben például már egészen olvasóközelségbe képes hozni a kamaszodó Steiner Gábort.

4. Az életrajzi regénynek nem a bonyolultság, az izgalmasság a fő ismérve, inkább a hősei körül zajló társadalmi élet bemutatása, ehhez azonban alapos szociológiai ismeretre, látásmódra van szükség. A Steiner Gáborhoz hasonló történelmi személyiségekkel általában úgy vagyunk, hogy többnek hisszük őket, mint amik; az írónak azonban nem a *hiszemre* kell támaszkodnia, hanem a realitásokra.

Szabó Béla társadalomrajza, szociális érzékenysége magasan fölülmúlja a főhős jellemének megrajzolását. A regényben azok a részek jók, amelyek a főhőstől függetlenül zajlanak: Steiner Gábor mintegy külső szemlélője ezeknek – gondolok itt a zsidó szabó család életének, a szolgálólány kapcsolatának a családhoz, a kufár üzletesek valódi zsidóságának bemutatására. A szolgálólány alakja sokáig színen marad, ő Gábor kamaszszerelmének alanya. Egy-egy dialógust leszámítva az író ezen a kapcsolaton keresztül tud az első részben a legközelebb férközni a hőséhez.

5. Sok szó esik írásomban a párbeszégekről. Szabó sok helyütt rosszul készíti elő és rosszul használja ezeket. Túl nagy jelentőséget tulajdonít néhány oda-vetett mondatnak, kiemelve ezzel a jelentéktelen mondatok által kiváltott érzelmi hatást:

„- Gábor, hát nem szégyelled magad?

És Gábor elszégyellte magát.”

Vagy:

„- Sikerült, Gábor, örülök, hogy nem vallottam veled szégyent.

- Miattam még senki sem szégyenkezett. Soha olyat nem tettem.

- Csak nem haragszol rám, Gábor?”

Ez a „Csak nem haragszol rám, Gábor?” naivan hangzik a lány szájából, túlságosan váratlanul következik be. A közbeeső mondatból, és Gábort ismerve, nem ez a mondat kívánczik ide: nincs meg a pszichológiai alapja, és ennél fogva hiteltelenné teszi az egész beszélgetést.

Hasonló, rosszul használt mondatok egész garmadája található a könyvben. Nem kerülhetem ki a legeltúlzottabb részt, amelyben néhány forradalmi jelentőségű mondatnak igen nagy következményeket tulajdonít Szabó: Gábor élete folytonos veszélyben forog, a felesége ezért segítségért folyamodik férje egyik testvéréhez, Fancsihoz, hogy győzze meg Gábort: menjen el Pestről. Fancsira az a jellemző, hogy nagyszájú, kitűnő kereskedő, politikával sohasem foglalkozott. Alaposan felvértezve jön, hogy Gábort meggyőzze. Az összecsapáson jelen van Gábor barátja, aki védelmébe veszi őt. Többek között ezeket mondja: „- ...Megnyugtatom, ha van olyan, aki Gábort zsidóbolsevistának nevezi, az engem is annak nevez, és egyfajta sorsot szánt nekünk. Harci programunkban benne van, hogy mindenfajta kizsákmányoló vagy nemzeti elnyomás ellen ki-méletlenül harcolnunk kell. Nos, azt akarják, hogy erről a harcról Gábort lebeszéljem?...”

Nem a szöveg rossz itt, hanem ahogy Fancsi reagál rá. Magába száll, megköszöni a szép beszédet, szinte azonosul vele. „Zsiga válasza reflektorfényvel világította meg az életét: rájött élete céltalanságára.” Még szerencse, hogy a későbbiekben maga az író is elfelejti, hogy ennyire megváltozott alakjának a lelkvilága, s nem teszi meg őt a munkásmozgalom aktív harcosává. Fancsi marad, aki volt.

Az ilyen reflektorfényeszerű megvilágításokban nem hiszek, s velem együtt a többi olvasó sem.

Ugyancsak nem emeli a regény értékét a főhős (vagy hős) jellemének kidomborítására irányuló túlhalmozott jelzők sora sem: „... így szabadult ettől a csúf szégyentől, amely marta, kínozza és félelemmel töltötte el”; „...a csalódás és a keserűség felváltva hullámozott benne”; „...egy hatalmas pofon csattant az arcán. A csattanás jó sokáig visszhangzott benne, füle zúgott, harag, fájdalom, dac háborgott benne.” Vagy másutt: „- Mit használ mindez - kulcsolta egymásba csontos ujjait Kálmán -, ha nem tudok beszélni. Zavar, öröm, fájdalom és szégyen dül bennem.” És így tovább, több helyütt is. Tulajdonképpen azért rossz ez, mert az okok nem olyan méretűek, hogy ilyen hatalmas érzelmi telítettséget váltánának ki, s így ez nem mélyítést eredményez, hanem sekélyességet.

6. A regény attól kezdve, hogy Gábor elhagyja Komáromot, érdekesebbé, színeesebbé válik. Kezd kidomborodni Steiner Gáborban a gondolkodó, a kö-

vetkezetes magatartás, a kitartó természet s ítélőképességének fejlettsége. Ugyanezt érezzük később is, amikor előre látta, hogy a korábbi kormány rendőrségét kár volt átvennie az új kormánynak, mert annak tagjai semmi képp sem változhatnak meg egyik napról a másikra. Előrelátása később be is igazolódott.

Szabó Béla Steiner szemével vizsgálja a Tanácsköztársaság bonyolult napjait. Kivezet bennünket az utcára, részt veszünk a tüntetéseken, vállaljuk a harcot is. Bepillantást nyerünk a rendőrség munkájába, elborzadunk a kínzásoktól, és örülünk, amikor Kun Béláék kiszabadulnak.

Steiner Gábor ezekben a napokban mindenütt ott van, ahol valami történik. Nem ő a vezető, nem ő a legfontosabb ember, „de harcos, de proletár”. Részt vesz az igazi harcban is, amikor az antant letörni igyekszik az új köztársaságot.

A forradalom bukása után Komáromba menekül az üldöztetések elől.

Szabó Béla a hibák ellenére is jól rajzolta meg Steiner Gábor alakját. Forradalmisága később válik ugyan jelképpé, de már itt is képet kapunk a későbbi Steinerről, a harcosról, a segíteni akaró emberről, az elveiben nem hátráló, következetes egyéniségről.

[1969]

Mészáros Károly felvételi kérelme a Žitný ostrov – Csallóköz szerkesztőségéhez

Dunaszerdahely, 1970. 7. 10.

Tárgy: Kérvény

Felülmegnevezett Mészáros Károly, szül. 1941. december 12-én, azon kéréssel fordulok a tisztelt szerkesztőbizottsághoz, hogy a lapnál üressé vált szerkesztői állásba szíveskedjenek felvenni. Erre a kérésre az jogosít fel, hogy több szóbeli ígéretet és hívást kaptam Németh Béla és Pongrácz Lajos elvtársaktól.

Mivel tehetségem és képességeim mindig ez irányba vonzottak, ezért szeretnék ebbe az állásba kerülni. Minden irodalmi és publicisztikai műfajban otthonosan és biztosan mozgok. 1963 óta publikálok a hazai magyar lapokban

– verseket, novellákat, karcolatokat, riportokat, tudósításokat, de irodalmi tanulmányokat és könyvismertetőket (recenziókat) is írok.

Jelenleg a Járási Építőipari Vállalatnál dolgozom mint önálló tanoncfelölős – az állás felelősségteljes és kitűnő, de írói, szerkesztői ambícióimat ebben az állásban nem tudom kamatoztatni.

Remélem, kérésem kedvező elintézését nyer – és minden erőmmel hozzájárulhatok a lap színvonalának emeléséhez.

Elvtársi üdvözlettel:

Mészáros Károly

Mészáros Károly felmondólevele a Járási Építőipari Vállalathoz

Dunajská Streda, 30. 7. 1970

Tárgy: Kérvény

Felülmegnevezett Mészáros Károly, az üzem tanoncfelölőse a jelenlegi állásomból szeretném felmentésemet kérni, mivel a Szlovák Kommunista Párt Dunaszerdahelyi Járási Bizottsága és a Járási Nemzeti Bizottság hetilapjánál, a Csalóköznel (Žitný ostrov) megüresedett egy szerkesztői állás, szeretnék abba az állásba elmenni.

Az üzemünknel nagyon jó állásom volt, igyekeztem tudásom legjavát nyújtani, de mivel ezen új állás sokkal jobban vonz, sokkal jobban tudnám tehetségemet kifejteni, jobban tudnám az erőmet a társadalom javára fordítani, ezért kérem az üzem Igazgatóságát, hogy jelenlegi állásomból mentsen fel. Egyúttal kérem az üzemtől való eltávozásomat s az ezzel járó adminisztratív munka mielőbbi elintézését.

A kérésem kedvező elintézését előre is megköszönöm.

Elvtársi üdvözlettel:

Mészáros Károly

Tóth László Mészáros Károlyhoz

Karesz Sógor!

Fél kettőkor érkeztem Komáromból, üres zsebbel, persze. A levél is emiatt íródik. A fiókomba csúsztatnád azt a bizonyos százast, tudod, a zöldet, mert irtó nagy szükségem lenne rá. Holnap valószínűleg Pestre utazom, kocsival visznek, minden fillér nélkül. Vasárnap Gútán vagyok. A lábam gyógyulgat. A jövő héten pénteken, ha sikerül egy ezrest szereznem, Bukarestbe utazom, s ott leszek egészen április ötödikéig, amikor is este öt órakor a Komáromi Múzeumban kell megjelennem, a Marián Minarovič–Kopócs Tibor-tárlaton. Csak azután térnék vissza végre Dunaszerdahelyre. Nos, szia, és várom a százast.

Jó hétvégét!

*Tóth László
[1971 eleje]*

Duba Gyula Mészáros Károlyhoz

1971. március 26.

Kedves Mészáros Károly!

Levelét, melyet önálló kötetének a kiadásával kapcsolatosan hozzám írt,⁷ megkaptam. Én, amennyire ismerem az anyagot, az egészet nem tartom kötetre érettnek, s ezentúl nincs is mód önálló kötet kiadására a következő okokból: a Madách Könyvkiadó jövőre kiad egy prózaantológiát, melyet a fiatal írók eddig publikált írásaiból én állítok össze. Az antológiában Ön is szerepelni fog. Ez az antológia aztán – az *Egyszemű éjszakához* hasonlóan – megnyithatja a fiatal szerzők önálló köteteinek a sorát. Kérem ezért, küldje el a címemre azoknak az írásoknak a kéziratát, illetve újságkivágásait, amelyeket erős önkritikával megválogatva az antológiába szán.

Válaszát minél hamarább várom, és maradok
üdvözzel:

Duba Gyula

Mészáros Károly Duba Gyulához

Kedves Duba Gyula!

Nagyon örültem a levelének, amelyben arról értesít, hogy a prózai antológiában én is szerepelek, illetve szerepelhetek. A kötet ötlete itt a Tóth Lacival való beszélgetés közben merült fel: az anyag gyűlik, a tervek szaporodnak, látszatjuk meg nincs! Az antológiát azonban jobb dolognak tartom. Nem mintha félnék az olvasó elé menni, de több ember hangja nagyobb erőt képvisel, s könnyebb elindulni egy úton annak, aki már antológiában szerepelt.

Kitérőként csak annyit, hogy a hozzám küldött levél borítólapján – a szöveg fejlécén nem! – rosszul volt a címem feltüntetve, s csak a Bereck Józsinak köszönhetem, hogy kézhez kaptam, mert az ő falujukba ment. A kettőnk címét könnyen össze lehet téveszteni, csak annyi különbség van, hogy ő Dolný Bar (Albár)-on lakik, én Horný Bar (Felbár)-on. Bizonyára valami elírás jött közbe, elnézést, hogy megemlítem.

A megírt írásaim legjobbainak az alábbi novellákat tartom:

Ella Mari magánügye

Kikapcsolódás

A főhős

*A kalauznő*⁸

Az első kettő megjelent a Szemlében, *A főhős* a Hétben; *A kalauznőt* nem oly régen elküldtem az Önök címére.

Az *Ella Mari magánügye* 23 oldal (flekk), a *Kikapcsolódás* 9 oldal, *A főhős* 5 oldal, *A kalauznő* kb. 35 oldal.

Nem akarok sokat magyaráz[kod]ni, de a *Kikapcsolódás*hoz hozzáfűzöm, hogy azóta írtam hozzá két részt – kibővítettem az elejét és a végét: így 20 oldal lett, és a *Vergődések* címet adtam neki. Ebben a változatban küldöm el Önnek. Sajnos, nem sikerült eldöntennem, hogy ez a kibővítés emelte-e a novellám, vagy rosszabbá tette. Nagyon örülnék, ha Ön ezt megnézné, és véleményt alkotna; ha úgy találná, hogy a kibővítés nem javított, akkor örülnék, ha csak a *Kikapcsolódás* részt fogadná el.

Levele mindenképpen boldoggá tett, s nagyon jó volna, ha minden szépen sikerülne. Ha valamiben szükség lesz rám, várom a levelét.

Üdvözzel:

Mészáros Károly
[1971. március vége]

Mészáros Károly az Új Szóhoz (Bábi Tiborhoz)

Kedves Bábi Tibor!

Egy novellával keresem fel Önt, s örülnék, ha megnyerné tetszését, és közlésre bocsátaná. A novellán nagyon sokat dolgoztam, bár nem vagyok vele túl elégedett, de úgy érzem, sikerült megírnom azt, ami eredetileg tervem volt: az albérleti problémát. Azt hiszem, erről a témáról ma már csak humorosan lehet írni... akasztófahumorosan, hisz kevés embernek jelent ez életbe vágó problémát (nem zárom ki viszont az életbevágóságát sem). Hogy mennyire sikerült, megítélését Önre bízom. Van bent egy másik novellám is az Új Szó szerkesztőségében, a *Huszonöt korona* című (nem tudom, Bárczi átadta-e Önnek?!), amennyiben igen, úgy szeretném, hogy ha közlésre nem kerülhetnek, legalább a véleményét írja meg e két novelláról címemre: Mészáros Károly, Redakcia Žitný ostrov–Csallóköz, budova OV KSS Dunajská Streda.

Köszönöm előre is a szívességét.

Elvtársi üdvözlettel:

Mészáros Károly
[1971. szeptember ?]

Az Új Szó (Bábi Tibor) Mészáros Károlyhoz

Bratislava, 1971. szeptember 28.

Kedves Mészáros Károly!

Hozzánk beküldött *Oszkár* című írása összeegyeztethetetlen lapunk pártjelle-gével, ezért mellékelve visszaküldjük.

Elvtársi üdvözlettel:

kult. rov.
Bábi Tibor

Az Új Szó (Tőzsér Lajos) Mészáros Károlyhoz

Bratislava, 1972. március 29.

Tisztelt Mészáros Károly!

Bonyodalmak 25 korona körül című írását közöltük. További írásait is örömmel fogadjuk.

Tisztelettel:

*kult. rov.
Tőzsér Lajos*

Mészáros Károly az Új Szóhoz (Tőzsér Lajoshoz)

Kedves Tőzsér Lajos Barátom!

Az után a kis írás közlése utáni leveledet megkaptam. Nem is tudtam, hogy az Új Szónál vagy. Láttam a cikkeidet az újságban, de gondoltam, hogy aktív levelező[vagy]... De úgy látszik, te sem lettél hű a pedagógiai pályához. Vannak arra kevésbé alkotó jellemű emberek, csinálják azok... Igazad van. Én is úgy gondolom. A mi kis irodalmunkban minden tollra szükség van, hogy tudjunk eleget írni magunkról.

Én elég sokat írok mostanában, csak nem minden sikerül. Kísérletezem. Ez a *Magányosan* című novella is kísérlet. Ha tetszik, s el lehet intézni a közlését, tedd meg, ha nem, úgy küldd vissza. Ha készül másik, majd küldök.

Örülök, hogy újból olvashattam leveledet, habár nagyon rövidke volt.

Baráti üdvözzel

*Mészáros Károly
[1972. június ?]*

Az Új Szó (Tőzsér Lajos) Mészáros Károlyhoz

Bratislava, 1972. június 29.

Kedves Károly!

Magányosan című írásod, jellegénél fogva, nem közöljük, ezért visszaküldjük. Tudom, satírának készült, azonban nem eléggé átütő erejű. Hagyj fel a „minden mindegy” állásponttal, és próbálj meg kivezető utat keresni hasonló helyzetekből – de meggyőződéssel!

Nagyon kérek, ne vedd rossz néven az elutasító választ, hiszen ez nem azt jelenti, hogy nem tudsz írni. Sőt, nagyon tetszenek az írásaid, s éppen ezért szeretném, ha minél többet küldenél.

Üdvözlettel:

kult. rov.
Tőzsér Lajos

NAPLÓJEGYZET

1973. április 18-án

Nem tudok napirendre térni afölött, hogy férjhez mentél. Egészen új minőségben állsz előttem: egyszeriben megváltozott az alaphelyzet. Te is úgy kötödsz egy alaphoz, mint én, s ez az alap szinte mozdíthatatlan. Milyen mély szakadék lett hirtelen közöttünk! Pedig nem ezt akartuk. Valami szebbet, valami jobbat. Talán csak az én lelkemben van szakadék, csak én állok a szakadék szélén.

Mindig szakadékok kísértenek. Pedig szédülékeny vagyok, és jobban szeretem a biztonságos talajt a talpam alatt, mint [a] mély gödröket. S mindig és mindig félelmetes gödrökön bukácsolok át, s talán már sohasem érek a biztos talajra.

Talán a Földön nincs is biztos talaj. Az ember szennyes állat, és a mocsokban szeret. S legalább engednék az embert nyugodtan a mocsokban úszni!

Május 20.

Ma Pozsonyban jártam, és láttam egy amerikai filmet, amelyben olyan szép lány volt a főhős, mint Te – olyan hozzád hasonló gyönyörűség; ellágyultam, és csodálatos dolgok leptek meg. Te velem voltál valahol – mindegy, hol, mert még sehol se voltál velem –, most a májusi akácfaillat ráfeküdt a mellünkre, és mi énekeltünk.

A film különben arról győzött meg, hogy az embert csak az igaz szerelem teheti boldoggá, s azt nem mindig a házasságban találja meg. Tudom, nem illik egy alig egy hónapja házas asszonynak – hogy nem érzem még veled kapcsolatban ezt a szót! – ilyeneket mondani, de mivel a házasság nem rekeszthető el az élettől, annak egy fontos tartozéka, ezért ezzel együtt kell az életről és a szerelemről beszélni.

Éppen azt fogalmazta meg a film, hogy a szerelem független minden kötöttségtől: nem lehet erőszakolni, és nem lehet eltüntetni. Bennünk fejlődik, és bennünk alakul, amilyenre alakulni van módja; egy azonban biztos: az emberi élet szerelem – és szerelmi lángolás – nélkül teljesen üres, [??] villózik maga a test és a lélek is – lesüllyed az állatok színvonalára. S hányan hullunk ebbe a válságba akkor, amikor legyőzni igyekszünk minden lángolást, minden igaz érzést – félelemből és kispolgári meggondolásból!

Látalak messziről *május 23-án*: lenyírtad a hajad; mindig csodáltam a rövid hajú lányokat. Szeretnélek közelről is látni, hogy megcsodáljalak, de te már nem érsz rá. Mindig rohanni látlak. (Én is rohanok mindig! Csak tudnám, hova rohanunk mindig, s főképp minek rohanunk. Rohanunk az életünk elébe? Hiszen azt magunkkal hordozzuk – vagy az rohan velünk?)

Egyszer meg kellene állnunk valahol, nagyon megállnunk. Mert ez az állandó rohanás, ez a végtelen helyváltoztatás kivégez bennünket. Félő, hogy nagy rohanásunkban elkerüljük egymást.

Pedig kellene találkoznunk mindennek ellenére is. Nekem nagy-nagy szükségem volna rá; szükségem volna erőre, nagy lendületre, igaz életre. Szükségem volna rád! Mindegy, hogy milyen minőségben, hiszen csakis emberi kapcsolat[...?] van szó, s ez sok! Szükségem van a te szépségedre, hangodra, szemedre, a te egész lényedre. Csak arra, hogy lássalak, csak arra, hogy csodáljalak. A nagy rohanásban elsiklik a lényeges: mi! A mi életünk földi tartalma.

Milyen gyönyörű a májusi ég! S hogy megszédít az akácfaillat!

Tézisek a tájról

A művészet tárgya az ember; az emberi viszonyok. Sok minden tisztázódott ebből a viszonyból az írók tolla, a festők ecsete által, de a világ egyre bonyolultabb, s változnak a viszonyok. Újra és újra fel kell tárni, fel kell ismerni ezeket a viszonyokat, hogy ezáltal megismerjük a létünket, önmagunkat – s a jövőt.

Légy „Párizsban vagy Szatymazon” – ha igazi művész vagy, azt fogod figyelni, hogyan élnek ott az emberek. A nagy gótikus házakban, csodás palotákban, málló várromokban, karcsú új épületekben – iszonyatos drámai konfliktusok közt fejlődik az ember.

A táj elbódít, lenyűgöz, de a tájban mindig ott van az ember. A maga óriásságával (és száanalomra méltó törpeségével): kilép elének a tájból. A táj is én vagyok, mondja.

Az embert nem szakíthatjuk ki a környezetéből. Abban él, abból táplálkozik. A táj = környezet: eszköz az emberi lélek ábrázolásához. Mennél jobban megismerjük az embert körülvevő tárgyakat, annál mélyebbre jutunk személyének megismerésében.

Nincs kimondott táj. Minden embernek más tája van. Táj a Föld, a világ minden része táj; táj a világmindenség. Tájból tájba megyünk.

Zalabai Zsigmond azt mondta egy helyütt, hogy Móricz Zsigmond azért nem vonulhat be az irodalmi nagyságok közé, mert túlságosan földhözragadt.

Móricznál nagy szerepe van a tájnak. Minden magyar írónál nagyobb. Móricz tája – a magyar szegényparaszti élet tája. Táj, mely csodálatos és végtelen. A szegény ember tája: a sorsa. Tája a szegénység.

A mi tájunk – a csehszlovákiai magyar élet tája. A maga bonyolultságában és szépségében. A csehszlovákiai magyar művész csak ebből a földből táplálkozhat. Az ő tárgya – a csehszlovákiai magyar ember.

[1973]

Az Irodalmi Szemle (Tóth László) Mészáros Károlyhoz

Pozsony, 1975. VII. 11.

Sógor!

Megbeszélésünkhöz híven legkésőbb augusztus 15-ig várom az új novelládat, esetleg a *Lány...* átdolgozását, hogy besorolhassuk a csallóközi számunkba⁹. Ugyancsak addig várom a falud sportéletéről szóló jegyzetedet is, persze ügyelj azokra a szempontokra, amelyekről beszélgettünk.

Üdvözl:

Tóth László

„Konokul megvalósítani önmagunkat...”

Beszélgetés Mészáros Károllyal

○ *Olykor túlságosan zárkózottnak találalak, és képtelennek az elrugaszkodásra.*

– Tartózkodó magatartásom mögött egyrészt intenzív érzelmi élet, másrészt a tanya, vagy jobban mondva: a puszta emléke húzódik. Tizennégy éves koromig pusztákon éltem. A puszta elzárt a világtól (a tárgyi megismerés lehetőségeitől természetesen nem), de gondolkodásban – s ezt serdülőkoromban megrendüléssel tapasztaltam – elmaradtam a velem egykorú falusi vagy városi gyerekektől. Zárkózottságom tehát nem indokolatlan... És olykori elrugaszkodás-képtelenségem is a puszta rovására írandó. Bár boncoltam, bíráltam a körülöttem zajló világot, sokszor teljesebben, mint a velem egykorúak, mégis lassan érő, lassan gondolkodó gimnazista voltam.

○ *Somorján érettségiztél, majd a nyitrai tanítóképző után, hosszú kerülővel, 1970-ben a Csallóközhöz kerültél. Hogy fér meg benned az újságíró és az író?*

– Elég marakodón és tisztázatlanul. Diákkoromban csak az újságíráson keresztül tudtam elképzelni az irodalmat, s mint legszebb vágyaimat általában, azt is eltitkoltam szüleim, barátaim és tanítóim előtt, hogy eszmélésem óta újságíró akartam lenni. Hogy a laphoz kerültem, beláthatod, azzal titkolt vágyam telje-

sült, és szívvel-lélekkel és adott tehetségem teljével írom cikkeimet. És nagy odaadással, hiszen az újságíráshoz hatalmas szellemi és fizikai erő szükséges. Viszont tény, hogy a napi publicisztika megfékezett kissé írói pályámon. Más oldalról viszont lendületet is adott: a világkép kiszélesítésében például, vagy hogy eljutottam a tudatos munka szakaszához. Mindezek hozzásegítettek az egyensúly megtartásához, segítségükkel ráleltem szellemi függetlenségem útjára. Nem szívesen bizonygatom, hogy író vagyok vagy lehetnék. Ez az elvégzett munkából önként adódik: inkább azt mondom, elkötelezettségemet szeretném kiteljesíteni, hisz „nekem Ady az életem, én József Attilát örököltem”.

○ *Ez a tervezet még nem határozza meg helyed az irodalomban, csak mozgásirányodat. De ha már a jövőről beszélünk, hadd kérdezzem meg, miért voltál a múltban annyira borúlátó?*

– Annyira borúlátó? Nem voltam, csak átéltem – mint érzékeny ember – a tehetetlen, a harcban folyton elbukó ember lelkiállapotát, ezt az örök „emberi tragédiát”, s mivel fiatal voltam, és egyedül álltam a vakvilágban éhesen tátogó, kielégítetlen vágyaimmal... hát ezért. Különben sohasem tudatosítottam pesszimizmusomat; mindig volt erőm újrakezdeni, továbbindulni. Eddigi prózámban gyakran ábrázoltam ezt a hőst: aki jelen van ugyan, de jelenléte a véletlen műve. Jövőbeni prózámban a passzív embertípust a cselekvővel szeretném párosítani. Mert mai társadalmunkban mindkettő hatékonyan jelen van. Hogy a mai magyar irodalomban miért kell nagyítóval keresni a cselekvő hőst, arra nem tudok érdemben felelni. De tény, hogy az a fajta hős, aki a közös ügyért beleveti magát az élet sodrába, befolyásolja [azt], sőt jelenlétével eldönti a szóban forgó kérdést, ritka holló.

○ *Miért hagytad abba a versírást?*

– Előbb arra válaszolok, miért kezdtem el... Romantikus alkat voltam, teli gyerekes gátlásokkal. Tizenhét–húsz éves koromban olvasmányélményeim alapján regényeket terveztem és írtam; verseket is szintúgy: Nyitrán, a Fórumisták egyik kritikusának, Sidó Zoltánnak mutattam meg először írásaimat. Verseimet találta eredetibbnek – érthetően! Ezután csak verseket írtam, rengeteget. Sok gátlásomtól szabadultam meg a versek segítségével... Hatvanhatban Tőzsér Árpád figyelmeztetett a verseimben domináló epikai megjelenítésre, s ettől kezdve felváltva írtam verset és prózát. Természetesen más alapállásból és felkészültebben, mint korábban. A versírásról, illetve verseim közléséről az „egyszeműsök” megjelenésekor mondtam le.

○ *Azt hiszem, a forma nem akadályozhatja elkötelezettséged kiteljesedését, és magatartásod sem differenciálódhat hatásától.*

– Ó, hát a differenciálódás veszélye nem fenyeget, hiszen alapállásom – értsd: magatartásom – az epikában is ugyanaz, mint a lírában. Mindig az össze nem téveszthető magamat adni, élményvilágom megjelentetésével konokul megvalósítani önmagam. A versírást hagyjuk... Inkább azt mondom el, hogy formai felfedezőútjaim a magyar irodalom nagyjaihoz vezettek. Móriczhoz, Gárdonyihoz, Nagy Lajoshoz. Tőlük tanultam a formát, a nyelvet; a szemléletet természetesen nem. A szemléletemet a világról alkotott véleményem határozza meg, a feltáró és meg-megújuló szellemiségek értékhatározóim mérte minősége.

○ *Beleértve a nemzetiségi ember szellemiségét is?*

– Elsősorban emberi szempontokban gondolkozom, s csak másodsorban nemzetiségekben. Ez azt jelenti, hogy a nemzetiségi létvalóságom viszonylagosan határozza meg az egyetemes emberiről való mondanivalómat. Nemzetiségi hőszámom gondolkozásmódját csak annyiban befolyásolja adott társadalmi valósága, hogy kiélesíti. Ez a kiélezett gondolkozásmód a földhözragadtaké, földönfutásuk pedig – (cselekvő) „kisemberségük” – történelmi, nyelvi, etikai és létbizonyossági helyzetükből adódó szükségszerű magatartás.

○ *Köszönöm.*

SZ. L.
[1976]

Jelzett lehetőségek

Vázlat Mészáros Károlyról

Nem törekedhettem arra, hogy Mészáros Károlyról összefoglaló elemzést írjak. Az ilyenfajta szándékom ugyanis eleve kudarcra fenyegetett volna: Mészáros eddigi „irodalmi kirándulásai”-nak eredményei még sem a mennyiség, sem a minőség felől nem elegendők egy hamisítatlan pályakép felrajzolásához. Egyet viszont mindenképp szükségesnek és alátámaszthatónak látok: kijelölni eddigi próbálkozásainak tájékozódási pontjait, s ezzel néhány vonást fölvenni majdani írói arcképére. Munkálkodásomat megnehezíti, hogy nem áll rendelkezésemre írásainak egybefogott, kötetbe rendezett gyűjteménye, s kénytelen vagyok kevésbé rendszeres folyóiratbeli közléseire hagyatkozni.

Nevével 1963-ban találkozhat először az olvasó: az Irodalmi Szemlében két verse fölött áll. Nemzedékileg a később formálódó Vetés csoportnak a publikálást a

hatvanas évek elején kezdő vonulatához (Németh Istvánhoz, Szitási Ferenchez, Kmeczkó Mihályhoz, Keszeli Ferenchez és Wurczel Gáborhoz) csatlakozik, de mindvégig távol marad csoportja legfőbb törekvéseitől: aránylag ritkán megszólalva, magányosan járja maga megszabta útját. A „fázók nemzedéké”-ből (*Éjjel a hídon* – Irodalmi Szemle, 1963. 2. sz.), az örökös otthontalanok és otthonkeresők közül érkezik az irodalomba. Eddig megjelent, mintegy kétszáz sornyi verséből és alig kéttucatnyi elbeszéléséből, melyek közül egy, az *Ella Mari magánügye*, fiatal prózáiróink *Fekete szél* (Madách, 1972) című antológiájában is helyet kapott, a hőseihez – életükhöz és problémáikhoz – való szinte görcsös ragaszkodás a leg-tiszteletreméltóbb és legkövetkezetesebb, szándékait azonban inkább csak sejteni lehet, mintsem megvalósult eredményei alapján megítélni.

Verseiben, Tózsér Árpád szavait idézve, „egy biztonságosabb, letisztultabb formával próbálkozik” (*A Vetés csoportról – Az irodalom valósága*. Madách, 1970), s nagyon jellemzőnek találom rá Fábián László értékelését a budapesti Kritikában, amikor Mészáros esetében a tárgyiasság és a tárgyilagosság összekeveredéséről, az üresjáratú és költőietlen narratív elemek domináns szerepéről beszél (*A Vetés-nemzedék költői* – Kritika, 1970. 4. sz.). A kritikus a *Mint a vér* című versre (Irodalmi Szemle, 1967. 1. sz.) alapozza észrevételét, de még Mészáros legjobban sikerült verskísérletében (*Sfeléd fordult; Legyen miatta jókedvetek* – Irodalmi Szemle, 1966. 7. sz.) is erősen kísért a minden megjelenítőerő nélküli narráció veszélye: „Elment a nap / sírni sincs kedvem / bort ittam / de nem énekeltem” (*Legyen miatta jókedvetek*). Röviden mondván: verseiben is az epika nyelvén szólal meg, s bennük inkább a megélt és pontosan lejegyzett, mintsem a megszenvedett valóság hitele ragad magával.

Talán ennek megérzése és tudatosítása, ami kétségtelenül erős alkotói önfegyelemre vall, vezette el őt – úgy tűnik, végérvényesen – a kispróza megjelenési formáihoz: 1968-tól már egyre inkább csak ilyen jellegű közléseivel találkozhatunk. Jellegzetesen epikus alkat; e vonását emelik ki legszívesebben értékelői is (Duba Gyula: *Autóstoppal az Ararátra*, valamint *A szlovákiai magyar novella – Valóság és életérzés*. Madách, 1972; Zalabai Zsigmond: *Egy nemzedék erőpróbája* – Irodalmi Szemle, 1973. 2. sz.). Idegen tőle a formateremtő és formszervező erő, amit főleg árnyalt és hitelesnek tűnő lélekrajzaival ellensúlyoz.

Novellái, elbeszélései és karcolatai, amelyekben „a tájból kinövő társadalmi és szociográfiai jellegzetességek” (Zalabai Zsigmond: *Táj és mű* – Csallóköz, 1973. 23. sz.) is a belső tér és belső történések szférájába tolnak el, apró lélektani megfigyelések pontos krónikáinak foghatók föl. Bennük is a „fázók

nemzedékének” az elkötelezettje: hősei minden esetben kisemberek, akiket többnyire kisiklott vagy félrecsúszott életük elemzése helyez egy-egy történet középpontjába (*Ella Mari magánügye; A kalauznő; Pozsonyi történetek*), vagy pedig hiábavaló erőlködéseik és botladozásaik emelnek az abszurditás világába (*A főhős; Csatlós hivatalnok szomorúsága és megdicsőülése; Ránki Oszkár ballépése*). És ezzel a sarkítással lényegében ki is jelöltük Mészáros Károly írói világának határait. Meglehetősen komor, fájdalmasan fanyar iróniájú világ az övé. És – alakjai felől nézve – meglehetősen kilátástalan: nem oldja és nem menti fel őket vállalt vagy kényszerű magányuk és szorongásaik terhe alól. Olyan tükröt tart így olvasója elé, melyben az mindenkor magára – olykor elérhetetlen, irreális vágyálmaira, olykor saját közömbösségére – ismerhet.

Mészáros eddigi írói munkája csúcsteljesítményének, melyben szerencsésen találkozott az ihlet és a tudatos megformálás igénye, az 1971-es keltezésű *A kalauznőt* és az 1969-es *Ella Mari magánügyét* érzem. E két szomorú, balladisztikus hangvételű írás közül az első a felnőtté válás keserveinek, a második pedig az emberi közömbösségnek, az eszményképek elvesztésének a lírai dokumentuma. Míg Sági Terinek mögötte zárultak le az utak: vissza már nem léphet, szembe kell néznie az újjal, az ismeretlennel, addig Ella Marinak előtte csapódtak össze az ágak: az értelmes életbe vetett töretlen hite minduntalan akadályokba, kisserű közönybe és önzésbe ütközik. Tragédiájának, de valamennyi Mészáros-hős tragédiájának magyarázatát az elbeszélés záróakkordjai adják meg: „Mit tehetsz én? A sorsunk meg van szabva, nem irányíthatjuk. A tiéd másfelé vezetett. Mindenki maga építi fel az életét. Az élet mindenkinek magánügye. Ki erre, ki arra teszi fel, de mindenképpen elzárja a másik elől.” És itt, ezen a ponton akár vitát is kezdenénk az íróval: az ember közösségi lény, aki már rég nem holmi isteni elrendeltetésben és sorsszerűségben, hanem önmaga szabad akaratában és világformáló erejében hisz. Ami érvényes egy jelenség szintjén, még nem kell, hogy általánosítható legyen valamennyi esetben. Ha csupán a jelenségeket keressük, s nem ezek összefüggéseit – történelmi-társadalmi összefüggéseit – bontjuk ki, beszűküléshez, a problémák sematikus látásához és a stíluseszközök elszegényedéséhez vezethet. Példa erre, hogy az író Ella Mari és a történetének elbeszélője megteremtése után mind ez ideig, nem tudott még további hiteles figurát megalkotni.

A bevezetőben „irodalmi kirándulásoknak” mertem nevezni Mészáros Károly eddigi jelentkezéseit. Pontosnak és jellemzőnek tartom ezt a kifejezést, mivel meglátásom szerint esetében egyelőre valóban csak kirándulásokról van szó. Egyetlen ember sem indul ugyanis kirándulásaira, hétvégi túráira teljesen

felkészületlenül: az időjárásnak megfelelően öltözik, kellő mennyiségű élelmet és nélkülözhetetlen kellékeket, használati eszközöket visz magával. Eddig Mészárosnak sem sikerült többet magával hoznia, mint egy rész vállalkozó kedvet, egy rész élményanyagot, egy rész könnyen elsajátítható írói fogást. Hátravan még, hogy eleve a fölfedezés, a legrejtettebb összefüggések föltárásának szándékával szervezze meg expedícióit. Ehhez viszont alaposabb fölkészülésre van szüksége: nyelvismeretben és tárgyismeretben egyaránt. Amit eddig hozott, mindenképpen kevés. Írói eszközei gazdagodásának egyik lehetséges módját ezért az Irodalmi Szemle elmúlt évfolyamában megjelent legújabb kísérleteiben, a lírai jegyzet határait súroló *Éjszaka – régi képekkel* című visszaemlékezésében és az oknyomozó dokumentumpróza követelményeinek szellemében született *Búcsúszom a fűtől* címet viselő irodalmi riportkísérletében látom.

TÓTH LÁSZLÓ

[1976]

Találkozásaim a Héttel

Emlék- és értékelésféle a 20. születésnap kapcsán

Évente két levelet kapok a Héttől. Év elején és év közepén. A tervekről, a feladatokról – rendszerint kampányjellegű dolgokról értesítenek. A leveleket mindmáig a szüleimhez küldik, a régi címemre, Felbárra, ahonnan legelőször jelentkeztem a lapnál írásaimmal, s kiérdemeltem annak idején a levelező, a külső munkatárs címet. Érzem ugyan, hogy újabban nem teljesítem az ezzel kapcsolatos teendőket, lelkiismeret-furdalásom is van miatta, különösen mióta Zsénagy¹⁰ a szemembe mondta: hűtlen lettem a Héthez.

Nem lettem hűtlen mint olvasó, s most a 20. születésnapon megfogadom: a jövőben mint levelező, külső munkatárs is megpróbálok helytállni.

Mikor is írtam első cikkemet a Hétbe? Valahogy a hatvanas évek elején? Akkor még egészen fiatal volt a lap, s nekem még egészen új volt, mert abban az időben jutottunk olyan anyagi helyzetbe, hogy a családba egynél több újságot is rendelhattünk. Ha jól emlékszem, az Új Szó mellett a Hétet rendel-tük meg, pontosan meghatározva az újságokra költhető pénzünket. Persze

anyám tudta, mit vállalunk ezzel, milyen anyagi gondot (bár akkor jóval olcsóbb volt a lap), de anyámnál jobb könyv- és újságolvasóval mindmáig nem találkoztam. Ezért nem volt nehéz rábeszélni az újság megrendelésére (később aztán az Új Ifjúságot is megrendeltük, a Nőt is, s mióta öcsém – aki szintén örökölte az olvasási szenvedélyt – jól keres, hetente megvásárolják a Lúdas Matyit, de házhoz küldetik a Rakéta regényújságot is, ezenkívül öcsém rendszeresen vásárol könyveket is).

Hogy házunkhoz járt a Hét, rendszeres olvasójává váltam. Ismertem régebben is, mint gimnazista néha hozzájutottam, de rendszeresen csak a hatvanas évek elejétől figyelem.

Valahogy akkortájt indított a Hét egy cikksorozatot *Ami fáj* címmel. Erre emlékszem a legtisztábban. Csontos Vilmos írt bevezető cikket, s általában falusi problémákról, a falu társadalmi helyzetéről írt, s felhívta az olvasókat, hogy szóljanak hozzá, mondják el ők is azokat a dolgokat, amelyeket visszásnak éreznek a faluban. A könyvtár helyzetéről írtam – arról: miért nem teljesíti a küldetését (ami mindmáig probléma járásunkban); akkor a faluban többen megsértődtek, pedig nekem volt igazam. Persze Felbáron azért mindig gondot fordítottak a könyvtárra, mindig volt helye, mindig voltak új könyvek, de sohasem volt elegendő hatása, sohasem volt tudatfejlesztő, nagyobb szerepet vivő. (Ma sem.)

A Hét közölte írásomat, büszke voltam rá, örültem neki; ez volt talán az első nyomtatásban megjelent írásom. El is engedtem a fülem mellett a cikkem kapcsán felmerülő rosszalló megjegyzéseket.

Aztán sokáig csak a Hétre figyeltem. Írtam tudósításokat, verseket, cikkeket – közölték. Eljártam a levelezői aktívákra, felszólaltam, beszéltem a problémákról. Szerettem a Hétet. Jó és fontos lap volt az életemben, formált és nevelt. Sok segítséget kaptam tőlük, rendszeresen válaszoltak nem közölhető cikkeimre: Ozsvald Árpád, Mács József, Zs. Nagy Lajos. Mindenki szíves volt velem. S amit lehetett: közölték.

Milyen csodálatos volt az *Egy szemlélet ellen* vita! Amikor hétről hétre jelentek meg az okosító cikkek, felkavarták egész beszűkült irodalmi életünket. Mái is tisztán emlékszem Fábry Zoltán nagy cikkére: az *Antisemitizmusra*! Mi, fiatal és szavakkal küzdő kezdők Nyitrán nyeltük a gondolatokat. Lelkesültünk és törtettünk. Írtunk.

S emlékszem egy cikkre abból az időből: *Pesszimisták-e a nyitrai főiskolások?* Talán ilyen címmel [jelent meg]. Azért maradt meg bennem, mert rólunk

szólt. Ebben a cikkben értékelték először a fiatalokat, az igazán kezdőket. S itt vitázott Gál Sándor az „arc nélküli fiatalokkal” is, az egyszeműsökkel.

A Hét mindig fórum volt: irodalmi, társadalmi életünk fóruma. Kedvelt volt, épp azokért a cikkekért, amelyekkel a lényeghez nyúltak. Beleszóltak „életünkbe”. Csak az a lap tud megmaradni az ember emlékezetében, mely ad is valamit. S a Hét rengeteget adott.

Újabban megint közkedvelt lett a Hét. Lényeges dolgokat tud közölni. Bekapcsol bennünket a „forgatag”-ba. Kielégíti az olvasók igényeit. Bár járásunkban jelenleg „csak” háromezer házhoz jár, sokan megvásárolják a standokon. S bizonyára januártól – a 20. évfordulóra – új formában, új kivitelezésben (s bizonyára új tartalommal) s [újra] hetente jelenik meg – még többen felfigyelnek rá, még többen házhoz rendelik.

Legyen a te lapod: a Hét!

[1976]

A homoksivatagból a kartondobozba

Jegyzetek Abe Kóbo új regényéről, A dobozemberről

1

Végy egy méternyi hosszú, méternyi széles és egy méter harminc magasságú, préselt kartonlemezéből készült, üres dobozt, figyelmesen, pontosan vágd ki rajta a kinézésre szolgáló ablakocskát, aztán ragassz az ablakra egy félig áttetsző polietilén rolót, hogy a szélről védve légy. (Gyakorlati utasítás: legjobb kívülről felragasztani, s csak a felső részét, hogy a roló adott esetben zsaluként is szolgálhasson.) Továbbá: körülbelül két méter drótból kampókat csinálunk, hogy ráaggathassuk a legszükségesebb holmikat: tranzisztoros rádiót, csészét, termoszt, zseblámpát, törülközőt s egy dobozt az apróbb holmiknak. A gumicsizma szükségességét aligha kell magyarázni.

Ha mindezzel elkészültél, bújj a dobozba, és menj ki az utcára. Ha nem is változol mindjárt dobozemberré, Abe Kóbo kiváló japán író biztosít arról, hogy senki sem fog megbotránkozni rajtad, senki sem vesz észre, mint ahogy a halott koldust sem vette észre senki az aluljáróban öt-hat órán keresztül.

Abe Kóbó új regénye újabb meglepetés: a homoksivatagból kiszabadulva¹¹ egy kartondobozba bújhatsz. Ismét elzár a világtól, semmivé és senkivé tesz: dobozemberré! Lárvaemberből – dobozemberré. Visszatérhetsz az ősi, primitív élethez: kezdetleges szerszámaiddal, vakságoddal. Csupán a legszükségesebb eszközöket viheted magaddal a civilizációból. Nagyon fontos például egy negyvenszer negyvenöt centiméteres, tejszínű műanyag lap, amely evés, kártyázás esetén feltétlenül szükséges, de esős időben hordozható lócának is megfelel. Ha egy tárgyat nem használhatsz naponta legalább háromszor, akkor könyörtelenül meg kell válnod tőle. De eldobni nem könnyű; beszerezni nehéz, így eldobni még nehezebb. Mégis meg kell tenned. Ha nincs hozzá elég erőd, nem is vagy igazi dobozember. Hiszen azért menekültél a dobozba, hogy elhagyd a civilizált fényűzést, a kényelmet, amely megfoszt emberi tulajdonságaidtól. Első, amit el kell hajítanod, a rádió; a hírek megfertőznek, s ebből a betegségből ki kell gyógyulnod. Tudnod kell, hogy a világ még nem ér véget, és a legközelebbi hír még nem az utolsó lesz. Három-négy napba beletelik, míg lesz erőd eldobni a rádiót.

2

Egyáltalán nem könnyű dobozemberré válni. Elhagyni a házat, a világot, s egy új világra lelni, ahol csak önmagadnak élsz. Nem, nem vagy csavargó, sem betörő; őket figyelik, téged nem figyel, nem követ senki; nem vesz észre senki. Nyugodtan beszélhatsz akármelyik élelmiszerboltba, megvásárolhatod a legszükségesebb ennivalót, senki sem fog megszólalni. Kapcsolatod a világgal leegyszerűsödik: az étkezésre, az anyagcserére. Dobozember leszel. Ha valaki mégis észrevesz, ő is azonnal megfertőződik, kísértésbe esik. Mert mi történt *A*-val, *B*-vel, *C*-vel és *D*-vel? (Kóbó regényének ők a szereplői.) *A* például kispolgár, aki nem tudja másképp elzavarni háza elől a dobozembert, csak úgy, hogy légpuskával meglövi. Utána viszont nem tudja megállni, hogy ne vásároljon ő is egy kartondobozt, s egy kétségekkel teli hét után magára öltse, majd kimenjen az utcára, és többé haza se térjen. *B* elhullott kartondoboza sírbolt, *C* ál-dobozember, akinek pusztulnia kell, *D* gyermek, aki a dobozemberek gyerekkorát éli: illemhelyen lesi meg a fiatal tanárnőt.

Mert a dobozember legfőbb tulajdonsága: a leskelődés! (Szükséges ehhez egy egyszerű, de jól működő fényképezőgép s egy tükör.) A dobozember csak deréktól lefelé látja az embereket. Ami ezen felül van, fényképezőgép és tükör segítségével észleli.

Neki mindenképpen előnye van. Nem látják. Csak azok félnek, akiket bámulnak, néznek. Az emberek nehezen viselik el a környezetükben élők tekintetét, s csak úgy tudnak élni, hogy reménykednek embertársaik tekintetének tökéletlenségében és az optikai csalódásban: egyformán öltöznek, nyíratkoznak; mindent elkövetnek, hogy ne különbözzenek egymástól. Mihelyt az ember olyan helyzetbe kerül, hogy feladatává válik a nézés, máris megfelelő ellenszolgáltatást követelnek tőle: például moziban, színházban. Aki néz, fizet érte, akit pedig néznek, az pénzt kap. Az emberek kilencven százaléka „leskelődő”, s innen pedig már csak egy lépés a dobozemberségig.

Te megtetted azt a lépést, és olyan tapasztalatokkal gazdagodtál, amellyekkel csak a dobozember rendelkezhet. (Akinek elviselhetetlenül unalmas a dobozban, nyilván nem igazi dobozember!) Te tudod, hogy az a meztelen lány, aki kicsalogat a dobozodból, mint csigát a házából, úgyis elmenekül, elhagy; ha azt hiszed, hogy a doboz alagút, amelynek végén az a bizonyos meztelen lány áll, s általa kijuthatsz az alagútból, tévedsz. Nem jutsz el sehova. Ráadásul elveszted a biztos menedékedet: a dobozt. A dobozt, amely ugyan nem véd meg a légpuska golyójától, nem véd meg a pusztulástól, a haláltól, de mégis biztonság, de mégis élet.

3

Kísértenek a dobozok. A dobozok mint tárgyak. Abe Kóbónál főszereplővé lépett elő a doboz (ellentétben Örkénnyel, aki dobozoltat, és Walther Kauerrel, aki dobozba zárva leli meg regényének alapanyagát). Az a doboz, amely regényünkben a nyilvános illemhelyek mögötti szemétkébe való, s amely mellett naponta elmész, anélkül, hogy észrevennéd, végre fontos szerephez jut. A romlás felé haladó világ jelképe lesz.

Kísértenek a dobozok; a dobozokról olvasok, és egyre több dobozt látok. Néha már a barátaim testére is dobozokat képzelek. Lehetséges, hogy rövidesen vennem kell egy méternyi hosszú, méternyi széles és egy méter harminc magasságú kartonlemezéből készült üres dobozt? Lehet, hogy már a nyár elején elkezdem az anyagok gyűjtését?

Bár mindig a nyár kezdete a legnehezebb.

[1979]

Olvassunk Móriczot!

1

Olvassunk Móriczot! Így mondom, többesben, hogy magamat is biztassam. Mert mi tagadás, mindenféle könyvek csábítgatnak, hogy ne legyen rá időm. Különösen ezek a dél-amerikai írók, meg Kafka, meg Musil, Camus. De a léleknek néha szüksége van pihenésre, múltba merülésre, Dózsára, magyarságra. S akkor odamész Móriczhoz, leemeled egyik könyvét, s amely éppen a kezvedbe akad, olvasni kezded... És egyszeriben átérzed a múltat, szívedben felszakadnak a sebek...

Az új, csodaerejű Móricz-sorozat figyelmeztet: úgy menj el, hogy maradj! Maradj magyarnak, sok még az adósságod.

Mióta könyvet olvasol, ott volt veled Móricz Zsigmond.

Édes, jó Zsiga bátyám,

bekopognék hozzád, hogy ebben a boldog hazában elpanaszoljam a boldogságom: igen, hogy megírd az életemet, ahogy Joó Györgyét is megírtad...

Látod, én képtelen vagyok; itt, e nehéz pálya elején szükségem volna a haragodra, erődre, akaratodra, rendíthetetlen nagy hitedre. Szükségem volna a kitartásodra, hogy előbbre lépjek; hogy végre lépjek!

Csak a példa marad, és a tény, hogy százéves bölcs vagy. Itt hagyta nekünk az élettapasztalatodat, ezt a rengeteg könyvet, amit írtál: drámát, tragédiát, az egész múltbéli magyarságot, s mi, szegény árvák, nem tudunk mit kezdeni velük: olvassuk, nyűjük, és nincs vége soha! Sem az örömnék, sem a könnynek.

Pedig hidd el, én voltam a kis Fillentő, én cipeltem a nehéz kétgarasost, és nálam egy krajcár mindig hiányzott.

2

Hány és hány iskolában szerettem volna Nyilas Misivé változni, hogy szembezállhassak a bántalmazókkal. Pedig jó voltam mindig, de annyi erőm sem volt, mint neki. Csak egyszer, csak egyszer sikerült fölébük kerekednem, de sajnos, akkor már forrt a bor...

Nem volt senkim, pártfogóm, nem volt soha pártfogóm,
csak a te roppant erő: a könyveid,
hogy áldassék érte a neved...

Itt van előttem kiterítve kilenc vaskos könyv, kék-fehér borítású, címlapjukon a komoly tekinteted. Két könyv most is hiányzik a sorozatból, mint ahogy mindig hiányzik valami.

Mik vannak összegyűjtve itt? Elbeszélések, regények, tanulmányok, és több is lesz talán. Minden, minden lesz, végre teljes *Móriczom* lesz. (Jaj, micsoda vétség, kisbetűvel írtam a neved! Megbocsáss, Zsiga bátyám, négy évtizeddel vagyok öregebb nálad, és te csak százéves vagy... Már más idők járnak, nincs olyan nagy szerepük a betűknek.)

Emlékszem, szűkös családi viszonyaim közt, az ötvenes években és a hatvanasok elején milyen nehezen jutottam hozzá a *Forr a borhoz* (hogy a *Bált* és a *Kamaszokat* ne is említsem, amelyeket máig sem olvastam); pedig furdalt a kíváncsiság, mint végzi ez a Nyilas Misi, aki annyira hasonlított rám, mintha én lettem volna ő. Hogy hát hogyan is végzem én?

Mire végül is elolvashattam, már túl voltam mindenem: az érettségin, az első szerelmen, a fájdalmas megtöretéseken. Mennyivel okosabb lettem volna, ha előbb olvasom, ha egyáltalán olvasom! – egy egész Nyilas-tapasztalattal.... Viszont korán olvastam a *Míg új a szerelem* című regényt, s nem tudtam mit kezdeni vele ifjúságom elején. Valami furcsa, kielégítetlen érzésre leltem benne, és nem értettem meg, csak jóval később jöttem rá az ízére. A *Jószerencséttel* nem boldogultam, a *Életem regényét* most feszegetem.

Mennyi még az adósságom? A *Rab oroszlán*, *Az asszony beleszól*, a *Jobb, mint otthon*, és a sok-sok elbeszélés, és a riportok. Eddig csak kevés riportjával találkoztam, mintha azok nem volnának annyira forgalomban. És sem a tanulmányai, sem a vitacikkei, pedig azok is elevenek, frissek, mintha ma íródtak volna – most olvasom őket.

3

Nagy Móricz-lázam a hatvanas évek közepére – húsz-huszonöt éves koromra – esett, s átsegített az *Erdélyen*, az *Úri murin*, a *Kivilágos kivilradtigon*, a betyár-regényeken. Az iparitanuló-iskolában, ahová annak idején tanítani kerültem, a kőművestanoncok és a kereskedőlányságok fejét a Csibe-elbeszélésekkel tömtem. Az irodalomóra mindig Móricz-felolvasással végződött. Móricz-könyveket ajánlottam olvasásra. Néhányan a tanítványaim közül talán megmaradtak Móricz-rajongónak.

Az *Összemeséléssel* kezdtem a felolvasás-sorozatot, sok óra vége ráment. Tetszett nekik, éreztem, hogy szeretik. Mostanában egy Sarkadi-levélben olvas-

tam, hogy nem elég mély ez az elbeszélés, kissé formalista. Biztosan így van, de a leendő kőműveseknek határozottan tetszett, mint ahogy élvezték a Csibe-novellákat is. Jól értették a nyomort, a szebbre vágyást, a humort. Maguk is abban éltek, ha volt is elég pénzük...

A *Pillangóról* külön kellene szólnom, és az *Árvácskáról* is. Ezek az érzelmes tragédiák mindig szívbe markolóak. Nem lehet könny nélkül elviselni hőseik sorsát. Mindkét mű megfilmesítve is erős. Ahányszor vetítik, mindig megnézem. Nézni könnyebb ezeket, mint olvasni. De ezek a filmek hozzák Móriczot. Nem hiszem, hogy Móricz szebb Hitves Zsuzsikát álmódott volna Venczel Veránál, és Kozák Andrásnál jobb Darabos Jóskát. Aki akár egyszer is olvasta a regényt, vagy aki egyszer is látta a filmet, megmarad Móricznál egy életre.

Olvassunk Móriczot! Legyen velünk a nagy Móricz Zsigmond, aki ma százéves. Nekünk írt, a jövő nemzedékeknek. Gyűjtsük a könyveit, hogy az utánunk jövők is eljussanak hozzá.

[1979]

KÖTETTERV

Könyv – 1982-ben leadni: két kisregény

KÖVEK KÖZT EGYEDÜL

Vergődések

1. *Kikapcsolódás*
2. *Jön a postás*
3. *Útban napkelet felé*
4. *Közel a vasúthoz*
6. *Második állomás*
7. *Idegen emberek*

60 oldal

Kövek közt egyedül Kész

100 oldal

Összesen 160 oldal

1982/83-ban leadni

FÉLÚTON

(fejezetek egy életrajzból) + versek is

150 oldal

1983–84 – Novellák, elbeszélések, karcolatok, szatirikus versek

[1982]

NAPLÓRÉSZLET

Naplójegyzet (május 21-ről)

1982. április végén Balla Kálmán, a Madách Könyv- és Lapkiadó n. v. szerkesztője – három vélemény alapján (Grendel Lajos, Szeberényi Zoltán, Turczel Lajos) – elfogadta és megszerkesztette a kötetemet MAGÁNÜGYEK címmel. (A véleményekből legjobb a Grendel Lajosé volt; Szeberényi kissé érthetetlenül állt az elb[eszélések] fölött; Turczel Lajos nyelvi kifogásokat emelt, de mindhárom kiadásra javasolta. [???]¹²

A benne levő elfogadott elb[eszélések] és [???](ilyen sorrendben):

1. *Vergődés* (a volt *Kikapcsolódás*)
2. *Nyári délután*
3. *Keresse fel K. Mariettát*
4. *A kalauznő*
6. *Csatlós hivatalnok szomorúsága és tündöklése*¹³
7. *Egy nap, amikor havazott*
8. *Lány a péróból*
9. *Éjszaka, régi képekkel*

10. *Búcsúzom a fűtől*

160 oldal

11. *Kövek közt egyedül*

8 ív

12. *Vízválasztó*

A Főnix Füzetek 7. darabjaként jelenne meg 1983 tavaszán. Ha megkésve jönnek is ki ezek az írások, de állják az idő múlását – egyre erősebbek! Nagyon örülök a megjelenés reményének – ha ebben a szomorú világban és életben még lehet valaminek örülni!

[1982]

Mészáros Károly Vajkai Miklóshoz

Kedves Miklós!

Ahogy ígértem, elküldöm a riportot. Kicsit hosszúra nyúlt, de azt hiszem, így van értelme. Nem tudom, beleillik-e az elképzelésedbe. Ha esetleg valami komolyabb változtatást akarnátok eszközölni rajta, keressetek meg a szerkesztőségben.

Most már csak egyre kérlek: a magánéletemről ne közöljél semmit, nagyon kérek! Még túlságosan frissek a sebek a válásom körül, ne szaggassuk fel. Meg úgy gondolom, most az irodalomról beszélünk, nem magánéletekről. Mint ahogy írom is, csak a mű a fontos, minden egyéb mellékes. Ne emeljük ki a mellékeset, mert esetleg az olvasók azon csámcsognának...

Egyébként sok sikert a sorozathoz. A Kövesdivel készítettet olvastam, tetszett...

1982. július 27-én

Üdvözöllek

NAPLÓRÉSZLET

Könyvtervek jövőre

1982. aug[usztus] 3.

MAI MAGYAROK – kb. 400 oldal – egyik legfontosabb könyvem lesz; témája a mai valóság – beleötvözni mindazt, ami egy nemzetiségi elnyomásban élő embert nyomaszt: múltat – jelent – jövőt!

1983 első felében befejezni! – korábban terveztem, de előbb megszerkesztem:

a HÁROM KISREGÉNY-t (*Állomások* cím)

1. *Vergődések*¹⁴

I. *Kikapcsolódás*

II. *Jön a postás*

III. *Úton napkelet felé*

IV. *Közel a vasúthoz*

V. *Második állomás*

VI. *Idegen emberek*

60 old.

2. *Ránki Oszkár ballépése*

40 old.

3. *A szélső ház*

35 old.

+ a *Nyulak története*

Tulajdonképpen az új történetek

Leadni 1982. dec[ember] elején!

Versek – *Szerelem és tévelygés*

Közben írni a *Mai magyarok* és a *Kínok közt egyedül* című regényeket!

VÁRKONYI TÖRTÉNETEK – 3 történelmi elbeszélés 50 oldal

A várkonyi báró (regény – történelmi)

egy kötetben

200 oldal

(ha nem több)

Egy fiatalasszony feljegyzései 1968-ból

regény

t[erjedelem]: 160 old.

A föld igájában

regény két kötetben

Kb.:

800-1000 oldal

Közben: novellák, elbeszélések, karcolatok, jegyzetek, könyvismertetések, tanulmányok, esszék

Versek – összegyűjteni a megjelenteket és újakat!

Versek – válogatás

	Mikor íródott	
<i>Éjjel a hídon</i>	1963	I[rodalmi] Sz[emle]
<i>Álmodom</i>	1963	I[rodalmi] Sz[emle]
<i>Tavaszi fohász</i>	1963	I[rodalmi] Sz[emle]
<i>Mint a vér</i>		Hét
<i>Legyen miatta jókedvetek</i>		I[rodalmi] Sz[emle]
<i>Fekete lovak futnak</i>		Új Ifjúság
<i>Csak a sóhaj</i>		Új Ifjúság
<i>S feléd fordult arcával a templom</i>		I[rodalmi] Sz[emle]
<i>Én az vagyok</i>		Hét
<i>Légy [??]</i>		Hét

ÁLLOMÁSOK

<i>Vergődések I–IV.</i>	60
<i>Ránki O. ballépése</i>	40
<i>Éjjel a Metropol előtt</i>	14
<i>A főhős</i>	7
<i>Egy perccel hat előtt</i>	6
	132 oldal
	6,1 ív

VERGŐDÉSEK – kisregény (átdolgozás)

I. rész – *Magányosan*

1. *A magas épület előtt*
2. *Kikapcsolódás*
3. *Útközben*
4. *Jön a postás*

- II. rész- *Magdika története*
1. *Útban napkelet felé*
 2. *Közel a vasúthoz*
 3. *Második állomás*
 4. *Idegen emberek*

III. rész - *Vallatás*

JEGYZETEK AZ IRODALOMRÓL

- I. *Irodalmi halottaink* (Forbáth, Fábry, Farkas Jenő, Bábi Tibor, Szabó Béla, Egri Viktor)
- II. *Csehszlovákiai magyar írók az 1980-as évek elején*
- III. *Háborús irodalom és a béke*
Henri Barbusse: *Tűz*

ADATOK ÉS KÉRDŐJELEK

- I. *Hétmérföldes csizma nélkül*
- II. *Irodalmi halottaink*
- III. *Háborús irodalom és a béke*
- IV. *Csehszlovákiai magyar írók ma*

Mészáros Károly a Héthez (Lacza Tihamérhoz)

Kedves Lacza Tihamér!

Amikor az antikváriumban találkoztunk, s ígértem neked egy anyagot, erre gondoltam. Kész volt már, el is küldhettem volna korábban, de csak hordoztam magammal, olvasgattam, figyelgettem. Mit ér? Közben felötlött bennem, hogy csatolom hozzá azokat a verseket, amelyekre hivatkozom az írásban (már azokat, amelyeket önmagamtól idézek). Mind megtaláltam, csak egyet nem, amelyet annak idején is csak nyers állapotban hagytam meg. Úgy gondoltam, ezeknek úgyis csak dokumentumértékük van, ha egyáltalán van értékük (soha senki nem látta ezeket a verseket, le sem gépeltem annak idején), s máig is bizonytalan vagyok, hogy jól tettem-e. No most, hogy miért küldöm el? Hogy lásd,

mi mindennel küzdöttem én, ne legyen az írásom csak olyan – hogy is mondjam – alapok nélküli. A jobb versek persze megjelentek itt-ott a lapokban, de ezek mind olyan önéletrajz-, illetve ars poetica-szerűek. Az 1981-re datált vers valóban új, bár egyes szakaszai különböző időszakokban születtek; így, egybefoglalva talán elmond valamit az életemből. A Hétnek persze nincs módja, hogy ilyesmiket közöljön, még ha jó dolgok is volnának, s azt illetően is bizonytalan vagyok, volna-e értelme. Talán nem.

Így, kérlek, csak vedd baráti gesztusnak, hogy az írásomhoz csatoltam néhány vers-élet-darabot is.

A Hétmérföldes csizma nélkül – nem tagadom – a Vajkaival készült interjú hézagosa miatt született. Maradt még néhány adat a tarsolyomban, amelyet elmondhatok önállóan is, mindenféle kérdések nélkül. Rávilágítanak a kezdés nehézségeire, de másra is.

Szeretném tőled az írás közzétételét kérni, amennyiben te is úgy gondolod. Ha viszont nem tartod helyesnek, értesíts kifogásaidról.

Maradok üdvözléssel

Mészáros Károly
[1982?]

NAPLÓRÉSZLET

GÉÁÚR BUDAPESTEN

(kisregény)

1982. okt[óber] 28.

(Vázlat)

1. A Tolmácsnő – fogadás a Nyugatiban
2. [A] Royal Szálló halljában
– ahol csehül üdvözlik, majd elő[...?]ul elmondja, mit vártak volna a cseh barátai és a Tolmácsnő magy. [???] kíséretetni fogja őket a városban; amiről azonban hamar leszoktatta őket!
3. A szobában, miközben kipakol, a kéziratáról esik szó, és titkos ambíciókról.
4. Este az egyik kocsmában.
5. A kiadó szerkesztőségében felkeresi Z. Sz. Z.-t.
6. Az éjjeli bárban.

7. A színházban.
8. Búcsú Budapestről.

Köteterv:

SZERELEM ÉS TÉVELYGÉS (Vázlat)

(Jegyzetek egy életrajzból)

I. *Vergődések* (elbeszélésciklus)

1. *Kikapcsolódás*
2. *Jön a postás*
3. *Útban napkelet felé*
4. *Kinek [??]*
5. *Második állomás*
6. *Idegen emberek*

II. [A] *Szerelem és tévelygés* című ciklusból:

Versek – 30-40 vers, mintegy 300 sor!

III. *Ránki Oszkár ballépése*

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

IV. *A szélső ház* – kisregény

1. *Gyönyörködj halványzöld virágzásban*
2. *Körös-körül viruló zöld*
3. *Küzdelem a kutyával*
4. *A nyulak története*
5. *Mama halála*

Vajkai Miklós Mészáros Károlyhoz

Karcsi!

Mint ahogyan mindig is van. Az író: ír. A mindenható lektor meg – az ő dolga, s a társadalmi helyzetének a dolga – esetleg pirosat mutat, s a nagy alapossággal készült munka megakad. Nem jut el az illetékes olvasóhoz.

Károly, barátom... Íme: most kaptam vissza a Hét című laptól a válaszírást Hodossy vitaindítójára. Ez van. Elküldöm Nektek, s arra kérlek: amennyiben bizonyos részeit leközzölni tudjátok, akkor tegyétek meg. Ha nem, akkor küldjétek vissza a címemre.

Különben rövidesen riportokkal is jelentkezem. S ha lesz valami érdekes, jegyzet vagy valami más, természetesen küldök. Ha karácsonyi számba kellene próza, írjatok. Akár jelzéssel is közölhetitek. Mondjuk: pár oldalas részletet a most íródo regényemből.

Üdvözöllek benneteket:

Vajkai Miklós

Karcsi!

Arra kérlek, hogy nézz utána a honoráriumomnak. Biztos, ami biztos. Tudod: most minden vacak fillérre szükségem van.

Köszí

1982. nov[ember] 1-jén

Vajkai Miklós Mészáros Károlyhoz

Kedves Karcsi!

A Huszár Laci-riportért nem küldtetek pénzt. Ha jól tudom, ez augusztus utolsó hetében jelent meg. Légy szíves, nézz utána.

Karcsi! Tóth Károly nevezetű ifjonc írt rólam egy 10 oldalnyi tanulmányt, de a Szemle tudtommal a tiedet közli.¹⁵ Nem mentegetőzni akarok. Csupán arra kérlek, *becsületesen munkát végezz!* Ha írsz az írásaimról – ha tudsz –, akkor ne

torzíts. Nem volna ez sem hozzád, sem hozzám *méltó*. Különben állok elébe a dolgoknak. Ha VITA, legyen VITA. Úgysem az Irodalmi Szemle oldalán dől el, de a megismételhetetlen életvitel, az íróasztalhoz való ragaszkodásnak szférájában, hogy marad-e esélyünk a végső megmaradásra.

Nagyon nagy szeretettel üdvözöllek Tégedet, s Jóskát meg a többieket.

Vajkai Miklós

1982. november 18-án

Araszolgatva

Beszélgetés Mészáros Károllyal

○ *Milyen körülmények közt indultál? Kik segítettek? Voltak-e gondjaid a lapoknál, a kiadóban?*

– Indulás? Körülmények? Fontosnak tűnő fogalmak, különösen fiatalabb korban. Aztán az ember rájön, hogy ezek nem is olyan fontosak, mert nem tudhatni, ha elindult is, lépett-e egyáltalán előbbre. S a sok újraindulás és küszködés!... Egy a fontos: megírni, amit nem írt meg senki úgy, ahogy te írod meg, s nem is fogja megírni helyetted senki. A mű a fontos. Az döntse el, hogy hol áll az ember. Márpedig nálunk – lehet, hogy másutt is – emberek döntenek el emberekről, hogy ki hová való; aki jobban tud „könyökölni”, esetleg „jól menő fej”, vagy aki eleve, „emberileg” is tud helyezkedni – nyert ügye van. Nyert ügye van a jelenben. Mert ugyebár – rendíthetetlen optimista – hiszem, csak az igaz művek maradnak fenn az idő rostáján (ahogy mondani szokás), s csak azoknak az alkotóknak a neve, akik – úgymond – ma is szívük vérével írják műveiket. Ma sem lehet – nálunk sem – könnyelműen nyúlni a húrokhoz, amikor kemény és igaz szavakra van szükség. Véleményem szerint elmosódik a határ az indulás és a „jövés-menés” között, sőt az érkezés között is, mert még az sem érkezett be biztosan, aki meghalt.

○ *Mondanál mégis valamit arról a bizonyos indulásról?*

– Három csoporttal is megpróbáltam „indulni”. Egyik sem vett fel a szekere. Mindegyik jobb lóra ült (vagy autóra?, esetleg autóstoppra?). Elvágattak, elhajtottak mellőlem – előlem. Előbb az ún. nyitrai csoportról kell szólnom. Arról ma már senki sem beszél. Pedig akkor mennyit cikkeztek róla. Máig is azt hiszem, ők voltak az „egyszeműsök” közvetlen elődei. Míg Tózsérék küszködtek az újért, s igyekeztek lerázni magukról az „egyetlen szemléletet”, ők már magukban hordozták

az újat: Bárczi István, Batta György, Kmeczkó Mihály, Zirig Árpád, Simkó Csaba, Wurczel Gábor, Mészáros Károly, s részben Szitási Ferenc, Németh István – később Kovács Magda, Bereck József. (Ugye, milyen ismerősnek tűnő nevek! Hol vannak?) A csoport – sajnos – nem futotta be pályáját. Talán mert nem maradt csoport (mint egy iskolai futballcsapat), s a vezéregyéniségek sem voltak eléggé vezérek. A többi sem talált rá idejében a hangjára, meg nem is kereste annyira; szétszéledtek, egyikük-másikuk elhallgatott, a többiek máig is indulgatnak.

Akkor verseket írtam. A lapok el-elfogadtak belőlük. Az akkori szerkesztők a megmondhatóit, miért nem többet, mint amennyit. Úgy írtam a verseket, hogy minden nap kettőt-hármat. Állítom, volt köztük sok jó is. A legnagyobb sikerem: a középiskolás Tóth Laci – a későbbi Tóth László költő – „válogatott füzetébe” kimásolt versem (évekkel később mutatta meg egy albérleti lakásban). Mert hiába ontottam a verseket, számolgattam a sorokat, a verslábakat, nem kellettem senkinek. Naiv módon a kötetemet is leadtam (azt hiszem, 1967-ben); Bári Károly – hosszú á-val az elején – néven szerettem volna megjelentetni (ugyanis Felbáron születtem). Közöltem is e név alatt néhány verset, de pechemre abban az időben tűnt fel Magyarországon Bari Károly (rövid á-val az elején). Így a név elmaradt – a kötet is. Választ sem kaptam a kiadótól. Ma már nem nagyon bánom – mondom én, a mai eszemmel. Akkor nagyon bántam. Talán ha sikerül, messzebb tartanék. Nem jelent meg az első könyvem (e csoportból csak Battának és Bárczinak jött akkor könyve), s betörtek az „egyszeműsök”, [a már akkor szemüveget viselő] Tóth László mindjárt „négyszeműen”, és elsöpörték ezeket a próbálkozásokat. Velem együtt, úgy látszik, a többit is.

○ *A második nekirugaszkodásod hogy történt?*

– Láttam, hogy nem tudok lépést tartani az új hullámmal (megpróbáltam, néhány versem bizonyítja), de más vérmérsékletű vagyok, meg romantikusabb is. Tőzsér – mint a Szemle akkori szerkesztője (akit áldatlanul sok rossz verssel árasztottam el) – minden véleményezésnél a prózai elemeket hangsúlyozta verseimben. Korábban is voltak prózakísérleteim, sőt középiskolás koromban csak prózaírónak álmodtam magam, Jókai és Verne stílusában vaskos regényeket írtam (a nyitrai főiskolán Sidó Zoltán – ma a CSEMADOK KB elnöke –, egyik akkori jó szemű kritikusunk alaposan le is hordta ezeket a romantikus próbálkozásokat, hála neki). Tehát kezdtem komolyabban odafigyelni a prózára. Már hordtam magamban egy kisregény témáját, azzal küszködtem (a Vetés rovatban meg is jelent belőle egy részlet *Jön a postás* címmel). Megírtam első hosszabb lélegzetű elbeszélésemet, a *Pozsonyi történetet*, meg is jelent az Irodal-

mi Szemlében 1969-ben, majd az *Ella Mari magánügye* című, mások által ma is a legjobbnak tartott elbeszélésemet – nem egészen két hét alatt. Ezzel ki is kerültem a Vetés rovatból. Következett a kisregény újabb részlete, a *Kikapcsolódás*, majd *A kalauznő* 1971-ben (mind az ISZ-ben jelent meg). Terjedelmes írások voltak, kezdetnek mindenesetre nagyon jók, fel is figyelt rájuk a kritika. Beválogattak a *Fekete szél* című antológiába (az már megint csak az én bajom, hogy egy írással). A kötetről írt recenzióban Bereck, Kovács Magda, Wurczel neve mellett az enyém hangzott el a legtöbbször (mindig jó értelemben). Úgy nézett ki, hogy minden jól megy. Befejeztem a kisregényemet meg néhány új novellát, s 1974-ben Bereck József és Kövesdi János után kiadóba vittem a kéziratot. Bárcsak ne tettem volna! A visszautasítás meglepett, de meg is döbbsentett. Úgy éreztem, igazságtalanul bántak el írásaimmal (ma is úgy érzem). Valami olyasmihez mérték a munkámat, amihez nem volt mérhető... Hogy a „Miért?” és a „Hogyan?” kérdéseket nem merítik ki a dolgaik – adták tudtomra. Ezek a kérdések feltehetőek minden pályája elején álló íróknak. A „Miért írunk?;” „Kinek írunk?;” „Hogyan írunk?” – vitatható kérdések, írója válogatja. Mindenesetre a legtöbbre ma már tudom a választ. Tény, hogy akkor nem tudtam. Azután kisebb lendülettel írtam, és folyton újraírtam. Négy év után próbálkoztam ismét, nem nagy meggyőződéssel... Kísérletezések és próbálkozások időszaka volt ez: szatirikus novellákat írtam (nem nagy sikerrel), aztán riportnovellákkal és vallomásos prózával kísérleteztem. 1978-ban visszaadták a kéziratomat, hogy dolgozzam rajta. Dolgoztam rajta, újakat írtam, így jutottam el a Főnix Füzetekig.

○ *Itt vagyunk beszélgetésünk lényegénél. Vagy tucatnyi könyv jelenik meg ebben a sorozatban, első könyves fiatalokat mutatnak be. Mondhatjuk, hogy beérkezőben vagyunk?*

– Hogy ki van beérkezőben, már utaltam rá. Jómagam szívből örülök, hogy megindult a sorozat. No nem egyéni érdekből. Más miatt. Formát adtak és nevet, megkülönböztető – hogy is mondjam? – bélyeget a sorozatban megjelenőknak. Ez jó forma. Forma ugyan eddig is volt: kicsi, nagy, kocka alakú meg egyéb, de nem volt arca. Most van. Legalábbis látszatra, külalakra. A dolog lényege nálam a következő: nem így képzeltem el első könyvem megjelenését, egy ilyen új csoportban; [ez] hízelgő is számomra, zavaró is. Egy újabb csoport, amelyikkel nem tudok mit kezdeni. Én úgy képzeltem el, amikor a Főnixről halottam: a fiatalok sorozata. Ha fiatal vagyok is, nem ahhoz a korosztályhoz tartozom, akiknek szántam volna – talán a szerkesztő is – e sorozatot. Az én szá-

momra házagpótlás (minthogy az volna más formában is). Bettes István és Barak László, illetve a *Megközelítés* költőinek felfutásában én – és részben Cúth János is, Finta László is – csak színfoltok leszünk.

A forma és az adott név megtette a magáét, a közönség kapott rajta, alig látni egy-egy példányt belőlük. Betteséből például már csak mutatóba látni néhányat, pedig a legeredetibb kötet hosszú évek óta; én ugyan a Barak-versek híve vagyok. Az érzelmileg telítettebb, társadalmibb tematikájú, s a benne rejlő játékos, akasztófahumor-szagú groteszk elemek is közelebb állnak az én világhoz. Ha másért nem, e két kötetért már érdemes volt a sorozatot megindítani. Cúth szárazabb prózája nem az én kenyerem, Fintával nem tudok mit kezdeni – egyelőre. A többi – legalábbis az első tíz – bizonyára még érdekes lesz, aztán meglátjuk... Féltő, hogy elfogy a lendület. Mindenesetre – visszatérve a példányszámhoz – a Főnix-könyvek sikeresek, egy-két hónappal megjelenésük után már nem kaphatók (a kiadó felelősei elgondolkodhatnak egy reprezentatív válogatás kiadásán, mondjuk úgy a 10. kötet után – verset, prózát meg ami lesz, vegyesen; ez egyben értékmérője és súlya is volna a sorozatnak).

○ *Varga Imre mondta valahol, hogy mindenekelőtt önmagunkat kell vállalni.*

Mi erről a véleményed?

– Nem ő mondta először, de így van. Más nem teszünk, mint folyton csak önmagunkat vállaljuk. De ki vállal minket? Azt hiszem, előbb a világot kellene megismernünk, hogy aztán ezen keresztül vállaljuk önmagunkat és nemzetiségi létünket. 1963-ban jelent meg első komolyabb irodalmi próbálkozásom, a kötetem húsz évvel később fog megjelenni! Mit gondolsz, mit csináltam az elmúlt húsz évben? Önmagamot vállaltam: a kínlódasaimat, a magányosságomat. Sajnos, hogy más nem vállalt engem. Szerepelni vágytam, és a perifériára szorultam. De nem jöttem a fal mellett. Gyalog jöttem, mindig az útközépen, ha lassan is! Ennek is megvan az előnye: többet láttam, mint más, mindent megfigyeltem (lehet, hogy mégse mindent?); megértettem az összefüggéseket az egyes jelenségek között. Ne hidd, nem vádolok senkit sikertelen indulásaimért (hacsak nem magamat). Az első tíz évemet egyszer összefoglaltam egy esszé-félében (nem jelent meg), ahol „elsikkasztott évtizednek” neveztem azokat az éveket. Nem volt az, legalábbis remélem... Nem neheztelek senkire, mindenki a maga posztján felelős. Csak később dől el, jól döntött-e, avagy melléfogott. De ez már kit érdekel?

○ *Milyen körülmények közt alkotsz?*

– A körülmények nem számítanak. Amikor vonatban, várótermekben írtam a dolgaimat, nagy szobákról álmodtam, íróasztallal, írógéppel. Amikor meglett,

a várótermeket kívántam. Az ember szeretne kibújni a bőréből, elmenekülni a munka és a felelősség elől. Még szerencse, hogy nem lehet (akinek lehet, nem alkotó szellem). Az íráshoz nekem mindenem megvan, témáim ezer évre szólók, csakhogy hosszan hordom őket, hosszú ideig tart, amíg leírom. Harcot vívok, küszködöm velük. Aztán itt a nyakamon az újságírói robot. Mert ugyebár a perifériára szorult író nem élhet csak az írásnak. Mindezek cipelésével és muszáj-vállalásával alkotjuk meg kicsi (nagy) műveinket.

VAJKAI MIKLÓS

[1982]

A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980

Az, hogy naponta háromszor leemelem könyvespolcomról Görömbei András könyvét, még nem minősíti, csak fontosságát hangsúlyozza; az viszont, hogy lép-ten-nyomon segítségül hívom egy-egy vitatott időszak értékeléséhez, már többet mond: támaszkodhatom Görömbeire, megbízhatom benne. A debreceni irodalomtörténész – a mi viszonyainkhoz képest – vaskosnak mondható könyve szinte minden kérdésünkre választ ad: „belülről” nézi életünket, s mégis távol marad egy kicsit, éppen annyira, hogy jól lásson, ne legyen elfogult, értékelése, ítélete minden külső és belső nyomástól mentes lehessen, s ezért igaz.

Vázlatosan szól a két háború közti irodalmunkról, kiemeli viszonylagos értékeit, hozadékát, s teszi mindezt azért, hogy megállapíthassa: ha a csehszlovákiai magyarságot nem sújtotta volna a második világháború után oly válságos időszak, s a folytonosság megszakadása folytán nem kellett volna a „semmitől” kezdeniük Dénes Györgyéknek, Bábi Tiboréknak, ha támaszkodhattak volna a már kivívott eredményekre, bizonyára jóval magasabb szinten művelték volna irodalmunkat.

Csodálatosak Görömbei íróportréi: esszéisztikus magaslatookban szól Fábryról, nem hallgatva el tévedéseit, hibáit, de kiemeli nagyságát, komoly eredményeit. Jól minősíti a folytonosság képviselőit: Egri Viktort, Szabó Bélát, L. Kiss Ibolyát, Csonotos Vilmost. Mindenkiről van jó szava, megjegyezni-alója, bíráló észrevétele.

A kibontakozás íróportréi magas szintű pályaképek: az Irodalmi Szemlének mint egyetlen irodalmi folyóiratunknak értékelése és kiemelkedő szerepe vé-

gigvonul az egész könyvön. Fontosnak tartom ennek hangsúlyozását, mert –
érzésem szerint – nem becsüljük eléggé egyetlen folyóiratunkat: az írók sem,
de a szerkesztők sem! Irodalmunk erejét Görömbei is a második nemzedékben
látja: Tózsér Árpádban, Cselényi Lászlóban, Zs. Nagy Lajosban, Gál Sándorban,
Duba Gyulában, Dobos Lászlóban, Ozsvald Árpádban, valamint az *Egyszemű
éjszaka* költőiben és a *Fekete szél* íróiban. Tóth László, Varga Imre, Kulcsár Fe-
renc, Mikola Anikó, Bereck József, Kovács Magda, Grendel Lajos pályáját gaz-
dagnak, sokatmondónak, kibontakozásra érettnek tartja. Görömbei ítéletei, bírál-
atai egyeznek legjobb kritikuskaink – Koncsol László, Zalabai Zsigmond, Turczel
Lajos, Rákos Péter és mások – nézeteivel, s ez is bizonyítja, hogy kitűnő ismerő-
je irodalmunknak. Mindenképpen fontos és hasznos ez a könyv, s az, hogy ma-
gyarországi irodalmár írta meg csehszlovákiai magyar irodalmunk történetét
elsőként, csak hasznos ez a lehet, hiszen mértéket adott, szemléletet, és elsősor-
ban bátorságot a hazai feldolgozásokhoz.

[1982]

K. A. Mészáros Károlyhoz

1983. február 18-án, péntek, 13.50 ó.

Károly!

Balla Kálmán telefonált a Madáchból, hogy tegnap megjelent a könyve! (Már-
mint a magáé!)

Holnap Szerdahelyre jön (nem ígerte biztosra!), és felkeresi magát!

K. A.

NAPLÓRÉSZLET

1983. március 9-én

Az ÁLLOMÁSOK című könyvemen dolgozom. Átírom két régi kisregényemet:

VERGŐDÉSEK	70
RÁNKI OSZKÁR BALLÉPÉSE	35
A SZÉLSŐ HÁZ	45

Ez utóbbit továbbírom, s kisregénnyé alakítom. Még a hónap végéig elkészíteni! Talán sikerül.

150

RÁNKI OSZKÁR BALLÉPÉSE

(Bűnügyi történet öt fejezetben)

Első fejezet, melyben bemutatjuk hősünket

Második fejezet, melyben hősünk nagy dolgokra szánja el magát

Harmadik fejezet, melyben hősünk [...]ba megy

Negyedik fejezet, melyben hősünk elindítja a [??]

Ötödik fejezet, melyben hősünket nagy csalódás éri

A SZÉLSŐ HÁZ

1. Gyönyörködj halványzöld virágzásban

2. Körös-körül viruló zöld

3. Küzdelmem a kutyával

4. A nyulak története

5. Búcsú nélkül

Április 29-én Budapest (péntek)

- reggel 6-kor - este vissza
- 100+100 útiköltség
- 114+114 forint
- 150+150

[1983]

Mészáros Károly Jozef Krištoffyhoz, a Csallóköz–Žitný ostrov főszerkesztőjéhez

T.
Krištoffy Jozef elvtársnak,
a Csallóköz–Žitný ostrov főszerkesztőjének
Dunaszerdahely

Dunaszerdahely,
1983. április 15-én

Tárgy: Válasz a főszerkesztő 1983. 3. 30-án keltezett levelére, amelyben az *Út-kereszteződés* című cikk miatt – mely megjelent a lap 8. számának 3. oldalán, folyó év február 25-én – a munkatörvénykönyv 77. § 1. pontja a) és c) bekezdése alapján munkafegyelmi eljárást indítottatott ellenem, és *megrovásban* és *a félévi jutalom 10%-ának elvonásában* büntetett meg. Fellebbezési jogommal nem kívánok élni, de fenntartásaimat és észrevételeimmet az alábbiakban összefoglalom:

1. Nem lehet kiragadott mondatokból ítélni, az egészből kell kiindulni. Márpedig az írások – melyeknek én csupán gondozójuk voltam – nem sugallják az Ön által felsorolt vádakat. A cél és a szándék a nemzetiségi öntudat fejlesztése volt. Ezt pedig nem lehetséges a lenini nemzetiségi politika szellemével szembeállítani.

2. A felelősség tényéről annyit: a főszerkesztő minden időben felel a lap tartalmi és eszmei színvonaláért (a statútum értelmében). Amennyiben a lap szerkesztésének időpontjában nincs jelen, a főszerkesztő-helyettesé a felelősség. A szerkesztők személyi felelősséggel tartoznak a lapnak, mely a munkaszerződésben foglaltatik össze. Ezáltal mint a cikk gondozója (közlője) felelős vagyok, mint főszerkesztő-helyettes nem (miután a főszerkesztő jelen volt a lap készítésénél). A főszerkesztő-helyettes munkaköre szintén munkaszerződésileg meghatározott.

3. A főszerkesztő avagy helyettese ellen büntetőeljárást – lett légyen az munkafegyelmi indíttatás is – a munkatörvénykönyv 78. § 2. pontja értelmében csak a felsőbb kiadói szervek indíthatnak.

Kifogásaimat és észrevételeimmet fenntartva:

Elvtársi üdvözlettel:

Mészáros Károly
főszerkesztő-helyettes

Mészáros Károly kérelme a Hegyétei Helyi Nemzeti Bizottsághoz

T.
MNV Kútniky
okr[es] D[unajská] Streda

*Dunaszerdahely,
1983. április 20.*

Tárgy: Kérvény kerttelepítési ügyben

Tisztelt Elvtársak, alulírott Mészáros Károly dunaszerdahelyi lakos, a Csallóköz – Žitný ostrov járási újság főszerkesztő-helyettese kérelemmel fordulok Önökhöz, hogy – amennyiben lehetséges – engedélyezzenek kerttelepítést a pódafai kanális mellett, Csicsola Béla szomszédságában, aki nekünk Dunaszerdahelyen közvetlen jó szomszédunk és barátunk. A telket megtekintettem, s éppen még egy kertet lehetne létesíteni anélkül, hogy a kanális melletti fákban kár esnék. Indoklásom csupán annyi, hogy évek óta keresek lehetőséget erre a munkára. Megbecsülöm a juttatásukat, s mint a lap felelős embere, fokozottabban figyelnék az Önök munkájára, és eredményeikről, fejlődésükről gyakorta tudósítanék a lapban. Szíves intézkedésüket előre is köszönöm.

Elvtársi üdvözléssel:

Mészáros Károly

Mészáros Károly: Magánügyek

Új, első kötetes író könyvét ajánljuk az irodalmat szerető olvasók figyelmébe. Tesszük ezt annál nagyobb örömmel, mert a szerző nemcsak szűkebb pátriánk fia, de lapunknak is csaknem másfél évtizede szerkesztőségi munkatársa. Nemzetiségi irodalmunk tájékozottabb olvasói előtt természetesen nem ismeretlen Mészáros Károly neve; novelláit, elbeszéléseit, irodalmi riportjait, vallomásos írásait rendszeresen közlik a hazai magyar és a magyarországi lapok. Jellegzetes atmoszférájú és hangulatú, érzékenyen megformált írásainak bizonyára hívei is támadtak szép számmal, hiszen Mészáros hősei a maguk mélysége-sen humánus és szigorú, de a mélyről indulás hátrányos helyzetéből adódó-

an gátlásos és nehézkes erkölcsükkel figyelmet, megértést és szeretetet érdemlő figurák. Olyan emberek, akiket bár egyéni sorsuk rendszerint kínkeserves vergődésekre, folytonos súrlódásokra és ütközésekre ítél, a maguk emberi küzdelmét mindenképpen megvívják. S számomra az emberi méltóságba vett hit erejével itt mutatnak túl önmagukon a kötet elbeszéléseiben, novelláiban dokumentált emberi sorsok, életdarabok. Az írások java részének különös hangulatot kölcsönző (látszólagos) beletörődöttség, rezignáltság mögött nemes indulatok, érzelmek lüktetnek. A konformista társadalom – mint ismeretes – rombolja a személyiséget, s Mészáros könyvének hitelét éppen abban érezzük, hogy korunknak ezekre a kihívásaira, amelyek szeretnék teljesen elszemélyteleníteni az embert, „magánügyeink” hiteles „kiteregetésével” adja meg a méltó választ. A mindennapok eseménytelen egyhangúsága mögé rejtje el írásainak dinamikáját, belső ívét, tetőpontjait.

BERECK JÓZSEF

[1983]

Mészáros Károly: Magánügyek

A Főnix Füzetek sorozataiban megjelent újabb prózai kiadvány, Mészáros Károly *Magánügyek* című kötete zavarba ejti az olvasót és a recenzenst egyaránt. A fülszöveg ugyanis elbeszélésekről beszél, ám a kötet írásait csak nagy jóakarattal nevezhetnénk elbeszéléseknek, hiszen sem a klasszikus, sem a modern novella jegyei nemigen fedezhetők fel bennük. Több írást pedig még a „majdnem-novella” megjelölés sem illet meg, mivel műfajilag igen nehezen meghatározható stílusgyakorlatok csupán. A műfaji besorolás bizonytalan volta azonban nem annyira zavaró, mint ezeknek az írásoknak a témaválasztása s a bennük kifejezett „írói” állásfoglalás, szemlélet. Mert bizony a szerző – sajnos – „békaperspektívából” szemléli az életet, hősei – ha egyáltalán lehet e cselekmények szereplőit így neveznünk – valami külön világban élnek, gondosan elszigetelik magukat a társadalmi problémáktól, bezárkóznak félelemfilozófiájuk elefántcsonttornyába, egy érthetetlen és semmivel sem indokolható félelemkultusz tehetetlen hirdetői.

Sajnálatos módon így a szerző nem a típusokat ábrázolja írásaiban, hanem csupán olyan embereket, akik önmaguk árnyékaiként átsopáncodják életüket, egyéni kudarcaikért mindig másokat ítélnek el, afféle „szárnyaszegett angyal” ké-

pében tetszelegnek, s mert mindentől félnek, nem jönnek rá az élet nagy alapigazságára: arra, hogy az ember „társadalmi lény”, s egyéni problémáinak megoldása is csak akkor lehetséges, ha részt kér, részt követel a társadalom problémáinak megoldásából. Nagyon találó a kötet címe, a benne foglalt írások bizony nagyon is „magánügyek” (lásd például egy falusi labdarúgócsapat unalmasan hosszú történetét), melyek az érintettek számára érdekesek lehetnek ugyan, az olvasónak azonban mindez csak merő unalom. S még e magánügyek mindegyikében sem érezzük a realitást. Csak egy példa: olvashatunk a kötetben olyan általános iskolai pedagógusokról, akikről inkább elhisszük, hogy egy bordélyház bennfentesei, mint pedagógusok. S ha ebben az esetben a szerző netán mégis a valóságot írta meg, tudatosítania kellene, mit is értünk a tipikus fogalma alatt.

Mészáros Károly írásainak értéke az átlagon felüli íráskészség. Nem kiforrott és nem valamiféle egyéni stílus ez még, s csak akkor csillog, amikor megszabadul a nagyot mondani akarás felesleges ballasztjaitól. Ha ez a nyelvezet, ez a stílári készség valós problémák, társadalmat átfogó mélységű témák – nem siránkozó és félelem-kultikus írói állásfoglalás és magatartás – hordozójává válik, akkor avatunk majd igazi író Mészáros Károly – írásai alapján – kétségtelesen különös, én-centrikus személyében.

SÁGI TÓTH TIBOR

[1983]

Önmagunknak kiszolgáltatva

Mészáros Károly: Magánügyek

Élnek körülöttünk emberek, akiknek arca, mozdulata, ruhája ugyanúgy része sorsuknak, mint az, hogy évekkel ezelőtt megszülettek. Bárhol, bármilyen szituációban, aktív vagy passzív cselekvések közepette találkozunk is velük, láthatjuk, nem képesek változásra, nem érhető tetten jellemfejlődésük, de még csak egy félresikeredett szerep eljátszására is képtelenek. Önmaguk foglyai. Ez egyszerre jelenti azt, hogy önállóan képtelenek kitörni abból a világból, amelybe akaratuk ellenére beleszülettek. Képtelenek arra, hogy felismerve a társadalmi mozgástörvényeket – önmagukat építve –, segítség nélkül változtatni tudjanak mindazon, ami őket körülveszi.

Ha egy fiatal író első kötetében ilyen hősökkel találkozunk, óhatatlanul felötlik néhány kérdés: Mennyire ismeri őket? Felismerte-e hétköznapiak világának törvényszerűségeit? Feltárja-e azt a társadalmi mikro- és makroközösséget, éghajlatot, amely körülveszi, s bevallva-bevallatlanul meghatározza, ilyené formálja őket? S ha mindezt írói éleslátással felismeri, tudja-e hitelesen ábrázolni? Írói eszközei mennyire teljesítik ki a felismeréseit, közvetítik-e az olvasó felé: egyszerre nyújtva esztétikai és intellektuális élményt?

Mészáros Károly kötetének minden egyes darabját – függetlenül attól, hogy vallomásos prózát vagy hagyományosabb kisprózai műfajok körvonalait sejtető írást olvasunk tőle – áthatja a bizonytalanság. Itt nemcsak a hősök tettei, attitűdjei bizonytalanok, de az író is bizonytalan. Az olvasó pedig olyan mondatfüzéreknél kezd bizonytalankodni, amelyekben filléres közhelyeket próbál az író intellektuális erejűvé változtatni. „Eh! Megrázta fejét. Elmúlt! Le kellene zárni, de túl közel van még, és nem tud öt évet kitörölni az életéből. A legszebb öt évet. Az embernek ez adja meg az életbe indító lökést.” De folytathatnám az effajta idézeteket a *Vergődés* és az *Ella Mari magánügye* című novellákból, amelyekben Mészáros egyszerre próbálja megfogalmazni a pedagógustársadalom minden együttthatóját.

Hőseit úgy ábrázolja, hogy azok akaratlan, vegetáló lényeknek tűnnek. A *Vergődés* megfeneklett főiskolása, a *Keresse fel K. Mariettát* kamaszfiúja, az *Ella Mari magánügye* képesítetlen pedagógusnője, *A kalauznő* kamaszlány hőse, a *Csatlós hivatalnok szomorúsága és megdicsőülése* magatehetetlen kispolgára, az *Egy nyári délután* tétova fiatalembere, az *Egy nap, amikor havazott* nyomorék fiúja, a *Lány a péróból* szociális előadója: rokon lelkek. Ők a bevezetőben említett emberek, akiknek az élet nem átélhető teljesség. Kétségtelen, hogy léteznek, de aligha jelenthet írói feladatot mindennek csupán a megállapítása. Mondhatnánk azt is, hogy mindez azért került így egy prózakötetbe, mert az író ilyen eszközöket választott ábrázolásukhoz. Azonban az effajta okoskodás alapján akár sémákkal is igazolhatnánk a kötet ábrázolásbeli hiányait.

Vitathatatlan: Mészáros Károly tud atmoszférát teremteni. A változatlanság, a tehetetlenség légköre azonban kevés ahhoz, hogy mindez intellektuális írói tette emelkedjen. Az ábrázolás nem hiteles, mert mindezek felmutatása anélkül történik, hogy az írásokban megjelenne valamilyen formában mindaz, ami társadalmilag, történelmileg vázolná a hősök passzivitásának hátterét, indítékát, s egyben az okokkal jelezné is a megoldás lehetőségeit.

Mészáros vallomásos prózájában, legyen az jegyzetfüzér vagy riport-montázs, már erőteljesebb írói attitűddel találkozunk. Szubjektív megközelítésein is átsüt a történelem (*Éjszaka, régi képekkel*), megjelenik a faluközösség, minden visszahúzó és előremozdító tendenciájával (*Búcsúzom a fűtől*), a kisváros világának vidékisége, a benne élők sors- és magatartásvázlataival (*Kövek közt egyedül*).

DUSZA ISTVÁN

[1983]

Egy prózaíró elindul

Mészáros Károly: Magánügyek. Madách Kiadó, 1983

Mikes Kelemtől Pilinszky Jánosig, Mario Vargas Llosáig mennyien gyürkőztek és gyürkőznek a SZÓVAL és a beszéd és az elhallgatás közti dilemmával. A szó nem rossz. A szó egyszerűen csak van! Nem jó, és nem rossz az emberi beszéd, mint ahogyan a KÉS sem az. Csupán tőlünk függ, az ösztönös vagy a tudatos megnyilvánulásunktól, hogy mire használjuk. Az író bátyája és lehetősége az emberi beszéd, az emberi nyelv, s az író tudja – így Mészáros is –, hogy kezdetben nem a szó volt az első, és nem is a szó lesz az utolsó gesztusunk. A szó e két pólus között van. Rejtőzik. És várakozik. Egy nagy író hőse: szavakat árul a piacon. Az emberek körülállják. Vásárolgatnak tőle. Ők azok: akik nem tudják, hogy a szavakat nem lehet eladni, és így megvenni sem! Az író, a költő, a szavakkal civódó alkotó az életével írja műveit. A szavai: egyben a kor ujjlenyomatai.

Mészáros Károly: író!

Kinyilatkoztatásom nélkül is az volna. És ez önmagában véve sem csekélység. Nem csekélység írónak lenni. És leginkább nem csekélység nemzetiségi – így szlovákiai magyar írónak lenni.

Aki e sorokat olvassa, bizonyára a nemzetiségi irodalmunk hátulütőire gondol. Írói utak és kiutak kibicsaklásaira. Mészáros Károly ilyen szempontból is erősíti a szabályt. Immár két évtizede van a pályán, és első elbeszéléskötete csak most, 1983-ban látott napvilágot.

Nemcsak írói, hanem magánélete is sokban erősíti a szabályt. Gyermekkorát tanyákon élte le. Afféle félszeg gyermekként, önnön világába zártan látogat-

ta az éppen soros iskolát. Így végzett gimnáziumot s kezdte el a főiskolát. Pedagógus volt. Ma szerkesztő. S most ne soroljuk föl, hogy a huszadik századi világirodalom nagy írói hányszor és hányfajta nap- és reflektorfényben tüntették fel azt a fajta embertípust, amilyené vált, és amilyené alakult. S hogy miért ilyené – elég az ok és okozat közötti összefüggés, a többit megmagyarázzák tulajdon hősei.

Szeretem Mészáros konok s lemondásaikban is emberi hőseit. Csodálom ezeket a sokszor megvert, a társadalomból így vagy úgy kiebrudalt embereket. Férfiakat! És nőket! Kiskorúakat! Értelmiségieket és munkásokat! Szlovákokat, magyarokat és cigányokat! S leginkább annak örülök, ahogyan pillanatnyi léthelyzetüket viselik! Ahogyan takarékoskodnak a szóval. Mozdulattal. Térrel és idővel.

Szeretem Mészáros Károly irodalmi alakjait. Ezeket az egzisztenciális léttudatban őrlődő és minduntalan tudatosodó, gondolkodó emberi lényeket.

Nem tudom: leírták-e már, hogy Mészáros Károly egzisztencialista író. És ha igen, megkérdezték-e, hogy miben áll Mészáros egzisztencializmusa. Mészárosnál is, mint az egzisztencialistáknál oly gyakran, a személyeken túl elsőrendű szerepe van az Útnak, a Mozgásnak. Hősei – akarva-akaratlanul – úton vannak. Önmagukat, életterüket kereső emberek. Egyik novellájának – szép Mészáros-novella a *Keresse fel K. Mariettát* című – hőse, Laci is úton van, mint ahogyan út a lehetősége Ella Marinak, Sági Terinek. Az út: akkor is út, ha csupán egy kódobásnyi hosszú, vagy ha még ennél is rövidebb. Az Idő és a Tér, a Valóság és az Illúzió keresztjére vagyunk feszítve mi, emberek! Az emberi léthelyzet-láncolatokkal való folyamatos dialektika, ha talán nem is old meg semmi fontosat, s ha talán éppoly távol állunk az emberi lényegtől, mint negyven esztendővel korábban, amikor még nem volt egzisztencializmus – legalábbis ezt állítják egyesek –, akkor is volt és van értelme. Az értelme magában a rendíthetetlen keresésben van. Tudja ezt Mészáros Károly, még akkor is, ha a kívülállót olykor talán bosszanthatja is a sok-sok keresés. De nemcsak keres és kérdez, kielégítő válaszok után is kutat. Vájkáló típus Mészáros. *Éjszaka, régi képekkel* című írói monológja nem más, mint lázas keresés a múlt és a jelen szférájában, és nem más, mint őszinte vájkálás: és szükségesek az ilyen Mészáros-féle vájkálások, igencsak kellenek, még akkor is, ha fájdalmat és kollektív büntudatot váltanak ki az olvasó emberből.

Ahogy haladunk e könyv aulájában, egyre sűrűsödik a légkör. A *Kövek közt egyedül* és a *Vízválasztó* már szinte félelmetes írások. Azt hiszem: mai vi-

lágunkban kevés olvasó akad, aki megrendülve olvassa a művekben torlódó kulcsmondakat. A kényelmes olvasó félreteszi e könyv utolsó két novelláját, s így marad majd adósa a nyilatkozó Mészáros Károlynak. Viszont aki veszi a bátorságot, és ráhangolódik e két irodalmi műre: minden bizonnyal sokszor visszatér majd hozzájuk. Aki így ír, és aki ezt írja: arra fel kell figyelni!

VAJKAI MIKLÓS

[1983]

A Nő (Szigeti László) Mészáros Károlyhoz

Pozsony, 1983. 6. 4.

Karcsi!

Hogy az isten ültessen forró kőre! Most látom, mert nézegetem-ellenőrzöm, kik azok az írók, akik írást ígértek a *Szülőföld kérdez* sorozatunkba; te még a levelemre sem küldted vissza a levlapot. Micsoda rend ez?! Micsoda irodalmi életre, fölfogásra vall ez a hallgatás?! A fene vigye el!

Légy szíves, a mellékelt levlapra – gondolom, az előzőt elveszítetted, és nincs ötven filléred (vagy koronád?) – írd rá dolgozatod beküldésének pontos dátumát. Dátum: év, hónap, nap.

Remélem, júliusig elkészülsz az írással, és enyhítéd, pontosabban: feledtetted dühömet.

Ne feledd, a kérlelhetetlen szerkesztőnél, ezt bizonyára tudod, csak egyetlen elfogadható magyarázat van arra, miért nem készült el egy írás: a halál. S tudtommal te még élsz, virulsz.

De esküszöm, nem sokáig, ha nem írod meg...!

Ám félre a viccel, a civódással. Kérlek, válaszolj.

Szeretettel, barátsággal

(sz. l.)

Mészáros Károly Márkus Bélához

D[una]sz[erda]hely, 1983. 8. 3.

Kedves Márkus Béla!

Ne vegye tolakodásnak dedikált könyvem. Igazán hálás vagyok az Alföldnek azért a két leközült elbeszélésemért, amelyek nem kis mértékben járultak hozzá, hogy ez a kötet megjelenhessen (mindkettő szerepel e válogatásban). Első önálló könyvem, s mindjárt válogatás! Sok jó – kinek jó? – más jellegű írásom kimaradt ebből a kötetből, hogy a viszonylagos egység megmaradjon. Talán a jövőben megjelenhetnek azok is. Mifelénk most nem olyan könnyű megjeleníteni, folyóiratokban sem. E kötet két utolsó írása egyáltalán sehol nem jelent meg. Szeretném is megkérni Önt, hogy, amennyiben lehetséges, s megfelel a lap profiljának, a *Kövek közt egyedül* vagy a *Vízválasztó* című írást közölnék. Nem tudom, még alkotószabadságon van-e, ha igen, jó munkát kívánok, és elnézést a zavarásért, igazán nem szeretném terhelni gondjaimmal. Csak örülök ennek a kis könyvemnek, s a jókedvem még tart. Nem tudom, meddig.

Sok szeretettel üdvözlöm

Mészáros Károly

Mészáros Károly a prágai Magyar Kultúrához

D[unaszerda]hely, 1983. aug[usztus] 19-én

Tisztelt Magyar Kultúra!

Panasszal (reklamációval) fordulok Önökhöz, mivel május havától nem kapom meg az Élet és Irodalom című magyarországi folyóiratot. Nyilvántartási számaim: 58 798; 48 797. Valamelyik nyilvántartási számomon az Élet és Irodalom van feltüntetve, amelyet – sajnos – nem kaptam meg, sem a régi, sem az új címmel. (Egyébként szíves engedelmezzük, hogy a többi megrendelt lapot megkapom: Kortárs, Alföld, Kritika, csak az ÉS-t nem. Befizetett csekk számláimat megőriztem: 142.- Kcs és 166.- Kcs). Szíveskedjenek tudomásomra hozni

az elakadás mibenlétét. Egyben szeretném Önöket arra kérni, hogy ha lehetséges, kapjak új nyilvántartási számot új címemre: *Mészáros Károly, Redakcia Žitný ostrov – Csallóköz, 929 01 Dunajská Streda, Leninova ulica č. 23.*

Kérem Önöket még egyre: január elsejétől az eddigi megrendelt folyóirataim mellé – beleértve az ÉS-t is! – szeretném megrendelni a Nagyvilág című folyóiratot is. Kérem, hogy ősszel a csekkszámát erre is küldjék ki a feltüntetett címemre.

(Ui. Amennyiben az Élet és Irodalommal valamilyen adminisztratív fennakadás történt, visszamenőleg nem kérem a számokat. Vagy végső esetben ezennel újra megrendelem.)

Mély tisztelettel

*Mészáros Károly,
Dunaszerdahely*

Magánügyek

Mészáros Károly elbeszélései

A Főnix Füzetek öröndetesen gyarapodó sorozatában a 7-es sorszámot kapta Mészáros Károly első kötete, a *Magánügyek*. A szerző neve, azt hiszem, nem ismeretlen a csehszlovákiai magyar olvasók előtt, hiszen idestova húsz esztendeje publikál lapjainkban. Kezdetben versekkel próbálkozott, később áttért a prózára, s akkor úgy tűnt fel: végre rátalált az alkatának leginkább megfelelő műfajra, a novellára. Egyik elbeszélése – a fent nevezett kötetében is olvasható: az *Ella Mari magánügye* – bekerült a *Fekete szél* című antológiába is, de a személye iránt megnyilvánuló bizalomnak ez a jele, más pályatársaihoz hasonlóan, őt sem tudta kellőképpen alkotásra buzdítani. A központi lapokban jóformán éveken át alig közölt valamit, a járási lapban pedig – amelynek szerkesztője – többnyire publicisztikai írásokkal és riportokkal jelentkezett. A novellaírással feltehetően ebben az időszakban sem hagyott fel teljesen, de valamiféle elbizonytalanodás vehetett rajta erőt, ezért került a nyilvánosság kíváncsi tekintetét. Mészáros Károly ugyanis igen szenzitív alkatú ember, írásaiban szinte teljesen kiszolgáltatja magát az olvasónak, mert mindenekelőtt önmagá-

ról ír, még akkor is, amikor látszólag eltérő habitusú figurát tesz meg főhőse-
nek, s ez a körülmény egy igen sajátos lelkiállapotot eredményez. Egyfelől a köz-
lési vágy és az önmegvalósítás óhajta mint aktív cselekvésre serkentő erő, más-
felől a nagyfokú gátlásosság és az írás közben jelentkező félelem mint bénító
erő munkálkodik benne, s ez a kétirányú hatás nagy belső feszültséget vált ki
az íróban, úgyhogy eredetileg kiszemelt témájára már nem is tud eléggé oda-
figyelni. Legtöbb írása tulajdonképpen nem is elbeszélés, csupán egyfajta
helyzetjelentés, állapotörögzítés. Ha van is cselekményük, az vékony szálon fut,
s rendszerint kikonstruált. A *Keresse fel K. Mariettát* című írásában például már
egy egészen krimibe illő helyzetet teremt, noha valójában csak egy nőre vá-
gyó, magányos fiatalemberről akart írni eredetileg. A már említett *Ella Mari ma-
gánügye* című elbeszélés szintén az „eseménydúsabb” történetek közül való, s
igen jól példázza azokat a fogyatékoságokat, amelyek mindenekelőtt a korai
Mészáros-elbeszélésekre rányomták a bélyegüket. Az írás főhőse egy képesítés
nélküli tanítónő, aki helyét keresi az életben, de legfőképpen a boldogságot,
terveit azonban részben a saját gyengesége, részben környezetének közömbös-
sége, illetve ellenséges magatartása miatt nem képes valóra váltani. Nem is-
meretlen életsors az ilyen a mi tájainkon, s nyilván Mészáros is saját élményei
alapján vetette papírra a történetet, ennek ellenére nem tudott ellenállni a csá-
bításnak, és melodrámat csinált belőle. Lélekábrázolása felszínes, s olykor az
érzelgősségtől sem riad vissza. Pedig ebben a témában vannak lehetőségek, s
akadnak különböző embertípusok is, amelyeket jól meg lehetne mintázni. A *ka-
lauznő* egy kibontakozó szerelem története; meseszövése egyszerű, s a cselek-
mény viszonylag egyenes úton jut el a végkifejletig. Izgalomnak, feszültségnek
semmi nyoma, de mindezt feledni tudnánk, ha kárpótolna bennünket az írói
nyelv lendülete és gazdagsága. Sajnos azonban ilyesmiről itt szó sincs, Mészáros
nem a nyelvteremtő írók közül való. Mi az tehát, ami mindezek ellenére mégis
egyéni és eredeti Mészáros Károly prózájában? Hősei nem különösebben ér-
dekes emberek, persze nem is nagyon igyekeznek azok lenni, nincs feltűnő élet-
céljuk sem: egyszerűen szeretnének egyenesbe jutni, valamiképpen megnyu-
godni és olyan kompromisszumot kötni az élettel, amely számukra is nyújtana
némi esélyt.

Reznált emberek lennének Mészáros hősei? Ezt nehéz volna pontosan
megállapítani. Inkább egyfajta melankólia jellemző rájuk, amely a magányér-
zetnek és a sikertelenség tudatának sajátos ötvöződéséből jön létre, és ideges
belső feszültséget leplez; kamaszfiúk szoktak egy kudarccal végződő szerelmi

fellángolás elől ebbe az érzésbe menekülni, idővel persze megszabadulnak tőle, Mészáros hősei azonban mintha felnőtt fejjel is ragaszkodnának hozzá, nem daczból vagy büszkeségből, hanem mert az önsanyargatás és az önsajnálát a lételeműkké vált. S tulajdonképpen ekkor tudatosodik az emberben, hogy Mészáros prózájában ez a hangvétel, ez a fintort és mosolyt nem – vagy alig – ismerő búskomorság az újdonság, vagy inkább a sajátos vonás. Mészáros hősei nem adják fel ugyan a harcot időnap előtt, de nem bíznak túlságosan a sikerben, ezért energákkal küzdenek, jóformán csak az életösztön viszi őket előre.

Mészáros Károly ábrázolásmódja azért válik problematikus, mert állapotokat és léhelyzeteket akar rögzíteni túlságosan is tárgyyszerűen, már-már naturalisztikus eszközökkel, noha itt inkább az elvontabb fogalmazás és intellektuális megközelítési mód volna a helyénvaló. Mészáros nem filozofikus alkat, jó érzékeléssel ki is kerül a intellektuális próza csapdáit, sajnos azonban a leírásokkal minden nem pótolható, olykor mégis csak szükség van mélyre hatoló eszmefuttatásokra, s ilyen helyzetekben Mészáros erejéből többnyire csupán közhelyekre futja. Ezért tűnik aztán szinte tartalmatlan írásnak a *Vergődés* vagy az *Egy nyári délután*, noha valahol a tudatunk mélyén sejtjük, hogy ezekből az alaphelyzetekből lehetett volna valamit csinálni.

Mészáros írásaiban tagadhatatlanul van egyfajta csallóközi kolorit, ez mindenképpen pozitívum, hiszen emeli prózájának információértékét. Nem éppen arc nélküliek a hősei sem – kivált az epizód szereplők –, de alakjuk igen hamar elhalványodik az emlékezetünkben.

Érdekes módon Mészáros legsikerültebb írásai nem az elbeszélések, hanem azok az önvallomásszerű szövegek, amelyek a kötetet zárják. Itt minden könnyűtörfalazás nélkül önmagáról beszélhet, még csak holmi kerettörténetet sem kell kiagyalnia. A sorok mögül rokonszenves arc bontakozik ki, ezt kár is volna tagadni, de az olvasó többet már nemigen tud meg az íróról, mert a szövegek apró-cseprő dolgokról tudósítanak, kis epizódokról, amelyeket törvényszerűen elfelejtünk, amint letettük a könyvet.

Talán lehangoló ez a diagnózis, de pillanatnyilag kedvezőbbet nem tudnék felállítani. A jövőt illetően sem lehet jóslatokba bocsátkozni – ehhez a könyv nem nyújt megbízható támpontokat. Mindenesetre elgondolkasztató, hogy a kötet utolsó elbeszélését az író 1978-ban írta, a későbbiről datált írások az önvallomások csoportjába tartoznak. Úgy látszik, a ma már negyvenes éveit taposó Mészáros Károly még mindig önmaga helyét keresi a világban, s amíg választ nem kap legégetőbb kérdéseire, nem is fog tudni továbblépni. Tiszteletre méltó, ahogy

megküzd minden soráért, vállalva a zsákutcákat és a kudarccokat is, s őszintén remélem, hogy egyszer sikerül valóra váltania azt, amit megálmodott magának.

LACZA TIHAMÉR

[1983]

Főnix Füzetek

(Részlet)

Mészáros Károly elbeszélései (*Magánügyek*) közérthető, olvasmányos stílusban megírt történetek, gördülékeny előadásmóddal, karakteres jellemábrázolásokkal, bár olykor felszínesen lesimított típusalakok megjelenítésével is. Falusi, kisvárosi figurák – diáktól munkásnőig, hivatalnoktól cigánylányig – szerepelnek a maguk egyéni, szerelmi, családi vagy munkahelyi problémájukkal, sorssal. Akár hosszabb életszakasz lineáris bemutatása, akár valami jellemző, megvilágító helyzetkép vázolása adja az eseménykeretet, általában az emberi kapcsolatok közismert fajtáiban megnyilatkozó kudarc, vereség, kiúttalanság nyomja rá a bélyegét a szereplők magatartására, cselekvéseire. Társkereső bizonytalanság, fájdalmas kiszolgáltatottság, ábrándos vágyakozás, házasságok tönkremenetele között ritkán bukkan fel egy-egy derűsebb lehetőség vagy a személyiség önmagára találásának sikere. A kisemberi botladozások hétköznapi, gyakran pedig erősen szokványos jelenetsorban formálódnak. A primer, empirikus élettények önmagukban kevésbé érdekesek, a szociografikus leírások lényeges újdonságot nélkülözőek – például a cigánynegyed rajza legfeljebb csak lapos érzelmességgel igyekszik gazdagabb érvényességet szerezni. A személyiségábrázolások pedig túlságosan egyszerűek, eszköztelenek, lélektanilag alig elmélyítettek, mint ahogy az elbeszélések gondolatisága vagy hangulattartalma sem igen mozdul el a nyilvánvalóságok és egyértelműségek-didaktikusságok felszínétől. A könnyed olvasmányosságnak természetesen nincs felkavaró hatása, s így nem tud a megpillantott lélek- vagy létproblémák súlyosságára sem utalni.

BERTHA ZOLTÁN

[1984]

Főnix Füzetek

(Részlet)

Mészáros Károly: *Magánügyek*

Ha jól számolom, akkor ez a bemutatkozó novellagyűjtemény két évtizedes erőfeszítés és küzdelem összegzésének is felfogható: Mészáros Károly abbéli igyekezetének és erőfeszítésének, hogy élményeit, tapasztalatait irodalomná formálja.

Duba Gyula a *Fekete szél* című antológia előszavában az alábbiakat írta Mészáros Károly próbálkozásaiával kapcsolatban: „Mészáros Károly elbeszélésmódja áll legközelebb az epikához. Ő az időrendbe szedett történés – fabula – folyamatát apró és pontos megfigyelésekkel támasztja alá és hitelesíti, mintegy szociológiai pillérekre építi fel, de a cselekmény mellett állandóan ott bujkál az a fokozott figyelem is, amellyel az alakok lélektani motiváltságára ügyel.”

Duba megállapítása, miszerint Mészáros Károly „elbeszélésmódja áll legközelebb az epikához”, valóban helyes volt, bár közel másfél évtizeddel a *Magánügyek* megjelenése előtt íródott le, és nyilván az antológiában megjelentetett *Ella Mari magánügye* című elbeszélés nyomatékosította azt. Ami közel másfél évtizede – a remény és a várakozás korában – pozitív, tehát előremutató lehetőségként fogalmazódott meg, s ezt föltételezte is, az idők folyamán szinte semmit sem változott. Úgy is fogalmazhatnám, hogy ott ragadt Ella Mari magánügyeinek a szintjén – történésben, stílusban, mondanivalóban egyaránt. Mészáros Károly maga írja könyve fűlszövegében: „...Végleg lemondtam a repülésről: a földön maradok...” Vagyis a realitások közelében. A *Magánügyek* című gyűjtemény ezt az elhatározást kétségtelenné teszi; Mészáros Károly a legszürkébb hétköznapiokból igyekszik valamit irodalomná formálni. Van, amikor a szándék irodalmi valósággá – novellává, elbeszéléssé – válik, de gyakorta a „földközelség” alig több egy-egy élethelyzet leírásánál.

A környezet, a tér, amelyben e novellák hősei élnek, dolgoznak, végzik a hétköznapi tennivalóit, nagyon ismerős. A falu és a város közötti ingajarat, annak eseményei és eseménytelenségei rajzolódnak elénk. A hős vagy hősnő – ez utóbbi általában negatív szereplő, elszenvedi, elviseli a vele történeteket – tanító vagy tanítónő, máskor hivatalnok, ebben az ingajaratban emésztődik. Van, amikor egy sör vagy egy feketekávé mellett megpróbál eltöprengeni sorsának alakulásán – amely általában balul sikerült –, s e töprengések közepette néha elszánja magát a cselekvésre is, de ahelyett, hogy valóban cselekedne – majd

mindig döntésképtelen lény –, rendel egy újabb feketét, sört vagy konyakot. A helyzettől s a körülményektől függően. A Mészáros-hősök közérzete – ennyiből is kitűnik – nem valami derűs; sőt azt is mondhatnám, hogy egyenesen rossz. Bajokkal, gondokkal küzdenek, s még a szerelemben is kudarcaik élménye az intenzívebb. Lebegnek, tétováznak, gyötrődnek – leggyakrabban el sem követett hibák vagy bűnök miatt. Olykor felvillan előttük egy-egy megoldás vagy a kiút lehetősége, de már magától a lehetőségtől is visszariadnak, vagy délibáb-nak hiszik, amely játszik velük. Az olvasó rokonszenvet érez irántuk, szánja tehetetlenségüket, kudarcukat vagy tragédiájukat, sőt olykor azonosulni is képes velük.

Mindezek a hősök, mindezek a témák magukban hordozzák a jó, realista alapokon nyugvó hagyományos elbeszélés megírásának a lehetőségét. Mészáros Károlynak azonban csak elvétve sikerült ezekből a témákból, lehetőségekből kibontania egy-egy emberi sorsot, egy-egy emberi helyzetet úgy, hogy azt maradéktalanul jónak mondhatnánk. Igaz, néhány esetben a „helyzet” sem kínál sok lehetőséget, de még azt a keveset sem használja ki Mészáros Károly. Nagyon keveset tudunk meg az emberekről – mintha nem is egy fedél alatt élnének; csak súrolják egymást (*Vergődés*). Két elbeszélésben szakad el egy kissé a földtől a szerző, s próbál az abszurd felé tágitani a kereteken, mégpedig a *Keresse fel K. Mariettát*-ban és a *Csatlós hivatalnok szomorúsága és megdicsőülésében*. E két elbeszélésben a reális és az abszurd helyzetek váltakoznak, keverednek, s a történetek furcsa, groteszk hangulatot árasztanak. Úgy látom azonban, hogy Mészáros Károlynak az *Ella Mari magánügyében* és *A kalauznőben* sikerült leginkább megközelítenie önmaga lehetőségeit. Ez egyaránt vonatkozik az alakok megrajzolására s az írások szerkezetére is. Gondolati-nyelvi szempontból azonban már nem mondhatom el ugyanezt róluk. Bosszantóak a gyakori, gondolatpótló közhelyek. Az *Ella Mari magánügye* két oldalán például – 35. és 37. – szinte hemzsegnek, s éppen ott, ahol a drámai kifejtettség gondolati mélységet kívánná. Ilyeneket olvasok: „Ami ránk van mérve, viselni kell...”; „...nehéz viselnie az élet súlyát...”; „A sorsunk meg van szabva, nem irányíthatjuk”; „Mindenkinek maga építi fel az életét.” És így tovább.

Az *Egy nap, amikor havazott* és a *Lány a péróból* című írások egy tőről fakadnak az imént említettekkel. Sajnos, a közhelyek ezekben is tovább kísértelenek és kísérnek. Ha efölött szemet is hunynék, az olvasás élményét – a realitás élményét is – nullpontra csökkenti mindkét esetben a befejezés. Hogy a péróból kimenekített fiatalokú cigánylány – leányanya – az őt kimenekítő hivatal-

nok szeretője lesz, nagyon olcsó és banális megoldás. Hasonlóan banális, már-már a giccs határát súroló befejezés az *Egy nap, amikor havazott*-ban a Katicát megerőszkolni igyekvő nyomorék fiú kudarca is. Holott mindkét esetben megvolt az esély arra, hogy keményebb befejezéssel „földönjáró” novella ke-
rekedjék. Kár az elszalasztatott lehetőségeikért.

A kötet utolsó harmada – *Éjszaka, régi képekkel; Búcsúzó a fűtől; Kövek közt egyedül* és *Vízválasztó* – csak nagy megszorításokkal nevezhető irodalomnak. Inkább visszaemlékezések, emlékképek ezek, amelyek alig-alig haladják meg a naprakész zsurnalisztika színvonalát. (Különösen bántóan gyenge a *Búcsúzó a fűtől* néhány részlete.) Az imént idézett írásokban felvetett problémák – cigánykérdés, falusi sportélet stb. – inkább a szociológia tárgykörébe tartozna; az adott módon megformálva viszont hiányzik a műfajra jellemző feltárás s az adatolás rendszeressége. Nem csak szerzői, szerkesztői tévedésnek is tartom e négy írás megjelentetését ebben a kötetben.

A *Magánügyek* a dátumozás szerint a szerző tizenkét év alatt írt munkáinak – tételezzük fel – legjavát foglalja össze. Nyilvánvaló, hogy a kötet egyenetlenségének, heterogén voltának ez a nagy idő-keret is az egyik lehetséges oka. Ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy Mészáros Károly munkássága – mennyiségi és minőségi téren egyaránt – szinte semmit sem emelkedett. Ma is az 1970-ben publikált *Ella Mari magánügye* jelenti a legjobb szintet, s ez több, mint elgondolkodtató tény. Ami egykor – a *Fekete szél* megjelenése idején – reménység és várakozás volt, az is maradt. Mindezt azért írom ide ilyen nyersen és köntörfalazás nélkül, mert Mészáros Károllyal együtt magam is azt vallom, hogy: „Nem hiszem, hogy a hazugság legjobb ellenszere egy másik hazugság.” Mégpedig azért, mert ezt magam is ott tanultam meg, ahol Mészáros Károly: a lángpusztai dohányosok között. S azt is, hogy nincs keserűbb a frissen törött dohánylevél zsírjánál...

GÁL SÁNDOR

[1984]

Nyílt levél Gál Sándorhoz

Kedves Gál Sándor!

Igen, keserű a frissen törött dohánylevél zsírja, különösen ha kilónként adagolják. Az embernek csak egyetlen szerencséje van: nem kell elfogyasztania! A közönség azonban bőven konzumál belőle, s csodák csodája, még a gyomrát sem rontja el. Persze a közönség erős, még szélesen mosolyog is közben...

Az író azonban nem.

Hidd el, Gál Sándor, örülök, hogy tolladra tűzted a Főnix Füzet-eseket a Hétben. Kezdők – ha nem is fiatalok –, kell nekik a propagáció, a segítség. Költői alkat vagy, szubjektív a véleményed. Tévedhetetlen azonban te sem lehetsz; gondolom, azt tudod, hogy nem szentírás, amit megfogalmazol, még ha oly hévvel és erővel is bizonygatod igazad. Lehet, ezt így kell csinálni. Én nem így csinálnám!

Te nem akarsz hazudni nekem, inkább azt sugallod, könyvem fabatkát sem ér. S nem gondolod át a rendszereidet. Éppen azért azt is hihetem, be akarsz csapni, mert sok a valótlanság abban, amit állítasz. Például már írásod elején: a „lemondtam a repülésről: a földön maradok” szerinted azt jelenti: a földközelen, a realitások közelében. Nem gondolod, hogy leegyszerűsíted a dolgokat? Mikor a fülszöveget írtam, tudtam, a gyengébbek így is magyarázhatják... És ha azt mondom vele: „...pokolra kell annak menni...”?! S mit értesz azon, hogy a realitások közelében? Mindannyian ott vagyunk. Realitásokból táplálkozunk, csakhogy más-más formákban dolgozzuk fel az anyagot. S mi a szándékod annak bölcs megállapításával, hogy a Mészáros-hősök közérzete rossz? Te „jól vagy”? A Shakespeare-hősök közérzete rosszabb. Hogy „tétovázók” a hőseim, mintha „nem egy fedél alatt élnének, csak súrolják egymást”. Nem tudsz elfogadni ilyen kapcsolatokat, életet? Egyetlen élet sem könnyű, nem egyenes ívű; buktatókkal van tele, s az emberek, igenis, gyötrődnek, tétováznak, és ha akarom, el nem követett bűnök miatt is bűnhődnek!

Nem akarok nyelvi- és közhelyi dolgokról vitatkozni veled. Nekem abban a pillanatban ezt sugallta az ihlet az *Ella Mari magánügye* befejezésénél. Mert ez egy ilyen hős, csak ilyen gondolatai támadnak: hogy mindenki maga építi fel az életét, hogy a sorsunk meg van szabva és hasonlók. Védekezik. Szinthe érthetetlenül félreértelmezed a *Lány a péróból* című elbeszélésemet. Egy hivatalnok mozgási területe, napjai, lehetőségei – ennek lélektani ábrázolása a cél. A többi csak eszköz. Még az is, hogy a cigánylány a szeretője lesz.

Egy hivatalnoknak csak ennyi a lehetősége. A befejezés azonban nem ez: hanem – mint egy fölösleges koncot – lerázzák őt.

Kutyából nem lesz szalonna. S nem értem, miért nem drámai erejű a nyomorék fiú kudarca. Ott semmiféle megerőszakolásról nincs szó. A hangulat fokozódik fel olyannyira, hogy akad egy pillanat, amikor a fiú eljuthat vágyai netovábbjáig. A zene megszakadásával azonban a pillanat elszáll. Lehet, örökre... S vele minden más.

A kötet utolsó harmada „szerzői és szerkesztői tévedés”. Aztán említéd az *Éjszaka, régi képekkel* című elbeszélésemet, s minden olvasót ellentmondásba keversz. Eddig valamennyi kritikus a kötet erősségének tartotta ezeket az elbeszéléseket vagy vallomásos prózákat – ahogy akarod. Nem értem, hogy a felvetett problémák – cigánykérdés, falusi sport – miért nem lehetnek irodalmi művek alapjai. A cigánykérdés nagyon sok kitűnő szépirodalmi munka alapját képezte, s a sport... Erről ne is beszéljünk... Én éppen az ellenkezőjét akartam megírni: nem a profivilágból, hanem a mi sportéletünk világából. 1975-ig aktívan éltem ezt a sorsot, egy csomó tapasztalat révén jutottam el addig, hogy: ez téma. S nem is akármilyen! Ezt az élményt is lehet irodalmilag összegezni, nem igaz, hogy nem lehet. Tény, hogy az én írásomban vannak dokumentumszerűségek, riportos ízek – mindez tudatosan. Nem egyedülálló jelenség az irodalomban. S hogy ezek az írások „alig-alig haladják meg a naprakész zsurnalisztika fogalmazásának színvonalát...”? Nem gondolod, hogy elvetted a súlykot? Te is, én is – gyakorló zsurnaliszták –, mi már csak tudjuk, mi a zsurnalisztika színvonala – nálunk... Nincs. Nem írunk – vagy csak hébe-hóba – irodalmi riportokat. S ezek az írások – felsorolod a kötet utolsó négy elbeszélését – a naprakész zsurnalisztika színvonalát sem érik el?! A *Vízválasztó* című elbeszélést semmiképp sem lehet a zsurnalizmus kaptafájára húzni. Rá lehet mondani, hogy rossz elbeszélés, ha már rosszat akarunk róla mondani. Vagy az *Éjszaka, régi képekkel*... „Csak” emlékképek... Ám legyen, bár én tudom, hogy fikció. Minden írásom fikció. Mint ahogy az irodalom az írói fantáziára épül... A tapasztalatok, az élmények – azokat, igen, az ember magában hordozza. De hát az irodalom, az más! Én magyarázom neked, mi az irodalom? S ha én nem is jártam Lángpusztán, nem igazak a házak, a kisfiú sem? S ha én találtam ki őket, hogy elmondjak egyet-mást egy nehéz sorsról? Mint ahogy megalkotásukkal ki is találtam őket...

Nem látsz fejlődést irodalmi munkásságomban. S ezt oly határozottan állítod, mintha tévedhetetlen lennél. Pedig írásod közben utalsz rá, hogy egy-egy írásban „elszakadtam a földtől”. S ha többen, több írásban, amelyeket nem is-

mersz? S nem észrevenni az egységet, a belső vonalat a kötetben... hát ez némi elfogultságra vall.

Remélem, jó szándék vezérel a Főnix Füzet-es bemutatkozó írók munkásságának feldolgozásában. Remélem, az én könyvem értékelésénél is az vezetett. Egyébként tárgytalan minden.

Tudom, kicsit megkésett ez a könyv. Ha megfigyelted volna, a kötet írásainak nagy része 1975 táján született. Nem sikerült a maguk idejében – ahogy mondod: a *Fekete szél* idejében – kiadnom őket. Mint ahogy korábban verses-kötetet sem. Mert az író nem maga adja ki a kötetét. Ez a „kiadja”, ugyebár, badarság. Úgy jelenik meg, ahogy a kiadóban elfogadják. Küszködöm, csatát vívok hőseimmel, közben hőseim megjelentetéséért is harcolok. A szerkesztő sokszor belejavít az írásba, mert ő, ugyebár, okosabb, mint az író; vagy nem jeleníti meg. Mindenképpen meg kell alkudni. S aki nem alkuszik?

E kötet jó néhány írása nem jelent meg folyóiratban, sem semmilyen fórumon; jó néhány írásom nem jelenik meg sehol. Vagy hónapokat, éveket kell várnom rá. Közben mennyiségről beszélünk, meg minőségről... Jó, jó, aki kiépítette útjait, megszervezte kapcsolatait, van fóruma, igény írásaira. S épített magának várat, naponta kap biztató levelet, felszólító üzenetet. Akinek ez nincs? Akinek elfektetik írásait, nem várják sehol – esetleg új – gondolatait, annál azt a fejlődést is észre kell venni, ami ebben a kötetben fellelhető. Vagy legalább megvizsgálni – ha másképpen nem, hát gondolatban –, hogy a Mészáros-hősök azért mégiscsak életrevalók, kellenek, mert az élet szüli őket.

Én nem csupán azért mondtam le a repülésről, hogy a földön maradjak. Hanem hogy teljes mértékben azonosuljak a problémákkal, átéljem, amit átélünk. Nem elmenekülni akartam a dolgok elől, a feltárandó dolgok elől, hanem azokból meríteni. Azt hiszem, ez mindannyiunk ars poeticája lehetne.

Az elmondottak ellenére is örülök, hogy foglalkoztál a könyvemmel, s foglalkozol mások könyvével, és lehetőség nyílt a gondolatok tisztázására.

Barátsággal üdvözöllek:

Mészáros Károly
[1984]

Irodalmunk történetéről

Hazai irodalmunk előnyére válik, ha minél több összefoglaló jelenik meg róla. Hasznos ez az irodalomnak és művelőinek egyaránt. A szép kivitelű és csaknem teljességre törekvő Görömbei-féle irodalomtörténetet – tartalmi és szemléleti erőssége miatt – még hosszú évekig nehéz lesz fölülmúltni. El kell fogadnunk tehát a csehszlovákiai magyar irodalom egyetlen hasznos és valamirevaló irodalomtörténeti összefoglalójának. Mondom ezt azért is, mert bár az említett könyv után jelent meg a budapesti Akadémia Kiadónál *A magyar irodalom története 1945–1975* negyedik kötete, amelyben a Magyarország határain túli irodalmakat tárgyalják, köztük a miénket is, de oly gyatra és hiányos módon, hogy alig volt érdemes nyomdafestékre. A könyv szerkesztője az általam nagyra becsült, nemrégiben fiatalon elhunyt kritikus és irodalomtörténész, Béládi Miklós, aki köztudottan nagy értője volt a Magyarország határain túli magyar irodalmaknak. Mégis. E könyv rólunk szóló fejezete a húsz évvel ezelőtt megjelent hatodik kötet anyagától csak terjedelmében különbözik. Mintha a szerzője, Csanda Sándor, megrekedt volna a hatvanas évek szemléleténél, és az új irodalmi jelenségeket is abból a kalitkából figyelné. Szinte kényszeredetten szövi bele összefoglalójába az újabb és újabb neveket. Ezeket is inkább csak számszerűleg, roppant hiányosan, mellőzve minden értékelést és méltatást. A szerző nem veszi észre – vagy csak kis részben – a hetvenes évek elejének hullámveréseit, amelyek hozadéka az évtized közepén már erősen látható volt, s napjainkban érik be. Alig lehet tagadni, hogy ezt a hozadékot a fiatalok jelentik, akik akarva-akaratlanul versenyre készítették irodalmunk idősebb képviselőit (már aki képes volt a megújulásra, új utak keresésére), s ez az egészséges versengés kitűnő művekben csapódott le. Vakság volt ezt nem látni, s innen már csak egy lépés, hogy kimaradjon az értékelésből a *Fekete szél* című prózaantológia, hogy a szerző kutyafuttában bánjon el Bereck Józseffel (akinek a tárgyalt időszakban két kötete jelent meg), Kovács Magdával, Kövesdi Jánossal, Grendel Lajossal és másokkal, de helyt adjon a tizenöt éve érdemleges művet nem publikáló és bizonyításra váró Bárczi Istvánnak, majd pedig számszerűleg felsorolja a dilettáns, sematikus művek egész garmadáját. Ebben az ún. irodalomtörténetben békésen megfér egymás mellett az érték és a fércmunka, a szerzőnek egyikhez sincs lényegesebb hozzáfűznivalója. S ez azért kár, mert egy ilyen nagy súlyú, magas példányszámú, mindenütt elfogadott és olvasott kiadványban szerepelni nagy lehetőség. Ezt a lehetőséget, véleményem szerint,

ezzel a hevenyészett, mindennemű konzekvencia-levonást, jövő felé mutató mellőző, arányaiban rosszul hangsúlyozó összefoglalóval elmulasztottuk.

[1984]

Életműsorozatokról

Nagyon utána kellene néznem, ha meg akarnám állapítani, hogy a magyarországi könyvkiadók az elmúlt tizenöt évben hány életműsorozatot indítottak, fejeztek be vagy adnak ki ma is. Lezárt életművekről vagy a még élő, de biztos erőt felmutató írók műveiről van szó. Nem is beszélve az olyan sikersorozatokról, mint Tolsztoj, Dosztojevszkij, Thomas Mann, Hemingway stb. összes műveinek kiadása (ami a magyar műfordítás-irodalom erejét is demonstrálja), vagy a magyar irodalomból az Ady-, Móricz-, Móra-, Nagy Lajos-, Krúdy-, Kodolányi-, Karinthy Frigyes-, illetve a most zajló Kosztolányi- és Babits-életmű kiadása. Korántsem teljes a lista, s nem lesz az még akkor sem, ha folytatom a hetvenes években lezárt életművek kiadásával: Déry Tibor, Illyés Gyula, Örkény István, Mesterházi Lajos, vagy a ma élők közül Karinthy Ferenc, Szabó Magda, Cseres Tibor műveinek összefoglaló megjelentetésével. A könyvgyűjtők kapkodhatják a fejüket. Mégis azt kell mondanom, valamely író Összes műveinek kiadása jelentős esemény. Az olvasónak különösen az, de az írónak is, a leszármazottaknak is – s magának az irodalomnak is: az irodalom erősségét mutatja. A kiadók részéről pedig a teljességre való törekvést. A válogatások sohasem megbízhatók.

A csehszlovákiai magyar olvasó nincs valami rózsás helyzetben e tekintetben. Még ha tudomást is szerez ezekről a sorozatokról, alig-alig fér hozzájuk. Könyvesboltjaink vezetői nem következetesek: megrendelik egy-egy sorozat első köteteit, aztán a továbbiakról megfeledkeznek (gyanítom, néhol s néha nem is tudják, hogy sorozatról van szó).

Hazai irodalmunk erejét Fábry Zoltán életműve jelzi. Szép kezdeményezés volt a Madách Könyvkiadó részéről írónk összegyűjtött műveinek kiadása. Ma a negyedik kötetnél tartanak. A hét-nyolc kötetre tervezett sorozat kiadása – véleményem szerint – kissé lassú ütemű. Annál is inkább, mert Fábry korábbi művei – *A béke igaza*; *Európa elrablása*; *Stósz délelőtti* stb. – nem kaphatók könyvesboltjainkban. Az Összegyűjtött Írásai sorozat azonban kétségkívül jelzi jelenlétét. Ha viszont továbbra is ilyen vontatottan halad annak kiadása, akkor –

a ma már tizenöt éve halott irodalmi nagyságunk – utolsó kéziratait csak a nyolcvanas évek végén kaphatja kézbe az olvasó. Ez pedig – enyhén szólva – kis lemaradást jelent.

A napokban elgondolkoztam azon, hogy hazai magyar irodalmunkban még kinek az életművét lehetne Összes művekké avatni: hát bizony Forbáth Imre az, akinek életműve ilyen kiadásért kiált! Irodalmunk jelentős poétája, írója lévén megérett összegyűjtött művei megjelentetésére. *A Mikor a néma beszélni kezd*, az *Eszmék és arcok*, *A csodaváró* – az utóbbi harminc évben megjelent kötetei – semmiképpen sem teszik helyére Forbáth irodalmi munkásságát; nem teszik azzá, amivé Forbáth válhatna s amire művei révén igényt tarthatna. Lehetséges, hogy Forbáth Imre összes művei – levelezésével együtt – nem tennének ki többet három vaskosabb kötetnél, de nem ez számít, s annál könnyebben le lehetne bonyolítani a kiadását.

Mellette ki még? Felötlött Bábi Tibor neve, bár úgy érzem – éppen irodalmi riportjai olvastán – életműve nem olyan egyenletes színvonalú, mint az előbbi kettőé (de talán azzá lehetne tenni!), viszont annál mindenképpen erősebb és meghatározóbb, hogy csupán válogatásokban szerepeljen. A kiadónk és az irodalomtörténészeink dolga, hogy a műveket számon tartsák, az olvasók kezébe adják, s ne hagyjanak porosodni semmilyen értéket.

[1985]

Válasz az Irodalmi Szemle kérdéseire

1

Néha szükségét érzem, hogy elmondjam véleményemet egy-egy könyvről, átad-
jam élményeimet másoknak is, vagy egyszerűen csak felhívjam figyelmüket:
íme, egy könyv, mely érdemes az elolvasásra! Ez a másfél-két oldalas vélemény
aligha meríti ki a műkritika fogalmát, de élni kell vele, hogy a könyv másokhoz
is eljusson. A publicisztikai könyvismertetések nagy számban vannak jelen iro-
dalmunkban: folyóiratainkban, hetilapjainkban. Nyilván hiányt pótolnak. Ezek
a kis írások – nevezzük recenziónak? könyvjegyzetnek? naplójegyzetnek? –
jobbára a kedvelt művekről, azon belül is inkább a klasszikus vagy külföldi
szerzők műveiről szólnak, esetleg egy-egy érdekes kiadványról, miegymásról.
Ritkábban nyúlnak a recenzensek hazai irodalmi művekhez.

Érthető. Kortársi műről véleményt mondani nagy felelősség. Maguk a szerzők is elvárják – és joggal –, hogy ne nyúl farknyi könyvismertetésben foglalkozzanak könyvükkel, hanem komolyabban: méltassák, helyezték el azt irodalmunkban, mutassanak rá erőnyeire, hibáira, s mindezt úgy tárják az olvasók elé, hogy abból a szerző is okulhasson.

Az ilyen bírálat nagy felelősség. Nem sokan vállalják. Akik vállalni merik, azoknak koszorút kellene adni. Ezért fordul elő aztán, hogy a műkritika helyett hosszabb lére eresztett recenziókat kapunk, melyben a „kritikus” elmondja véleményét a könyvről, nem azonosul a témával, nem igyekszik megérteni a szerzőt, írásában túlteng a szubjektivitás; nem a műről beszél, saját tapasztalásait, meggyőződését tárja az olvasó elé, nem az íróét. Egy mű, mely a „belsőből vezérlés” alapján születik, nagyon sokat követel a kritikusoktól: nem kevesebbet, mint a „belsőből vezérlés” igényét. Itt aztán nincs helye a mellébeszélésnek, se a visszafogottságnak: az író is, a kritikus is egyet akar – a teljességet!

2

Nincs jó véleményem a műkritikáról. A *Magánügyekről* néhány jelentéktelen recenzió jelent meg a műfaj megkívánta igények teljes mellőzésével, vagy egyenest azokkal ellentétben. Még legjobban Lacza Tihamér hozzáállása értékelhető, de bátortalansága visszafogta, így a „meg nem gondolt gondolat” elmaradásával az egész nem lett hasznos cselekedet. Gál Sándor szubjektivitása határtalan mellébeszélést eredményezett. Azért mondom el ezeket, hogy konkrétan, a saját bőrömön tapasztalt példákkal mutassak rá műkritikánk hiányosságaira.

Nekem nem segített semmit a kritika. Az olvasónak sem. A könyvet (könyveket) oly kevés példányszámban adják ki, hogy a legtöbbjük még a kritika megjelenése előtt elfogy. A recenzióknak alig van értelmük. Inkább komoly műelemzésre volna szükség, mely eligazítaná az olvasót a könyv értelmezésében, felfedné az író szándékát, elemezné a hőst (hősöket) és a környezetet, mindazt, amit az író kifejeteni szándékozott.

Ilyen írások nem születnek. Vagy csak elvéve. A megnyújtott recenziókból a legalapvetőbb hiányzik: a szavahihetőség, a recenzens állításainak hitele, mivel érveit nem támasztja alá kellőképpen. S kilóg a lóláb. Kösse fel az a kritikus a gatyáját, aki a szerzőnek újat, hasznosat akar mondani saját, „véráztatta” könyvéről! Valahol itt a hiba: a „kritikus” pucéran áll az olvasók és a szerző elé. Nincs felkészültsége – ezáltal szavahihetősége.

Én jobbra olyan könyvekről írok recenziót, melyek megnyerték a tetszésem; a kritikus rákényszerül olyan művek megbírálására is, amelyek nem nyerték meg a tetszését. Ilyenkor segíti őt objektivitása (nem a szubjektivitása!), felkészültsége, tudása, ilyenkor válik kritikussá. Mennyire bír megvívni a művel – és annak szerzőjével. Hárman viaskodnak. A küzdelemnek véres, beszédes nyoma kell, hogy legyen.

Hol az a nyom?

Mintha nálunk csupa tartalmatlan írásművek születnének. Nincsenek kiemelve, megvizsgálva, körüljárva a megalkotott hősök, nincsenek megvizsgálva a jelenségek, sem a közeg, amelyben a mű született. Az író hőst teremt, és hozzá megfelelő környezetet. A kritikusnak – akarva-akaratlanul – ismerkednie kell ezzel a léthelyzettel, s latolgatnia: mennyire élő, mennyire igaz. A jelenségek és a mű ismeretében hozhatja csak meg végső ítéletét.

Nálunk elhallgatnak vagy magasztalnak – néha lehúznak – valakit (valamit). Így – külön-külön – egyik sem igaz. A tehetséges írásműnek – tehát minden nem dilettáns alkotásnak – vannak erői hibái, van – jobb szó híján – mondanivalója az olvasók, az emberiség számára. Ezek nem maradhatnak rejtve a kritikusok előtt! Én azt vártam a műkritikától, hogy majd többet mond el a könyvről, mint amennyit én tudok róla, hogy még jobban feltárja azt a világot, amelyet én csak feltárni igyekeztem; rávilágít, meddig jutottam el az anyag feltárásában, s megsejteti a célt. Egy szóval: többet – nem mást! – mond el a könyvről, mint amennyit az író maga is tud róla. Egy csomó kérdés gyötri az írókat, a dilemma határán születik a mű. Az olvasót is egy csomó kérdés gyötri, és ezekben a művekben keresi a választ. A kritikusnak ismernie kell ezeket a kérdéseket: az íróéit is, az olvasóéit is. Neki ezekkel a kérdésekkel foglalkoznia kell. Világossá kell tennie, hogy miről van szó. Mit kaptunk ezzel a könyvvel, kik azok, akik életre keltek benne. Közülünk valók-e, s mennyiben segít a mű önmagunk megismerésében, a társadalmi problémák feltárásában.

Mindez hiányzik. Ehelyett mit kaptam? Hogy küszködöm az anyaggal (mintha az írás nem küzdelem volna), hogy keveset írok (mintha a kiadói és közlési viszonyok oly nagyszerűek volnának), hogy mindig önmagamról beszélek (mintha az írás nem a lélek kitárulkozása volna), sőt odáig is elmentek, hogy kizárólag családi életéről írok (mintha a szuggesztivitás ismeretlen fogalom volna), s a kötetem záró írásai az egyiknek tetszettek, a másiknak nem (mintha a kritika tetszés-nem tetszésen alapulna). Hogy higgyek a kritikusnak? A lényeg, az egész, az egész, senki sem vizsgálta meg!

Az ilyen kritikusi alapállásból nem sok haszon származik.

Élőbbé kell tenni irodalmunkat. A megteremtett hősöket a kritikusoknak kell bekapcsolniuk a vérkeringésbe. S nem csak ezt kell tenniük! Figyelni kell a könyvek megjelenését, és támogatni, „hajtani” az írókat határidőkkel, anyagi ösztönzőkkel, s harcolni a művekért, a művek mielőbbi megjelenéséért. Ne érezze az író, hogy csak úgy, önmagának ír. A közönségnek! Fórumokat teremteni, nagyobb közlési lehetőségeket mindennemű művészi munka számára! Közéletben férközni az íróhoz, azonosulni a jelenségekkel. Csakis így – író, kritikus közösen, egy célért: a minőséges irodalomért lelkesedve, érte harcba menve – érhetjük el, hogy igazi, minden szempontból hibátlan művek szülessenek.

Nagy tehát a kritikusok felelőssége. Magas szintű műkritika hiányában a művek sem válnak azzá, amivé válhatnának: hatóerővé. Visszhangtalanul hullanak a feledés mocsarába, és ez nem valami nagy inspiráció. Hiányoznak a vitalehetőségek, nem csapnak össze a vélemények, hogy a problémák tisztázódjanak. A mellébeszélés, a rossz szándékú véleménynyilvánítás is önmagában marad. Senki sem igazítja ki, senki sem rakja helyre a dolgokat. Hiányzik a rugalmasság, az azonnali reagálás lehetősége. Mindez torzulásokhoz vezet. Az elemző, mély, igaz és objektív műkritika nélkül tévútra csúszhat egész irodalmunk. A jelentéktelen dolgok léphetnek a jelentősek helyébe.

Ezért – bár nem vagyok híve semmilyen intézményesített gyakorlatnak – elképzelhetőnek, talán szükségesnek is tartom a koordinációt, a kritikusok csoportok létrehozását, a szervezett munkát. Talán hasznos lesz az írói munka születése szempontjából. S még mindig jobb tenni valami, mint nem tenni semmit.

[1985]

Hármas tükör

A Főnix Füzetek kilenc darabja

(Részlet)

Kissé megkésett önálló indulásával Mészáros Károly, aki a *Magánügyek* című novelláskötetével lépett az irodalomba. A Főnix Füzetek harmadik prózaírója ő, mégis éppen ez a megkésettség indokolja, hogy elsőként szólok róla. Szerepelt a *Fekete szél* antológiában az ebben a kötetben is olvasható *Ella Mari ma-*

gánügye című novellával. Kötetének minden egyes darabját – függetlenül attól, hogy vallomásos prózát vagy a hagyományosabb kispikái műfajok körvonalait sejtető írást olvasunk tőle – áthatja a bizonytalanság. Itt nemcsak a hősök tettei, attitűdjei bizonytalanok, hanem az író is az. Az olvasó olyan mondatfüzérekkel kezd bizonytalankodni, amelyekben filléres közhelyeket próbál intellektuális erejűvé változtatni (*Vergődés; Ella Mari magánügye*). Hőseit úgy ábrázolja, hogy azok akaratlan vegetáló lényeknek tűnnek fel. Ez alól szinte egyikük sem kivétel. A *Vergődés* megfeneklett főiskolása, a *Keresse fel K. Mariettát* kamaszfiúja, az *Ella Mari magánügye* képesítetlen pedagógusnője, a *kaluzsnő* kamaszlány hőse, a *Csatlós hivatalnok szomorúsága és megdicsőülése* magatehetetlen kispolgára, az *Egy nyári délután* tétova fiatalembere, az *Egy nap, amikor havazott* nyomorék fiúja, a *Lány a péróból* szociális előadója: rokon lelkek. Ők azok, akiknek az élet nem átélhető teljesség. Kétségtelen, hogy léteznek, de aligha jelenthet írói feladatot mindennek csupán a megállapítása. Mondhatnánk azt is, hogy mindez azért került így egy kötetbe, mert az író ilyen eszközöket választott ábrázolásukhoz. Vitathatatlan: Mészáros Károly tud atmoszférát teremteni. A változatlanság, a bizonytalanság, a tehetetlenség légköre azonban kevés ahhoz, hogy mindez intellektuálisan is írói tette emelkedjen. Az ábrázolás hiteles, mert mindezek felmutatása anélkül történik, hogy az írásokban valamilyen formában megjelenne mindaz, ami társadalmilag, történelmileg vázolná a hősök passzivitását, létbizonytalanságainak hátterét, indítékát. Vallomásos prózájában, legyen az jegyzetfüzér vagy riportmontázs, már erőteljesebb írói attitűddel találkozunk. Szubjektív megközelítésein is átsüt a történelem (*Éjszaka, régi képekkel*), megjelenik a faluközösség visszahúzó és előremozdító tendenciáival (*Búcsúzom a fűtől*), a kisváros világának vidékisége, a benne élők sors- és magatartásvázlataival (*Kövek között egyedül*). A kötet egészét tekintve határozottan elmondhatom, hogy az egyes írásokban a több oldalról megvizsgált, egyetlen típust képviselő hősök úgy jelennek meg, mintha életükről csak mások döntenének, mintha egy megfoghatatlan, meghatározhatatlan manipuláció áldozatai vagy éppen kegyeltjei volnának. Ezek a „mások”, ezek a „manipulátorok” azonban ebben az eredendően realista stílusjegyeket hordozó prózákötetben nincsenek jelen. A várhatóan bekövetkező írói fejlődés Mészáros prózájában megteremtheti majd ennek az antihősök alkotta mikrovilágnak a pontos társadalmi makrostruktúráját is.

DUSZA ISTVÁN

[1986]

Költő volt – kortársunk volt

Szitási Ferenc halálára

Úgy érzem, hibát vétettem a halál szóval, hiszen olyan hihetetlen, ami történt. Egészséges, ép ember volt – legalábbis azt hittük –, aki az előző nap még letanította az iskolában a maga óráit, éjszaka rosszul lett, és másnap meghalt. Negyvenhárom évet élt.

Kortársunk volt, a hatvanas évek elején jelentkező költőnemzedék tagja, akinek gondolati-érzelmi világa közelebb állt az ugyancsak akkor induló Gál Sándoréhoz, Tóth Eleméréhez, Batta Györgyéhez, Bárczi Istvánéhoz, mint a későbbi, ún. Vetés csoportéhoz, ahová végül is besorolták.

Első verse 1961-ben, tizennyolc éves korában jelent meg az *Új Szóban*. A következő évben már kilenc versét fogadták el a lapok. Az *Irodalmi Szemlében* egy évvel később, tehát húszéves korában jelent meg két verse. Ettől kezdve rendszeresen jelen volt a lapokban, köztük az *Irodalmi Szemlében* is. Sokat írt, látszólag könnyedén alkotott. Tőzsér Árpád a Vetés csoport értékelésekor – 1967-ben – mondta róla: verseiből „gondos szerkesztéssel” már telne egy vékony kötetre. A hangsúly a „gondos szerkesztésen” van. Kötethez azonban csak jóval később, 1975-ben jutott. Közbeesik az *Egyszemű éjszaka* című antológia, és minden évben tizenöt-húsz vers. Az antológiában megjelenő verseit a kritikusok pozitívan értékelik (Duba Gyula, Bábi Tibor).

Viszont – most már láthatjuk – szerencsésebb lett volna számára a Gál Sándoréhoz, Batta Györgyéhez hasonló indulás. Mert igazában nem tudott mit kezdeni a Vetés csoporttal, ide való erőltetett besorolásával. Bár imponált neki azok lendülete, ő más alkat volt. Átmeneti jelenség Tőzsér Árpádék és Tóth Lászlóék nemzedéke között. Ezt az átmenetet igyekezett megoldani; úgy gondolta, mégiscsak ők a korszerűbbek: ráhangolódott a Vetés csoport legerősebb vonalára. Eszközeiben el is érte őket, tartalmában – szenvedélyességében – azonban nem. Megjelent kötetében (*Hullámverés*, 1975) ez a ráhangolódás észlelhető: közel tizenöt évnyi versterméséből csak harminchetet vett fel a kötetbe, teljesen kiirtva belőle az erősebb, eredetibb Szitásit. A kötet leadása után érezte is a hiányt, összegyűjtötte jobbnak vélt verseit, s kiegészítést kívánt. Nem valósult meg az elképzelése. Erről 1976-ban egy interjúbán így nyilatkozott: „...ez az alig ötszáz soros kötet nem méltó tizenhárom éves költői múltamhoz. És nem az én hibámból nem méltó. Ki tudja, kinek a figyelmetlenségéből [...] kimaradtak a kötet kiegészítésére bevitt verseim, amelyeknek némelyikét sokkal

erősebbnek tartom a közreadottaknál” (Beszélgetés Szigeti Lászlóval a Csallóközben.) Ezek a versek sosem kerültek kötetbe.

A *Hullámverés* azonban még így sem volt olyan rossz kötet, hogy rá lehessen fogni: első kötet, és már csőd! Bántó és igaztalan volt Zalabai Zsigmond kritikája (*Fától az erdőt*), mert nem arra mutatott rá, amire kellett volna: Sztáti tehetségére, a továbblépés lehetőségeire (mintha a korábbi években nem is létezett volna egy Tózsér-, egy Duba-, egy Babi-értékelés!). Zalabai nem vont – nem is vonhatott – párhuzamot az akkor már második kötetével jelentkező Battával, a Gál-versekkel, illetve Tóth Elemér költészetével, mert ezeket sem becsülte sokra; elfogultan csak az „egyszemű éjszakások” legjobbjaihoz mérte a kötetet. A mondanivaló kérdésében is túlzott a kritikus. Hiszen még ebből a valójában hiányos kötetből is kiolvasható egyfajta mondanivaló: ha több nem is, legalább annyi, mint egy tehetséges festőművész csendéleteiből. A természeti képekben örök emberi kérdések boncolgatására lelünk: élet, szerelem, újjászületés, halál.

Azért beszélek bővebben e kritikáról, mert valamiképpen meghatározta Sztáti további pályáját. Nem, nem haragudott meg Zalabaira, okos és érzékeny ember lévén, levonta kritikájából a megfelelő tanulságokat. Tudta, igaza van Zalabainak, ha nem is éppen abban, amire rámutatott. Bántotta a saját gyengesége is, az, hogy engedett a ráhatásnak, a rossz tanácsoknak. Válságba került, de nem hallgatott el teljesen. Nem is hallgathatott el, mert eredeti tehetséggel volt megáldva: kereste az alkatanak legmegfelelőbb hangot. A hetvenes évek végén már tisztább, közéletibb hangolású, de a természeti, táji meghatározottságot mindvégig viselő versekkel jelentkezett.

Akkor azonban már nem figyeltünk oda küszködésére, nem olvastuk figyelmesen a verseit, egyre vártuk a jobbat, a „nagy” verset, a berobbanót, amellyel meggyőző (legyőző?) mindannyiunkat. Ez a vers végül is nem született meg. A halál közbeszólt...

De igazságtalan vagyok, mert lehet, hogy ez a vers mégiscsak megszületett. Talán benne van a versekben, amelyeket első kötete óta közölt, csak mi nem olvastuk el, s talán benne van azokban is, amelyeket nem közölt, így mi nem ismerhetjük.

Tízgyermekes paraszti családban született a csallóközi Ekecsen. Rozsnyón végzett tanítóképzőt, majd a nyitrai Pedagógiai Főiskolán szerzett tanítói oklevelet. 1967-től Nagylégen élt és tanított. Néhány évig járási tanfelügyelő is volt.

A kötetét ért kritika után visszahúzódott az irodalmi élettől, messziről figyelte annak mozgását; őrlődött. Munkahelyén vagy kiskocsmákban találkoztunk, halk – mindig halk szavú volt –, szerény hangon mondta el véleményét erről vagy arról a könyvről, jelenségről. Tájékozott volt, művelt, véleménye mindig telibe talált. Egy kis sértődöttség mindvégig munkált benne, nem tudott megbocsátani sem magának, sem másoknak. Senkit sem engedett közel magához, még legfelhőtlenebb napjaiban sem; félve, idegenül nézett mindenre és mindenkre. Nem nyílt ki többé. Talán csak előttem néha, akiről tudta: egy cipőben járunk, ott sínylődtem én is a kezdeteknél, aztán jöttek a nehéz nyitrai évek, és utána... A mellőzöttség fájt neki, amit hát – félrehúzódásával – magamagának is okozott.

Másokkal sem beszélt szívesen az irodalomról. Esetleg néhányunk előtt le-kicsinylően szólt a Vetés csoport egyik-másik tagjáról. Világos, ebben nem volt igaza, de másképp hogyan szabadulhatott volna a hatásuk alól? Hogyan találta volna meg egyéni hangját?

Otthon, a faluban sem nagyon hintette el magáról, hogy költő. Tanító, aki verseket ír. Nem csoda hát, hogy temetésén, munkásságát, életét méltatva, egyszer sem hangzott el a költő szó, s hogy – mint minden poéta – a halhatatlansággal jegyezte el magát.

Pedig költő volt. Kötetre készült. A másodikra. Tíz év kellett hozzá, amíg bátorságot merített, bizalma lett, amíg ismét megérlelte magában a költőt. Kötetekre készült: verseket írt, elbeszéléseket, kritikát, mert az írás volt az életeleme, mert erre volt tehetsége. Műhelytitkait egyelőre nem ismerjük.

Költő volt. Kortársunk volt. És nemzedékünk első halottja lett. Most már nekünk kell folytatnunk, amit abbahagyott: kiegyenesíteni pályáját, összegyűjteni, fölfedezni verseit. S nekünk kell elmondanunk, amit ő nem mondhatott el, amit magával vitt a sírba.

[1986]

Mészáros Károly Szitási Etelhez

Kedves Szitási Etel!

Ismét levélben keresem Önöket,¹⁶ miután a telefont nem annyira kedvelem. Levélüket megkaptam, ám azért hallgattam ilyen hosszan, mert nem akarok a levegőbe beszélni. Először néhány vonatkozás Ferire: bizonyára látták, hogy az Új Szó megemlékezett róla; ideje is volt, a legtöbbet oda írt! Lehetséges, hogy a Hétben is hozzák néhány versét, a nálam levőkből adtam Keszelinek, a Hét egyik szerkesztőjének, hogy szorgalmazza. [...] most kaptam kézhez az Irodalmi Szemle novemberi (9.) számát, ahol *Költő volt – kortársunk volt* címmel megjelent a Feriről írt nekrológom, méltatásom, amelyben igyekeztem a valós helyzetet megfogalmazni róla. Néhánynak nem fog a dolog tetszeni, néhány embernek, írónak, de azt hiszem, az igazat írtam.

Mindezen híreken túlmenően azért vártam ezzel a levéllel, mert időközben találkozni akartam a Madách Kiadó egyik-másik szerkesztőjével. Ez november 14-én sikerült is a bősi csallóközi írók találkozáján, ahol Grendel Lajossal és Balla Kálmánnal is beszélgettem (jelenleg mind a ketten a kiadóban dolgoznak). Felvettem előttük Feri kiadandó verseskötetét és a hagyaték kérdését. A válasz az volt: érdemes a dologgal foglalkozni, ki kell adni egy posztumusz kötetet. Megállapodtunk, hogy január végéig összegyűjtöm az anyagot (Bereck Józseffel és Barak Lászlóval elbíráljuk az anyagot), s leadjuk a kiadónak. A többi az ő dolguk lesz. Azért egyeztünk meg január végében, mert jelenleg nagyon el vagyok foglalva a magam ügyeivel. Úgyhogy január elején, de lehet, hogy korábban is meglátogatjuk elsősorban Önöket, lehetséges, hogy Zírig Árpival, akivel szintén beszélgettem erről a dologról. A látogatásról természetesen értesítem Önöket telefonon, s majd az időpontban megegyezünk. S megkezdjük a munkát. Bízom abban, hogy sikerül kiadni [Feri] legjobb verseit. Ha mást nem, egy egész életnyi munkából válogatást.

Üdvözlöm Önöket ezen a csodaszép, verőfényes november végén.

D[una]sz[erda]hely, 1986. nov[ember] 28.

Mészáros Károly

Vele, de nélküle

A fönti cím Karol Wlachovský cikkének címe (*S ňou, bez nej*) a Nové slovo július 3-i számában, s azért érdemesült figyelmünkre, mert hazai magyar irodalmunk ismert rákfenéjével foglalkozik: a műbírálattal. S teszi ezt a következő apropó alapján: Tóth László költő az ez év május 26-i Magyar Nemzetben nyilatkozik irodalmunk helyzetéről, s többek között irodalomkritikánkról is véleményt mond. Hangsúlyozza, hogy miközben irodalmunkban néhány csúcseredmény született – elsősorban Grendel Lajos, Tőzsér Árpád és Koncsol László révén –, a kritikátlanság hiányában ismét felütötte fejét a már egyszer túlhaladott másodlagosság, s egyre nagyobb területet hódítanak el a féltéhetségek és a tehetségtelenek, aminek egyenes következményeként a háttérbe, a perifériára szorulnak az igazi tehetségek, s ez mindenképpen deformációhoz vezet. E szigorú diagnózis alapján indul el Karol Wlachovský, hogy felfedje irodalomkritikánk problémáit. Elsődlegesen – és érthetően – Grendel Lajos regényének, az *Áttételek*nek a kritikai visszhangtalansága döbbsenti meg (ő a három Grendel-regény szlovák fordítója). Megállapítja, hogy miközben Grendel műveinek szlovák nyelvű megjelenését élénk visszhang kísérte és kíséri mindmáig, az *Áttételek*ről hazai magyar irodalmunkban csupán a fiatalok (Lacza Tihamér, Tóth Károly, Fülöp Antal) tollából jelent meg értékelés. Pedig Grendel műve párját ritkítja a szlovák és a csehszlovákiai magyar irodalomban is. Ennek a visszhangtalanságnak a kapcsán mondja Wlachovský, hogy irodalmunk ugyan befogadja a művet, de nélküle él. Nem létezik vele és általa. A visszhangtalanság oka minden valószínűség szerint az irodalomkritika visszaesésében, hiányában keresendő. Miközben néhány fiatal kritikus igyekszik menteni a helyzetet (Dusza István, Lacza Tihamér, Alabán Ferenc) – még annak árán is, hogy gyakori jelenlétük nem mindig ígér maradandó élményt –, néhány jó tollú kritikusunk (elsősorban Koncsol László és Zalabai Zsigmond) visszahúzódtott, más műfajra tért át, az idősebbek az irodalomtörténet irányába vonultak el, s a legfiatalabbak jelentkezése is várat magára, így marad a megállapított diagnózis. Már-mint hogy kritikánk „nem elég differenciált, nem elég fölkészült, nem elég rendszeres, bátor, elvszerű, lényeglátó, szellemes, elemző, mozgékony, változatos, mély” (Koncsol). Ezt támasztotta alá az Irodalmi Szemle elmúlt évi őszi ankétja a kritikáról, melynek értékelését, összefoglalását mindmáig nem ejtette meg az említett folyóirat. Ezt Karol Wlachovský is érthetetlen csodálkozással fogadja. Jómaga megpróbálja összegezni az ankét eredményeit: Fónod,

Alabán, Szilvássy József, Rácz Olivér észrevételeit tartja fontosnak, miközben mi arra gondolunk, hogy az ankét tanulmányai lendíthettek volna valamelyest irodalomkritikánkon.

Karol Wlachovský végezetül kitér Alabán Ferenc és Dusza István vitájára a fiatal irodalomról, amely szintén az Irodalmi Szemlében zajlott le, s a folyóirat állásfoglalásra szólította fel az irodalmárokat e téma kapcsán, ami azonban – egyelőre – visszhangtalan maradt. Wlachovský irodalomkritikánk helyzetének javulását irodalmunk szervezőinek – kik azok? – alaposabb, átgondoltabb munkájában látná, miközben megjegyzi, hogy irodalmunknak (és irodalomkritikánknak) – mivel egy töről fakadnak – azonos a helyzete és azonosak a feltételei a szlovák irodaloméval. Elsősorban a nemzedéki ellentéteket kell elhárítani, ami természetesen nem megy súrlódások nélkül, de kellő kritikával és önkritikával ismét kilábalhatunk a válságos helyzetből.

[1986]

NAPLÓRÉSZLET

[1987]

[Könyvismertetéseim közül] Nem jelent meg

1. Dobos László: *Gondok könyve*

2. Görömbei András: *A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1978*

Terjedelmesebb ismertetések

Solohovról: *A Csendes Don írója* (Nő, 1985/28.) 6 oldal

Szimonovról: *A háború krónikása* 6 oldal

Szerelmes Föld[?] 1985. nov[ember] végén

(K. Szimonov hetven évére alcím)

Ankét a kritikáról I[rodalmi] Sz[emle] 7-es szám 1985

Ehrenburg monumentalizmusa 5 oldal

Csallóköz, 1987

1985-ben a Nő T[ájoló] r[ovatában] kb. 10–12 recenz[ió] jelent meg

Bogomolov: *Negyvennégy augusztusában*

Bondarev: *Égő hó*

Jevtusenko: *Ahol a vadgyümölcs terem*

Átfordult tábla

Malamud: Isteni kegyelem

Életmű-sorozatokról

Rendetlen napló

A Nő Tájéoló rovatában megjelent recenzióim:

1983 2–3 recenzió

1984 1. Gyurcsó: *Tükörcserepek*

2. *Műhely '83*

3. *A magyar irodalom története* 4. (Béládi)

4. *Ajtmatov: Évszázadnál hosszabb ez a nap*

5. *Reed: Mexikó lángokban* (film)

6. *Szimonov háborús trilógiája*

7. *Mai magyar elbeszélők*

8. *Györffy György: István király és műve*

9. *J. Steinbeck: Lement a hold*

10. *M. Bulgakov: A Mester és Margarita*

11. *Örkény I.: Önéletrajz töredékekben*

12. *V. Bikov: Ki tudja, viszontlátsz-e?*

GÉÁÚR BUDAPESTEN

Szatírák, humoreszkek, karcolatok

1. *Pozsonyi történetek*

I. *Éjjel a Metropol előtt*

II. *Keresse fel K. Mariettát* 15

2. *A főhős* 5

3. *Egy előadó keservei* 5?

4. *Ránki Oszkár ballépése* 18

5. *Csatlós hivatalnok* 16

6. *Elbeszélés* 7

7. *A mosogató költő* 7

8. *Géáúr Budapest* 60

133

Könyvterv:

A SZÉLSŐ HÁZ

Képekkel illusztrálva

1. Első ütközések	4
2. Éjszaka, régi képekkel	8
3. Búcsúzom a fűtől	21
4. A szélső ház	40
I. Gyönyörködj halványzöld virágzásban	
II. Körös-körül viruló zöld	
III. Küzdelmem a kutyával	
4. A nyulak története	
5. Búcsúszó nélkül	
5. Ősök keresése	15
6. Várkonyi jegyzetek	10
	98

(A kék füzetben pontosabban.)

Hőseim egyszerű emberek

Beszélgetés Mészáros Károllyal

Mészáros Károly 1941-ben született. Gyermekkorában tanyákon élt. 1959-ben érettségizett. Egy ideig segédmunkásként kereste kenyerét, később főiskolai hallgató lett, ezután tanító, majd hivatalnok. 1970 óta a Csallóköz című járási lap szerkesztője. Egy könyve jelent meg (*Magánügyek*, 1983).

○Egyik írói jegyzetemben olvastam, hogy olykor a tanyasi pajtásoddal az iskoláig sem jutottatok el, mert megálltatok az utatokba eső tónál játszani. Ez azt jelenti, hogy akkoriban te olvasó sem voltál?

– A tanyasi élet zárt volt, de ez nem jelenti azt, hogy a külvilág kizárattatott belőle. Anyám olvasott asszony volt, és így nem voltam teljesen elszakítva a könyvektől. Aztán tizennégy éves koromban visszaköltöztünk a szülőhelyemre, Felbárra. És itt, ebben a csallóközi faluban jutottam el én igazán a könyvekig. Nógel Sándor volt a tanítóm. Ő ajánlgatott olvasmányokat. Az első könyv, amit elolvastam, Komjáthy Istvántól a *Mondák könyve* volt. Ez ösztönzött arra, hogy a történelmi regények felé orientálódjam. Innen – igaz, elég lassan – a mai kortárs szépirodalomig vezetett az út. Tény, hogy akkoriban én nagyon zárkózott, bátortalan kisfiú voltam. Így aztán mindig csak egy könyvet vittem haza

az iskolából, s ez nagyon kevésnek bizonyult. Mivel többet kérni nem mertem, titkon nyitva hagytam az iskolaablakot, és este elemeltem azt a könyvet, amit olvasni akartam. Éjszaka le sem hunytam a szememet. Virradatig olvastam, majd az elolvasott könyvet „visszaloptam” a helyére.

○ *Solohov jut eszembe. Ő huszonhét kilométerre lakott a legközelebbi könyvtártól. S hetente legalább egy alkalommal gyalogszerrel megtette az utat oda s vissza. Igen, talán csak a könyv és a szerelem képes az embert ilyen tettek-re ösztökélni.*

– Jókait, Mikszáthot, Móriczot olvastam akkoriban. Móricz Zsigmond publicisztikája és tanulmányai a mai napig rendszeres olvasmányaim... Nagyon fontos munkák. Eleven, gondolatébresztő művek. Az irodalomban nincs és nem is lehet kizárólagosság. A világirodalom sok-sok írója közösen neveli, determinálja az olvasót. Így aztán Móricz munkái mellett ott van például André Gide és Gore Vidal, akik ugyancsak kitűnő, de más szempontú irodalmat írtak. De, ha már említettem az olvasó nevelését, eszméltetését, azt kell mondanom, hogy ez meglehetősen lomha folyamat. Elolvasol egy irodalmi alkotást, és ha jól választottál: impulzust kapsz arra, hogy egy másik művet is elolvass. Én a nyitrai Pedagógiai Főiskolán váltam önálló olvasóvá. A könyvekről még annyit, hogy az embereknek általában kirajzolódik az olvasói profiljuk. Kedvenc íróik-költőik lesznek, könyvek-alkotások, amelyek így vagy úgy, de befolyásolják az olvasó igényét vagy igénytelenségét. Volt időszakom, amikor csakis Tolsztojt olvastam. Annyira rajongtam a munkáiért, hogy elhatároztam, megtanulok oroszul, hadd olvassam őt eredetiben. Aztán Stendhal következett. Majd Maupassant. A magyar irodalomból pedig Ady Endre, József Attila – az ő verseikben még ma is lelek újat. Rajtuk kívül ott van Radnóti Miklós életműve. A cseh költők közül Vítězslav Nezvalt olvastam szívesen. Amikor a verseivel találkoztam, váratlanul felfedeztem a szlovákiai magyar irodalmárok közül Forbáth Imrét, aki Nezval barátja volt, s egy verset is dedikált neki. Ettől kezdve Forbáth életműve is érdekelni kezdett. Idővel komoly hatással lett rám. Most zárójelesen hadd jegyezzem meg, hogy Forbáth propagálásával nem vagyok elégedett. A kiadónk tán másfél évtizeddel ezelőtt megjelentette esszéinek első kötetét, mondván, hogy rövidesen a második kötet is kiadásra kerül. De eltelt tizenöt év, és a második könyv a mai napig nem jelent meg. Forbáth Imre összegyűjtött verseinek kiadására sem került sor. Pedig szilárd meggyőződése: a mai fiatal olvasóknak is határozottan jó olvasói élményt jelenthetne Forbáth alkotói hagyatéka...

○ *Olvasó-e – rendszeresen – szlovákiai magyar irodalmi műveket?*

– Tanúja voltam Tőzsér Árpádék „feljövésének”. Tőzsér és Tóth László verseinek dinamikája ma is hatással van rám. De figyelemmel kísérem Cselényi László és Zs. Nagy Lajos tevékenységét is. Hasonlóan jól talán csak Simkó Tibor lírája nyújt. Akik iránt még megkülönböztetett figyelemmel vagyok, a *Fekete szél* és az *Egyszemű éjszaka* című antológiák szerzői... De izgatón nagy a lemorzsolódás... Sokan, nagyon sokan sarokba tették az írógépet, s nem publikálnak már. Új nemzedék van indulóban, a *Próbaút* című antológia szerzői. Ők most nagy lendülettel kezdenek. Ebben én nem találok semmi kivetnivalót. Ez természetes dolog. Annak idején Tóth László és társai még nagyobb tűzzel indultak, még nagyobb zajjal. Ezen tehát nem lepődöm meg...

○ ...

– Azt kell még hangsúlyoznom, hogy a szlovákiai magyar próza a *Fekete szél* című antológia megjelenése óta igen szépen fejlődik. Főként Duba Gyula, Dobos László és Grendel Lajos érdeme ez. De mások is írtak nem mellőzhető műveket. Így például Bereck József három könyve, Kovács Magda novellái, Cúth János eddig megjelent írásai is szervesen beletartoznak a hazai magyar próza élvonalába. S miközben prózánk fejlődött, líránk színvonala sem esett vissza, de igazán nem is jutott előbbre. Tehát megmaradt a korábbi, a hetvenes évek színvonalán. Az előbb, amikor olvasmányélményeimről beszéltem, nem említettem azt a nem irigylésre méltó állapotot, amelyben tollforgatóink vannak. Az utóbbi évtizedekben sok-sok „irodalmi újdonsággal” találkozhattak szerzőink. Így például a dél-amerikai prózával, amely mindannyiunkra hatással volt. S a kívülről érkező hatások ellen nem könnyű védekezni. Leülsz az asztalhoz, és iszonyatos súllyal reád nehezedik a felelősség. Az ember ugyan bízhat a tehetségében meg a szuverenitásában, abban, hogy amit én írok, azt más úgysem írhatja úgy le, s ebből esetleg vigaszt meríthet. Még beszélnék arról is, hogy az utóbbi két évben a 20. század ún. háborús irodalmát olvasom. Századunkban két világháború volt, és a spanyol polgárháború is oly hatást gyakorolt bizonyos írókra, hogy regényekben vagy novellákban fogalmazták meg mondanivalójukat és tapasztalataikat...

○ *Hemingway, Mailer, Heller...*

– Ők és mások is, például Jorge Semprun, Konsztantyin Szimonov, Mihail Solohov, Borisz Polevoj, Alekszandr Fagyeev, Vaszil Bikov, Jurij Bondarev, Ilja Ehrenburg, Bernard Malamud, Friedrich Dürrenmatt... hogy csupán néhány nevet említsek... E szerzők közül jó néhánynak már fiatalabb koromban is ol-

vastam a műveit. S egyesek alkotásai az iskolában ajánlott olvasmánynak számítanak. De a pedagógusok jó része nem tudja a gyermekkel megkedveltetni ezeket. Hajdan a kalandvágyam ajzott arra, hogy ilyen témájú regényeket és elbeszéléseket olvassak. Két éve értettem meg, hogy a történelmi sorsfordulókbán az emberek helytállása még inkább kitetszik. Az, hogy a gondolkodó ember miként viselkedik egy-egy, számára nem éppen hétköznapi helyzetben...

○ *Károly, te nem írtál soha gyermekeknek és az ifjúságnak. Versekre, mesékre, ifjúsági regényekre gondolsz...*

- Nem írtam. A felnőtt ember lélektana érdekel. S ezzel annyi gondom van, hogy ki sem látszom belőle. S nem akarom felaprózni magamat. Így is sokat küszködöm. A benső világom és ennek kifejezése érdekel.

○ *Íróként és magánemberként milyen a kapcsolatod az anyanyelvvel? Kérdezem ezt azért is, mert a novelláid nyelvezete nagyon egyszerű. A mondataid olykor oly kötetlenek, hogy én ilyeneket le sem mernék írni. Ugyanakkor mégis hangulatkeltők...*

- Az anyanyelv-műveléssel igazán komolyan a hatvanas években foglalkoztam. A nyelvkönyvek közül jó néhányat áttanulmányoztam. Az utóbbi időben a *Nyelvi babonák* című könyv nyerte el tetszésemet. A baj ott kezdődik, hogy az ember a gombamód szaporodó nyelvtani szabályok közt egyszer csak arra döbben rá, hogy gátlásai vannak már. Az ember elbátortalanodik. Úrrá lenni ezen nem könnyű feladat. Az említett könyv sokat segít ebben.

○ *Mondj valamit novelláid hőseiről. Kik ezek a figurák? Mennyire utánzod a valóságot? Mennyit merítesz belőle?*

- A sorsom jóvoltából ismerem a tanyasi, a falusi és a kisvárosi életformák változatait. Ezek a létélményeim. A szereplőim a tapasztalataim mögül kibúvó hősök... Mindannyian a képzeletem teremtményei. Lényegében nincs is olyan szereplőm, akire azt mondhatnám, hogy a valós életből szolgálaián másoltam. Az alkotói mechanizmusomat a teremtető képzelet mozgatja. Olyannyira, hogy az *Éjszaka, régi képekkel* című vallomásos írásom is az elbeszélés műfaja felé csusszan... Szóval még a tényeket felsorakoztatató munkáim sem vegytiszta dokumentumok. Kitalált történeteket írok. Tudod, hajdan én lírikusi pályára vágytam, kezdetben verseket is írtam, tehát én lírikus alkat vagyok. Az élet viszont telítve van nyers és szélsőséges drámaisággal, amit az alkatom miatt nem tudnék ábrázolni. Hőseim egyszerű emberek. Nincsenek nagy lehetőségeik a társadalmi felzárkózásra. Nincs arra módjuk, hogy te-

hetősebben és tartalmasabban éljenek, utazzanak, lássák a világ dolgait, esetleg eszméljenek... Az életük olyan, amilyen. A sok-sok koccanás után már fogytán az energiájuk. S azt hiszem, beletörődtek a helyzetükbe. Már hagyják magukat befolyásolni. Új könyvem kéziratának címe: *...és egyéb ügyek*. Nos, ebben található egy írás, amelynek hőse a maga módján – együgyűen lázad. Úgy aktivizálja magát, hogy összetöri az italkimérés berendezését... De hát milyen lázadás ez? Egyáltalán hová vezet?

VAJKAI MIKLÓS

[1987]

Ivászát

Dúdor István halálára

Egy nappal a temetése előtt, távol a halottól, hárman ülünk egy kávéházban. A lesújtó hír hozott össze bennünket, és szótlánul iszunk Dúdor István emlékére (akartam mondani: egészségére). Ha itt volna, most inna velünk egy pohárral, mert egyikünknek sem volna lelke nem fizetni neki, aztán megvakarná – amolyan majomszerű mozdulattal – gyér haját, és morogná: ideges vagyok! Zárt ajakkal mondja, senkihez sem címezve, csak úgy, a vakvilágnak, és mi valóban látnánk, hogy ideges.

Az utóbbi időben már nehezen ültünk le vele inni, nehéz lett, rossz társ, mint egy gyerek; inkább egy húszassal, ötvenessel szabadultunk tőle:

– Itt van, Pista, ígyál!

Morgott ilyenkor, hogy veletek már inni sem lehet, aztán eltűnt néhány napra, hónapra, évre...

Tizenöt évnél is több, hogy képeket vettem tőle; akkor még nem volt festőművész, csak tehetséges Dúdor Pista, akit csodáltunk. Ott ültünk harmadik emeleti lakásom szobájának közepén, körbe-körbe rakta a képeit, és nézegettük. Egy képére ma is tisztán emlékszem – valami furcsa, keresztre feszített Krisztust ábrázolt. De nem a szelíd és fájdalmas Jézus Krisztust, hanem a dühtől torzult arcút, a haragos Krisztust, aki elégedetlen a sorsával, és emészti a düh, hogy így elbántak vele.

Ilyen lehet az arca most – ötlött fel bennem. S tovább hallgatunk. Én barackot iszom, József borovicuskát, László fröccsöt.

Nem akartunk veled inni, Pista! A könnyebbik megoldást választottuk: elküldtünk magunk mellől! De ez sem igaz. Azt akartuk, hogy te se igyál. Nem akartuk, hogy igyál! Fájt nekünk a te nagy ivásod, melybe belefojtottad az életed.

Most mégis iszunk az emlékedre egy barackot, egy fröccsöt, egy borovicskát, amíg fel nem oldódik a görcs...

Igyunk, már nem kell félnünk, hogy eldől valahol...

Igyunk! Két házzal odébb, a sarkon, végeztek vele...

Igyunk, mielőtt a sírba lekerül.

Nem volt jó ivó, csak ivó. Belebújt a sárba, egyre jobban fúrta magát bele. A földi iszap végül is elnyelte.

– Igyunk – mondom. – Ennél többet – és jobbat – ma már úgysem tehetünk érte...

[1987]

Baráti cédula Mészáros Károlyhoz

Károly!

Asztaltársaságunk anyagi lehetőségei kimerültek. Röviden kérj nekünk egy kört (ha van rá?!). á 26 Kcs!

A B-trió

Bejó

B. Laci

Bödők

[1987?]

Mészáros Károly az Új Szóhoz (Bodnár Gyulához)

D[una]sz[erdahely], 1987. 9. 14.

Kedves Bodnár Gyula Barátom!

Küldöm az első részt a szovjet irodalomról. Sokféleképpen formáltam, miképp volna a leghasznosabb számot adni e két világháború közti roppant széles skálájú irodalomról. Végül is úgy döntöttem: a hangsúlyt a szocialista rendszer születése időszakára teszem, mivel ez máig is foglalkoztatja a szovjet írókat (lásd például Zalginnél), majd a kollektivizálás időszakát, végezetül – a teljesség mellőzése nélkül – a modernebb irodalmat vettem szemügyre. A műfaj – ahogy sikeredett: az esszé és az irodalomtörténeti számadás keveréke... Nem tudom, tetszeni fog-e a *Kis bevezető*, sajnos, ennnyivel hosszabb lett a dolog.

Kedves Gyula, ha hosszúnak találod (bár én itt-ott már meghúztam, s nem tudom, mennyit tervezel maximálisan egyszerre leközoelni), van néhány javaslatom, hol húzhatnál. A 4. oldalon Fagyevjevnél kimaradhatna „Az író remek...” kezdetű mondatról egészen a bekezdés végéig, s a 8. oldalon Gladkovnál is kimaradhatnának az utolsó mondatok egészen Osztrovszkijig.

Vagy ha nem tetszene a bevezetőben a „Mondhatom nyugodtan...” bekezdés, végső soron el lehetne hagyni egészen a bekezdés végéig. A következő bekezdésben is van egy-egy mondat, például amit a háromszavas nevekről írtam, lehetne húzni...

Mindezt persze megtehettem volna én is, de én egy még nagyobb anyagból rövidítettem ennyire, s már nincs szívem... Meg, mondom, bízom abban, hátha elfér nálatok így, az egész.

A következő fejezet is – *A szovjet irodalom – háborús irodalom* – ennyi lesz, semmiképp sem kevesebb, mert tulajdonképpen az az irodalom az, amely az én, hogy is mondjam: vesszőparipám. Még jobb anyag lehet, mint az első. Egy hét múlva szállítom azt is.

Sok szeretettel üdvözöllek

Mészáros Károly

Mészáros Károly Szabó doktorhoz

D[una]sz[erda]hely], 1987. nov[ember] 9.

Kedves Szabó doktor, szomszédom Várkonyban!

Nehezményezem, hogy az őszi kertszántás közben a szántó traktor áthatolt a mi területünkre is, s ott bizonyos károkat okozott. A letarolt kukoricásor még hagyján, az a néhány zöldség is, amelyet legázolt, de azt kénytelen vagyok szóvá tenni, hogy a letarolt kukoricásor mögött 10 darab szőlőcsemete volt ültetve, amelyek közül egyet teljesen tönkretett a traktor kereke, kettőt pedig súlyosan megsértett. A szőlőültetvényeket (csaszla, muskotály) drága pénzért vásároltam, s egyáltalán nem örülök kipusztításuknak. A jelenlétüket karó is jelezte (azt is kitörte a traktor). Na már most, kérem önt, hogy a tönkretett szőlőültetvény helyére újat szerezzen, lehetőleg még e hónapban, a kemény fagyok beállta előtt (november 15-ig!). Ha nem jelentkeznék, hasonló módon veszek elégtételt káromért.

Tisztelettel:

Mészáros Károly

Mészáros Károly a Madách Könyvkiadóhoz (Duba Gyulához)

D[una]sz[erda]hely], 1987. nov[ember] 9.

Kedves Duba Gyula!

Szeretnék érdeklődni önöknél, hogy az ez év február havában a Madách Kiadóba leadott ...és más ügyek (*Humoros elbeszélések és karcolatok*) kéziratommal történt-e valami, olvasta-e valaki, kezébe került-e szerkesztőnek. Szeretném tudni, mi a sorsa, hiszen reményeket fűztem megjelenéséhez. Senki sem hívott, senki sem értesített, sem átdolgozásra nem javasolták, semmi sem történt vele. Szeretném, ha valaki foglalkozna vele.

Február havában (1988) újabb kéziratom leadását tervezem, a munka jól halad, elkészülök vele. Időközben összegyűjtöttem Szitási Ferenc verseit, felesége,

családja reám bízta a költő hagyatékát: úgy gondolom, egy nagyobb válogatást készítek a Kiadó részére Szitási verseiből. Erről annak idején Grendel Lajossal és Balla Kálmánnal beszélgettünk. A Kiadó majd meglátja, lehet-e a kötetel valamit kezdeni. Azt hiszem, a hagyatékok gondozása fontos feladatunk. E téren, úgy tapasztalom, komoly hiányosságok vannak. Természetesen nem ezen okból fogtam hozzá Szitási hagyatékának feldolgozásához, hanem pusztán baráti alapon. Nekem roppantul hiányzik Szitási! Talán ha a kötete megjelenne, enyhülne a fájdalom.

Kérem, üzenetben, telefonon vagy írásban értesítsenek kéziratom sorsáról.

Sok szeretettel üdvözlöm

Mészáros Károly

Szitási Etel Mészáros Károlyhoz

Tisztelt Mészáros Károly!

Talán bosszankodva olvassa soraimat, amelyek, lehet, hogy a legihletettebb pillanataiban, az „alkotói lázban” zavarják meg önt. Nem szándékozom rabolni az idejét, éppen ezért köszönöm, hogy elolvassa e pár sort, és nem süllyeszti az alsó fiókba.

A kérdésem – kérésem –, ami miatt zaklatom önt, nem új. Szeretném tudni, hogy van-e valami eredménye a munkánknak. Kérem, értesítsen, akár igenlő, akár nemleges a válasz. Ne sajnáljon, hozzáédződtem már a sorscsapásokhoz, eggyel több vagy kevesebb, igazán nem számíthat már.

Tisztelettel üdvözlí önt

Szitási Etel

[1987??]

Mészáros Károly Szitási Etelhez

Kedves Szitási Etel!

Nincs semmi probléma, leveleit mindig szívesen olvasom, de nyugodtan érdeklődhet telefonon is, hiszen csak én nem szeretem a telefont használni, ennek ellenére elég gyakran hívnak engem mindenfelől.

A munkánk jól áll, Feri kötetét várják a kiadóban. Ziriggel átnéztük az anyagot, az Áрпи itt-ott kissé javított egy-egy versen (jól), s most gépelés alatt áll. Igaz, most egy kissé megálltam vele, teljesítenem kellett két fontos feladatot, amely nem tűrt halasztást: az Új Szónak határidőre le kellett adnom mintegy 40 oldalnyi kéziratot a szovjet irodalomról, s a várkonyi házamat kellett még a fagyok előtt kívülről rendbe hoznom (bevallom, ez az utóbbi nehezebbemre esett, mint az előbbi). Úgyhogy türelmét kérem, a munka folyik, mihamarabb el is készül a kötet.

Úgy gondoltuk, hogy a kötet címe *Pontidő* lesz, alcíme: *Válogatott versek*. Mindezt belesűrítünk, amit csak lehetséges, a kiadó majd úgyis kiemeli, ami nem tesz nekik. Úgy gondolom, hogy ebben a hónapban leadásra került a kötet.

Majd értesítem.

Sok szeretettel üdvözlöm

Mészáros Károly
[1987. november ?]

Mészáros Károly Szitási Etelhez

Kedves Szitási Etel!

Jelzem, hogy Feri kötete készen áll! Szombaton (január 16-án) Zirig Árpival még meg akarom tárgyalni az anyagot, majd végleges címeket hozni.

Jelenleg így állítottam össze az anyagot:

A kötet címe (eltérően az eredeti elképzelésemtől): *A világ kertje*

Az egyes fejezetcímek:

- I. *A táj arca*
- II. *Koporsó nélkül*
- III. *Pontidő*
- IV. *Gyermekversek*

Azon tanakodom magamban, hogy a műfordításaiból is felvegyünk-e a kötetbe, s még egy:

V. *Az utolsó évek verseiből*, amelyeket abban a szürke füzetben találtam, s még sehol sem kerültek közlésre. Úgy gondolom, ezeket mindenképpen be kellene venni, mert vannak köztük egészen kiválóak is.

Kedves Etel, ahogy dolgoztam az anyagon, egyre jobban megvilágosodott bennem, hogy Feri barátunk roppant nagy tehetségű költő volt: kiváló nyelvi adottságokkal, képszerkesztő-talentummal megáldva. Azok a versek, amelyeket én a nálam lévő hagyatékból előbányásztam, egészen rendkívüliek, s nagy részük nem került közlésre. Vajon miért? Miért nem adta Feri közlésre azokat a nagyobb lélegzetű verseit, amelyek itt a dossziékban szerepelnek? Bizonyára úgy gondolta, hogy a mai viszonyok között azokat sehol nem közölnék. S kötetbe se gyűjtötte őket!

Úgy igyekeztem, hogy abból a kötettervből, amelyet 1984-ben leadott a kiadónak, csak a legjobbakat vettem be, nehogy ismét arra a sorsra jusson a kötete, amire az előbbi. Voltak a hagyatékból jobbak, ezt egészen biztosan állítom!

Olyan anyag állt össze, amilyen egy kiváló alkotó nevéhez illik. Most egészen Feri költeményeinek hatása alatt állok, s Feri bővületében; azt kell mondanom, hogy a kötet, ilyen kötetnek mindenképpen meg kell jelennie. Egy egészen új vonással gazdagítja a csehszlovákiai magyar irodalmat. Azt hiszem, ezek a versek meggyőzik a kiadót is, s nem gördítenek akadályt [a kötet] megjelenése [elé]. Van még egy elképzelésem. Amint látja, a gyermekverseit is felvettem a kötetbe. Azt kell ismét mondanom, kiválók ezek a gyermekversek. A helyzet az, hogy a hagyatékból ebből kevés van, jobbára csak azok, amelyek nem kerültek közlésre (az nem von le semmit az értékükből, mert éppúgy meg is jelenhettek volna, hiszen egészen kiválóak, nem egy esetben jobbak, mint amilyenek ma lapjaink gyermekrovataiban megjelennek). Kedves Etel, arra akarom megkérni, hogy azokból a lapokból (Tábortűz, Kis Építő, Pionírok Lapja) nincs-e a hagyatékból, amelyekben [Feri] közölt gyermekverseket, esetleg meséket, vagy a még az önkönnél maradt dossziékban nem található-e meg ezek másolatai? Egyébként most Feri anyagának mélyebb ismeretében ezeket a dossziékat még egyszer át akarom nézni. Mivelhogy az elkészült kötettel úgyszólván szándékozunk önkönnél elmenni – erről majd értesítjük (gondolom, szerdán vagy csütörtökön délután vagy a kora esti órákban) –, hogy ön is megtekinthesse, milyen anyag állt össze.

A jelenlegi kötet közel 3000 sor, több mint 150 oldalnyi terjedelmű, s még nincs benne az előszó, mely kb. 7-8 oldal lesz, s ha még a műfordításokat is felvesszük!

Visszatérve a gyermekversekre! Össze kellene gyűjtenem az egész anyagot, hogy az mennyi lehet terjedelemre, nem tudom, de gondolom, éppen elegendő volna egy külön kötetre. Tehát az az elképzelésem, hogy ehhez a kötethez írjuk hozzá, de a kiadóban megpróbálok majd úgy intézkedni, hogy egy gyermekverskötetet megjelentetni, hogy e válogatott kötet ne legyen annyira terjedelmes! A Szőke-féle bibliográfiában szerepelnek gyermekversek címei (Tábortűz, Kis Építő), melyeket én nem ismerek. Ha sehol nem lelünk nyomukra, akkor a szerkesztőségekben fogok utánuk járni! A kiadóba kész anyaggal akarok menni. Természetesen még e hónapban!

Sok szeretettel üdvözlöm mindnyájukat

Mészáros Károly

[1988. január ?]

Mészáros Károly Szitási Etelhez

Dunaszerdahely, 1988. febr[uár] 12.

Kedves Szitási Etel!

Örömmel jelentem, hogy az egész anyag már a Madách Kiadóban! Emlékezetes dátum: 1988. február 10. Ettől kezdődően a versek sorsáról mások döntenek. A kiadó emberei (akikkel beszélgettem: Grendel, Balla) bíznak a dologban, bár az anyagot nem ismerik. Én természetesen igyekeztem meggyőzni őket a megjelenés fontosságáról, a versek nagyszerűségéről. Hinnünk kell abban, hogy a versek megteszik a magukét. Én – ahogy a mellékelt tanulmányban is írtam – bízom a versek erejében, életrevalóságában, a versek művészi színvonalában. A kiadóban persze már sok minden előfordult, a magam kötetére sem kapok már több mint egy éve választ, s még Grendel barátom is titkolta a véleményét: elfogadják-e vagy sem. A helyzet az, hogy Ferinek ezekben a verseiben sokkal jobban bízom, mint az én leadott kötetemben, bár hozzá kell tennem, egy-két írástól eltekintve, az én kötetemet sem tartom rossznak. Csakhogy a ki-

adóban most a fiatal írók a „menők”, az ő hangjuk, nyüzsgésük hallik mindennütt, s ez elnyomja mások kiáltásait.

Amennyiben a kötetet elfogadják – a válaszra most már türelmesen várunk kell (akár egy évig is!) –, a megjelenési ideje 1990 lenne, előbb aligha, inkább utóbb. Ez már a mi irodalmunkban így van, erről aligha kell magát meggyőzőnöm, hiszen Feri sorsából ismeri ezt. A legfontosabb, hogy megjelenjen, még ha szükséges átdolgozás árán is. Reméljük, erre nem kerül sor.

Ugyancsak azon a napon leadtam [Feri] gyermekverskötetét is *Ki látta?* címen. A kötet két részből állna: *I. Madárrajz, II. Bandukol a kalap*. Mintegy 800 sor gyűlt össze, melyekért kezességet vállalok. Éppolyan jóknak tartom ezeket a gyermekverseket, mint a felnőtteket. A kiadó ezt is átvette, jegyezte, de ennek sorsáról is később fognak dönteni. Ez természetesen nem baj, hiszen az anyagot rajtunk kívül szinte senki sem ismeri. Előbb az kell, hogy minél többen elolvassák ezeket a verseket, hogy meggyőződjenek Feri barátunk elementáris tehetségéről.

Egy nagy munka lezárult, mi megtettük, amit tehettünk, munkánk lelkiismeretes volt. Mint ahogy mondtam, most már türelmesnek kell lennünk. Bizonyára hosszabb ideig nem jelentkezem: ha a kiadó önt vagy engem értesít a kötet sorsáról, akkor természetesen kapcsolatba lépünk (levélben vagy telefonon). Az én időmet mostantól kezdve az új (vallomásos próza) kötetem összeállítása tölti majd ki, később – még ez évben – pedig tervezem egy könyvkritikai gyűjteményes kötet összeállítását is.

A Feri nálam levő kéziratai: szeretném, ha nálam maradnának, ugyanis az elbeszéléseiről, könyvkritikáiról, műfordításairól még nem döntöttünk, hogy mi történjen [velük]: amennyiben a versei megjelennének, lehetne a kiadóval tárgyalni ezek megjelentetéséről is. Továbbá: nem minden verset vettünk fel a kötetbe, néhányat még – szabad időmben – szeretnék kimásolni a füzetéből, például: *Petőfi felesége; Hullámveregetés II.; A fejlődés dialektikája*. Azért nem kerültek a kötetbe, mert több szót nem tudtam megfejteni [bennük], idő meg már nem volt, hogy ezekkel foglalkozzam: kimásolom, javítgatok rajta, s ha jónak ítélem, még csatolhatom a kötethez. Beleegyeznek?

Még egy kérdés: ha esetleg van Ferinek elfogadható fényképe (volt egyszer a Csallóközben egy bundás kabátú képe, a Tábortűzben is találkoztam a képével), küldje el, valószínűleg szükség lesz rá a kötet megjelenésekor.

Másodszor: a mellékelt tanulmány a kötet előszavának készült. Kérném, ha elolvasná, visszaküldené, mert szükségem lesz rá. Szeretném, ha véleményt is

mondana róla: jól világítottam-e meg Feri életfelfogását, lelkivilágát, vívódásait – küzdelmét, alakját.

Utoljára csak hangsúlyozom, hogy mármost nincs más lehetőségünk, mint türelmesen várni. Az Irodalmi Szemlébe leadtam a tanulmányt Feriről, és néhány versét. Rövidesen megtudom, hogy közlik-e. Jó volna, mert ez sokat lendítene a kötet megjelenésén. A Csallóközben már közöltem három eddig publikálatlan versét, akarok az Új Szónak is, Szabad Földművesnek is küldeni (ahol azelőtt szívesen közölték a verseit), sőt a gyermekrovatokba is küldök néhány közöletlen versét. Erre lehetőség van, a többi a szerkesztők dolga. Tehát, amint látom, tulajdonképpen még sincs vége a munkának, bár ezek csupán utómunkálatok, s nem vesznek túl sok időt igénybe.

Egyelőre ennyit.

Sok szeretettel üdvözlöm önt és az egész családot.

Mészáros Károly

Mértékkal élt, mértékkal félt *Kép és arckép Szitási Ferencről*

1

Szitási Ferenc huszonöt évig volt jelen a csehszlovákiai magyar irodalomban, huszonöt év adatott meg neki, hogy bizonyítsa tehetségét, s meggyőzzön bennünket arról, hogy helye van nemzedéktársai között.

Sikerült neki?

A koporsója fölött egyszer sem hangzott el, hogy költő volt, hogy íróember távozott közülünk. Az Írószövetség nem tekintette saját halottjának, képviselőjét sem küldte el a temetésre; meglehet, értesítve sem voltak. Ahogy minket, a barátait, úgy a hozzátartozóit sem győzte meg nagyságáról, egyéniségé mi voltáról, s a haláláról szóló értesítések csak szűk kört fogtak be. Ott álltunk a sírja fölött, és az ember elvesztése feletti fájdalomunknál már csak ez a másik: a hiány volt nagyobb. Mert igaz, tanító is volt, közéleti alakja a falunak, de elsősorban költő volt. Ezt mindannyian tudtuk, hiszen a hatvanas évek végén már a kortársak között is a legjobbak közé tartozott. Ismertük tehetségét, ismerni véltük tehetsége határait, de roppant erejét is, kitartását, makacs küszködését. Ez

nem múlhatott csak úgy el! Mint ahogy nem is múlt. Jelenlétét minduntalan igyekezett bizonyítani.

Nézzünk tehát utána: mit sikerült alkotnia rövid földi és még rövidebb irodalmi pályafutása alatt? Mentek már el költők fiatalabb korban is, s igencsak jelentős életművet hagytak hátra. Neki ez az időszak nem volt elég, hogy a „felszínen” maradjon, miután – úgy érezte – a víz alá nyomták. Pedig kapálódzott, evickélt, mindenképpen fent akart maradni. Költő akart lenni, s mivel senki sem nyújtotta felé az ágat, hogy partra segítse, elúszott az árral.

Halálával azonban mégiscsak partra jutott.

A sírja felett gondolkodtunk el: ki is volt hát Szitási Ferenc? Miért nem sikerült kiegyenesítenie a pályáját? Mit írt, min dolgozott, mit hagyott hátra? A kérdésekre most már nekünk kell válaszolnunk, s ha érdemlegeset alkotott, foglalja el helyét az irodalomban is.

2

Ahogy jobban beásom magam a költő hagyatékába, megbizonyosodom: Szitási Ferenc becsapott bennünket! A halványabb arcát mutatta felénk, nem az igazit. Az viszont más kérdés, hogy ő talán ezt tartotta szebbnek. Mi azonban csak maradjunk annál – s legyen ez jelen munkánk fő törekvése is –, hogy amit felénk mutatott, az nem a teljes Szitási, az csak fél-Szitási volt. A hetvenes évek közepétől egyáltalán nem mutatta magát. Közölt versei alapján a „semmitmondó költő” jelzőt kapta (vannak nálunk ilyenek), s ezt – félrehúzódomása miatt – haláláig sem tudta semmissé tenni.

Pedig nem volt semmitmondó. Életműve ismeretében egyre jobban megbizonyosodom afelől, amit eddig csak sejtettem: hogy önmagát gyötrő, versben élő, küzdő, elveit soha fel nem adó ember volt, és soha, egy pillanatra sem tűnt el belőle a költői hevület, a láz, mely jellemezte őt a hatvanas évek végén s ahogy megismertük a hetvenes évek elején. Igaz, akkor a szerkesztők örömmel kaptak versei után, és közölték is azokat. Csupán paradoxonként említem, hogy ez a legtöbbet közölt költő jóval később a legvékonyabb verseskötetet kapta (*Hullámverésben*, 1975). Előbb még volt az *Egyszemű éjszaka* (1970), a kilencek antológiája, melyben csupán nyolc verssel szerepel (tegyük hozzá: ezt az antológiát már nem az ő szereplésére szabták), mégis jó visszhangot keltett. Talán jóval előbb, vagy netán később más lett volna a Szitási-kötet sorsa. Akkor ez a szempont dívott, és a költő engedményeket tett, ahelyett, hogy a maga

útját járta volna. A *Hullámverésben* harminchét verse és negyvenhat oldala nem méltó ahhoz az alkotói minőséghez és a tizenöt évnyi mennyiséghez, amelyet eladdig létrehozott. A leadott kötetével maga is elégedetlen volt, szeretne volna kiegészíteni, ez azonban nem valósult meg. Ki tudja, kinek a hibájából? Meglehet, elkésett vele.

A kötet visszhangját ismerjük: lesújtó volt. Legalábbis ő annak vette, s nem tett jót neki. Ne feltételezzük, hogy a kritikusok ártani akartak a költőnek, hiszen némelyiküket barátjának is mondhatta annak idején; ők csupán a kötetről mondták el a véleményüket. Kortársi vélemények voltak [ezek], sokat nyomtak a latban, mindenképpen figyelembe kellett venni őket. Figyelembe is vette.

Hogy a kritika mennyire ártott a költőnek, ismerni véljük, viszont a hátrahagyott anyag ismeretében ez most már viszonylagos. A személyi sérelmen, egyéni megrázkódtatáson túl, lehet, hogy éppen jót tett neki. Felülbírálta önmagát, helyrebillentette félrecsúszni látszó szemléletét, megmozgatta költői vénáját, következetesebb munkára ösztökelte őt.

Mi erről nem tudhattunk semmit. Azt gondoltuk, a kedvezőtlen visszhang után a hetvenes évek második felében alábbhagyott költői lendülete. Nem így volt! A halomba rakott dossziék, kéziratok, vaskos füzetek sokasága bizonyítja: a lázas munka tovább folyt! Versek, versátdolgozások, gyermekversek, vers- és prózafordítások, elbeszélések, egy befejezett kisregény, könyvkritikák – többször átírva, elküldve a szerkesztőségeknek; pontos dátumok, megjegyzések. Már-már kínos ez a pontosság, ez a rendtartás; mintha segíteni akart volna a hagyatéék gondozójának. És az a biztos versvezetés, ami a művekből kitetszik! Nagy kár, hogy e versekből kevés jelent meg életében. S megint nem csak az ő hibájából. A kötetért kedvezőtlen fogadtatás után a szerkesztők kissé elzárkóztak előle; nem fogadták lelkesedéssel verseit, s alaposan megválogatták, mit közöljenek tőle. Igaz viszont, hogy e versek túlnyomó többségéből hiányzott a határozott arcélú egyéniség: a költő! Olyan versek ezek, amelyek ugyan megfelelnek a kor igényeinek, a szerkesztők feltételezhető ízlésének, de semmi a szubjektumból, semmi eredeti hang.

Szíti jól tudhatta, hogy keserveit, fájdalmait, tudathasadásos állapotából fakadó verseit nem bírják el a lapok. A kezdet kezdetén megpróbálkozott egyik-másik ilyen versének elhelyezésével (1975 után) – sikertelenül. S az Irodalmi Szemle? Az Irodalmi Szemlébe meg nem küldött, valamiféle személyes harag fűtötte az akkori szerkesztőkkel szemben. Nyilván versei többszöri visszaküldése, átírása, csonkított közlése miatt. 1975-től – tehát kötete megjelenése

időszakától – egészen haláláig gyakorlatilag nincs jelen az Irodalmi Szemlében; mindössze öt-hat publikációjával találkozhatunk a tíz év alatt. Az Új Szó, az Új Ifjúság, a Szabad Földműves és a Csallóköz, valamint a gyermeklapok (Tá-bortűz, Kis Építő) voltak a közlési helyei. Nyoma sincs, hogy esetleg többre tö-rekedett volna. Semmi kitekintés, tájékozódás a magyarországi lapok felé, ami pedig előbb-utóbb minden csehszlovákiai magyar író-t megkísért. Semmi. Ma-radt „kedvenc” lapjainál. A szerkesztők azonban nem méltányolták eléggé kö-zeledését, mintegy megtűrték rovatukban, s jobbára a semmitmondó verseit kö-zölték. Azokat a verseit is kételkedéssel fogadták és mellőzték, amelyek most – halála súlyos terhével – más értelmet kaptak.

Felvetődhet a kérdés: bizonytalan volt, nem bízott önmagában? Nem bízott a verseiben? Megelégedett azzal a szinttel, amit ezek a lapok képviseltek? A hát-rahagyott versei azt mutatják: nem! Szinte két síkon dolgozott: egyfelől írta a sekélyesebbnek tűnő, a békesség-óhaj-tással telített, az élet derűsebb oldalát megvilágító verseit – ezekkel igyekezett jelen lenni az irodalomban –, másrészt írta a sirá-mait, a szubjektívebb, ezáltal költőibb, mélyebb ihletésű verseit, me-lyekből szinte teljes képét kapjuk életének, felfogásának, hitvallásának. E ver-sek nagyobb részét természetesen valamilyen veleszületett ősparaszti szemé-remből nem is közölte volna, hiszen egyéni sorsának, az Én-nek a kitergetése semmiképpen sem illett össze foglalkozásával – a tanfelügyelői, a pedagógusi és közéleti szerepvállalásával –, azt a részüket viszont – ahogy már mondtuk – az említett lapok nem vállalták.

A kitárulkozás, a „maga-megmutatás”, az igazi költői véna azonban munkál-kodott benne, így ezek a művek megszülettek, ha – egyelőre – az asztalfióknak is. Hiszen izgatták a világ dolgai: a napi jelenségektől egészen a kozmikus vilá-gig minden.

3

Tehát a valamilyen elgondolásból elküldött versei mellett születtek az el nem küldött, vagy elküldött, de nem közölt versek. Ezekről külön is szólnunk kell. Sztáisi versei egy magabiztos, egységes eszmei felfogású, tisztán látó, a költői nyelvben otthonosan mozgó kiváló képalkotót, egyszersmind korszerű életérzésű és modern formai eszközökkel dolgozó költőt tárnak elénk. Legyen az kötött vagy szabad vers, mindig biztos logika, mély gondolati telítés és hév vezeti. Versei többsége nagylélegzetű, komoly költői mondanivaló hordozója; a si-

vatagban élő költő szenvedése, jajai, az onnan kitörni készülő, de erejét meghaladó felkapaszkodás: „aztán az út a sivatagból kifelé / az útkereszteződés a homlok előtt / s a város / mely néptelen utcákkal jelzi / hogy beton mellkasa tenyeremtől véres” (*A sivatagból kifelé*). S az önmarcangoló versek sokasága, melyek egyikében szkeptikusan állapítja meg: „mértékkal élt, mértékkal félt”. Többet akart: a teljes életet akarta, s mivel ezt nem kapta meg, vívódott, szenvedett, pusztult, és pusztított maga körül mindent. Elégett. Érzékenyen fogta fel a világ jelenségeit, s mivel embernek halk szavú volt, a veszélyérzete pedig egyetemes, a verseiben kiabált:

„utamon nem dublózom vágat
nem az omlik helyettem porba
nem cserélem durva paraszt-számat
tökéletes mondatokra

élek ha már kívágnak is
szavak gyökeréből kihajtok
őseim javát hamis
sorshoz láncolták a parancsok”
(*Szavak gyökeréből kihajtok*)

A *Mérj rám feltételes halált* című verskompozícióról külön is szólnom kell: a tíz nagylélegzetű vers cím nélkül sorakozott egy sárga dossziében, melyek fölé a költő csak a nevét írta; se dátum, se semmilyen megjegyzés. A fenti összefoglaló címet a 8. vers utolsó sorából vettük. A versek keletkezését – hangulatukból ítélve, a biztos képpalkotói és formai megoldások alapján – a hetvenes évek végére tehetjük. Ebben a hömpölygő, tíz részből álló versciklusban az élet és a halál kérdéseivel viaskodik a költő, számot vet addigi életével, áttekinti cselekedeteit – gyermekkorától a vers születésének pillanatáig –, mit tett és mit nem tett meg. Sok még a hiányosság, érzi. A konzekvencia csak egy lehet nála, amit ősparaszi felfogása diktál: munkálkodni a halálig!

Az elégikus hangvételű, helyenként elcsukló, de minden szentimentalizmust mellőző, egyenletes színvonalú verskompozícióban izgalmasan van jelen a táj, a természeti jelenségek, a környezet, a falu és a város arcai és álarcái. Mindezt el akart mondani a költő ezekben a versekben: amit a világból megismert és megértett. S ez nem kis dolog.

Érdekes motívuma a versnek – akár ars poeticája is lehetne – a „szolga” fogalma. Az ő értelmezése szerint a szolga valaha a nagygazdák hűséges embere volt; ma ő is szolga, csak hogy a gazda ma és neki a szülőföld, tágabb értelemben a Csallóköz, a Csallóköz munkálkodó népe – ennek hűséges szolgálja ő: szolgálni és kiszolgálni, „mert törvény ez anyám”:

„A szolga társtalan minden van csak nyelve nincs
kőszobor-ajkáról nem buggyan forrás
kezét a hétköznapiak ellentmondásai vezérlik
s ha kifogy tollából a tinta
saját vérével is képes írni

adj örök nyugalom a szolgának.”

Eloszlat egy tévhitet: hogy gyáva, bátortalan. Nem, éppen ellenkezőleg:

„Jámbor vagyok, mondják. Megmondtam X. elvtársnak,
hogy alkoholistá,
vodka közben ne gügyögjön a párttagságról,
mert ekeszarv karjaim megrepednek.”

4

Hátrahagyott verseit át- meg átszövik az apával-anyával való viaskodások; „az istenkatlan-tíz-gyereket szülő ölben”, ahogy kifejezi egy helyütt nagycsaládi életüket, kötődését a szülői házhoz. Az ember úgy gondolná, hogy egy tízgyermekes családban sokkal szabadabb a gyermekek élete, mint, mondjuk, a kisebb családoknál. Koránt sincs így! Egyrészt megvan mindegyiknek a napi teendője, egyiküket-másikukat korán munkára is fogják, másrészt itt külön ki kell érdemelni egy-egy jó szót, simogatást: kevesebb jut az anyából, a szülőből, mivel azok napi elfoglaltsága és kiszolgáltatottsága szinte elképesztő! (S tegyük hozzá, hogy Szitási a háború alatt született, és kisgyermekként a legnehezebb éveket élte át.) A tíz gyermek szeme az anyán függött: egy jó szó, egy simogatás felért egy áldással, s a tízfelé futó kenyér... Az anya kezének követése kenyérvágás közben, s a morzsákat is felcsipegető anyakéz. Mindez mélyen elraktározódott a gyermekben. S az anya korai elvesztése megbocsáthatatlan tette a sorsnak. Szitásiból minduntalan feltör az

anyáról őrzött kép, emlék – anya-komplexus, mint József Attilánál, akit nem is titkolva mesterének tart, rokonának, ősenek. „Ő az – mondja egy helyütt –, akinek bármelyik verse meg tudja adni számomra a mindennapi szellemi »kenyeret«.” Versbe, versekbe foglalja mélységes anya-hiányát, magasztos anyaképét. S tovább: az apa halála, a nagyszülők elvesztése, a rokonok fokozatos elpusztulása! Az ember halállal van körülvéve... Egyetlen örök élő: csak a természet! A természet őszi pusztulása az ember lassú halálát is rejti, s a természettel ellentétben: az ember élete nem tavaszodik ki, nem éled újjá. Az ember élete véges, a természeté végtelen. Ezért kapaszkodik az erősebbe: a természetbe. „A táj és az ember harmóniája olyan erős ebben a költői világban, hogy szinte szinkronban mozognak: a táj télbe fordulásával a költői én is a halál közeledésének érzésével telik meg.” (Görömbéi András) Csak a természet él igaz és teljes életet: gazdag és termékeny, megújulásra képes. Minden él: a fák, a levelek, még a tar ág is életképes, csak az ember halódik lassúdan. És fák és fák:

„a fa az más –
mert nekem nem az ami a többieknek
együtt nőttünk fel a homokon vagy akárhol
mit kell azt számon tartani
a lényeg –
levetkőztünk mint az öreg aki tudja
nem kell szépíteni fonnyadt bőrén
a bibircsókokat
mert kezdődik a szerelem hónapja”
(*Kezdődik a szerelem hónapja*)

Koporsót sodró szél: a fákról lehullott levelek. Az ősz lehullatja a leveleket, a tavasz rügyet hajt, és újraéled minden. De ki menti meg az embert az elmúlástól? A válasz csak később érkezik, s nem túl vigasztaló:

„királyfiú
nincs se pogácsa se hamu
torz mosolyerdő árnyékában csak a sárkány
ott él szízenként fejében
ott mozdulsz a fényes pengeélben”
(*Mérv rám feltételes halált*)

Az ember elpusztul, a szellem marad fenn, s nem is akárhol, hanem ott, ahonnan elindult: a mesékben, a paraszti világban, a nép éltető erejében. Ahhoz a piramishoz teszi hozzá a költő a maga köveit, amelyet az emberi szellem épít.

[1988]

NAPLÓRÉSZLET ÉS KÖTETTERV

Könyvterv, 1988

ŐSÖK KERESÉSE

1. TRIPTICHON

<i>Első ütközések</i>	4 oldal
<i>Éjszaka, régi képekkel</i>	8
<i>Az ősök keresése</i>	15
<i>Függelék: Apám halálára (vers)</i>	27

2. [A] SZÉLSŐ HÁZ

<i>Bőjti szelek</i>	2
<i>Gyönyörködj halványzöld virágzásban</i>	16
<i>Körös-körül viruló zöld</i>	5
<i>Képek egy faluból</i>	8
<i>A tavaszi kertben</i>	2
<i>Küzdelmem a kutyával</i>	8
	41

3. RIPORTOK

<i>Búcsúzó a fűtől + függelék</i>	35
<i>Nyárasdi kézilabda + függelék</i>	15+6
<i>Bodaki jegyzetlapok + függelék</i>	6
<i>Szemben az esztendőkkal</i>	7
	69

4. ÚTI FELJEGYZÉSEK

<i>Moszkva utcáin</i>	4
-----------------------	---

<i>Érezni [...?]</i>	5
<i>Hegymászás félcipőben</i>	10
<i>A Cseh Paradicsomban</i>	5
	24

Összesen: 27

41

69

24

161+1=162 oldal

1988. febr[uár] 26.

– Egy éve is elmúlt, hogy leadtam az *...és más történetek* című kötetemet. A Madách Kiadó még csak nem is válaszolt rá. Nem tudom, mi lesz a sorsa. Ha visszaadják, később dolgozom rajta.

– 1988. febr[uár] 10-én bevittem a kiadóba Szitási Ferenc barátom (meghalt 1986. okt[óber] 11-én) válogatott verseit + gyermekverskötetét. Ha kiadnák, nagy siker volna számomra is, de az örökösök számára is. Valahogy jobban bírom e kötet kiadásában, mint a magaméban. Igazán kiváló anyag. December közepétől megállás nélkül ezen dolgoztam. Nagy munkámba telt – egyedül csináltam. Z[irig] barátom csupán néhány vers alakításában nyújtott segítséget, de mégis meghagytam nevét a versek egyik válogatójaként. Az összeállítás azonban teljesen az én munkám. Csodálatosak ezek a versek. Óriásiak. Az előszót egy hét alatt megírtam. Igyekeztem – a versek és a többi anyag ismeretében – őszinte képet festeni Feri barátunkról. Tehetség volt. Kár, hogy életében nem figyeltünk rá. Kár, hogy eltávolodott tőlünk. Talán életében is többet segíthetünk volna neki.

Befejeztem a *Sötét verem* c[ímű] elbeszélésemet. Most nagyon-nagyon elégedett vagyok vele. *A Kövek közt egyedül* + *Vízválasztó* + *Szombat délelőtt* + *Sötét verem* – mintegy 70 oldal – kiegészítéssel egy kisregényre állhat össze!

Kötetternv:

SÖTÉT VEREM

Két kisregény + 2 [szatíra]

I. <i>Vergődések</i>	62 oldal
II. <i>Sötét verem</i>	70
	132
III. <i>Ránki Oszkár ballépése</i>	24
	156
IV. <i>Géaúr Budapestén</i> – folytatni!	

Kötetternv:

ÍRÁSOK A SZOVJET IRODALOMRÓL

I. Kisebb tanulmányok

1. <i>A háború krónikása</i> (Szimonov)	6 oldal
2. <i>A Csendes Don írója</i> (Solohov)	6
3. <i>Ehrenburg monumentalizmusa</i> (Ehrenburg)	6
4. <i>Egy igaz író</i> (Polevoj)	6
5. <i>Fagyjevről</i>	6
	30

II. Könyvről könyvre

<i>Bulgakovtól Bikovig</i>	
<i>Bondarev, Bogomolov stb., Babel, J. Noszov,</i>	
<i>Ajtmatov</i>	40

III. A szovjet irodalom hetven éve

<i>Háborús irodalom</i>	50
<i>Leleplező regények</i>	30
	150

SÖTÉT VEREM (kisregény)

I. <i>Kövek közt egyedül</i>	25 oldal
II. <i>Vízválasztó</i>	10
III. <i>Szombat délelőtt</i>	15
IV. <i>Sötét verem</i>	17
	67

Mészáros Károly a Szabad Földműveshez (Vass Gyulához)

Kedves Vass Gyula Barátom!

Egy ötlet motoszkál immár hónapok óta a fejemben, s mivelhogy most már konkrét formát is öltött, előhuzakodok vele: szeretnék nálatok egy irodalomtörténeti (-féle) sorozatot indítani *Irodalmi halottaink* (avagy *Halott kortársaink*) címmel, amelyben felelevenítenénk elhunyt íróink alakját s főként a velük szembeni kortársi tartozásainkat. Úgy gondolom, a következőkről lehetne szó (elhalálozási sorrendben): Forbáth Imre (apropó is volna, mivel a Madách Kiadó ez évben megkezdi *Összegyűjtött írásainak* kiadását – régi adósság); Fábry Zoltán; Bábi Tibor; Farkas Jenő; Szabó Béla; Egri Viktor; Gyurcsó István; Sztáisi Ferenc. Természetesen több halottja is volt a felszabadulás utáni csehszlovákiai magyar irodalomnak (gondolok itt Sas Andorra, Tóth Tiborra, Tolvaj Bertalanra, L. Kiss Ibolyára), de, gondolom, csak a kiemeltekkel kellene foglalkoznunk. Közölni lehetne róluk: kortársi méltatást (2,5 flekk), róluk írtak[at], bibliográfiá[at], esetleg rövid életrajzi adatok[at], művek[et] – versek[et] vagy rövid prózá[at], esetleg kép[et]. Nem teljesen új dolog ez, ilyesmit már csináltak nálunk is, másutt is, de azt hiszem, ez a térkép mindenképpen hasznos volna. Ha májusban elindítanátok, s havonta egy portrét hoznánk (gondolom, a költők eléfnének négy hasábon, a prózaírók egész oldalon, a hónap mindig egyazon időpontjában), akkor decemberig le is menne a dolog. Ha csak júniusban indíthatnánk, akkor esetleg Farkas Jenőt ki lehetne hagyni, az ő életműve nem nagy, bár érdekes, és számon tartják őt műfordítóként is.

Az anyagot mindig időben tudnám szállítani. Vannak elképzeléseim a megírás módjáról, hangvételeről, az idézetekhez és a művekhez pedig hozzá lehet férni.

Miért hozzátok fordultam? Egyrészt mert a Hétben mennek hasonló sorozatok, másrészt hozzátok van bizalmam. Koncsol Lászlóval beszélgettem erről a sorozatról, ő mindenképpen biztatott. Ilyesmi mindig kell. Én is e véleményen vagyok.

Neked mi a véleményed? Helyet tudnátok biztosítani?

Mi a véleményed a dologról?

Azért fordulok hozzád, mert tudom, te vagy a Sz[abad] F[öldműves] irodalmi rovatának a vezetője. Ha nem lehetne havonta, esetleg kéthavonta, vagy

egyáltalán a te (ti) szemetekkel, van-e értelme a dolognak? Szeretném, ha mihamarabb válaszolnál, s ha úgy gondoljátok, jó az ötlet, nekimehetnék kidolgozni vázlataimat.

Baráti üdvözléssel

Mészáros Károly
[1989. március ?]

A Szabad Földműves (Vass Gyula) Mészáros Károlyhoz

Pozsony, '89. jún[ius] 7.

Szevasz Karcsi!

Kissé megkésve válaszolok, de annál nagyobb szeretettel, ahogy mondani szokás. A sorozatod 5letét megbeszéltük, és elfogadtatott. Egyetlen komoly módosítást vagyunk kénytelenek kikötni, amire az anyag-túltengés kényszerít bennünket: a terjedelmet. Próbáld úgy összeötvözni, hogy a kortársi méltatás, a rövid életrajz és a tömör bibliográfia EGYÜTTESEN ne tegyen ki többet 2,5 flekknél. Ami még maximálisan jöhet, az egy portré és egy-, legfeljebb két-flekkes prózai szemelvény, esetleg egy vers. Tudom, hogy ez már-már lexikális formátumra való redukálás, de tényleg kénytelenek vagyunk vele: rengeteg kulturális anyag hever és szép csendesen szakállasodik a fiókomban.

Amúgy bármikor, akár postafordultával is kezdheted, a válogatást szintén teljes mértékben rád bízom. Ha úgy gondolod, hogy még van bármi ezzel kapcsolatban, amit szükséges megbeszélnünk, írd, vagy még inkább hívd fel (475 08). Várom jelentkezésed vagy a sorozat első részét. Barátsággal üdvözlő:

Gyula

NAPLÓRÉSZLET

Kötetternév: SÖTÉT VEREM 1989. febr[uár]

átírva
febr[uár]
végén

I. <i>Kövek közt egyedül</i>	9	11 oldal
II. <i>Itt élnek körülötted</i>	7	10
III. <i>A házad a te várad</i>	14	16
IV. <i>Vízválasztó</i>	8	9
V. <i>Szombat délelőtt</i>	12	15
	50	61
VI. <i>Sötét verem</i>	9	11
VII. <i>Távoli harangszó</i>	11	11
	83 oldal	

VIII. *Miért tűnik el minden szép az életből az anya halálával*¹⁸

Befejezve 1989. febr[uár] 8-án

Leadva a Madách Kiadónak a *Vergődések* című kisregénnyel: 1989. márc[ius] 8.

Kötetternév 1989 májusban:

ŐSÖK KERESÉSE

Vallomások és riportok

I. <i>Triptichon – Első ütközések</i>	5 oldal
<i>Éjszaka, régi képekkel</i>	10
<i>Ősök keresése</i>	18
	33
II. <i>Szélső ház</i>	
1. <i>Bőjti szelek</i>	2
<i>Gyönyörködj halványzöld virágzásban</i>	16
<i>Körös-körül viruló zöld</i>	5
<i>Küzdelmem a kutyával</i>	8
	31
2. <i>Kerti naptár</i>	
<i>A tavaszi kertben</i>	3
<i>A nyári kertben</i>	3
<i>Ősz felé közeledve</i>	3

<i>Téli világ</i>		3
		12 oldal
III. Sportriportok		
<i>Búcsúzom a fűtől + függelék</i>	20	25
<i>Bodaki jegyzetlapok</i>	5	5
<i>A nyárasdi kézilabdacsapat története</i>		
1. <i>Öt év az első ligában</i>	8	8
2. <i>Kupaküzdelmek után</i>	5	5
3. <i>[??] csapat</i>	5	5
4. <i>Elérték kitűzött céljukat</i>	7	
5. <i>A DAC</i>		
IV. Két Duna között		
<i>A vízi erőmű</i>		5
<i>Bodak</i>		10
<i>Vajka</i>		10
<i>Doborgaz</i>		10
<i>Portré egy Duna menti vöröskatonáról</i>		
<i>Szemben az esztendőkkal</i>		8
		43
		119
		162 oldal

[...]

TÖRTÉNETEK AZ ELŐADÓRÓL ÉS TÍZ MÁSIK ELBESZÉLÉS

I. Történetek az előadóról		
1. <i>Az előadó színre lép</i>		
2. <i>Az előadó reggele</i>		
3. <i>Az előadó előadása</i>		
4. <i>Az előadó ebédje</i>		
5. <i>Az előadó akcióba kezd</i>		
6. <i>Az előadó hullámvölgyben</i>		
7. <i>Az előadó a bíróság előtt</i>		45
<i>Csatlós hivatalnok</i>		16
<i>Barátom, a Tivadar</i>		6

II. <i>Humoros elbeszélések</i>	
<i>Egy perccel hat előtt</i>	5
<i>Fényes reggel álmodozva</i>	5
<i>Pozsonyi történetek</i>	21
<i>A betörő</i>	6
<i>Géaúr Budapesten</i>	7
<i>A mosogató költő</i>	6
<i>A főhős</i>	6
 Gyerekszáj, avagy vázlatok az élet [???]	 4
Imre	2
Mandalinka	2
	 [1989]

Irodalmunk halottai

A sorozat elé

Irodalmunk nagykorúságát a halottai is jelzik. Az élőknek kötelességeik vannak a halottakkal szemben. Tőlünk és adott lehetőségeinktől függ, milyen helyet foglalnak el irodalmunkban. Ami érték, s az emberiség javát szolgálja, annak élnie kell, nem merülhet feledésbe. Csakis így, a múlt értékeire támaszkodva maradhat fenn az irodalom.

Tapasztalatom, hogy nálunk nem alakultak ki azok a formák, melyek az irodalmi hagyatékok tudatos feldolgozására volnának hivatottak, így esetleges minden. Egyetlen kiadónk nyakába szakadva ez az örökség kallódik, parlagon hever. A kiadónak, az irodalomtörténészeknek és a hagyatékok gondozóinak is nagyobb energiát kellene kifejteniük, hogy ezek az értékek eljussanak az olvasóhoz. E terjedelmileg szűkre szabott sorozatunkban csak felvillantunk értékeket: csak a láttatás, a megismerés lehet a célunk. Talán ez sem lesz minden haszon nélküli.

Forbáth Imre

Személyesen nem ismertem Forbáth Imrét. Talán ez nem is fontos. A fontos az, hogy mit jelentenek nekem Forbáth versei. Azt mondják, az első szerelem megmarad az emberben. Ilyen szerelem volt nekem a nagy, piros táblájú *Mikor a néma beszélni kezd* című verseskötet¹⁹ 1961-ben. A Nyitra partján olvastam, s majd megbolondultam a gyönyörűségtől. Azt is mondhatom, ekkor találkoztam először úgy istenigazában az avantgárd költészettel. A középiskolában leragadtunk Adynál. József Attila proletárköltészetét is inkább elriasztásképpen tanították. Annyit természetesen tudtam, hogy a század első évtizedeinek Párizsa az izmusokat jelentette, valami újat, amit meg kellene ismerni. Forbáth volt az első, aki Párizs szellemét hozta felém. Arra figyelmeztetett, hogy a versben a legfontosabb az őszinteség, s hogy nem az a szép, amiben szép szavak vannak. „Ne sajnáljátok rothadt húsomat, / Ti jóllaktatok – én ettem tökmagot... / Szeretitek ti is a dögszagot?” (*Egy egyszerű hulla énekel*) Szinte beleborzongtam. Ezentúl csak ilyen verseket fogok írni – határoztam el. (Természetesen nem volt elég a pusztá elhatározás.)

Máig is örömmel olvasom szabad verseit: *Ballada egy bank szomorú bukásáról*; *Csütörtök délutáni nagy fantázia*, s a legszebb persze a *Hálaének orvosaimhoz*.

Forbáth segített át engem a szentimentalizmuson. Közelebb vitt önmagamhoz. S csak fájlalhattam, hogy utána szinte alig találkoztam a nevével. A kötete elkallódott, s nagyon kevés példányszámban adták ki,²⁰ mert közel húsz évig nem jutottam hozzá Forbáth-verseskötethez.

Azt hiszem, nem bántunk valami fényesen a Forbáth-életművel. Bár időről időre előtérbe került alakja, műveinek kiadása mindig elakadt valahol. Az 1966-os esszékötetét²¹ követhette volna egy másik (ahogy jelezve is volt²²), aztán egy harmadik. Nem követte. Válogatott verseskötetét 1978-ban adták ki *A csodaváró* címmel.²³ S most, 1989-ben, a Madách Könyvkiadó a „jobb későn, mint soha” elv alapján elindította *Összegyűjtött Írásainak* kiadását.

Fábry mellett Forbáth volt az, aki – különösen a költészetben – a csúcsig ért el, s az ötvenes évek végén megjelent kötete újnak tetszett. Azt hiszem, ez a kötet nagyban segített kibontakoztatni az antiszematizmus körüli vitát,²⁴ s valamilyen – átnyúlva a szematizmuson – a folytonosságot jelentette.

Talán azért is lepett meg engem is annyira, mert már torkig voltam a hála-telt és dicsőítő versekkel, melyek felé jómagam is sodródtam. Összegyűjtött mű-

vei révén megismerhetünk egy teljesebb Forbáthot, aki végre elfoglalhatja megérdemelt helyét a csehszlovákiai magyar irodalomban.

Fábry Zoltán

Most válik igazán hozzáférhetővé a Fábry-életmű, most mutatja igazi nagyságát és erejét – az *Összegyűjtött Írásainak* immár sokadik kötete után (a 8.-nál tartunk, illetve 1958-nál). Jómagam nem voltam túlságosan nagy rajongója a Fábry-írásoknak, bár eszmélkedésemtől számítva – úgy az ötvenes évek végétől – tíz évig (tehát Fábry haláláig) kortársak is voltunk, egyazon életet szenvedtük. Mégis más világ volt az övé, mögötte a diadalmas (?) múlt, könyvek, egy egész élet. Mögöttem semmi, csak szegénység, s előttem köves, kietlen út. És semmi. Nem tudtam követni. Elriasztott expresszív, nehézkes stílusa, szerteágazó, sokat markoló eszmefuttatása. Nem is szólva az idegen szavakkal telítődött antifasiszta írásairól, az *Európa elrablásáról*, melynek köveit [sic!] az Irodalmi Szemle folytatásos közléséből próbáltam magamhoz venni. Nem sikerült. Csak a szöveget kiegészítő, nyilván illusztrációnak szánt képekre emlékszem, pontosabban nem is a képekre, hanem a képek alatti kettő-, illetve négysoros versikékre: „Göring szépfíú...” stb. (Brecht, netán Becher verssorai?)²⁵ Én is úgy voltam Fábryval, mint a fiatalok közül sokan akkoriban: inkább róla olvastam, mint őt. Egyetlen művét azonban minden belső ellenkezés nélkül egyből – kétszerre, mert két folytatásban és két helyen jelent meg²⁶ – végigolvastam: az *Antisemitizmust!* Lelkesített és el is szomorított ez a szenvedélyes írás. Szinte körképet rajzolt világunkról és buktatóinkról. Kár volt nem jobban odafigyelni rá akkor! Hamarabb ébredtünk volna! Bár így is elborzadtunk roppant vakságunktól. Számomra az irodalom valahol itt kezdődött: az *Antisemitizmussal*. (Várom, hogy újra megjelenjék.) Addig becsapott voltam, balek, utánzó, nevetséges ember. Igaz, csak fiatal voltam, de nem volt hozzám senki őszinte: a közösség sem, az iskola sem, az irodalom sem, a világ sem. Csak Fábry. E hatalmas kiáltása ébresztett fel. Innentől kezdve már jobban figyeltem, és láttam is valamit, s bár a fejem lágya csak mostanában növeget be, mégsem voltam már balek, mindenre rávehető, felhasználható figura.

Bár, igazat mondva, ezt követően sem voltam Fábry-rajongó; nagyságát csodáltam, s minden időben vártam a szavát, megszólalását. Tudtam, amit ő mond, az csak az *Antisemitizmushoz* mérhető igazság lehet, hozzá nyugodtan tarthatjuk magunkat. Halála megrendített, mert egy bizonyos támasz (háttér?) veszett

el vele. Nélküle – évekig – mintha vakon jártunk-keltünk volna. Mennyire vártam egy Fábryhoz méltó – *Antisemitizmus*-szerű – hozzászólást a Szalatnai kontra fiatal költők vitában! Nem érkezett. Ekkor csak Koncsol szava volt megnyugtató: higgadt, igaz. Benne láttam egy „Fábry”-t: egy közelebbit, elevenet, egy nem „stószí” remétét. (Mennyivel is idősebb nálam? Alig, de ő már akkor is bölcs volt.) Ki gondolta volna, hogy őt is kikezdi ez a nyomorú „világidő”?

Mindegy. Fábry nincs még egy. És örülünk ennek az egynek is, a nyolc megjelent kötetének,²⁷ és a sok másnak, amelyet most már – nyilván nagyobb tudás birtokában – az idegenkedés oka nyilván ebben rejtett – élvezni is lehet, s egyáltalán nem olyan nehézkes, és az idegen szavak sem olyan zavaróak. A kiadót is csak becsülni lehet, hogy rászánta magát erre a roppant küzdelemre; ismerve kapacitását, ez az életműkiadás nagy fegyvertény. Csakhogy ilyen iramban, féltő, hogy sohasem érünk a végére. Mégis, kívárvuk. Addig újabb Fábryanyagok is felbukkanhatnak, amelyek érdemesek lehetnek életmű-közlésre, s egy pótkötet is összeállhat belőlük. Ha már elkezdtük, egy teljesebb Fábryt kell bemutatnunk, egy csaknem egész Fábryt, sőt, én az összeállítókkal ellentétben egy „egészen teljes” Fábryt szerettem volna kapni, hogy végre ne csak róla beszéljünk, hanem végül ő beszéljen nekünk mindenről. A tévedéseit is elviseljük, még a „rossz szemszögű” írásait is szívesen olvastuk volna. Fábry a miénk, kapjuk meg egészen. Mert a Fábry Zoltán-i magatartás és példamutatás így válhat hitelképesé – a szavai által. Szavai felsorakoznak a Fábry-jelenség mögé, tartópillérei lesznek egy magatartásnak, törekvésnek. S mi csak ebből meríthetünk. S mint mindig és ismét: a vox humana és az antifaszizmus elkötelezettjeivé tesz bennünket. Mindkettő fölöttébb időszerű.

Bábi Tibor

Szembe kell nézni Bábi Tiborral. Nemcsak nekem, másoknak inkább. Jómagam alig ismertem, csak közösségekben találkoztunk. Néha felfigyeltem szenvedélyes okfejtéseire, melyekkel tisztázni akart valamit. Tisztán látni és láttatni, azt hiszem, ez volt a vezérlőelve. A tisztázáshoz azonban nem voltak mindig adottak a körülmények, s ezért nemegyszer ellentmondásokba keveredett, mellékvágányra siklott. Talán egyik ilyen kisiklása volt az 1970 szeptemberében közzétett *Irodalmárok közéleti kontárkodása* című írása. Méltatói nem nagyon emlegetik ezt a cikksorozatot (igaz, nincsenek is méltatói), de aligha lehet őszintén írni Bábi Tiborról, ha megkerüljük „félresiklásait”.

Csak a reám vonatkozó részekkel vitatkoznék. Az egészről annyit: akkor sem, ma sem értem Bábi indítékait, szenvedélyes kirohanását, mellyel irodalmunknak többet ártott, mint használt. (Az irodalmunkban mindmáig jelen levő személyeskedést látom benne.) Nem sokkal azelőtt (áprilisban) mutatta be a fiatalokat az Új Szó hasábjain, amit nagy jelentőségűnek tartottunk, bár az akkori írásait olvasva inkább csak a „tisztánlátás” törekvése vezette (vagyis: lássuk, „mit eszünk”), mint a teljes kiállítás. De: nem lépett fel a fiatalok ellen a Szalatnai-féle vitában, s ezért volt meglepő, amikor nem sokkal később ilyen szenvedélyes hévvel, szinte k. o.-stílusban támadott meg egyéneket és elveket.

Engem egy, a Csallóközben megjelent recenzióm miatt tűzött tollhegyre. Azt fejtegettem Dénes György akkoriban megjelent válogatott verseivel kapcsolatban, hogy ez a költészet elavult, a fiatalokat nem tudja magához láncolni. Vanak a húsz évvel ezelőtt készült írásomban gyenge részek, vitatható állítások, de a lényegét illetően sokáig ez volt a véleményem (s ezen nem módosított Bábi sem). Egy újabb keletű írásomban magam módosítottam kialakított képemet Dénesről: „őszikéi” elmélyültebbek, művészileg értékesebbek. (Csak úgy megjegyzem: lehet, én „öregedtem” hozzá Déneshez.) De akkor, huszonnyolc évesen, ez volt a véleményem. Lehetett volna „nyúl farknyi” írásomra ráfogni (mely ráadásul egy nem nagy tömeghez eljutó vidéki lapban jelent meg), hogy gyenge, rossz recenzió, elfogult Dénessel szemben, de kiütni, agyoncsapni, s főképp belehelyezni egy mondandóba, amelyről nem tudni, mi volt a célja, nagyfokú rövidlátásra és tendenciózus beállításra vall. S mióta „közéleti kontárkodás” egy recenzió? Vagy a többi irodalmi mű? Természetesen minden irodalmi műnek van közéleti mondandója, de így leegyszerűsíteni – enyhén szólva – politikai rövidlátás vagy elvakultság.

Nagy kár, hogy Bábi megírta ezt a cikksorozatát (meg néhány ehhez hasonlót), mert a vele szembeni adósságunkat éppen ezek miatt a „félresiklott” írásai miatt nem tudjuk leróni.

Néhány évvel ezelőtt egy – az életművekről szóló – recenzióban arról gondolkodtam el, hogy Fábry és Forbáth mellett ki volna érdemesült arra, hogy összegyűjtött (esetleg összes) műveit kiadják. Bábinál kötöttem ki. Ehhez azonban szembe kellene nézni Bábival, értékelni művészetében a jót, s megvitatni egyéb indíttatású műveit. Így letisztítva talán fel lehetne mutatni a költőt mint irodalmunk egyik oszlopos tagját.

Művei jelenleg nincsenek az olvasók előtt, nem hatnak. Így az értékesek sem érnek semmit. Én pedig nem tudom feledni, hogy a hatvanas években szinte

bibliám volt *A forrás éneke*, és vele – Bábival – együtt próbáltam – válllvetve? – meghódítani „eleveneket és holtakat”. Ezt mindmáig értékelem Bábiban.

[1989]

Mészáros Károly az Irodalmi Szemléhez (Balla Kálmánhoz)

Kedves Kálmán Barátom,

ezt a nagy paksamétát az I[rodalmi] Sz[emle] novemberi, „oroszl” számába készítettem. Igazán igyekeztem vele, hogy még e hónapban (június) postára tudjam adni. Megmondom őszintén, nem tudom megítélni, hogy mit hoztam össze. Ahogy sorra olvastam ezeket a regényeket, [úgy] alakult ki bennem az elhatározás, hogy valamiképp nekünk is össze kellene foglalni a mondandójukat. Mármost hogy ezek az asztalfiókból előkerült regények tulajdonképpen miért is voltak „asztalfiók-regények”. Tudjuk, hogy miért. Az a véleményem, hogy ezt nem vehetjük csupán úgy tudomásul, ebből le kell vonni a megfelelő tanulságokat.

Ezt akartam én. Formálgattam, ízlelgettem, e könyvekről több apró jegyzetet írtam, míg végül kialakult ez a koncepció. Megírtam.

Olvassátok el, kérlek, mihamarabb, s tudassátok velem, hogy közölhető-e – egészében vagy részleteiben. Nem tudom. Én persze ragaszkodnék a kompromisszumok nélküli megoldáshoz. Ezek a regények s ezek az írók, ez a szovjet „vonal” ezt mondatja velünk. Ezt, amit én mondok ebben az esszé-félében. De hogy mondhatjuk-e ezt?! Örölnék, ha igen, mert mi „a szovjetek nyomdokaiban haladunk”, nem igaz?

Egyedül Barak ismeri az anyagot (a szerkesztőbizottságotok tagja, s röviden az a véleménye, hogy jó, közölni kell), nem értem rá senkinek megmutatni, mert félttem, hogy elkésik. Nem tudom, mikor zárjátok az őszi számokat. Most, gondolom, szabadságok jönnek, s ti sem fogtok annyit az ISZ-szel foglalkozni.

Örölnék, ha még a nyár előtt tudatnátok velem, mi a szándékotok írásommal. Hogy az esetleges javításokat, észrevételeket is véghez tudjuk vinni.

Ha viszont úgy gondoljátok, hogy nem jó az egész, azt is tudassátok.

Baráti üdvözzel:

Mészáros Károly

Dunaszerdahely, 1989. 6. 24.

Az Irodalmi Szemle (Balla Kálmán) Mészáros Károlyhoz

Pozsony, 1989. júl[ius] 25.

Kedves Karcsi!

Kb. 3 hét után tegnap érkeztem vissza a szerkesztőségbe, s most olvashattam el írásodat a szovjet regényekről.

Úgy látom, sok minden halmozódott föl benned, ami arra készítetett, hogy elszánd magad a megírására. Ettől van lendülete, belső energiája az írásnak; ezért tartom jónak.

A novemberi (9.) számunkban fog megjelenni.

Más kérdés, hogy mostanában – Pesten – tényleg sok izgalmas dolog jelenik meg orosz vagy egyéb szovjet szerzőktől. Nem kellene mindig megvárnod, amíg a készítés ennyire fölgülemlik, mint ezúttal. Egy-egy fontosnak vélt könyvről ha külön elmondod a véleményedet, a mostanihoz hasonló módon és színvonalon, az külön is megjelenhet. És talán hamarabb is megírható, mint mostani esszéd.

Még egyszer köszönöm az írást; végig érdekelt.

Jó munkát kívánva köszönt:

Kálmán

Mészáros Károly Balla Kálmánhoz

Kedves Kálmán Barátom!

Mikor legutóbb együtt voltunk, említetted, hogy egy antológiafélét állítasz össze, amelynek témája a csehszl[ovákiai] magyar költők szerelmi lírája lenne. Aztán Ravasz Józsiával találkoztam, aki megerősítette ezt a dolgot. Ekkor ötlött eszembe, hogy biztosan nem gondoltál például Szitási Ferenc verseire, akinek válogatott versei a kiadóban porosodnak immár 1987 óta.²⁸ Mivelhogy azt én állítottam össze, emlékszem néhány ilyen jellegű versére, alaposan meg is lepett velük. Elküldöm neked [őket], ha fel tudod használni, kérlek, tedd meg. Persze nem tudom, mik az elképzeléseid az antológiával kapcsolatban: milyen

anyagot gyűjtöttél össze, s azt sem tudom, milyen stádiumban van (lehet, már le is zártad), de ha az elmúlt – teszem azt – húsz-harminc év terméséből válogattál, akkor, gondolom, ezek a versek tágíthatják a kört.²⁹

A magam verseiről ugyanez a véleményem. A hatvanas években többtucatnyi verset közöltem ebből a fajtából (I[rodalmi] Sz[emle], Hét, Új Ifjúság), talán ezek is beférnek (egy, esetleg kettő). Annál is inkább, teszem azt, mert a versírást sohasem hagytam abba, mostanában természetesen inkább csak időnként fut ki a tollam alól egy-egy vers, alkalmi esetekként, de ha a meglévők értéket képviselnek, nem kell őket szégyellenem.

Mindezt természetesen csak baráti gesztusból merem megtenni, ismervén téged, úgy fogadod, ahogy gondolom. Éppen ezért teljesen rád bízom a döntés jogát, s ha a dolog tárgyatlan, avagy nem tetszenek a versek (Szitási, én), vagy másak az elképzeléseid, nem illenek a koncepcióba, úgy tekints el a kérésemtől, semmisnek vesszük az ügyet.

Az I[rodalmi] Sz[emle]-ből való távozásodat nem gondoltad meg? Hiányozni fogsz onnan, sokunknak!

Baráti szeretettel üdvözöllek

Mészáros Károly

1989. szeptember

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz

Kedves László Barátom!

Ígéretemhez híven küldöm a Szabad Földművesben indított sorozatom – az *Irodalmunk halottai* – két első lekötött részét. Lassan, nagy időközökkel hozza a lap (Vass Gyula szerkesztő barátom anyagtorlódásra hivatkozik), és meglehetősen sok hibával. A szerény anyagnak talán így is lesz valami haszna. Következik Bábi, Farkas Jenő, Szabó Béla, Egri, Gyurcsó, Szitási, talán Csanda is. Meglátjuk, akarja-e a Sz[abad] F[öldműves]. Örömmel csinálom, így legalább elmondhatom véleményemet a halottakról és az élőkről.

A másik kinyírt publikáció: Dusza Pista reagenciája a magyarországi Fábry-napló közlésére.³⁰ Nem tudom, hozzájutottál-e. Biztosan érdekel, ezért mellé-

kelem ehhez a küldeményhez. Az én tömör véleményem erről: sok igazsága is van, sok esetben mellébeszél, óvatoskodik, ezáltal homályos marad a törekvése. Érdemes volna polemizálni vele. Én – minthogy nem vagyok Fábry-szakértő – csak a kérdéseket tudnám szaporítani; ennek ellenére nagyobb horderejűnek tartom a Fábry-naplót, mint Dusza, s ha nem is teljesen, de módosíthatja a Fábry-képet. Ehhez azonban ismerni kellene az egész anyagot. S ezen kívül is, sok lappangó Fábry-írás kerülne elő, ha előkerülhetne. Erre célzok a Sz[abad] F[öldműves]-beli közlésemben, mert Fónod minden sorozat-kiadványban megjegyzi, hogy szerkesztői meggondolásból maradtak ki anyagok; azt persze nem tünteti fel, hogy milyen anyagok. Legalább egy bibliográfiát tennének közzé a kihagyott anyagokból. De hát miért is volna ez jobb munka, mint nálunk minden egyéb. A hibái ellenére is nem tartom rossz közlésnek a Dusza-publikációt; legalább tudomásul vesszük, hogy létezik az anyag, s talán lesz ember, aki érdemben foglalkozik vele.

Ui. Üzend majd meg, hogy kapod-e az Új Szót vagy más lapokat, mert akkor természetesen fölöslegeseek ezek a küldemények. (Azt már mondtad, hogy a Sz[abad] F[öldműves]-t nem kapod.)

Sok szeretettel üdvözlöm magát és a
József körútiakat és Rákóczi útiakat,
no meg a Magyar Köztársaságot!

D[una]sz[erdahely], 1989. október 23.

Mészáros Károly

Leleplező regények

Jegyzetek a szovjet irodalomról

1

Azok a szovjet írók, akik érett vagy gyermekfővel átélték a harmincas éveket – és azon túl is a sztálini önkény éveit –, életük végéig magukban hordozták a sebeket. Nem volt kisebb a sérülés, mint amekkorát a fasiszmus támadása okozott az országnak, az embereknek. S míg a második világháborús műveket sorra ontották (onthatták?) az írók, addig nem vagy alig találkoztunk olyan művekkel, amelyek hitelesen ábrázolták volna a harmincas évek keserű valóságát. Utalá-

sok persze történtek rá, hiszen olvastuk például Konsztantyin Szimonov regénytrilógiáját, az *Élők és holtakat*: a regény újságíró hőse el-eltűnődik az előzményekről, s főképp arról, miképp érhetne hazáját olyan váratlanul és felkészületlenül a háború. Jómaga is – tartalékos őrnagyként – szabadságát töltötte messze a munkahelyétől, Taskentben, de visszautaztában főtisztekkel találkozott, akik szabadságukat megszakítva az alakulataikhoz igyekeztek. (Később megtudjuk, nem jutottak el odáig.)

Ennyire vak lett volna a vezetés? Grigorij Baklanov, aki talán a legélesebben veti fel regényeiben ezt a kérdést, az *1941 júliusa* című kisregényében kereken kimondja, hogy a hadvezetés ostoba módon hagyta magát félrevezetni, még az első légítámadást és határmegmozdulásokat is csak provokációnak minősítette, s tulajdonképpen megkötötte a határvédők kezét.

Ezek a jelek mélyebbre nyúlnak vissza. Mint később látni fogjuk: Sztálin tévesen ítélte meg Hitler szerepét, s ez végzetesnek bizonyult a háború kezdeti időszakában, amikor több szovjet katona és polgár pusztult el, mint a továbbiakban együttvéve. Arról nem is beszélve, hogy közvetlenül a háború előtt Sztálin csaknem a teljes szovjet hadvezetést likvidálta, az életben maradottak pedig a háború kitörésekor börtönben sínylődtek. (Erről Alekszandr Gorbátov *Évek és háborúk* című kitűnő memoárregényében olvashatunk megrázó fejezeteket; 1988, Európa Könyvkiadó.) Az említett Szimonov-regény hőse, Szerpilin is a börtönből került a frontra: ennek ellenére Szimonov inkább csak sejteti a valóságot. Pedig nem kétséges, hogy ismerte az elkövetett bűnöket. Erről győz meg bennünket a mostanában napvilágot látott könyve (*Ahogy én láttam*; gondolom, nemsokára magyar nyelven is olvashatjuk), amelyben nyíltan szól a visszaélésekről. Regényeiben azonban csak addig megy el, ameddig – szerinte – főhőse végiggondolhatja, megértheti a valóságot.

A háborúról szóló művek tehát mára alaposan megszaporodtak. Azok az írók is a háborúról írtak, akik másról szerettek volna, hiszen erről lehetett, sőt kellett is írni; erkölcsi kötelesség lett a háborús szenvedések megörökítése.

Mi szívesen olvassuk ezeket a műveket, a régieket és az újakat is, kibővíve a már nyíltabb politika révén ismét engedélyezett Vaszilij Grosszmann-könyvekkel, s rövidesen talán Viktor Nyekraszov háborús elbeszéléseihez is hozzájuthatunk, hiszen ők voltak az elsők, akik a háború „nagyotál” ábrázolása helyett a lövészárkok kisembereit emelték be az irodalomba. E művek által közelebb kerülünk az emberekhez, megismerjük a sokat szenvedett szovjet népek életét, feltárul előttünk az egyszerű közkatonák, de a főtisztek ré-

vén is az emberek mentalitása, gondolkodásmódja, heroikus hazaszeretete. E művekben a történelem egy sűrített szakasza kerül terítékre, és kimeríthetetlen azon szenvedések száma, amelyek még tollhegyre kíváncsoznak.

2

Vizsgálatunk tárgya ezúttal azonban nem a háborús irodalom, hanem a sztálini önkényt leleplező regények napjainkban megjelent hosszú sora. Eleddig minderről vajmi keveset tudtunk. A szovjet pártkongresszusok (XX., XXII.) leleplező adalékaiból csak sejtettük a valót, a mérhetetlen pusztítást, a hatalommal való szörnyű visszaéléseket és a vérengzéseket. Közelképet azonban nem kaptunk róla, így továbbra is tabu maradt számunkra Kun Béla, Karikás Frigyes, Barta Sándor titokzatos halála, Lengyel József, Uitz Béla és mások meghurcoltatása – hogy a felsorolást a magyarokkal kezdjem –, de felmérhetetlen pusztítás ment végbe a szovjet írók soraiban is. Megbocsáthatatlan a *Lovashadsereget* író Iszaak Babel, a *Véráztatta Oroszországot* megalkotó egykori vöröskatona, Oszip Mandelstam és mások (sokak) halála. Ismerni véljük Bulgakov, Zosczenko, Zamjatin, Ahmatova harcát és szenvedéseit, Borisz Paszternak megaláztatásait, hogy csak a csúcsokról beszéljünk.

Azt hittük, nem íródtak meg azok a művek, amelyek hitelesen ábrázolnák ezt a kort, s emberközelségre hoznák a harmincas éveket, lelepleznék a visszaéléseket. Mert csakis az irodalmi művek képesek láttatni és elhíttatni velünk a rettenetes valót: a fenevad agyrait, a Zrínyi Miklós-i vadkandöféseket. Az irodalom az egyetlen és eleven erő, amely a lélek mélységeibe hatol, és kiássa a szenvedéseket... Ezek a művek most fölbukkantak az árból! Ezek a művek megíródtak, az írók szavát nem lehetett elfojtani, felelősségtudatukat elhallgattatni, ha a politikusok felelőtlensége hatványozottan fokozódott is.

E leleplező regények ereje lesz az, amely nem engedi többé visszafordítani az átalakítás menetét. Az írók felelőssége igencsak megnövekedett azáltal, hogy ezek a művek napvilágra kerültek. Nemcsak példájukkal hatnak, a horizontot is nagymértékben kitágították. E regények ismeretében már nem lehet a régi módon írni és gondolkodni. És nem lehet a régi módon olvasni sem. Ezek a művek megrázó valóságukkal teljesen más irányba terelik életünket, egész eddigi ismereteinket. S felül kell bírálni egész múltunkat.

Nem soroljuk fel a műveket, hiszen ezek száma napjainkban már tucatnyi-ra rúg, és egyre bővül. Vizsgálódásunk középpontjába néhány olyan alkotást

emelünk, amelyek a legjellemzőbbek, amelyek hasonlítanak egymáshoz, de különböznek is egymástól: mindenesetre egy nehéz kor levegőjét hozzák közeink. Mi pedig felszippantjuk, és elakad tőle a lélegzetünk.

E súlyos „történelmi vérrögöt” akarjuk ezzel az összefoglalóval a torkunkból eltávolítani, mintegy megelőzve a megfulladást.

3

Melyek ezek a művek? Elsősorban Anatolij Ribakov regénye, *Az Arbat gyermekei*, továbbá Jurij Trifonov *Eltűnése*, Alekszandr Bek *Új megbízatása*, Vlagyimir Digyin-cev *Fehérruhásokja*, de segítségül hívunk más műveket is vizsgálódásunkhoz.

Ezek a művek a harmincas évek elejétől az ötvenes évek közepéig ábrázolják a kort. Tehát azt az időszakot idézik, melynek során a legnagyobb bűnököt követték el a szovjet emberek ellen, és ezek nyomán ez az erőszak átcsapott a többi szocialista országba is. Érdekes a művek születésének ideje; zömmel azonos időszakban íródtak – egymástól nyilván függetlenül –, vagyis a hatvanas évek folyamán. Megjelenésük is azonos idősakra esik: az 1986–1988-as évekre, tehát húszéves késéssel. Figyeljünk csak fel erre a „húszéves késés”-re. Mint ha külön jelentősége lenne, mintha a szocialista rendszerben húszévenként fölülbírálnák a folyamatokat. Húszévnyi hallgatás után jelent meg Mihail Bulgakov fő műve, *A Mester és Margarita* is, de vannak művek özönével, amelyek csak harminc–negyven évvel a megírásuk után jelenhettek meg a Szovjetunióban, s ezáltal nálunk is, így Zamjatyin regénye (*Mi*), Bulgakov kisregénye (*Kutyaszív*) vagy Paszternak *Doktor Zsivagója* a stb.

A kort mindenképpen felül kell bírálni, mert az eltiltott művek jeleznek valamit. Jelesen azt, hogy nem az írókban és műveikben van a hiba, hanem másutt; az írók szinte a megjelenés reménye nélkül, írói kötelességtudatból írták meg műveiket – mint látjuk, általában magas művészi fokon. Akkor hol a hiba? Csak a korban, amely meggátolta a művek megjelenését.

E művek persze időállóak, ám a hatásuk sokkal nagyobb lett volna, ha megírásuk idején jelenhettek volna meg. Egy szóval sem mondanánk, hogy e művek nem hatnak ma is, vagy vesztek volna időszerűségükből, de azt mindenképpen leszögezhetjük, hogy a kor, amelyben napvilágot láthattak, egy megkésett kor, és nagyon kell igyekeznünk, ha még e században utol akarjuk érni magunkat.

Az eltiltott művek a társadalmi rend visszaállásait tükrözik. Nemcsak annak az időszaknak a visszaéléseit, amelyben játszódnak, hanem azét is, amelyben

íródtak, és nem jelenhettek meg. Ebben az összefüggésben csak egy konzekvenciát vonhatunk le: az elmúlt évek szovjet valóságában – s nyomában a többi szocialista ország húszévnnyi valóságában – nem a „pangás évei”-t kell látnunk, hanem egy olyan társadalmi rendet, amely szentesíteni kívánta a megelőző korszakot, s amely ugyanolyan eszközökkel tiltotta meg a leleplező művek megjelenését, fosztotta meg az írókat a szólási jogtól. Egyszerűen: elhallgattatta őket! Ne vágjuk ezt zsebre csak úgy, ne hunyjunk szemet afölött, hogy nagy értékű irodalmi művek évtizedekig is az asztalfiókban heverhettek, hogy az írók politikai manőverek áldozatai lehettek, s egyszerűen befoghatták a szájukat.

Ítéletünk ne maradjon el!

Természetesen az sem véletlen, hogy ezek a művek éppen a hatvanas évek elején, közepén íródtak meg. A kinyitott szelepek ösztönözték az írókat arra, hogy a szívükben hordott sebeket, az elraktározott sorsokat és szenvedélyeket végre ki kell írni magukból; formába önteni a sokszor elgondoltat, a sokszor megrágottat – most talán lehet! –, tanulságul a világnak, de legfőképp a szovjet népeknek.

Évekig formálgatták, ízlelgették, rágták az anyagot, vázlatokat készítettek, kéziratokat rejtegettek, miközben mindemellett – más elfogadható, nem egy esetben kiváló, vihart kavarázó műveket is alkottak. Végre tehát elérkezettnek látták az időt, hogy megírják nagy művüket a harmincas évekről, a harmincas évek pereiről, a sztálini önkény időszakáról.

És az már csak az írók szerencsétlensége – és a történelem csúf grimasza –, hogy mire ezek a művek megíródtak, a szelepek ismét becsukódtak; s bár a történelmi ítélőszék végső döntését – vagyis a párt XX. kongresszusának érveit – nem vonták vissza, a „vérengző időszak” további leleplezését megakadályozták. A műveket nem engedték megjelenni, nem engedték a köztudatba kerülni, és ezáltal megfosztották a népet egyfajta ítélet és megtisztulás lehetőségétől.

Becsapták a népet. Ismét. Nyilván abból a meggondolásból, hogy a további leleplezés árthat a fennálló rendszernek. De hát milyen rendszer az, amelyben ilyen művek nem jelenhetnek meg?

Az igazság megismerésétől fosztották meg az embereket.

Ezek a művek tehát megírásuk idején nem vonulhattak be az irodalomba, sem a történelembe, hangjuk ezáltal visszhangtalan maradt. A kéziratok asztalfiók-

ba kerültek. A szaratovi születésű Alekszandr Bek (1903–1972) is hiába házalt regényével, az *Új megbízatással*. Pedig körülötte igazán nem forrongott a levegő, mint mondjuk Dugincev, Ribakov vagy akár Tyendrjakov, Trifonov, Suksin és a fiatalabbak: Jevtusenko, Okudzsava és mások körül. Osztatlan sikert arató háborús regényei – *A volokalamszki országút*; *Volokalamszki napok*; *Panfilov tábornok tartaléka* – révén a kor egyik kiemelkedő írójának tartották.

Az is volt.

Jómagam, amikor néhány hónappal ezelőtt s mostanában ismét elolvastam az *Új megbízatást*, kissé el is csodálkoztam Beken. Mi ez a mű? Honnan került elő? Igazán ő írta? Említett regényei után mindent vártam, csak ezt nem. Hogy élete alkonyán ilyen remekművet tesz le az asztalra: ennyire kiforrott, tiszta művet! A megformált jellemek, a szenttelen hang mögött a fájdalom; a tárgyilagos-ságra törekvés mellett a leleplezés; s közbeszúrásaiban és az egészben: az ítélet! Látszólag nem tesz mást, mint unalmas emberek unalmas hétköznapijait írja le (s mivel ezek az emberek vezető politikusok, annál unalmasabbak). Így véljük. Pedig nem! A helyzetek, amelyekbe belehelyezi alakjait, önmaguk helyett beszélnek.

Az akkori kiadók lektorait alaposan megtévesztette a mű. (Vagy lehet, hogy mégsem?) Mai nyilatkozataikban a regény művészi színvonalára hivatkoznak, mármint hogy az amiatt nem került kiadásra. Viszont az író felesége visszaemlékezéseiben idéz egy levelet, amelyben a kiadó lektora a mű mondandóját vitatja. Okot tehát mindig lehet találni a kirekesztésre.

Annál nagyobb öröm, hogy Bek megírta ezt a regényét, amelyet ettől a pillanattól kezdve az író fő művének tekinthetünk, s amely által megnövekedett egész életműve. Aki képes ilyen kiváló regény megírására, igazi írói tehetség. Látnok.

S ahogy utánanézttem Bek írói munkásságának, azonnal rájöttem, hogy nem a véletlen műve ez a könyv. Az ilyesmi nem születik csak úgy, a semmiből. Bek kitűnően ismerte ezt a miliőt, a harmincas és a későbbi évek ipari-gazdasági életét, ismerte az ekörül zajló politikai manővereket, az egész adminisztrációs rendszert. Fiatalon, újságíróként tagja volt a Gorkij vezette üzemtörténeti kutatócsoportnak, s első regénye is ebből az élményből fakadt (*Kurako*, 1934). Ez a regény ugyan hozzáférhetetlen számomra, de el tudom képzelni – Bek mostani munkássága ismeretében –, milyen hangvételi lehet. A hősök éppoly szenttelenül vitatkoznak és küszködnek, mint a későbbi Bek-művekben. S az is jelez valamit, hogy Gorkij az útmutató, a példakép... Nem volna rossz össze-

vetni Bek első és utolsó regényét, nyilván érdekes következtetéseket lehetne levonni belőle. Képet alkothatnánk: honnan indult és meddig jutott Bek művészi pályáján? Jómagam csak a közbeeső állomásokat ismerem, s jobbára csak a háborús regényeit, amelyekben roppantul szimpatikus szándékkal tárgyilagosságra, szenvedélymentes, krónikás megörökítésre törekszik. A „jobbik” műve, *A volokamszki országút* tulajdonképpen riportázs: az író felkeres egy Moszkvát védő csapatot, és egy zászlóaljparancsnokkal mondatja el az eseményeket; egy kazah származású katonával, aki elevenen, őszintén tárja elénk a védők szenvedéseit és hősiességét. Ez a parancsnok a háború után – ahogy mondják – „kilép” a regényből, s maga is író lesz, megírja Bek regényének folytatását. Momisuli Baurdzsánt számon tartják a kazah irodalomban. (Magyar nyelven megjelent művei: *A díjnyertes ló*, 1977; *A nagy család*; *Mögöttünk Moszkva*, 1980). Momisuli visszaemlékezéseiben elmondja, hogy azért adta át Beknek a naplóját és feljegyzéseit, mert mint harcoló katona, zászlóaljparancsnok nem volt biztos, hogy megéri a háború végét. A harcokat és a gondolatokat pedig mindenképpen meg kellett örökíteni.

Bek könyörtelenül őszinte, ragaszkodik a valósághoz, ezért műve hiteles és helytálló. Csak annyit láttat és annyit mond el, amennyit egy zászlóalj révén elmondhat. És még valamivel többet: a nemzetiségi zászlóaljak hősiességét, amely nem maradt el az oroszoké mögött.

Ez a tárgyilagossá, szenvtelen hang, úgy látszik, jellemző tulajdonsága volt Beknek; a tényyszerűsége, a hitelessége törekvés. Csak a valóságot, attól egy tapodtnyi eltérést sem! Csak lélekben enged némi szabadságot, azoknál a hőseinél, akik azt megérdemlik. Az *Új megbízatás* hőse, Onyiszimov nem az az ember, akinek szüksége volna fantáziára. Ő az az ember, aki lépten-nyomon hangoztatja: a fogaskerek egy csavarja vagyok, a párt katonája, a Vezér katonája; ahová a párt állít, ott vagyok. Helyette mások gondolkodnak: a fölöttes szervek. Azok döntései az ő fantáziája. Minden felsőbb döntést elfogad, minden határozatot élete fő feladatának tekint. Számára a Gazda, a Vezér szent és sérthetetlen. Napi tizenhét órát dolgozik, magánélete nincs, felesége is tisztviselő, kapcsolatukban az értelem – a rideg bajtársiasság – játssza a főszerepet. Egyetlen gyermeküket is ebben a szellemben nevelik. Hogy Onyiszimov túlbuzgóságában és egyre nyilvánvalóbb „begyöpösödésében” hibákat is vét? Számunkra ez természetes, szolgálatteljesítésében elveszti a mértéket; s természetes az is, hogy előbb-utóbb félredobják, mint egy elhasznált rongyot (vagy hogy egy előbbi képnél maradjunk: mint egy rozsdás csavart). Arra persze van „fantáziá-

ja”, hogy lefelé üssön, a beosztottjait ne vegye emberszámba, s aki mégis az szeretne maradni, így vagy úgy kirekeszti a közösségből. Jogot formál arra, hogy maga válassza meg „alattvalóit”. Véleményüket nem hallgatja meg, egy beosztottnak ne legyen véleménye. (Logikus: hisz neki sincs.)

Így válik ferdévé minden ebben a nagy építkezésben, így válnak a fejlődés kerékkötőivé a „párt érdekeinek” túlbuzgó paprikajancsijai, így csúszik mellékvágányra az egész élet.

Bek regényéből más is kiviláglik: mily bizonytalan még a legmagasabb tisztviselő helyzete is a Gazda közelében, és lefelé mindenkié. A létbizonytalanság, a kisémmizés veszélye – ezek azok az eszközök, amelyekkel sakokban lehet tartani mindenkit. S megtudjuk, hogy ezek az emberek – a pártapparátus dolgozói – mennyire uniformizálódtak; szinte már nem is emberek; automata gépek; elszakadtak az élettől, az emberektől, már képtelenek a helyes ítéletre. Hiszen mindent készen kapnak, kiszolgálják őket, tömjénezik, természetesen csak addig, amíg fogaskerékként végrehajtják a feladatukat. Más közegben elveszítik lábuk alól a talajt. Ezek azok a „hősök” – mondhatja velünk Bek (ő nem mondja: láttatja!), akik a sztálini politikát érvényre juttatták, akik „életük árán is” minden jó, illetve rossz utasítást aprólékosan végrehajtanak. Ezek azok az alakok, akiket a sztálini szféra kitenyésztett: a vakbuzgó, hit nélküli, vélemény nélküli kegyetlen végrehajtók; szívós emberek, szolgálélek.

Megdöbbenve olvassuk, hogy Bek mennyire ismerte a sztálini karaktert, a megfélemlített embert! Akiknek legtöbbje nem is volt tudatában, hogy elvesztette emberi tulajdonságait, hogy micsoda, miféle erők mozgatják.

Egy jellemző példa:

A mostanság feltárt anyagokból tudjuk, hogy a mégoly nagy tekintélyű személyiség is, mint Kalinyin, aki évekig államfő volt Sztálin mellett, kénytelen volt eltűnni, hogy feleségét meghurcolják, „a nép ellenségévé” tegyék és bűntetőtáborba csukják. És nem tehetett ellene semmit. Államfő maradhatott ugyan, de a felesége „bűnös” volt. Megrendítő dokumentum! Mire volt ez jó? Hogy sakokban tartassák az embereket. Kalinyin a maga korában nagy tekintélynek örvendett, sokan fordultak hozzá, kezdetben segíteni is próbált a bajbajutottakon. Kellott valami, amivel megfélemezik az „öreget”. Ezt ötlötte ki a Gazda, s ezt vitték végbe hű alattvalói. Hogy az asszony ártatlan volt? Kit érdekelt?! A párt tekintélyének megszilárdítása áldozatokat követel. Mindenkinek volt egy ilyen rossz pontja.

Ez világlik ki ezekből a regényekből. Onyiszimovval együtt a többi szereplő is csak szolga. Vagy borotvaélen opponáló. Különösen azoknak bizonytalan az

életük, akik a Gazda környezetében dolgoznak. Még Ordzsonikidzének is. A legendás hős, a népbiztos Szergo! Minden könyvben ott az alakja, mindenki barátja, jótevője, megértője. Neki a legnehezebb. Nem tehet semmit. A népbiztosok sorsa a legbizonytalanabb. El is hullanak mind. Szergo is. Ez nem emberhez méltó állapot. Az ilyen jellegű kiszolgáltatottság csak tragédiához vezethet. Ki így, ki amúgy hullik el; némelyek kimerülnek, mint egy akkumulátor, mások önkezüikkel vetnek véget életüknek, vagy az állandó őrlődés készíti ki őket. Vagy fellázadnak (a legkevesebbjé), s akkor golyó vagy büntetőtábor a sorsuk. Onyiszimov még szerencsés lehet, új megbízatást kap, de már nem tud élni vele, kipukkadt, kimerült. Vége.

Bek kitűnően, bár alig észrevehetően, könnyen elsiklathatóan, mégis egyértelműen érzékelteti Sztálin alakját: a teremben a színpadi fényszóró megvilágítja „a hátsó falon a profilból megrajzolt Sztálin arcát és a neki mintegy háttérül szolgáló Lenin profilját. Csak a nagyon éles tekintet vehette észre, hogyan lesz ezen a kettős portrén évről évre kisebb Lenin profilja, Sztáliné pedig egyre nagyobb”. Érezzük e sorokból is a beki finomságot, s éppen azáltal figyelünk fel rájuk, és kapnak különös jelentőséget, hogy szinte elrejtteni igyekszik ezeket a tűszúrásokat. Ez a kultuszábrázolás csaknem minden leleplező regényben fellelhető: *Az Arbat gyermekeiben* az önmaga képére formálódó történelem a szörnyű és visszatetsző; az *Eltűnésben* négy repülő viszi a felhő nagyságú Sztálin-képet; a *Fehérruhásokban* harminckét lakótelepi ablakot fed be Sztálin képmása. Különösen az utóbbiban kapott groteszk szerepet a kép: a regény költő hőse verse foglalta a látottakat. Egyik versszakát idézzük: „Képe a fél házat eltakarta, / Elfedett harminckét ablakot, / Vaszka odafent a bajszát kapta, / Én meg ezt a köpenydarabot.” (A költőt természetesen meghurcolták.)

Ez az istenítés hasonlít a középkori tömjénfüsthöz. A félelemből ered. A szolgálalkúségból. *Az Arbat gyermekeiben* maga Sztálin szögezi le, hogy az uralkodás, vagyis a hatalom megtartásának egyetlen módja: a félelemkeltés, a megfélemlítés. Ezzel tartotta fenn uralmát Rettegett Iván, Nagy Péter, Napóleon, ez Hitler hatalomra jutásának mozgatórugója is. Legázolni mindent és mindenkit. Kirtani az ellenfeleket: azokat is, akik rokonszenveznek vele, de népszerűségük-nél fogva veszélyeztethetik a hatalmát, mint Kirov, Buharin, Zinovjev, Kamenyev, Ordzsonikidze és mások. *Az Arbat gyermekeinek* Sztálin-monológjai egy középkori kényúr szadista gondolatai; tudatos szembenállás mindennel, ami emberi. A lenini tézisek elferdítése, jobban mondva: önmaga felé ferdítése már magában is hajmeresztő tett. S teszi ezt Sztálin mindazok szeme láttára és szót-

lan belenyugvásával, akik ismerik az igazságot, s együtt dolgoztak Leninnel. Látjuk, mint válik egy-egy gondolat hatalmi csörtetés eszközévé.

Leleplezés ez a regény. Ribakov minden dühe és indulata benne van ezekben a monológokban.

Bek más módon, a maga szelídebb, tárgyilagosabb eszközeivel – de éppúgy megbocsáthatatlannak tartva – tárja fel mindezt. Onyiszimov leváltása a párt „olvadást” jelentő kongresszusa után valami újat sejtet. A hatalom „láncszemei” azonban bizakodnak: nem lesz hosszú ez az időszak, és visszaáll a régi helyzet. Nekik lett igazuk. Az erjedési folyamat fokozatosan lelassult, majd megállt.

Értjük tehát, miért válhatott posztumusz művé az *Új megbízatás*. Az író a regény főalakján keresztül az egész adminisztrációs rendszert leleplezte, amely a könyv szerint sem zárult le Onyiszimov megbuktatásával; a hatvanas években ezek az alakok tovább éltek, sőt élnek ma is, és burjánzanak.

5

Nem rokonszenves tehát Bek könyvének főalakja. Annál inkább az Anatolij Ribakov művének, *Az Arbat gyermekeinek* a hőse: Szasa Pankratov. És még néhány hűséges barátja az Arbat térről (Makszim Kosztyin, Lena Bugyagina, Varja Szergejevna). Kik ezek a gyermekek? Fiatalok, akik készülnek az életre. Főiskolai hallgatók. Béke van – legalábbis azt hiszik –, semmi más dolguk, mint tanulni, hasznosá tenni magukat. A Komszomol tagjai, a kommunizmusról vitatkoznak, Marxról, Leninről. Filmekről, könyvekről. Élik a főiskolások mindennapi életét. Csak a jövőbe tekintenek. Ábrándoznak, a gyönyörű jövőt formálgatják képzeletükben. Erre tanították őket, ezt hirdetik a jelszavak. Szinte egyformának tűnnek mind, legyenek bár szőkék, barnák vagy feketék.

És nem is sejtik, mi dül körülöttük, mi kezdődik.

A harmincas évek elején vagyunk, a nagy október megünneplésére készül az ország. Az iskola tanulói is ki akarnak tenni magukért; különösen Szasa, aki a Komszomol elnöke. Faliújságot készítenek, ünnepi számot; mást, jobbat szeretnének, mint eddig. Elhagyják a vezércikket, mondván, ez a napilapok dolga; a legjobb tanulók arcképe kerül a falra, alattuk a szöveg... Néhány ötletes, aforisztikus megjelenítés. Például ilyen: „Szorgalom és munka, ez az új divat, de egyénisége nem tűr láncokat. Jegyzetét elveszíti jártában-keltében, de hisz felesleges, minden ott van a fejében.” Csupa ilyen, ártatlannak tűnő, nem nagy képzelőerővel megírt epigramma, rigmus. És valaki a professzorok kö-

zül ráfogja, hogy mindez „az éltanuló-mozgalom elsekélyesítése”. Ezzel elindul a lavina. Nem sokáig kellett várnunk rá. A vaskosnak mondható könyvben alig negyven oldalt.

Innen kezdve egy rémálom kezdődik az ifjú Komszomol-elnök életében. Az ünnepek után sürgősen összehívták a pártbizottság aktívával kibővített ülést... – Két pártellenes megmozdulás történt a tanszéken – mondta az elnök. – Az egyik Pankratov kirohanása a marxista könyvtel ellen, a másik az ugyancsak Pankratov által készített faliújság...” Az első vád még a másodiknál is erőteljesebb, jelentéktelenebb. És senki sem akad, aki megvédje az „ilyen Pankratov-féleket”. A diákok megfélemlítve, a becsületesebb tanárok meghunyászkodva veszik tudomásul, hogy Szasát eltanácsolják az egyetemről.

S hogy később letartóztatják.

Ez az a pillanat, amikor a regényben minden felbolydul. Egy csapásra felbukkan a gyáva, a karrierista, vagy az, aki mindent meg tud magyarázni. Kinyitódznak az emberi jellemek. Mert hát állást kell foglalni. Ha nem a nagy nyilvánosság előtt, akkor legalább önmagunkban. Megteszi mindenki. Szasa letartóztatása válaszút elé állítja a fiatalokat. Nem lehet tovább úgy élni, mint addig, úgy tenni, mintha mi sem történt volna. Filmekről, könyvekről vitatkozni? Megpróbálják. Nem megy, Szasa az élő lelkiismeretük. Felbomlik minden; a közösségek, a találkozások már nem oly meghittek, mint azelőtt. Rövidesen felbomlanak, elmaradnak. A legtöbben – a tudálékosabbak – úgy vélik, biztosan elkövetett valami mást is, ha letartóztatták. Az ilyesmiért nem csukják börtönbe az embert. (Ez a szemlélet ekkoriban kezd eluralkodni az emberek között. Később általánossá válik. Ezzel igyekeznek megnyugtatni a lelkiismeretüket azok, akiknek tenniük kellene valamit.)

Még a nagybácsi sem tud segíteni Szasán, pedig tekintélyes ember, Sztálin embere (katonája?), egy uráli gyár igazgatója. Éppen ő nem tehet semmit. Neki Szasa lesz az a rossz pontja, amit bármikor elővehetnek, s felhasználhatnak ellene... Ezek az emberek nem is sejtik, mit szalasztanak el azzal, hogy nem állnak ki Szasa mellett. Olyan folyamatot engednek elindulni, amely milliók életébe kerül majd. Az író nem véletlenül vizsgálja ezeket az éveket. A gyökeret akarta megkeresni: honnan indult, hogyan alakulhatott ki a roppant vérengzés. A csíráját akarta látni, láttatni annak a pusztításnak, amelyet a sztálini politika véghezvitt.

Csak két ember sejtí a rosszat. Egyik a logika segítségével, a másik ösztönösen. Elsősorban Bugyagin, a polgárháború volt komisszára és hőse, akinek még az a szerencse is megadatott, hogy október előtt Sztálinnal együtt volt

száműzetésben. Ott ismerte meg Koba – ez volt Sztálin neve az illegalitásban – jellemét. Tudja, milyen gyanakvó s milyen hajthatatlan, kegyetlen.

Bugyagin ez idő tájt állás nélküli diplomata. Visszahívták külföldi diplomáciai küldetéséből. Nem tudatták vele, hogy miért. S amikor néhány hónapon át senki sem érdeklődött felőle, megsejti, hogy „kegyvesztett” lett Sztálin szemében. Tudja azt is, miért. Nem ért egyet Sztálinnal Hitler megítélésében. Bugyagin meggyőződése: Hitler a veszélyt jelenti; Hitler a háború, a kegyetlenség, a világ megsemmisítése. Sztálin szerint Hitler jelentéktelen politikus, szerepe eltúlzott. A veszélyt másban látja: Anglia és Japán megerősödésében. (A történelem nem igazolta feltevéseit. S tudjuk, mennyi áldozatba került Sztálinnak ez a tévedése, hajthatatlansága.) Bugyagin természetesen kitart véleménye mellett, akkor is, amikor Sztálin elé kerül, de ezzel vége is az útjának. Életét egyelőre megkímélik, de a találkozását követő Sztálin-monológban Ribakov sejteti, hogy ez nem sokáig lesz így. Akinek önálló véleménye van – vagyis nem osztja az ő nézetét –, az a párt ellensége. Ezáltal a nép ellensége. És ezek az egyedek – morfondírozik tovább Sztálin – jelezni is akarják ezt. Tudtára akarják adni neki, Sztálinnak, hogy vannak más nézetek is, és szükség esetén szembeszegezhetik azokat az ő álláspontjával.

S ez már a hatalom [tulajdonlásának] kérdése. Sztálin így okoskodik tovább: „Az igazi vezető magától kerül hatalomra, csak önmagának köszönheti a hatalmat. Különbben nem vezér (!), hanem csak kreatúra. Nem azok választották őt, hanem ő választotta őket...” Vagy tovább: „Nem azok tolták őt előtérbe, hanem ő emelte őket az államhatalom magasába.”

S le is lehet őket onnan lökni. Sőt, mi több, le is kell őket lökni, mert veszélyeztetik a hatalmát. És sorra veszi a mellette – magas tisztségekben – dolgozó embereket, osztályozza őket. Szinte senki sem marad büntetlen a szemében.

Végül is ezek a gondolatok vezetik el őt egészen a tettlegességig, a vérengzésig.

Bugyagin azonban tudja, hogy Szasa ártatlan. Belekeverték valami szennyes ügybe. Már a fiatalokat is? Elszörnyed. Mi lesz ennek a vége! Tudja, nincs olyan helyzetben, hogy bármit is tehetne a fiúért, talán csak rontana a helyzetén, ha nyíltan fellépne. Mégis szól Berezinnek, az államvédelmi hivatal főnökének, hogy ha lehet, hozza ki Szasát.

Berezin azonban tudja azt, amit Bugyagin csak sejt: hogy Szasa áldozat. És áldozat mindenki, akit ebbe az ügybe belekeverték. Felülről indult, hogy honnan, kitől, azt Berezin is csak sejt. Egyenesen Jagodához tartozik az ügy. Valakik ellen valami készül. Ha kiemeli Szasát, úgy értelmezik, hogy egy

láncszemet lekapcsolt az ügyről. Jobb háttérben tartani a fiút, csak ez mentheti meg az életét.

Így okoskodik Berezin, Bugyagin barátja, a régi, megbízható Cseka-tanítvány, aki még hitt a forradalmi szónak; így okoskodik, és tulajdonképpen még becsületes is: ha kiemeli, és ráirányítja Szasára a figyelmet, ki tudja, mi történik vele. Így pedig rábizonyítanak valami diákos „bűntényt”, s kap néhány évet.

A harmadik, aki hisz Szasa ártatlanságában: az édesanyja. Az idős, egyedül élő, megtört Pankratovné, aki már akkor megérezte a veszélyt, amikor a fia még szabadlábon volt. Valakik ólálkodnak a háza körül. Előbb csak megérezte, majd megbizonyosodott felőle, hogy valakik szimatolnak, lesik őket. Nem kerüli el a figyelmét, hogy naponta ugyanazok az alakok tűnnek fel az Arbat tér környékén. Már-már abszurd helyzet, amelybe a szerző beleviszi az asszonyt. Maga a valóság szüli az abszurdításokat. Mi hiszünk az asszonynak, mert mi – a mai eszünkkel – sejtjük, hogy ez valahogy így kezdődhetett. Figyelték, lesték az embereket, adatokat gyűjtöttek róluk, aztán egyszer csak behatoltak a házukba. Mindig éjjel jöttek, az éj leple alatt vitték el az embereket. Hogy ne lássa senki, és annál félelmetesebb legyen.

Szasát is éjjel vitték el.

„Ne csináljon botrányt, magasabb helyen döntöttek így!” – ezzel akarták megnyugtatni a fiáért remegő asszonyt. Nem csinált botrányt, de benne megváltozott valami. Az egyszerű, tűrő asszonyból lázadó, küzdő asszony lett. Előbb leleményesen kinyomozza, hogy melyik börtönbe szállították a fiát, mert még azt sem mondták meg neki. Mintha nem is az ő fia volna. Ellenség. Aztán elintézi, hogy élelmet, ruhát vihessen neki. Még találkozót is kiharcol. Ő az az anya, akiről annyit írtak az orosz regényekben. Az orosz anya, aki mindenki ellenében kiáll a fiáért. Mindvégig kitart. Így magasodik hőssé a háborús hisztéria szenvedései közepette is. Egyre szilárdabban hisz fia ártatlanságában, és egyre szigorúbb a vezetéssel szemben. „Mindenkire sor kerül, aki nem védi meg a fiamat. Mind odakerültök!” – mondja a fia nagybátyjának, az uráli gyárigazgatónak.

Három év száműzetést sóznak a fiú nyakába. Az összeesküvés vádját nem tudják rábizonyítani. Három év Szibéria. Mintha évtizedeket lépnénk vissza, a dosztojevszkiji világba. Itt azóta sem változott semmi. Ezekben a szétszórt szibériai falvakban mindig is voltak száműzöttek. Korábban a cár atyuska, most a szovjethatalom küldi ide őket. Nekik mindegy. Egykutya, hogy gróf, katonatiszt vagy bolsevik jön ide. Mind elítélt. Az életmódjuk az évszázadok alatt állan-

dósult, meggyökeresedett. A szovjethatalom alatt annyiban nehezedett a száműzöttek helyzete, hogy a falvakban megalakultak a kolhozok, egyre kevesebb a magángazdálkodó, őket pedig az utóbbiak tartották el. Olcsó munkaerőként. Mégis fenntartották az életüket. A kolhozba viszont nem veszik fel őket, sőt ellenségesen tekintenek rájuk.

Ribakov bravúrosan, bár olykor romantikus ízekkel jeleníti meg a huszadik századi száműzöttek sorsát. Ez is az orosz élethez tartozik. Alig tizenöt évvel október után forradalmároktól hemzsegnek a szibériai falvak. A kulákoknak kikiáltott volt vöröskatonák, a Vörös Hadsereg magas rangú tisztjei vezeklik le itt mondacsínált bűneiket, együtt az anarchistákkal és a szovjethatalom valódi ellenségeivel.

Miközben fél szemmel Szasát figyeljük, szemünk elé tárul a többi arbatyi gyermek sorsa, és a felnőtteké is. Sztálin monológjai pedig kegyetlenül folytatódhatnak, és egyre vészterhesebbek. Oda lyukad ki mindig, hogy pusztítani kell az embereket... És megfélemlíteni. És letartóztatni. És vallatni. Amíg ki nem készülnek, és el nem ismerik bűneiket. Középkori módon – mit középkori módon, akkor minden világos volt: tűz, vas, fogaskerék...

Itt az eszközök modernebbek. Lélektani ráhatás, némi fizikai erőszak. S ha bevallják, ha nem (legtöbbször igen), száműzni őket, bűntetőtáborba velük.

Ilyen egyszerű a sztálini masinéria. Most ismerkedünk vele, mert eddig rejtve volt előttünk. Eltitkolták, hogy ilyen is létezett. Csak a másik arcukat mutatták. A nevetésüket. A sírás itt van, ezekben a könyvekben. Például Sinkó Ervin memoár-regényében (*Egy regény regénye*) vagy Lengyel József posztumusz könyveiben, a *Szembesítésben*, a *Beszélgetésekben*, a *Noteszeiben*. Tanúnak hívhatjuk Arthur Koestler regényét, a *Sötétség délbent*, George Orwell 1984-ét, az *Állatfarmját*, Szolzsenyicintől az *Ivan Gyenyiszovics egy napját*, vagy azt, amelyiket éppen ezekben a napokban olvasunk: Alekszandr Gorbacsov *Évek és háborúkja!*

Micsoda tárháza a megaláztatásoknak, az emberi kiszolgáltatottságnak, az ember semmibe vevésének. Micsoda aljas politikai manőver áldozatai ezek az emberek! Szinte megrémülünk, ha mindezt végigolvassuk. De át kell rágni magunkat e könyveken, hogy felismerjük, honnan fenyeget bennünket a legnagyobb veszély.

Szasa sorsa egy a sok millióból. Ribakov még kíméletes is vele, hiszen ő szépirodalmi regényt ír, egy hőst ábrázol. Kicsit ki is színezi az életet, nem hagyja a pocsoltyában: Szasa szovjet fiatal, példakép a terror idején. Nem veszti el hitét,

hű marad a néphez, a párthoz. Szasa az új hős típusa a huszadik századi szovjet irodalomban; ellenálló, aki nem a külső, hanem a belső ellenség ellen lázad. Született a harmincas évek elején, a sztálini önkény idején. Tulajdonképpen nincs is min csodálkozni: minden terror megszüli az ellenállóit is. Abban új, hogy ezek az ellenálló hősök csak most születtek meg, a nyolcvanas évek második felében, s visszafelé ütnek. Micsoda előrelátó (látnok!) volt Orwell. Meglátta a sötétséget. S megsejtette, hogy körülbelül a nyolcvanas évek lehetnek azok, amikor döntő fordulat következhet be életünkben.

A fiatal Szasa ma így válik a nagy hősök elődjévé: belőle léphetett ki Mereszjev főhadnagy, Oleg Kosevoj, Ljuba Sevcova, Zoja Kozmogyemjanszkaja és még sok fiatal ellenálló. Bár nekik könnyebb volt, tudták, hol az ellenség, biztosra mentek. S ha sorra elvéreztek is, tudták, miért szenvednek. Szasának nehezebb volt: nem tudta, ki az ellenség, ki a barát. Ezért nem is pusztulhatott el. Nem pusztulhatott el, mert erőt képvisel, az ellenállók erejét, akik szembe mernek helyezkedni a sztálini önkénnyel. Még ha áldozatként is. Kezdetben. Ezek az évek azonban nem múlnak el nyomtalanul. Megmaradnak, s kiáltanak: ki tette ezt?

Szasa mindvégig biztos az ártatlanságában, minthogy nem követett el semmit. Hisz ebben az édesanyja, és Varja, az Arbat téri lány, aki, miután megjárta a poklokat, visszatér hozzá, és szilárdabban hisz benne, mint azelőtt.

Ugyanígy teszik tönkre a fiatalok életét Borisz Vasziljev regényében, a *Másnap háború volt*ban, melynek tanúsága szerint a fiatalok sorsa annyira összekuszálódott, s olyannyira elvesztették életük fonalát, hogy a háború megmentés volt számukra. Ha nem tör ki „idejében” a háború, Szasa sorsára jutottak volna. Nem véletlen a regény címe: a „másnap” háború mentette meg a fiatalok lelkét. Ha fizikai létüket nem is. Áldozatok voltak. Mocskos lelki összeomlástól menekültek meg: hősként haltak meg a hazáért, így elkerülték a száműzetést, né tán a lágert.

Nem túloz az író. Nyilván Borisz Vasziljev is tudta, hogy micsoda erők dolgoztak az országban a harmincas évek végén, a negyvenes évek elején. A békes élet csak látszat. Minden sokkal mocskosabb, átláthatatlanabb s főképp áthatolhatatlanabb. Nyilván Vasziljev környezetéből is sorra tűntek el az emberek, a „párt ellenségei”.

Az *Arbat gyermekei* realista eszközökkel megírt mű, kiváló szépirodalmi alkotás, nem pedig politikai pamflet. A regényben Sztálin is csak egy alak, negatív regényhős. Végeérhetetlen monológjai a regény végkifejletét segítik elő:

A Kirov-ügyet. Ribakov egyértelműen sugallja, hogy a vetélytársat Sztálin egyes parancsára „teszik el” láb alól. A végrehajtók egyike egy „arbat-i gyermek”, a karrierista Jura Sarok, mert hát ott is születtek hitvány emberek, nem csak Sza-sa Pankratovok!

Az Arbat gyermekei cselekményességével, romantikusabb ábrázolásmódjával, mozgalmasságával, a szibériai tájak és életmódok bravúros leírásával tűnik izgalmasabbnak Bek regényénél.

A leleplezésben azonban egyik.

6

Van *Az Arbat gyermekei*-ben egy jelenet, amikor egy újságíró a száműzetésben elmondja, hogy őt miért tartóztatták le: Sztálin egyik beszéde a „leleplezni” szó helyett „leplezni” szóval jelent meg az újságban. Elnézte a szedő is, a lektor is, mindannyian, s mivel őt tették felelőssé, azonnali hatállyal menesztették a lap-tól. Később letartóztatták, száműzték. Boldog ember. Ő legalább tudja, miért van itt, beismerhette „bűnét”. Ha ennyiért száműzetés jár, ne csodálkozzunk, hogy még a háború első éveiben is tizenkét millió ember élt politikai száműzetésben és büntetőtáborokban.

A szörnyű terrorban főképp a művészek szenvednek, s a gondolkodók. A *Fehérruhásokban* a költőt meghurcolják egy verséért, amelyben Sztálin több ablaknyi nagyságú képét figurázza ki. Az *Új megbízatásban* az író megjeleníti az ősz költőt, aki összeroppan tehetetlenségében (mintha Fagyevjevről mintázták volna alakját a szerző). Jurij Trifonov (1925–1981) regényében, az *Eltűnésben* Igor, a regény fiatal hőse plakátokat fest, és egy esetben a „bombázók” helyett „bobázók”-at pingált a vászonra. Hogy abból mi lett! Mikor elmondta ott-hon a tévedését, az egész rokonság összefutott! Fél éjszaka nem aludt senki, mindenki félt. Ha rájönnek, márpedig erre könnyen rá lehet jönni, mindennek vége. Végül is kiöltötték, hogy az éj leple alatt kicserélik a vásznat.

Hogy lehetett ilyen vak és könnyelmű, Igor?

Ki ez az Igor?

A magyar olvasó, aki Trifonov főbb műveit végigolvasta, alig találkozott alakjával. Néhány elbeszélésben azonban felbukkan. Hol mint kisgyermek, hol mint kamaszfiú szerepel. Eleddig nem tudtuk hová tenni ezt a furcsa gondolkodású, igen érzékeny és művelt kisfiút, aki érdeklődéssel figyeli a felnőttek világát, de nem tudja megérteni, megfejteti azt. Csak azt érzi, hogy igen külön-

leges események zajlanak körülötte. Feltűnnek és eltűnnek emberek, népes rokonságukban különleges dolgokról pusmognak. Igor ott téblábol köztük, és nem érti beszédüket. Külön-külön minden szót ért, együtt semmit.

Most már tudjuk, hogy az író Igoron keresztül igyekszik megérteni a dolgokat, amelyek a szovjet társadalomban 1937 és 1942 között végbementek. Tudjuk ma már azt is, hogy Trifonov pályája kezdetétől – tehát a hatvanas évek elejétől – haláláig formálgatta Igor alakját; különböző megszakításokkal írta regényét, amely végül is torzó maradt. Öt évvel halála után, posztumusz műként jelent meg az *Eltűnés*, ez a legmélyebb, legdrámaibb mű a személyi kultusz időszakáról.

Az író gyermekkorá világát kutatja, apja és Misa bácsi, s mindazok – népes rokonságuk – titokzatos eltűnését, akik teljes szívvel és lelkesedéssel vettek részt az októberi forradalom új világot teremtő harcaiban. Erről az időszakról többször mesélnek Igornak, büszkélkednek vele. A fiú ámulva hallgatja apja és Misa bácsi hőstetteit, és sehogy sem érti, hogy ezek az erős férfiak, akik kivont karddal rohantak a fehérek ellen, miért suddognak most falfehéren a félelemtől, miért oly idegesek, miért futkos atyja fűhöz-fához valakinek az ügyében. Aztán néhány elejtett szóból – mert hát őt, ugye, a lábatlankodó kisfiút, nem avatják be semmibe – megtudja, hogy Pása bácsi nyilván csinált valamit, mert letartóztatták...

A gyermek nem érti.

Mi azonban, sajnos, az íróval együtt értjük, hogy mi történik. A legszomorúbb az, hogy Trifonov mindvégig tudta, amit mi csak sejtettünk, és csak mostanában látunk teljes (?) valóságában – főként az írók művein keresztül, de a történészek által nyilvánosságra hozott adatokból is: hogy ezek az emberek egy kishitű, paranoiás politika ártatlan áldozatai voltak.

„A koncepciós perek időszaka” az író gyermekkorára esett. Fájdalmas időszak. A gyermek, aki hitt apjában, és csodálattal tekintett a felnőttekre, nem érti, hogy lehettek ezek az emberek egyik napról a másikra japán (német, török, spanyol, román stb.) kémek, trockista összeesküvők, a haza ellenségei. Igor sohasem hiszi el, hogy apja bűnös, és már gyermekfővel rá kell döbbernienie, hogy a becsstelenség nagyobb erő, mint a becsületesség, a hazugság többet ér, mint az igazság, és az őszinteség egyenlő az árulással.

A személyi kultusz dühöngő terrorja mindvégig foglalkoztatta az író, sokféle formában próbálta megfogalmazni, mígnem többéves küszködése regénnyé állt össze, ha torzóvá is. A regény befejezetlensége nem zavar bennünket, hiszen a történet így is egész, csak azt sajnáljuk, hogy a mű nem vaskosabb,

mert akkor hosszabb ideig lehetnénk együtt Igorral, s hosszasabban boncolhatnánk világát és a körülötte zajló eseményeket. Talán azt is megtudhatnánk, hogy végül Igor felfog-e valamit ebből a kavargásból.

Továbbgondoljuk a regényt... Bár ez szükségtelennek látszik, hiszen Jurij Trifonov főbb műveiben – a *Máglyafényben*, a *Ház a rakpartonban*, a *Hely és időben* vagy *Az öregben* – maga gondolja végig a történetet. Így nekünk nem marad más hátra, mint elbúcsúzni Igortól és fájdalmas-keserves világától, s megkeresni másutt az alakját.

7

Míg Trifonov regényeit sorra olvashatja a magyar olvasó, addig Vlagyimir Dugyincevről alig tud valamit. Nagy sikerű és óriási hatású, szenvedélyes vitákat kiváltó regénye, a *Nemcsak kenyérrel él az ember* megjelenése (1958) után alig publikált valamit. Nem is publikálhatott, hiszen a *Fehérruhások* az íróasztal fiókjából került elő. A hatvanas években írta. Vizsgáljuk meg közelebbről ezt a nagy sikert arató regényt (úgy látszik, Dugyincev csak nagy hatású regényeket hajlandó írni). Ez a műve is, akár az előbb említett, a tudományos kutatóintézetek világából meríti tárgyát, s műfaji szempontból leginkább Ribakov realista művéhez hasonlítható. Dugyincev hőse – aki tapasztaltabb és idősebb Ribakov hősénél –, Ivan Fjodorovics Gyezskin tudományos kutató is belső ellenállást tanúsít a fennálló politikai hatalommal szemben, ez a harc azonban tudatosabb a Szasa Pankratovénál.

A „fehérruhások” maguk a tudományos dolgozók, akik így vagy úgy a szovjet tudományt igyekeznek gazdagítani. De mivel a haladásellenes liszenkóista oldalon állnak, inkább kerékkötői a fejlődésnek, mint előmozdítói. Ebben a világban is eltorzult minden. Nem a tények döntenek, hanem azok, akik megideologizálják a tudományt. Márpedig a tudományos életben a kísérletek által bizonyított tények a mérvadók. A regényben éppen a fordítottjának vagyunk tanúi. Egy sikeres kísérlet nem nyerhet létjogosultságot, mert abban az esetben – a párt által is támogatott – liszenkóista szemlélet szenvedne vereséget. A kutatóintézet egy kis munkacsoportja – a liszenkóisták ellenében – az öröklődés hatását és lehetőségeit igyekszik bebizonyítani, esetünkben a krumpli nemesítése révén. Egy dél-amerikai vadon termő, a betegségekkel szemben szívós krumpelifajtát – a burgonyabogár nem támadja meg – igyekeznek egy hazai jól termő fajtával „megszelídíteni” oly módon, hogy az mindkét

fajnak megtartsa a genetikai előnyeit: a jó termés hozamot és az ellenálló képességet. Világraszóló tett lenne. A nyugati kísérletek nem vezettek eredményre. E regény tehetséges hőse, az egyszerűen csak Trolibusznak nevezett tudós azonban rájött a dolog nyitjára, titokban végzett kísérletei eredményesek. Bemutatni s most már nagyobb területen végezni a kísérleteket azonban nem lehet, mert ezzel csúfos vereséget mérnének a „népi akadémikusokra”. Marad a rejtőzködés s az üldöztetés. Már-már krimiszerűvé válik a regény: Trolibusz bujdosik, féltett kincsét Gyezskinre bízva, aki véglegesen az ő pártjukra, vagyis a haladás pártjára állt. Trolibuszt elfogják, Gyezskin menekül, viszi magával az „alanyt”, hogy távoli vidéken, „száműzetésben”, tovább kísérletezzen és megkettőzze, megsokszorozza a termést.

Ebben a regényben is, akár a fentiekben, a döntésnél kiütköznek a jellembeli tulajdonságok. Dönteni kell: ki hová áll! Azon kevesek, akik hisznek a tudománynak és a tényeknek, a kísérletezők mellé állnak, vállalván a kockázatot, az üldöztetést, sőt a halált is, a gyávák és a karrieristák (a többség) a vaskalaposok mellé. A győzelem természetesen nem kétséges, hiszen az ötvenes évek második felében hozott párthatározatok ezen a területen is hatottak, győz az új „krumpli”, de az elpusztított, a büntetőtáborokban megnyomorított tudósokat nem lehet feltámasztani. Nem kerül elő Trolibusz sem.

A regény optimistának tűnő befejezését ez „keseríti” meg. S egyúttal ítélet is.

A tudományos kutatóintézetek világába vezet bennünket Danyiil Granyin orosz prózaíró is új regényében, *A Bölény*-ben. E regény nem tartozik a „húszéves regények” közé, de annál inkább a leleplezők sorába. A regény hőse ismert tudós, Nyikolaj Tyimofejev-Reszovszkij genetikus (a Bölény), akinek a sorsát a szovjet élet legválságosabb időszakán át, a polgárháborútól egészen a XX. kongresszusig kísérjük végig. S ezt változatos írói eszközökkel jeleníti meg az író; idősíkok váltásával, emlékezésekkel, különféle események elbeszélésével. A tudós küzdelme, kitartása és erkölcsi helytállása példamutató. Robusztus alkat, felel tud emelkedni kicsinyes emberi és politikai manővereken. Inkább Ilja Ehrenburg párizsi tudósára, Oumas-ra emlékeztet (a *Vihar* és a *Kilencedik hullám* című regényeiből). Persze Bölényt mindehhez bizonyos körülmények is hozzásegítik. Elsősorban az, hogy a legnehezebb időszakban, a harmincas évek végén, tehát a hírhedt sztálini perek idején egy németországi kutatóintézetet vezet, és hazatérésre semmi reménye, hiszen tudja, hogy tudóstársait sorra letartóztatják, kivégzik vagy büntetőtáborokba dugják. A szovjet tudományt tehát

külföldön, egyetemes módon segíti, dacolva a fasiszta manőverekkel is. Mert Granyin szerint, s ez már közhely is lehetne, a tudomány az egyetemes emberi haladást szolgálja, nem lehet leszűkíteni egy országra vagy egy csoportra. Valóban, ezt Dugyincevnél is megfigyelhetjük, hiszen a részfeladatokat – amelyek nélkül nem állna össze az egész – mások végzik el, esetleg külföldön is ugyanazzal kísérletezik valaki. A második világháború végén ez a német kutatóintézet „szovjet kézre” kerül, s Bölényt börtönbe csukják. Természetesen ezt is kibőjtöli. „Ezt a regényt az embernek egy ültében kell elolvasnia; a legjobb lapjai erősen emlékeztetnek Stefan Zweig életrajzi műveire. A főhős sorsa egyedi: a történelem sodra mintha őt nem is érintené, csak legvégül ragadja magával” – írja a regény bevezető esszéjében Jevgenyij Szidorov. S igaza van. A lebilincselő műben egy bonyolult, kiváló emberi jellemet és érdekes történelmi helyzeteket ismerünk meg.

8

Mi a hozadékuk ezeknek a „leleplező” regényeknek? A világ, amelyet bemutatnak. A szenvedés, a hóhér kötele és a letagadhatatlan történelmi igazság. Mert szenvedés van más művekben is, azokban a művekben is, amelyek másképpen, a „másik oldal” felől mutatják be a kort, mint például *Az acélt megedzük*, a *Cement* vagy a *Feltört ugar* címűek (hogya csak a jobbakat említsem). A szocialista realizmusnak ezek – a maguk nemében – kiváló alkotásai (a jelen sorok írója érdeklődéssel olvasta ezeket a műveket is újra nemrégiben), mégis – vakon – nem vesznek tudomást a körülöttük zajló bűnös eseményekről, az emberek eltűnéséről, az ártatlanok meghurcoltatásáról. Mondhatnánk, művüknek nem ez a témája, egy másik életből veszik tárgyukat. Nincs másik élet! Csak egy életnek több oldala, s ezt megkerülni... Ennek ellenére mégis azt kell mondanunk, hogy így együtt lehet ábrázolni és kimondani „a nagy orosz igazságot”. Pavel Korcsagin és Szasa Pankratov egyazon korban harcolnak kétféle igazságért, de egy célért. Talán ha azok hiányoznának, szegényebbnek éreznénk magunkat. A baj az, hogy ezek a művek csak most vonulhattak be a szovjet irodalomba, s ezáltal a köztudatba.

Az olvasóknak egy teljesen új világgal kell megismerkedniük, új szavakat kell megtanulniuk (vagy csupán feleleveníteniük?), mint például kínvallatás, száműzetés, láger, Szibéria. Az építés helyett a rombolás! E művekben a test és a lélek elnyomorítása a hatalom fő célja. Hogy sikerül-e? Embere válogatja. In-

kább nem, mint igen. „Az embert megölni lehet, megtörni nem.” Nem egy esetben érvényesül e művekben ez a hemingwayi igazság, bár inkább a főhősökre jellemző, a karakteres emberekre. De annyi aljasság történik ezekben a regényekben, hogy elborzad az ember. A hatalommal való visszaélés, az elferdült emberi gondolkodás, a rabság félelmetes iskolája – mind-mind töri az embert, hajlítja a derekát, öli a lelkét. Nem akármilyen jellem az, aki ebben az embertelen világban ember tud maradni!

A leleplező regények száma ma már sokkal nagyobb, mint amennyit e tanulmányunkban be tudtunk mutatni. És sokkal nagyobb és kimeríthetlenebb az a világ, amellyel a művek foglalkoznak. Mintha háború dúlna...

Biztosak lehetünk abban, hogy amiként a párt XX. kongresszusa után megindult a leleplező regények áradata, most – az átalakítás éltető légkörében – szintén megindul egy sokkal, de sokkal nagyobb „leleplező” folyamat, amely nemcsak a „régmúlt”: a harmincas évek politikai hibáit és koncepciók pereit leplezi le, hanem a félmúlt vagy netán a közelmúlt hibáit is. *A Bölény* csupán egy közülük... És isten óvjon, hogy a szelepek ismét becsukódjanak, s a művek újból asztalfiókba kerüljenek! Újabb húsz évre már nincs időnk!

Az ember szíve örül, ha kezébe veheti ezeket a műveket. Mint ahogy korábban tehette *A fehér gárdával*, *A Mester és Margaritával*, most úgy dédelgeti a *Doktor Zsivagót* és a többit. Gyönyörködik Szasa Pankratovban, Igor Bugajevben, Ivan Gyezskinben, Varja Szergejevna-ban, Lena Bugyaginában, ezekben a szovjet fiatalokban. És a többiben! Árasszatok el bennünket, művek és hősök, legyen minél több belőletek! Egy könyvtárnyit, egy hegynyit is végigolvasunk, és szeretni fogunk benneteket. Minél több van belőletek, annál visszafordíthatatlanabbá válik a haladás útja.

Külön kell szólnunk a magyar fordítókról és kiadókról. A műfordítók leleményesen, mindamellet magas nyelvi szinten tolmácsolták ezeket a nem könnyű műveket. *Az Arbat gyermekei* és *A Bölény* viharos gyorsasággal, folyóiratközlésben került az olvasók elé, de könyvbeli megjelenése sem váratott sokáig magára. A Soproni András, Nikodémusz Elli, Szabó Mária, Árvay János, A. Fodor Ágnes és mások által tolmácsolt művek mindannyiunk nagy élményei közé tartoznak. Hogy élménnyé válhattak, abban nekik is nagy szerepük van. S azt hiszem, a versenyfutás az idővel folytatódik.

[1989]

Tóth László Mészáros Károlyhoz

Kedves Sógor!

Örültem a levelednek, köszönöm az újságkivágásokat. Sajnos, csak most jutok hozzá a válaszhoz, ezt is csak két lélegzetvétel közt tehetem. Sok gond van a lappal³¹ az első szám már nyomdában, de még semmi sincs elrendezve körülötte. Hogy mi lesz ebből!

Sz[abad] F[öldműves]-beli sorozatoddal kapcsolatban, úgy gondolom, hogy abból semmiképpen sem szabadna kimaradnia Tóth Tibornak. Ha nem is egyértelmű figura, a jelenlegi hallgatásnál sokkal többet érdemelne, s azért a műveltsége se volt – főleg az akkori körülmények között – kutya! Ja és persze Sas Andor is hiányzik a listádról. Ha Farkas Jenő, Szitási – vagy netán még Szabó Béla is! – rajta van, akkor sokkal inkább rajta kell lenniük nekik kettőjüknek.

Forbáth. Nincs most kéznél az anyagod, de úgy emlékszem, egy kötet cím ki maradt belőle. Nézz utána. Amikor itt jártál, nem tudom, beszéltem-e neked a Forbáth-életrajzzal kapcsolatos hiányérzetemről. Nos, azóta rászántam magam, s belemásztam a Forbáth-hagyatékba – páratlanul gazdag és bűnösen feldolgozatlan anyag! –, és egymás után derülnek ki emberi portréját igen tragikusnak rajzoló, helyenként joggal titkolt s kisszerű viselt dolgai. *Hiányzó fejezetek egy életrajzból* munkacímmel, azt hiszem, egy beszélyt még belátható időn belül meg-eresztek róla. S nem volna *kutja* belefogni egy Forbáth-monográfiába sem! Ha legközelebb találkozunk, majd mondok róla egyet s mást.

Igaz is, mikor jössz Pestre? Jöhetnél. Mert én egyhamar nem valószínű, hogy előfordulok D[una]szerdahelyen. Tehát a hegynék kell mozdulnia, ha Mohamed nem mozdul.

Dusza Fábry-írásával kapcsolatban a meglátásod pontos. Azóta már beszéltem vele a dologról, s elmondtam neki, hogy nem kellett volna ilyen buzgón tüsténkednie. Mert a napló ha nem is írja át, de árnyalataiban valóban módosítja/gazdagítja az eddigi Fábry-képet. S, melleleg, rámutat – pusztá meglétével – az eddigi Fábry-monográfiák és -monográfusok, illetve a Fábryból élők „komolyságára” is. S a napló mellett ott van még egészében ugyancsak feldolgozatlan tetemes levelezése! Amely, mondjuk, csak az 1945–1949 közti időszak viszonylatában is rengeteg eddig ismeretlen tény, vonatkozást, utalást tartalmaz, s ugyanennyi gyors választ sürgető kérdést vet föl. Például több 1946-os

levelében is utalást találtam arra vonatkozóan, hogy egész komolyan szó volt *A vádlott...* magyarországi kiadásáról. Te tudtál erről? Mert én nem. És senki nem említ ezzel kapcsolatban egy árva szót sem! Márpedig csak ez az egyetlen apró(nak látszó) mozzanat is messzire ágazó kérdéseknek egész sorozatát indítja el. Gondolom, nem kell most sorolnom ezeket, mivel már magadban is fogalmazódnak... s már csak az ezekre adandó/adható válaszok sem éppen közömbösek az eddigi Fábry-kép szempontjából.

De nem folytatom, mert reggel lesz, ha belemelegszen. Szóval: hiány hiány mögött, mulasztás mulasztás után.

Cs[ehszlovákiai] m[agyar] lapok most nem jönnek, kérlek, küldd el, ha valami számomra érdekeset találsz bennük.

Megnyílt Pesten az első szexbolt; gondolom, csakis a kedvedért, hogy ne kelljen emiatt se Nyugatra utaznod. Tehát ez is vár a látogatói közé!

Meg Amadé³² meg a többiek a Széchényi Könyvtárban. Szóval, mikor jössz? Esetleg mire volna gyorsan szükséged, amit talán meg is küldhetnék?

Gondolnád, hogy már régebben ismerjük egymást, mint ahány éves voltam akkor, amikor megismertük egymást.

Szóval, úgy kell nekünk!

Üdv.

B[uda]pesten, 1989. 11. 27-én

[Tóth László]

Tóth László Mészáros Károlyhoz

Sógor!

Kimaradt a levelemből valami, azért ez a levél. Most jelent meg az Európa Kiadónál Varga Imre (ez a VI nem az a VI, ti. ez Szombathy Viktor bácsi munkatársa volt a SZEMKÉ-ben Komáromban) *Szülföldem*, *Csallóköz* című könyve. Jó lenne, ha megszerezned s megírnád az Új Forrásnak négy-öt flekkben. Ezzel kapcsolatban mielőbbi választ várok. Más. Ma beszéltem Serfőző Simonnal, sürgetésemre jövő hétre ígért konkrétabb időpontot kisregényed közlését illetően. Ennyi, egyelőre.

Barátsággal üdvözl

B[uda]p[est], 1989. 11. 27-én

[Tóth László]

Csevangur – a kommunizmus antiutópiája

Nem véletlenül kellett hatvan évet várnia a megjelenésre Andrej Platonov legnagyobb lélegzetű regényének, a *Csevangurnak*. Az író 1959-ben zseniálisan meglátta a kommunizmus nagy „hézagait”, melyek mára már mély szakadékká terebélyesedtek. A történelem tehát igazolta a költői látomást: a szakadék itt tá-
tongott előttünk, mindössze egy lépés választott el tőle bennünket.

Az író 1929-ben leleplezte az ún. forradalommal kivívott új rendszert: Csevangurban – egy orosz kisvárosban – néhány kelekótya bolsevik kikiáltja a kommunizmust (naiv lelkesedésük és szánalmas butaságuk ideig-óráig még megnyerő is). Összes tudásuk annyi, amennyit a polgárháborúban összeszedtek: jelszavak meg nevek, melyek azonban az ő szótárukban visszájára fordulnak. Az egyik főhős – Kopjonkin (amolyan kommunista Don Quijote) – például Rosa Luxemburgba szerelmes („Szonyára pillantott, és még jobban szerette Rosát”), „akit meggyilkolt a német burzsoázia”, s ő zászlajára tűzte „szerelmének” megbosszulását a „világkommunizmus győzelme” után. Jellemző, hogy lovát Proletárerőnek hívják. Ez a szánalmas lovas a nem kevésbé szánalmas romantikus-bolsevik Dvanovval – és Proletárerővel – bejárják Dél-Oroszország sztyeppéit, hogy „elhintsék a kommunizmus magvait”, s megdöbbenve látják, hogy nemcsak ők mesterkednek ezen (Platonov allegóriája után szabadon – nemcsak ők ketten bolondultak meg), hanem egész embercsoportok. Az egyik kisvárosban például olyan esetre bukkantak, mely még az „ő eszükön is túljárt”: az emberek megváltoztatták a nevüket! Az egyik sánta kommunista vezető (efbé-tag), Ignatyij Mosonkov a híres író, Fjodor Dosztojevszkij nevét vette fel, hogy hozzá hasonló (?) legyen. S az efbé javasolja minden állampolgárnak: vizsgálják fölül a nevüket. Amelyik név nem felel meg a kommunizmusnak, meg kell változtatni: aki Liebknecht nevét veszi fel, éljen úgy, mint ő (hogy?), „mert ha nem, visszavesszük tőle a dicső nevet”. Sztjepan Csecserből Kolumbusz Kristóf lett (a kajánabbak már csak azon tűnődnek, hogy fog Sztjepan úgy élni, mint Kolumbusz, amikor errefelé még ivóvíz sincs, és ha jót egyikük sem látott), Pjotr Grugyin kútásóból Franz Mehring lett, vagy „közönségesebben”: Merin (s a lap alján a szerző gúnyos megjegyzése: Merin – herélt ló).

Rövid idézet Dosztojevszkij elvtárs és Dvanov elvtárs párbeszédéből:

„– Szovjet-Oroszország olyan, mint a fiatal nyírfa – gyözködte Dvanov Dosztojevszkijt –, amelyet le akar legelni a kapitalizmus kecskéje. – Még egy

jelszót is idézett az újságból: „Szaporán növeld magasra a nyírfát, Európa kecskéje le ne legelje!”

Dosztojevszkij belesápadt, amint agyát erőltetve maga elé képzelte a kapitalizmus veszélyét. A kecskék csakugyan lecsupaszítják a fák fiatal kergét, még pucérra rágják a forradalmat is, és az halálra fagy!

– De hát kin múlik az ügy, elvtársak?! – kiáltott föl lelkesen. – Lássunk hozzá gyorsan, és akár új évre megcsinálhatjuk a szocializmust.”

De ahhoz, hogy megcsinálják, előbb „...ki kell rántani a kommunizmus kardját”. Dosztojevszkij megörült: „Most már látta a szocializmust! Kicsit párás, kék ég, melyet a hasznos növények lehelete táplál. A szél kollektívan fodrozza a vetések sűrű, zöld tavait, az élet oly boldog, hogy nesztelenül folyik. Már csak az élet szovjet értelmét kell bevezetni... Erre egyhangúlag Dosztojevszkijt választották meg...”

Csupa szatíra, csupa él, csupa leleplezés ez a regény. Leninnel, Marxszal példálózna – mint mumussal – azok, akik csak a nevüket hallották.

Csevingurban néhány naiv álmodozó – mondjuk úgy: bolsevista-anarchista? – átveszi a hatalmat, és a forradalom nevében kiirtja a város lakosságát mint „burzsoá maradványt”. Tizenketten maradnak a maguk alkotta kommunizmusban, ahol tilos dolgozni, vagyont gyűjteni. Munkára csak a kommunista szombatok valók, amikor is a „kommunizmust építik”. Helyettük a Nap dolgozik, mely minden reggel fölkel, átmegy fölöttük, növeli a fűvet, mely őket táplálja; „gyökerestül kitépik” a fákat, hogy egymáshoz közelebb kerüljenek. Kopjokin és Dvanov azonban „leleplezik” őket: hogy lehet olyan kommunizmus, amelyben nincs proletariátus? Itt csupa kommunista van, de nincs egy fia proletár sem. Kinek az „élcsapata” ők? Nosza, be kell szerezni a proletariátust! Egyikük útra kel, hogy „nem jön vissza a proletariátus nélkül”! Meg is érkezik néhány züllött csavargóval, koldussal és pereputtyukkal. Proletariátus és egyebek – így nevezik őket. Van már proletariátus – tehát tökéletes a kommunizmus! Csak-hogy az egyik proletárnak meghal a gyermeke (éhen hal), s Csepuhrij, a helyi efbé elnöke tűnődni kezd: mégsem lehet itt a kommunizmus, ha meghalhat egy gyermek... A kommunizmus öröm, új élet, boldogság... Itt meg egy halott gyermek... Hogy lehet ez?

Sehogy sem érti. Mi persze értjük. És érti Platonov is, már akkor, 1929-ben, Sztálin „dühöngő időszakának” kezdetén, hogy a butaság csak butaságot szülhet. Ahhoz, hogy valami elkezdődhessen, értelem kell, nem anarchia, és főképp nem hamis jelszavak. A tudatlanság nem erény... Bár úgy tűnik, Csevingurban az. Nem tudni, annyit jelent: élni a kommunizmusban?

Platonov 1929 szeptemberében Gorkijnak vitte el a frissiben megírt regényét. Gondoljuk el: fiatal író, megírja első nagy regényét, teli van kétellyel, de a megfeszítő munka lázával, örömeivel is, és kíváncsi, mint mond a nagy író. Gorkij nem javasolja a fiatal író regényének kiadását. Hatvan évvel később, 1988-ban ugyancsak Moszkvában a Druzsba Narodov a század egyik legnagyobb regényeként harangozza be a *Csevangurt*.

Az is. Az persze szomorú, hogy Andrej Platonov (1899–1951) harmincéves alkotói időszaka a legvéresebb sztálini korszakra esett, és műveit szinte nem is közzétették (talán ez mentette meg, így nem esett áldozatául a koncepciós pereknek; viszont a második világháborúban szerzett betegségeibe halt bele alig ötvenkét éves korában).

Hogy mi történt a csevanguriakkal? Mi lett a sorsuk?

Nagyon egyszerű. Jött néhány kozák, és lekaszabolta az egész proletariátust élcsapatával együtt. Csak Proletárérő maradt életben, de ő mindmáig – gazdátlanul ugyan –, de immár szabadon száguldozik a nagy orosz sztyeppéken...

[1990]

Szembenézés irodalmunk halottaival, avagy Ahogy én látom őket

(I. Magyarázat) Az ötletem nem új keletű. Évekkel ezelőtt megfogalmazódott bennem, hogy foglalkozni kellene irodalmunk halottaival, s valahogy másképp, mint ez idáig, vagyis hogy születésük vagy haláluk évfordulóján elmondjuk róluk méltató szavainkat. Ez engem egyáltalán nem elégít ki, sőt, zavar... Valahogy úgy gondoltam, nyíltabban kellene beszélni róluk, és szubjektíven, csakis őszinte szóval. És csak azt, amit én látok az illetőben, az emberben, az alkotóban (nincs kizárva, hogy más is láthatja ugyanazt).

Előbb úgy gondoltam, az Új Ifjúságnak írom meg gondolataimat, hadd tudják meg a fiatalok, hogy kik távoztak irodalmunkból, de letettem erről. A fiataloknak előbb az élőkkel kellene megismerkedniük, azután a halottakkal. A Hétben akkoriban – 1989 nyarán – Turczel Lajos sorozata ment, így a Szabad Földműveshez fordultam. Mit szólnának egy ilyen sorozathoz? Az irodalmi rovat vezetője, Vass Gyula belement a dologba, de erősen megszabva a terjedel-

met. Minthogy rövid életrajzot és bibliográfiát is csatolni kívántam írásaimhoz, így az igazi elképzelés megvalósítására alig kétflekknyi terjedelem jutott.

Ez a két oldal furcsa módon született meg: előbb megírtam, amit elmondani akartam, aztán leredukáltam a kívánt terjedelemre. Az olvasó most a közzétett írásokat átdolgozva, az eredeti szövegeimet olvashatja. A sorozat 1989 szeptemberében indult a Szabad Földművesben, s a november 17-i forradalomig Forbáth Imre, Fábry Zoltán és Bábi Tibor került közlésre. Készen állt már Farkas Jenő is, de az újság a forradalom után nem kívánta felújítani a sorozatot. Gondolom, mással voltak elfoglalva. Meg kellett újítani a lapot. Tudjuk, miképp újultak meg. Napilappá váltak. Ezzel megszorodtak a gondjaik. Pedig valamikor mennyire óhajtottunk két napilapot! Ha két napilapunk volna – mondogattuk –, nemzetiségi gondjaink is megoldódnának. Most van, s nem tudunk mit kezdeni vele. A Szabad Földműves akkor hetilap volt, s máig hálás vagyok a lapnak, hogy helyt adott elképzeléseimnek. S egyáltalán nem volt kockázatmentes abban a szorításban, a forradalom előtti hónapokban problematikus írásokat közölni. Mégis vállalták, s ez már magában is értékelendő.

(II. *Invokációk a megírtakhoz*) Irodalmunk nagykorúságát a halottai is jelzik. Akkoriban, a hatvanas évek elején nem tulajdonítottam nagyobb jelentőséget ennek a kérdésnek, mint ahogy a gyermekeket sem érinti túlságosan nagyszüleik halála. Önmagammal voltam elfoglalva, és nem nagyon érdekelt, ki él, ki holt, csak azt néztem, ki alkot, és milyet. Minden vágyam az volt: versenyben maradni Bárczi Pistával, Batta Gyurival, Wurczel Gabival, Németh Pistával (akire már akkor felnéztem mint előttem járóra), Keszeli Ferivel. Valahogy én is versenypályának tekintettem az irodalmat, mint ahogy a fiatalok mindig is annak fogták fel. Csakhogy igen szerény volt az én versenyfutásom. Inkább amolyan bágyadt kocogásra (vesszőfutásra?) emlékeztetett, s nem túlságosan sikerült lépést tartanom velük. Magam maradtam e roppant térségben, és vívtam (vívom) egyéni csatáimat. Pedig igazán nem vágytam ennyire egyéni utakra, elszigetelődésre, mindig társakat kerestem. Csakhogy engem senki sem keresett. (Nem akarok igazságtalan lenni: a főiskolán Bárczi Pityu is keresett, később Németh Pista is. Bárczi a főiskolai lapba kapcsolt be, azt hiszem, a mi időszakunkban volt a legszínvonalasabb a Fórum, Németh Pista pedig az Irodalmi Szemle Vetés rovatába vitte be írásaimat, s ezzel a nevemet.)

Egyedül maradtam égisz érő gondjaimmal, így nem nagyon döbbsentett meg Sas Andor halála 1962-ben, akinek egy-két előadását meghallgattam a pozsonyi magyar könyvtárban; én őt húszévesen igen törekenynek és öregnek láttam.

Tóth Tibor halála is inkább csak később tudatosult bennem, mintsem 1964-ben, amikor éppen komoly gondjaim akadtak a főiskolával és annak tanáraival, főképp Teleki Tiborral, és az egész élettel. Nem volt érkezésem odafigyelni másokra, amikor magamnak is temérdek bajom volt. Az Irodalmi Szemléhez sem jutottam hozzá rendszeresen, s nem tudtam azt sem, hogy 1962-ben elhunyt egy igen tehetséges prózaírónk, Komáromi Ressler János. Mindössze harmincnégy évét élt. Semmit sem tudtam róla. Ma sem tudok sokkal többet. Valahogy, valakinek össze kéne gyűjtenie eme kortársunk írásait.

Meglepő, de Forbáth Imre halála sem jutott el a tudatomig, pedig őt korán felfedeztem magamnak, mint alább jelzem, de verseit – melyek mind a két világháború közt születtek – nem kötöttem össze az élő költővel; nekem Forbáth a múlt volt, az élővel nem törődtem. Fábry Zoltán halála már bizonyos döbbenetet keltett bennem, mert abban az időszakban – hirtelen – sok halottja lett a magyar irodalomnak. Előbb Kassák Lajos, aztán Füst Milán, később Tersánszky Józsi Jenő, Veres Péter, Váci Mihály. Ők még közelebb álltak hozzám, mint Fábry.

Fábryval úgy voltam, ahogy: Fábry volt, Fábry kellett, hogy legyen, Fábry lesz mindig. Egyszerűen: Fábry van, s ez elég. Hogy mi haszna? Ez megint más kérdés. Erre próbálok rávilágítani róla szóló jegyzetemben.

Bábiról sem kívánok portrét rajzolni. Életét írják meg mások, akik közelebb álltak hozzá, akik naponta érintkeztek vele. Én a magam gondjait kívánom Bábibal tisztázni. A halottal könnyebb, s ilyen távlatból még könnyebbnek látszik. Az élővel nehezebb volt. Egyrészt mert nem is nagyon lehetett szóhoz jutni mellette, másrészt amit elmondok róla és neki, azt nem szívesen emlegetik irodalmi berkekben. Kényes térszta volt a kommunista rezsimben. Kegyeletsértésnek tűnik most? Mert nem vet jó fényt Bábira? De ez nem számít. Bábi emellett is megtette a magáét, de tett mást is, amit szintén nem lehet figyelmen kívül hagyni. Támadott, és 1970-ben sok írónak ártott és komoly gondot okozott. Többek között nekem is.

Nem kívánok foglalkozni azokkal a halottainkkal sem, akik valamiképp kívül estek érdeklődési körömön (L. Kiss Ibolya, Tolvaj Bertalan, Csanda Sándor). Velük másoknak kell foglalkozniuk. Mert vallom én is: az élőknek kötelességeik vannak a halottakkal szemben. Tőlünk és adott lehetőségeinktől is függ, milyen helyet foglalnak el irodalmunkban s egyáltalán, a magyar irodalomban. Ami érték és az emberiség javát szolgálja, annak élnie kell, nem mehet feledésbe; viszont az igazságot sem szabad elhallgatni. Csakis így maradhat fenn az irodalom, így maradhat tiszta: az értékekre támaszkodva, megtisztítva minden rá-

tapadó szennytől. Attól is, amit az írók önmagukra tapasztottak, rövidlátásukkal, természetükkel, elveikkel és tévedéseikkel. Mindezeket figyelembe kell venni, és mérlegre tenni.

Jómagam a már említett Forbáthon, Fábryn, Bábi Tiboron és Farkas Jenőn kívül Szabó Bélával, Egri Viktorral, Gyurcsó Istvánnal és Szitási Ferencsel kívánok foglalkozni.

Sajnos, az a tapasztalatom, hogy nálunk – a csehszlovákiai magyar irodalomban – nem alakultak ki azok a formák, amelyek az örökségek tudatos feldolgozására volnának hivatottak, így esetleges minden. Egyetlen kiadónk van – bár ma már mintha több kiadóról beszélénk, de nekem úgy tűnik, mintha egy se volna –, s ez az örökség kallódik, parlagon hever. Mintha senkit sem érdekelne, mintha senkit sem érintene. A kiadónak, az irodalomtörténészeknek (követelésekkel, feldolgozásaikkal és útmutatásaikkal) és a hagyatékok gondozóinak nagyobb vehemenciával kellene védeniük a reájuk – és reánk – maradt irodalmi örökségeket, irodalmi alkotásokat, hogy ezek eljussanak az olvasóhoz.

Az itt következő jegyzetsorokban csak felvillantok értékeket, csak a láttatás a célom, nem a teljes megismerés. De talán ez sem lesz haszontalan.

[1990]

Forbáth Imre

I. Eszmék és arcok, avagy gondolatok a költő Összegyűjtött Írásai kapcsán³⁴

Forbáth Imre *Összegyűjtött Írásainak* első kötete vallomásokat, tanulmányokat, esszéket tartalmaz, jobbára eddig közöletlen vagy csak részben, részletekben közölt anyagokból. A jegyzetek minderről eligazítást adnak. Így tájékozódni tudunk a Forbáth-anyagban, amelyből egy kisebb hányad már 1966-ban, az *Eszmék és arcok* című kötetben is megjelent. (Ezzel kapcsolatban el kell mondanom, hogy a jelzett kötet I-es megjelöléssel látott napvilágot, s én sokáig vártam a II-est, vagyis a folytatást. Egyszer, az íródiás fiatalok valamelyik összeállításán, feltettem a kérdést Turczel Lajos bácsinak, de ő huncut mosollyal azt válaszolta, kérdezzem meg Csanda Sándort, miért nem folytatta. Nem kérdeztem meg. Nyilván elakadt valahol a további kiadás.)

Nem ismerem annyira a Forbáth-életművet, hogy bármire is következtetni tudnék, mármint hogy mit fog tartalmazni a többi kötet. Duba Gyula az *Előszóban* megemlíti, hogy a költő tanulmányait, esszéit két kötetben adják közre, s gondolom, ezt követi a versek kötete, s hogy mi lesz még, nem tudom. Azt azonban igen, s évekkal ezelőtt már kifejtettem ugyanezekben a hasábkokon, hogy Fábry életműve mellett Forbáthé az, amely megérdemelné a végső összefoglalót.

Mit tartalmaz ez az első kötet?

Elsősorban vallomásokat a költő életéről, felfogásáról, útjairól; keresi a helyét a társadalomban, a költők között, feljegyzí észrevételeit. Korképet kapunk a húszas-harmincas évek cseh irodalmáról, közelképet Nezvalról, Halasról, Vančuráról, Karel Čapekról, S. K. Neumannról. Forbáth szomorúan állapítja meg már akkor, hogy a cseh írók sokkal jobb körülmények közt alkotnak, mint a mieink, könnyebben találnak kiadót, jobban honorálják őket, az olvasóközönségük is hálásabb.

Érdeklődéssel olvastam a *Tanulmányok, esszék* fejezetben az 1930-ban írt tanulmányát az új orosz prózáról. Kiket vett észre Forbáth 1930-ban? Jobbára azokat, akik ma is a felfedezés erejével hathatnak: elemzi például Taraszov-Rogyionov két regényét (*Csokoládé, Február*), Babel *Lovashadseregét*, Pilynak prózaművészetét, de felfigyel Ligyija Szejfullina prózájára is. Látja a *Csendes Don* értékét, véleményt mond Fagyjev *Tizenkilencen*jéről, Gladkov *Cementjéről*. A szovjet-orosz irodalom a polgárháború után roppant gazdag, forrongó lelkületű művekben jeleníti meg az életet. Ha ezt a lángolást később el is fojtották, az írók egy részét a sztálini önkény idején el is tiltották az írástól, sőt, egyiküket-másikukat (sokukat!) ki is végezték, halálba kergették, ezek a művek fennmaradtak, s ma is a felfedezés erejével hatnak.

A kötet nagy részét kitölti a *Művészet és szocializmus* című nagy terjedelmű – több mint száz oldalas – esszé, amelyet a költő 1937-ben vetett papírra, s ebben a terjedelemben most jelenik meg először. Az esszében Forbáth szinte átfogóan ábrázolja az általa meglátott (megélt) világot, a cseh és a magyar irodalom összefüggéseit és különbözőségeit, egyeztetni próbálja az avantgárd szempontjait a szocialista realizmussal (kevésbé meggyőzően), a kisebbségi problémákat és az irodalmi törekvéseket, s mához szóló üzenete nagyon is időszerű: „Az én krédóm egyszerű: csehek, szlovákok, magyarok jövője, a Duna-medence többi nemzetének jövője is attól függ, hogy okultunk-e saját történelmünkből. Ha okultunk, és helyesen vontuk le a tanulságokat, akkor hiszem,

hogy nincs messze az a kor, amelyben különböző népeink más és más nyelven együtt éneklük a szabadság dalát.”

Utópia? A pátoszt lefejtve, nem az. Várjuk a következő köteteket.

II. Mit kezdünk az ideológiával?

A fönti sorokat 1989-ben, még a fordulat előtt vetettem papírra. Azóta a Madách Kiadó nem adott ki újabb Forbáth-kötetet. Nem tudom, milyen indíttatásból: anyagiból vagy egyéb meggondolásból. Viszont a jelenséggel mindenképpen foglalkozni kell. Mert igaz, Forbáth esszéi, tanulmányai erősen „baloldali” beállítottságúak. A fordulat előtt ez senkit sem zavart különösebben, magamat sem, bár Csanda beállítása ellen akkor is berzenkedtem, aki egyenesen „kommunista költő”-nek állítja be, de szinte minden tanulmány (Fábry, Varga Rózsa, Tózsér, Duba) kiemeli [Forbáth] „marxista” szemléletét.

Mit lehet ezzel kezdeni? Ma, a forradalom után, egy polgárisodó társadalomban, egy liberális eszmékért rajongó – azokat vállalni igyekvő – személynek? Megtagadni? Azért vázoltam föl Forbáth-hűségemet,³⁵ hogy éppen ez ellen védekezzem, bár hetekkel ezelőtt újra elolvastam az *Egyszerű hulla énekel* című verset, s elemezni próbáltam a mai eszemmel, és rájöttem, hogy ez is osztályszempontú. De vajon veszít-e értékéből ez a vers ezzel? Úgy tudom, hogy szocialistának lenni akkoriban érdem volt, nem szégyen, mint most: valamiféle harcot jelentett ez az újért, a jobbért, valamiféle szociális alapállásból tette, aki ezen eszmékért harcolt. Tény, hogy mindezt másként kell megítélnünk, mint az elmúlt húsz-harminc év ideológiai beállítású műveit. Mérlegre kell tenni a megírtakat: mennyi bennük az ideológia, az elvakult politikum, s mennyi az irodalom, az érték. Talán vagyunk olyan fejlettek és műveltek, hogy ezt meg tudjuk ítélni. Különösen ilyen kivételes esetekben – s ilyen kivétel sok lehet, hiszen e baloldali beállítottságú íróink közé tartozik Fábry is, Győry Dezső is stb. – le kell tudnunk fejteni a tiszta törekvésre ráaggatott ideológiákat, hamis tudományosságokat, szennyfoltokat.

Ha mindebbe belegondolok, nem lesz könnyű megszabadulni a múlt rákövesedett szennyétől, minduntalan vissza-visszatérő gond lesz ez a hetven év, ez a negyven év, ez a húsz év. Ki tesz itt igazságot, ki teszi „tisztába a gyereket”, egyáltalán: ki hivatott arra, hogy így vagy úgy megítélje és elítélje, avagy így vagy úgy, ilyen vagy olyan szemlélettel egyáltalán értékelje a múltat? Pedig valakinek el kellene mindezt végeznie. Vagy mindenki végezze el önmagában, döntse el: mi az érték neki, mi a hulladék?

Mindenesetre paradox helyzet, hogy amióta eszemet tudom – úgy a hatvanas évek elejétől kezdődően – mindig meg akartam ismerni Forbáth Imrét: sohasem sikerült maradéktalanul. Az is paradox, hogy ez a „marxista szemléletű” író évekig a tiltott írók közé tartozott a kommunista rezsimben, gond volt írásait közölni, egyáltalán: volt „Forbáth-jelenség”, s véleményem szerint ez tovább tart. Én amondó vagyok: mint ahogy Fábry esetében, az övében is folytatni kellene *Összegyűjtött Írásainak* kiadását, esetleg – élve a történelmi változások adta lehetőséggel – kitágítani és hasznosabb magyarázatokkal ellátni írásait. Nem megint – egy újabb (polgáribb?) ideológiától hajtva – innen is, onnan is kihagyogatni írásait, s nem adni ki a verseit. Éppen a verseit – melyek a jelzések szerint – a harmadik kötetbe kerültek volna, melyekben talán a legkevesebb a tudományosság, a politikum, pontosabban: a direktív politizálás.

Hogy végre tisztán lehessen látnunk, ne csak sejthessük, ki ez az ember, mit hozott magával, mit alkotott életében.

A hűség nem vakít el, inkább kötelez. Kötelez annak kiderítésére, hogy az a költő, akit nagyra tartottam néhány évvel ezelőtt, nagyra tartható-e most, s mi volt az, amiért éppen „nagyra tartottam”. Hiszen József Attilát is túlideologizálták, egyoldalúan proletárköltőnek állították be, pedig fenét az: mindenre van szava, életünk minden jelenségére, ezért nagy, ezért örök érvényű.

Mi kijártuk, sajnos, a kommunista iskolát, s attól függően, melyikünk milyen mentalitású volt, láthatja naivitását, hibáját, okos szemléletét, megalkuvását vagy harcosságát. Minden volt a múltban. Ilyen rendszert szabadított ránk a történelem. „Oly korban éltem én a földön...”, amikor nehéz volt okosnak lenni, mert az iskolák, a tudósok, a politikusok nem észt adtak, hanem maszlagot: ideológiai vakságot. A hályog azonban kitisztult: egy történelemmel lettünk gazdagabbak. S hogy épp mi „csináltuk” a történelmet, ez adjon nekünk észt a múlt értékeléséhez. Nem lesz könnyű, de meg kell próbálni. Mert nemcsak annál keresendő az érték, aki ellenállt, hanem aki félreállt, esetleg nem politizált, de még annál is, aki okosan tette azt. Vagyis fölül tudott emelkedni a primitív ideológiai premisszákon.

Tehát értékeljünk vagy elveszejsünk?

[1990]

Tóth László Mészáros Károlyhoz

Kedves Sógor!

Kisregényed februárban-márciusban jön,³⁶ két részben. Nem kaptam választ tőled, hogy vállalod-e a Csallóköz-könyv ismertetését:³⁷ ezzel kapcsolatban sürgősen jelentkezz! Küldhetnél néhány (forradalmi) Csallóközt. S várlak Pestre.

Barátsággal

Bpestén, 1990. 01. 12-én

[Tóth László]

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz

Dunaszerdahely, 1990. I. 23.

Kedves László Sógor!

Hosszabb és nagy levélre készültem, hogy magát ott messzi Pesten megörvendeztessem, de csak gyűltek a maga gyors és helyénvaló üzenetei, levelei, én meg csak készültem. El akartam mondani, hogy itt milyen nagy dolgok történtek, s Barak László barátunk milyen csodás szerepet vállalt ebben. Az ember el sem hinné, ha nem látná: kiállt az emberek elé és szónokolt: „Ide figyeljenek, emberek!” Szép jelenség volt, és mindenki szónokolt; még Bereck úr is elmondott egy szöveget. S most írni is könnyebb (s egyúttal nehezebb is), mert jobban kell gondolkodni és ésszerűbben megfogalmazni a gondolatokat. Nem mellőzve némi hatáskeltő szempontokat sem. November havától három-négy vezércikket is írtam a Csallóközbe, míg húsz évig egyet sem. Nem is volt miért írni. Maga tudja. Most igen.

Mostanában kissé lelassult minden, a kommunisták mintha ellentámadásba mennének. (Már én sem vagyok az! Írom is erről a *Válogatott tévedéseimet*, s benne egy fejezetet, a *Mea culpát*, amelyben a hetvenes évek végének – a pártba való belépések – időszakát akarom fejtegetni: ugyanis akkor én több embert ajánlottam a pártba, valami olyan homályos érzéssel, hogy egymást védjük; ma valahogy „reformkommunistáknak” neveznék magunkat. Azok az emberek már mind kiléptek. Ez csak egy téma a sok közül. Most mindent meg lehet írni.

Vita folyik az Új Szó körül, bár szerintem hagyni kell az Új Szó-sokat is, csak meg kell tisztítani [a szerkesztőséget] (ahogy ezt manapság errefelé mondják), mert végre van két napilapunk (a Nap – február 1-jétől), akkor mért kéne most a másikat bántani?

Magunkról: a Csallóköz hamar megújult, Krištoffy dec[ember] 8-án leváltatuk, mint látja a tirage-ban, Kanovits a főszerkesztő (van, akik azt mondják, éppen ma mondta K., hogy egyesek csak vezetőknek jók – a Györgyre célozva), egyelőre... mindegy. Mi javasoltuk őt, mert sem én, sem Bereck – mint rang-idősek – nem kívántunk vezetni. Ő pedig még szlovák nyelven is eltársalog, meg mindenféle emberekkel intézkedik... Bár igaz, mindezt kissé lassan műveli, de hát ez... életeleme...

Magamról: minden levelét, üzenetét megkaptam. Mivel a Szabad Földműves átalakult (H. Mészáros Erzsébet lett a főszerkesztő), nem tudom, kívánják-e folytatni az *Irodalmunk halottai* cikksorozatot, e kérdésben írtam nekik levelet (a válasz nem érkezett meg), de ha valaha folytatni fogom, akkor nem hagyom ki sem Sas Andort, sem Tóth Tibort. Lehet, megírom mind egyszerre egy hosszabb esszében.

Megkaptam a *Mindenes Gyűjteményt*,³⁸ nagyon köszönöm, szükségem van ilyen kis „tájékozódásokra”. Az új lapra is előfizetek, ezt Magdalénával már megbeszéltük, nagyon jó kezdeményezés, szeretnék én is „szerepelni” benne később valamivel. S végül: mindenképpen szeretném megírni a recenziót a *Szülföldem*, *Csallóköz* című könyvről; azért vártam eddig a válasszal, mert se-hogy sem tudtam a könyvet megszerezni, Győrben is voltam utána, sehol; most van rá ígéretem (Hodossy Gyulától – akit időközben a Csallóköz szerkesztőjévé „tettünk”, s aki nagyon örül annak, hogy Tóth, Szigeti nyomdokaiba léphet. Kedves László, ha van még egy kis idő arra a recenzióra, várjon, mihamarabb elkészítem. Nagyon szeretném elkészíteni, érzek valami elhivatottságot ez irányban – mármint könyvekről írni. A Nőbe 1989-ben húsznál is többet írtam, igaz, kis recenziókat, de volt köztük jó is, a Szemlébe pedig egy harmincflekkes esszét írtam a szovjet irodalomról *Leleplező regények* címmel.

Kedves Sógor, most nem folytatom, mert a szerkesztőség költözködik, e héten a volt pártépületbe költözünk, ugyanaz lesz a helyünk, mint 1970-ben, tudja, ott hátul (Pongrácz meg más), csakhogy a bejárat a folyosóról van. Ha ellátogat Dunaszerdahelyre, ott talál meg minket (vagy a Duna Szállóban, mint régen), hát így vagyunk.

Elnézését kérem ezért a hevenyészett levélért, de ma mindenképpen meg akartam írni. (Bereck még itt megjegyzi, hogy várjak péntekig, az új számun-

kig, mert az egy igen jó szám lesz. Mondom: nem várhatok, mert ezzel a levéllel én már hetek óta várok. Azt a jó számot inkább külön elküldöm.

Sok szeretettel üdvözlöm magát ott Budapesten, ahová szeretnék eljutni mihamarabb, ha másért nem, egy kis pénzért, mert úgy jelezte, hogy a Napjaink rövidesen hozza a regényemet (írom e regény új fejezeteit). El sem hiszi, mennyire várom, és örülök neki. (Prágában sztriptíz nyílt, lehet, hogy Pozsonyban is megnyitják, a Perugiában?³⁹ Hm. Milyen régen volt... De szép volt.)

Jó egészséget

Karcsi

Mi a helyzet?

Tűnődések az ötvenéves Zirig Árpád Helyzetjelentés című kötete fölött

1

„Mint egy filmet, nézem sorsom” – mondja Zirig Árpád most megjelent kötetének egyik versében, mely – gondolom – évekkel ezelőtt született, mint ahogy e kötet csaknem mindegyik verse. Kívülről nézi az életet, a vele történeteket, a világgal történeteket, de nagyon is belülről érzi át: „gyávává nevelt a kor törvény bilincs egyre több lázadásom íve izzik...”, s végül: „vagy én ütök, vagy engem vernek.” Amolyan adok-kapok alapon vonult el az élet a költő feje fölött, az a tizenöt év, amely a *Sasok és vonatok* [című] első verseskötete megjelenése óta eltelt. Nem volt könnyű időszak. Könyvének visszhangtalansága, illetve néhány ledorongoló kritika törte meg a folyton lázadót, ugyanekkor az elmúlt társadalmi rendszerben sem tudta igazán megelégni helyét; a folytonos súrlódások, zaklatások bénították a költő erejét.

Ez a helyzet – mondhatnánk a címbeli kérdésre válaszolva, ha ilyen egyszerűen választ lehetne adni rá. De nem lehet, mert minden sokkal bonyolultabb ennél.

2

Zirig Árpád a hatvanas évek elején-közepén indulók közül való, azok közül, akik mindmáig nem tudták kiteljesíteni költészetüket. A vele egy időben indulók kö-

zül talán csak Gál Sándor s a valamivel később kezdő Keszeli Ferenc a kivétel, a többiek sorsa küszködés, újraindulások sorozata, elhallgatások, mély csöndek és kiáltások tarkítják azt. Zirig a könnyen alkotók és sokat közlők közül való, aki azonban kevésbé ügyel a formai újdonságra és a gondolati tisztaságra, annál inkább a belső hangokra, amelyek kikíváncsoznak belőle, amelyek újból és újból a papír mellé fogják a költőt. Ez a gondolati, vagy pontosabban fogalmazva: közéleti líra nem arathatott nagy tetszést a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején, amikor a neoavantgárd költészet hódított, s költőink éppen igyekeztek megújítani költészetünket. Mit tegyen az, aki más alkat? Utánozzon másokat, vagy maradjon meg a maga világában, vállalván akár önnön anakronizmusát is?

Sokszori találkozásaink és beszélgetéseink során újból és újból végiggondoltuk ezeket a dolgokat. Biztattuk egymást. Amit meg kell mondani, azt meg kell mondani. Úgy és akképpen, ahogy a te lelked találja. Így születtek – kezdetben nagy-nagy időközökben, később mind sűrűbben – ezek a versek, melyeket most a kezemben tartok.

Helyzetjelentés egy ma már letűnt korszakról, de amelynek a nyomain még ott láthatók a testünkön és a lelkünkön. Mindannyiunkén.

Mi hát a helyzet? Milyen világ az, amelyben ezek a sorok születtek? Szomorú, sivár, már a hajnal is „pengeéles”, a „napok kihűlnek”, a „rövidlító korban” csak a „hallgatás hiánytalan”.

Vagy:

„kinyújtott karjaink
nem találkoztak
irtják az erdőket
a folyót megerőszakolják
új időben újra
nyújtjuk karunk
de találkozni
tán már nem is tudunk”
(ki hiszi ezt a várost)

A kötetben nincsenek ciklusok, fejezetek, egymás után sorjáznak a hosszabb-rövidebb versek, melyek mind-mind egy-egy jelenséget, lelkiállapotot rögzíte-

nek. A kötet vége felé felerősödnek a versek. Számos formai és tartalmi (hangulati?) újításnak vagyunk itt tanúi. Az „áthallásos versek” (saját megjelölésem) osztatlan sikert eredményeztek már folyóiratközlésük után is; itt, együtt olvasva őket, egy költészet megújulását jelzik. A gondolat ugyan elvontabbá válik, de Zirig kifejezőeszközei korszerűbbek, változatosabbak a korábbiaknál. Ez az út, amelyen tovább lehet haladni.

4

Az ötvenéves Zirig Árpádot köszöntjük az új korban, arra biztatva, hogy e múltbéli helyzetjelentése után a mai helyzetet is diagnosztizálja. Talán nem kevésbé izgalmas feladat ez is. Erőt, egészséget, alkotókedvet hozzá, Zirig barátom!
[1990]

Vitafelszólalás a kritikai szakosztály legutóbbi ülésén

1. Ma a hatvanéves íróinkat köszöntöttük amolyan – a jubileumi alapállásból is adódó – pozitív értékelésekkel, levelekkel: Dobos Lászlót, Duba Gyulát, Fónod Zoltánt, Szeberényi Zoltánt, Török Elemért, Veres Jánost. A „hatvanasaink” göröngyös úton jutottak el idáig, meglehetősen nehéz társadalmi és politikai légkörben alkották műveiket. Egyikük-másikuk pályája ha felfelé ívelt is, műveiknek színvonala egyenetlen, s ezért az itt elhangzott értékelésekkel csak fenntartásokkal érthetünk egyet. Még akkor is, ha ezek az értékelések egy „történelmi életrajzba” (Czine Mihály) ágyazódtak. Nyilván maguk az értékelők sem támasztottak magasabb igényeket: köszöntés volt a céljuk, s nem több. Pedig – gondolom – maguknak a jubilálóknak is, és nekünk is, többre van szükségünk: egy írói út hiteles, többoldalú értékelésére; a művek, az írói programok, alapállások történelmi szembesítésére. Erre kellene vállalkoznia a kritikai szakosztálynak.

2. Az elhangzottakból nekem Ozsvald Árpád köszöntő szavai tetszettek a legjobban, minthogy Ozsvald nem értékelt, hanem emlékezett; kortársi szemmel – a maga lírikus eszközeivel – őszinte számadást adott Török Elemerről: az emberről, a költőről, a kortársról. Ily módon önmagáról is vallott. Mint ahogy egy lírikushoz illik.

3. Duba Gyula eddigi – korántsem lezárt – életművéhez szeretnék megjegyzéseket fűzni. Grendel köszöntő levele nagy vonalakban érintette azokat a pontokat, melyek lényegesek ebben a mennyiségileg is jelentős életműben. Én a korai, a pályája kezdetén álló Duba Gyuláról szólnék. Rám mindmáig tartó hatással Duba szatírái voltak; azok, amelyeket a hatvanas évek elején (közepén) írt. Ő akkoriban az irodalom kapuit döngette ezekkel a kisebb-nagyobb írásaival, nekem az eszmélésemet segítette elő. Énnekem ő volt az első csehszlovákiai magyar író. Az ő szatíráinak olvastán szabadultam el a gimnáziumban tanultaktól, s fordult figyelmem a hazai irodalom felé is. Akkoriban még nem ismertem Bábi Tibort, Egri Viktort, Szabó Bélát, sőt Fábry Zoltánt sem, bár már közel egy évtized telt el újraindulásuk, illetve fellépésük óta. Közülük talán csak Forbáth versei leptek meg (*Mikor a néma beszélni kezd*). De Duba szatíráira máig tisztán emlékszem; például egy karcolatára, amelyben önmagával beszél telefonon. Ezek a szatírák derűsen szóltak egy-egy életjelenségről, úgy is mondhatnám: életszagúak voltak, s bő humorral telítettek. Ezért fogtak meg. Ma is örömmel veszem kezembe ezeket a műveit (*Szemez a feleségem; Na, ki vagyok?; Baj van a humorral*), vagy a későbbi, ugyanezt az áramlatot továbbvivő: *A harmadik helyezett* vagy *Az elrabolt taliga*-típusúakat. Ide sorolnám paródiáit is, melyekkel elsőként kísérletezett kisebbségi irodalmunkban, s nem rosszul (őt követően főleg Keszeli Ferenc és Ardamica Ferenc műveli jó színvonalon ezt a műfajt).

Ugyancsak meghatározó élményt jelentettek számomra Dubának a hatvanas évek közepétől közreadott Morvai-történetei (ezek később a *Szabadesés* című, nálam mindmáig a legjobb regényében öltöttek testet). Olyan hőst ábrázol e regényében a szerző, mely mindannyiunkról szól. Erről a regényről írtam első, mindössze húszsornyi recenziómat. Huszonegy év távlatából hadd idézzek belőle: „...az utóbbi évek messzemenően legjobb társadalmi regényéről van szó. Ahogy olvasom, egyre jobban megvilágosodik előttem a kor, amelyet éltem, s melyet igazán csak most értek meg e regény alapján, és Morvai, a főhős, egyre ismerősebbé válik. Találkoztam vele valahol, annak idején – tizenöt, tíz, né tán három évvel ezelőtt? – a felbári pusztákon, a nyitrai, a pozsonyi köveken. Mióta társadalmi összefüggésekben gondolkodom, ezeket a súlyokat hordozom, cipelem én is, és velem együtt sokan, sokan. Az útkeresés, az adott lehetőségek minimuma; elszakadás a gyökértől, a családtól. A létbizonytalanság és az ebből – de nemcsak ebből – fakadó félelem; a korrupció, a bürokrácia, a kicsinyességek közötti vergődések – mind-mind fellelhetők az elmúlt évek tár-

sadalmi életében. Hogy eljut-e ez a fiatalember valahová, kiköt-e végül is valahol, nem tudhatni. A regény nem ad rá pontos választ. De lehet-e? Csak sejteti, hogy harcolni kell...” E sorok a lelkesedésemet mutatják, de bizonyosfajta kiábrándulást is egy ellenforradalomnak nevezett forradalom után. A Morvai típus – mélységű? – hőst nem tudta Duba még egyszer életre kelteni, bár kétségkívül megkísérelte, de a későbbi, ún. nagyregényeiben inkább a korra, a kor ábrázolására ügyelt, mintsem hőse emberi – Morvai-féle – tulajdonságaira, így ezekkel a regényeivel nem tudok mit kezdeni. Nyilván azt kellene megvizsgálni, mennyiben hiteles az a kor, amelyet ábrázol. Érdekes viszont, hogy Morvai alakját – más helyzetekben és más formában – Grendel regényeiben véltem felismerni.

Duba Gyula – megszabadulván nagyregényeitől – a *Szabadesés* és a legjobb elbeszéléseinek (ide tartoznak a satírái és a humoros elbeszélései is) mélységét az 1987-ben megjelent *Európai magány* című elbeszélés- és esszégyűjteményében érte el. Itt szabadon érvényesül a gondolkodó Duba, az önmagába mélyülő Duba, aki ismét hazai tájakon jár, önmagát elemzi, és Fábry nyomdokaiban haladva, közülünk sokakat megelőzve – Európára figyel. A *Vajúdó parasztvilág*ot viszont újból elő kell venni, s összevetni az újabb történelmi folyamatokkal... De nemcsak ezt a könyvet kell elővenni, hanem át kell értékelni egész irodalmunkat, szembe kell nézni a nyitott kérdésekkel. Enélkül nehéz lesz bármifajta továbblépés.

4. A mai viszonyokról szólván a hetilapjaink, irodalmi lapunk és könyvkiadónk (kiadóink?) aggasztó helyzete nagyban csökkentheti az irodalom esélyeit és hatásfokát, most, amikor a legnagyobb szükség volna az írott szóra. Ez azonban csak az egyik oldala a dolognak. A másik, a fontosabbik: vízvázasztó időket élünk, az írók megtisztulása elengedhetetlen. Íróink nagy része – jobb híján s a könnyebb utat választva – a politikai publicisztikába menekült, melyet bár – nem egy esetben – magas szinten művelnek, de vehemenciájukkal önmaguknak ártanak. Főképp mert a napi politikai eseményeket a maguk írói érzékenységgel élék át, ezért nagyobb támadási felületeket hagynak maguk után, mint azok a publicisták, akik mértéktartóbbak, s megfelelő távolságból – magasságból? – tudják szemlélni ezeket a dolgokat... Nem mondom, hogy az író ne szóljon bele a politikába, a kisebbségi író ezt semmiképp sem kerülheti el, de – szerintem – a napi politikából ki kell vonulnia. Vissza kell térnie az irodalomhoz, s megírnia azokat az általa elképzelt és megálmodott témákat, amelyeket egyedül csak ő írhat meg. Ő, akiben e témák megszülettek... Feltéve persze, ha lesz

még irodalmunk, lesznek irodalmi lapjaink, s főképp – Radnóttival szólva: „...ha lesz még majd kinek”.

[1990]

Tóth László távirata Mészáros Károlyhoz

Július 20-ig várom Varga Csallóköz-könyvéről a kritikát.

Tóth

[1990]

Nyílt levél Fábry-ügyben

*Kedves Fónod Zoltán!*⁴⁰

Az íróársaság legutóbbi pozsonyi ülésén a terem bal oldalán ülő, jobbára fiatal írók alaposan felszisszentek, amikor a Fábry-napló kiadásával kapcsolatban⁴¹ kifejtetted abbeli nézetedet, hogy mintegy húszoldalnyival meg kell kurtítani a szöveget. Magyarázatot után csak egyikünk állt fel, hogy elmondja felszisszenésének okát, pedig biztos vagyok abban, hogy közülünk sokakat nem – így engem sem – győztél meg, hogy azt meg kell tenned. Vitába szállni nem volt értelme már akkor – a déli órákban –, amikor az írók nagy része eltávozott (hogy miért távozott el, az megint más kérdés), meg aztán ki szállna szembe egy Fábry-szakértő nézeteivel csak úgy kapásból, s főképp az anyag (napló) ismerete híján.

Viszont a felszisszenés jelzett valamit, s bizonyára máig is a füledben cseng, mint ahogy nekem is. Azért írom ezt a nyílt levelet, hogy az én felszisszenésemnek hangot adjak, s elmondhassam az ezzel kapcsolatos meglátásaimat.

Mint hogy csak a magam nevében beszélek, nem fogadom el azt az érvet, mely miatt a szöveget kurtítani kívánod. Ha a napló – mint intim, tehát nem nyilvánosságra szánt szöveg – tartalmazna Fábry emberi (tehát személyiségi) képét sértő, netán torzító adatokat, úgy gondolnám, valóban óvatosan kell kezelni, csakhogy az érveid – feljegyzéseim szerint – a következők voltak: meg kell húzni a szöveget, mert Fábry erősen támadja a szlovák nacionalizmust, s ennek közzététele a

mai politikai helyzetben nem volna jó. Vajon lesz-e olyan politikai helyzet, amikor jó lesz? Tehát tulajdonképpen Fábry akkori nézetével van a „baj”. Csakhogy ezt akkor Fábry Zoltán – a már nem is olyan fiatal Fábry Zoltán – vetette papírra; az ép ésszel rendelkező Fábry, aki nyilván tudta, mit ír, és miért írja.

A napló az 1945–1948-as éveket elemzi, tárja fel. Akkor íródott, amikor Klement Gottwald pártelnöki és miniszterelnöki posztban a sztálinista politikát igyekezett a „győztes” szovjet hadsereggel az oldalán a szlovákságra és az országra ráerőszakolni; köztük többek között a Kassai Kormányprogram kitelepítési politikáját, az itt élő magyarság kollektív bűnösségét. Mindehhez kiválóan segédkezett a már öreg Beneš köztársasági elnök, de még inkább a többi tisztségviselő (Zápotocký, Husák, Široký, Bacílek). Ha erről az „internacionalista” ténykedésről Fábry leszedte a keresztvizet, hát meg is értem őt. Gottwald és társai meglovagolták az akkori szlovák nacionalizmust, félrevezették az országot és magukat a szlovákokat is. Vagyis becsapták őket. Hogy milyen mérvű volt a csalás és a becsapás, az csak most látszik igazán. Egy olyan negyven év alapjait rakták le, amelynek terhét máig is nyögi az ország. E korszak elemzését még „nem tették tisztába” a szlovák demokrata történészek (nyilván nem is olyan könnyű ezt megtenni), viszont nagyon kiváló adalék lehet ehhez a munkához Fábry naplója. Szemtanú és hozzáértő elme észrevételei az ő meglátásai.

Bevallom, a naplóról én a jelen pillanatban csak annyit tudok, amennyit a Magyar Nemzet múlt évi augusztus 23-i száma közölt, és amit az Új Szó közölt. Vagyis: tudom, hogy az anyag több száz oldalas, az *Üresjáratok* címet viseli (s ha a szerző címmel látta el szövegét, nyilván gondolt arra, hogy valaha napvilágot lát; gyakorló íróként ezt természetesnek veszem), s a napló állandó visszatérő témái: az antifasizmus mint erkölcsi magatartás; a humanizmus dicserete; a magyarok s a németek kitelepítése. A napló egyik alapmotívuma a sztálinizmus és a fasizmus lényegi, eszmei azonossága. Ennyi. Vagyis az, amennyit a Magyar Nemzet közölt belőle s róla.

Viszont tudom azt, hogy engem mindez mennyire érdekel. Ezért volt a felssissenés. Meg másért is. Mert szép tett a Madách Kiadó Fábry-sorozata, az író *Összegyűjtött Írásainak* kiadása, de valamennyi kötete bevezetőjében vagy fűszövegében ott olvasható az összeállítás óvatossága. Erről már nyilatkoztam egy Fábryról szóló cikkemben (Szabad Földműves, 1989. október 20.): „A kiadót is csak becsülni lehet, hogy rászánta magát erre a roppant küzdelemre; ismerve kapacitását, ez az életműkiadás nagy fegyvertény. Csakhogy ilyen

iramban, félő, hogy sohasem érünk a végére. Mégis, kívádjuk. Addig újabb Fábry-anyagok is felbukkanhatnak, amelyek érdemesek lehetnek életmű-közlésre, s egy pótkötet is összeállhat belőlük. Ha már elkezdjük, egy teljesebb Fábryt kell bemutatnunk, egy csaknem egész Fábryt, sőt én az összeállítókkal ellentétben egy »egészen teljes« Fábryt szerettem volna kapni, hogy végre ne csak róla beszéljünk, hanem végül ő beszéljen nekünk mindenről. A tévedéseit is elviseljük, még a »rossz szemszögű« írásait is szívesen olvastuk volna. Fábry a miénk, kapjuk meg egészen. Mert a Fábry Zoltán-i magatartás és példamutatás így válhat hitelképpessé: a szavai által.” Azért idéztem hosszabban magamat, mert jelezni akartam, hogy nekem már a múltban sem tetszett, hogy engedményeket teszünk a politikának, kihagyogatunk műveket, amelyek érdeklődésre tarthatnak számot. Jól van, tudom... Akkor meg kellett gondolni, mit teszünk be, mit hagyunk ki. De megint ugyanaz? Sőt, inkább azon kellene elgondolkodni, hogy amit akkoriban a politika nyomására ki kellett hagyni a kötetekből, azt [most] miképp lehetne beilleszteni. Azért javasoltam a pótkötetet.

Most itt van ez a napló. Mihamarabb ki kell adni, külön is, meg az életműben is. Emlékszem egy Fábry-írára a hetvenes évek végéről; szamizdatban olvastam, s jómagam is terjesztettem. Fábry egy Kassa környéki vegyes házasság példája nyomán az anyajog szerepét fejtegeti a maga megkapó, indulatos, de világos logikai rendjében. Ezt az írását azóta sem láttam, de biztosan megvan valahol. Fel kellene kutatni, annál is inkább, mert józan ítéletét azóta sem tudom elfelejteni. Ilyen anyag lehet több is. Most, hogy szabadabb világban élünk, le kell közölni minden Fábry-írást. Ez irodalomtörténeti kérdés is. Nem hiszem, hogy e sorozat után lesz még lehetőség egy kritikai kiadásra. Legyen ez a kettő együtt. Nem találtam a múltban magyarázatot arra sem, miért maradt ki az odavaló kötetből *A vádlott megszólal* című egyik leghatásosabb Fábry-írás.

Attól tartok tehát, hogy ez az elsinkófálásra ítélt egyívnyi anyag megint csak nem kerül az olvasók elé. Ekkor hol lesz megtekinthető? Talán Fónod Zoltán íróasztalfiókjában? Vagy netán újabb szamizdatfüzeteket indítunk, s így fogjuk megint Fábryt terjeszteni?

A szlovák nacionalizmus – függetlenül ettől a Fábry-írástól (a naplóra gondolok) – létezik, vannak hívei és terjesztői. Ugyanúgy vannak magyar nacionalisták, a nemzeti eszméknek vannak hívei és terjesztői. Manapság is. És elég erősek. Hogy az új kormány miként fogja mindezt megemészteni és elfogadni, azt előre nem tudhatjuk. Ha egy ország az európaiság arcát akarja magára öltetni,

nem engedhet a nacionalista erőszaknak, nyomásnak; ha enged, akkor ott marad, ahol van: a sárban.

Csakhoggy...

Csakhoggy – véleményem szerint – más egy adott történelmi helyzet megítélése az élő szemtanú segítségével, mint a jelenlegi helyzetből visszatekintve. Fábry múltértékelését, a Gottwald–Beneš-időszak bírálatát nem kell összevetni a mai helyzettel. Kell, hogy legyen mindannyiunknak annyi történelmi ítélőképessége, képzettsége, hogy el tudjuk dönteni: miben tévedett Fábry, s mit lát világosan, józanul. Nekünk is, a szlovákságnak is. Elvégre közel ötven évvel nagyobbak a tapasztalataink, s több mint fél éve egy szabadabb országban élünk. Valójában nem szabadna félnünk attól, amit Fábry fél évszázaddal ezelőtt kifejtett. Mert hiszen éppen az a törekvésünk, hogy másképpen gondolkodjunk, mint annak előtte, még fél éve is.

Így aligha sikerülhet.

Jómagam – minthogy nem láttam a napló anyagát – nem tudom megítélni, milyen mérvű Fábry „bűne”, de az olvasót félrevezető óvatoskodástól legalább annyira félek, mint a szövegtől. Sőt, az előbbitől jobban.

Hát ennyit a felszisszenésemről.

Tisztelettel

Mészáros Károly
[1990]

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz

Dunaszerdahely, 1990. július 18.

Kedves Tóth úr! Megkaptam „sürgetését”, nagyon örülök neki, hogy kivárt, mert ebben a félévben sokat politizáltunk, és egy csomó „forradalmi” hangvételeű cikket írtam mindenféle lapokba. Azt hiszem, ebben a félévben behoztam azt a publicisztikai írásmennyiséget, amelyet az elmúlt húsz évben – érthető okok miatt – elszalasztottam.

De most már vége felé tart a dolog, a forradalmi hangulatnak nagyban betartott az áremelés, az alja népek⁴² minket (újságírókat) is szidnak a helyzet rosszra fordulása miatt. Az emberek félnek, bizonytalanokká válnak: nehéz ne-

kik megmagyarázni az új életformát, s talán nem is lehet megmagyarázni, mert még az új életforma is csak csírájában létezik. Tehát a nagy ellentmondások időszakát éljük, s egyelőre minden bizonytalan.

Magának a Csallóköz lapnak a sorsa felett sűrű felhők gyülekeznek: a területi átrendezés miatt, a nemzeti bizottságok átszervezése miatt. Támogatók nélkül aligha él meg ez a lap. S főképp nem Kanovits főszerkesztésében, aki nem bizonyult – enyhén szólva – ügyesnek az elmúlt fél évben, sőt...

Ez az év biztos – mondja –, a jövőt meg meglátjuk. Mi – Bereckkel meg Hodossyval – írjuk a cikkek özönét, hogy kapós legyen a lap, a munkások védelmére kelünk ott, ahol kell, az emberek sok-sok panasszal fordulnak hozzánk: írjuk meg ezt is, azt is... A vezetők meg pörösködni fognak velünk.

Hát nagyjából így áll a helyzet.

A Varga-könyvről ezt sikerült összehoznom. Úgy gondoltam, hogy kár a könyvet minősíteni, hiszen alig van összehasonlítási alap, s a maga nemében tisztességes munka, másrészt állításaival, tévedéseivel vitatkozni nem e műfaj dolga. A fő célom az volt, kiemelni a könyv legfőbb mondandóját: ezt a földet mi vettük birtokunkba elsőként, évszázados harcokban védtük meg, tehát jogot formálunk reá mindörökre. Persze látni kell, hogy az évszázados harcok tovább dűlnak, ma is harc folyik, s e harcnak bizony eléggé bizonytalan a kimenetele... Mert ebben a században megváltoztak a harci módszerek, a csallóközi ember pedig erre nincs és nem is volt felkészülve. Mint ahogy az utóbbi negyven évre sem... Sokat engedett pozíciójából...

A másik: biztosan nem jutott hozzá ehhez az Új Szóhoz, amelyben Fónoddal „vitázom”.... Az érdekesség kedvéért elküldöm... viszonzásképpen az akkori Magyar Nemzetért... Csatolok egy Csallóközt meg egy Napot (a legújabb számok)... A Nap körül sincs minden rendben, úgy hallom, csak szeptember végéig van pénzük... Barak is el[jönni] készül onnan... Pedig nagy szükség volna erre a lapra vitafórumként is, meg a másságáért is...

Most július 25–26-án megyünk – Hodossyval meg tán Kanovitscsal – Tatára, a JAK-táborba⁴³ meghallgatni néhány előadást. Nem lesz ott véletlenül?

Akarom még írni, hogy úgy augusztus második felében, esetleg vége felé nem üthetnének-e fel ismét a tanyánkat egy-két napra magánál? A feleségem rájaja a fülemet, hogy írjak már a Lacinak, írjak... Hamarabb nem lehet, mert még sok a munka, meg augusztus elején Prágába megyünk – éppen a tavalyi közös cseh barátaink révén. Tudja, akikkel összefutottunk [magánál]... Július végén ők jönnek D[una]sz[erdahely]re, Várkonyban helyezük el őket, ott nekünk

több üresen álló szobánk van; aug[usztus] 4-ig tervezik itt lenni... A minap az újságárustól (Fő utca) kijövet a lányaiba ütköztem, meglepődtek, de illedelmesen köszöntek, amit eddig nemigen mertek tenni, s nagyon helyesek voltak...

Sok egyéb dolog van még, amiről írni kellene, de a legfontosabb, hogy sikerült ígéretemet teljesíteni, megírtam a Varga-könyvet. Hogy milyenre sikerült, nem tudom eldönteni. Örülnek, ha tetszene önnek, és használhatná.

Sok szeretettel üdvözlöm

Karcsi

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz

Kedves Tóth Sógor!

Szomorú volnék, ha nem kapta volna meg 1990. július 18-i postaküldeményemet, amelyet egy nagy borítékban küldtem, expressz, hogy a július 20-i dátumnak eleget tegyek. Ugyanis tíz kerek flekkben *megírtam* a recenziófélét a *Szülföldem*, *Csallóköz*ről, meg mellékeltem az Új Szót, melyben Fónoddal vitázom Fábry-ügyben (azóta Dobos és Fazekas J[ózsef] is válaszolt eme levélváltásunkra). Egyik Új Szó sincs nálam, de valahol megvan belőlük egy példány. Egyébként nagyon örülök a Hét-beli Fábry-cikkének, valahol az én eszmefuttatásomat támogatja.

Abban a levélben mellékeltem egynéhány érdekes Napot meg Csallóközt is. Igazán fájna, ha nem jutott volna a kezébe. Mihamarabb üzenje meg, hogy megkapta-e a küldeményt. Amennyiben nem, postafordultával küldöm a recenziót, mivel a másolata megvan. De annak egyik-másik oldalát át kellene másolni, mert szörnyű rossz indigóval dolgoztam, s alig olvasható. De ez nem kérdés. A kérdés az: elkésett-e már az írás?

Egyébként köszönöm az Új Forrás augusztusi példányát, amelyben több érdekes anyag található. Azt hiszem, a Nőben vagy nálunk írni fogok róla. Ezt a levelet most gyorsan postára adom, hogy mihamarabb kézhez kaphassam üzenetét.

D[una]sz[erda]hely], 1990 aug[usztus] 24. (Gyászos nap, mert a DAC tegnap 1:5-re kikapott az Ostravától hazai pályán).

Sok szeretettel üdvözlöm

Karcsi

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz

Kedves Tóth Sógor!

Hodossynak írt levelében olvastam, hogy nem kapta meg júliusi küldeményemet, ezért gyors levélben reagáltam, de most a Gyula megy magához, hát elküldöm az anyagot, melyet múltkori levelem óta sikerült átírnom. Csatolom a múltkori kísérőlevelem másolatát, nem a bizonyítás végett, csupán mert azokat mindenképpen el akartam magának mondani. Azóta annyi változás történt, hogy voltunk Prágában (egy hét), azok nagyszerű egyszobás lakást biztosítottak, tudja, azok a közös barátaink, s közben „megjártam Európát”: Ausztria, NSZK (Dél-Bajorország), Olaszország (Velence), okosabb lettem egy világgal, és szomorúbb ugyanannyival.

Itt most nyelvharcok dúlnak, a „népeink” attól félnek, hogy az 1945–1947-es nyelvtiltást vezetik be, pedig aki Európába készül, az ilyen törvényeket nem hozhat. Ez az Európa... azt hiszem, maguknál már lefutott ügy, nálunk is kezd semmitmondóvá válni, bár egyelőre még mindenki használja [a szót]. Az az Európa, amelyet én ezen a gyors vágójú körúton tapasztaltam, az igen messzire esik tőlünk, legalábbis tőlünk: csallóköziektől.

Ha nem késett el az anyagom, örülnék, ha használni tudná!

Sok szeretettel üdvözlöm

Karcsi

D[una]sz[erda]hely, 1990. aug[usztus] 28.

Tóth László Mészáros Károlyhoz

Budapest, 900830.

Kedves Sógor!

Megkaptam a másolatot. Közben előkerült az eredeti is. Tegnap. Majd elmesélem. Hosszú. Egyébként, ha vigasztal, ma egy 1989. X. 13-án föladott expressz-levelet kézbesített nekem a posta. Az áprilisban megkapott januári táviratról már nem is szólva. Mondanom sem kell tehát, hogy írásod a lapzártát lekeste. (Már

korrektúra van.) Konkrétabban ugyancsak máskor. (Még ti. nem olvastam.) Köszönöm, hogy oly szép mondatot írtál rólam a Csallóközben (*Ami az irodalmi mellékletből kimaradt*). Elküldhetnéd a szóban forgó irodalmi mellékletet, illetve Bereck összefoglaló írását is. Magdával pedig gyertek, bármikor. Várlak, s örömmel látlak benneteket. Csak jelezzétek előre. Sok mindenről szeretnék veletek beszélni.

Addig is barátsággal üdv[özlök]

[Tóth László]

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz

Kedves Tóth sógor!

Örülök, hogy megkerült minden, ha mellékúton is. Arra akarlak kérni, hogy ha a Csallóköz-írásomat elfogadod, a másodszor küldtet fogadd el, ugyanis abban kisebb-nagyobb javításokat eszközöltem, különösen a záró részét másképp fogalmaztam meg, s azt hiszem, így jobb. Az első kissé közhelyesre sikeredett; így tömörebb.

Itt tovább dül a csata minden szinten. A szlovákság kisebb része nemzeti elvakultságában s látszólagos fölébredésében megint a kisebbségen akar ütni. Mintha terjeszkedni óhajtana. Hová, a mi mocsarunkba?

Mindegy. Véleményem szerint több a józan, s rövidesen megfékezik a „kegyetlenkedőket”. Ha nem, csata lesz: sajtóháború, szamizdat, miegymás. Okosabbak lettünk egy forradalommal. Van, aki enélkül is okos volt. Én nem. Vagyis nem tudatosan, ösztönösen. De nem is lehetett másképp, hiszen én nem ismerem más világot, csak ezt: nem volt összehasonlítási alapom. S bár az ember folyton olvasott, felvilágosult, de az egész elvont, kézzelfoghatatlan volt. Az ember érezte, hogy ütik, de csak József Attilával érvelhetett: „milyen jó volna nem ütni vissza.” Csakhogy az ember visszaütött, és nem mindig jól, és nem hatásosan. Ezt azért írom, hogy többé ne legyen hályog, vakság az ember szemén. Legalábbis én nem szeretném. Ez persze nem olyan egyszerű. Átlátni a dolgokon, megérteni bizonyos dolgokat, s aszerint cselekedni, hát... Ahhoz meglehetősen képzett elme szükségeltetik.

Nem folytatom ezt a filozófiát, bár ezek foglalkoztatnak. Mellékelem, amit kértél, az ir[odalmi] mellékletet, bár azt nem értem, Berecknek milyen összefoglaló írásáról van szó. E mellékletben írt egy eszme-futtatást, másról nem tudok...

Kedves Sógor! Most az ősszel mindenképpen át akarok menni, könyveket venni meg miegymás. Arra kérném, nem tudakolná-e meg a Jogvédő Hivatalban, nincs-e pénzem, s ha van, mennyi. Meg hogy kiadják-e, ha átmegyek. Változott-e e téren valami? A Napjaink hozta a kisregényem elejét (többről nem tudok), az kb. 25 flekknyi anyag volt, ha azt kifizették... Akkor kellene pénznek lennie. Most meg úgy hallom, hogy a Napjaink megszűnt? Tud valami közelebbit erről?

Nekem most csak az ÉS [Élet és Irodalom] jár, minden más lapról le kellett mondanom, mert megfizethetetlen árat kérnek [értük]. Így csak a könyvtárban olvasom őket, meg amit úgy elkapok. A Magyar Naplót hordja ide Hodossynak az Olivér (Varga).

Jómagam nem vagyok jó passzban, állandó szédülések kerülgetnek, valami nyavalya kerülget, vagy ez a korral jár? Ki tudja. Jövőre leszek ötvenéves. Sok. Bár betegségre egyáltalán nem ok. Igaz?

Sógor, még egy ötletet akarok magának elmondani: Van nekem egy nagyobb terjedelmű anyagom a kváziszovjet (orosz) irodalomról. Gondolkodtam könyvbéli kiadásukon. Nem lehetne a Regio-kiadványokban? Bevallom, a *Szélén az országnak* adta az ötletet. Az anyagot így képzelem: *Leleplező regények* volna a címe. Alcíme: *Jegyzetek a szovjet irodalomról, avagy Felbomlik-e a szovjet irodalom*, de lehet más is. Az anyag a következőkből állna össze:

A szovjet irodalom hetven éve

1. Összefoglaló tanulmányok, portrék, recenziók a szóban forgó könyvekről – kb. 80 old.
2. *Leleplező regények*
Esszé a peresztrojka könyveiről – kb. 30 old.
3. Könyvről könyvre: Bulgakov (3 könyve: *A Mester és Margarita*; *Színházi regény*; *Kutyaszív*), Platonov (*Csevangur*), Anna Ahmatova, Ligyija Csukovszkája, Jevtusenko, Ajtmatov (*Évszázadnál hosszabb ez a nap*), Noszov, Grosszman, Zamjatyin stb. – kb. 40 old.
4. *Búcsú a szovjet irodalomtól?* (Vita és elmélkedés) – kb. 35 old.

Ez utóbbin most dolgozom, a többi kész anyag. Volna egy vonulata: felmutatni a mesterségesen összetartott szovjet irodalmat – I. rész; a szovjet (sztálinista) rendszert leleplező regények (Ribakov, Trifonov, Dugyincev, Granyin, Borisz Vasziljev, Satrov, Szolzsenyicin) – II. rész; további tiltott és leleplező irodalom – III.

rész; elmélkedés az egészről egy vitacikk keretében (a vita Jakovlev Nagyvilágban megjelent esszéje alapján: *Halotti beszéd a szovjet irodalomról*).

Mit szólna hozzá? A Madáchnak akartam felajánlani, de ott már, sajnos, „elfekszik” a két kisregényem, s tervezem a vallomásos prózám összegyűjtését is, de „könyvvé álltak össze” a humoros elbeszéléseim is. Sok a terv, erőm is van, meg szédülök is, meg minden.

Nézegetem ezt a sok kéziratot, amelyet az elmúlt hét-nyolc év alatt összeírtam a szovjet irodalomról: sok mindent kimondtam én ott az ún. szovjet-szocialista irodalomról (ez mind megjelent!). Az első rész – hézagosan – az Új Szóban (folytatásokban, négy részben, 1987), a 2. rész I[rodalmi] Sz[emle], 89, a 3. rész Nő, Szabad Földműves, Nap, Csallóköz, Hét.

Valahogy így készül az irodalom, nem? Aztán az ember összegyűjti, rendszerezi, összefogja egyetlen mondandóba. Mit szól?

Én nem tudom, hogy a Madách miért tart engem „fogva”, illetve miért nem számol velem, miért nem adja ki az anyagaimat. Pedig visszanézve elbeszéléseimre, kisregényeimre – négy van, egy sem jelent meg – a hőseim mind-mind szemben állnak a fennálló rendszerrel, ha mással nem: passzivitásukkal, makacs szubjektivitásukkal (egy konformista-kollektivizáló társadalomban) és különbségükkel. Aki olvasná [őket], rájönne erre. Én tudom, mindezt el kellene fogadtatni, többet tenni, jelen lenni stb. Sajnos, az én alkatom más. Most újabb regényen dolgozom, a *Sötét verem* folytatásán, újabb kisregény, amint elkészül, a Szemlébe akarom benyújtani. Közben írom a cikkeimet halomszámra: Csallóköz, Nap, Új Szó, Szabad Újság, Nő, ahová lehet. A Hét valahogy nagyon együttéléses lett, én meg nem szeretem ezt a fajta magyarkodást. Ennél több kell...

Kedves Sógor, ne haragudjon, hogy így elfutott a tollam, és ennyi fölös olvasnivalót hordtam össze.

Sok szeretettel üdvözlöm

Karcsi

(Hodossy is üdvözlí)

Ui.: Prágában véletlen eljutottam egy nudista strandra, hát az valami kedves dolog: a sok lógó pöcs meg szabadon heverő pina. Én nem vetkőztem le, de erősen kísértésbe estem. Az emberben ilyenkor fölébred az önmutogatási szenvedélye. A prűdéség azonban még nagyobb volt bennem.

D[una]szerdahely], 1990. szeptember 10.

Hegyi Zsuzsa Mészáros Károlyhoz

Tisztelt Mészáros Károly!

Mégiscsak odáig jutottam, hogy „Én írok levelet Magának...”, pedig nagyon drukoltam, hogy ne így legyen. Most mégis muszáj volt, annyira elkeseredtem az ön elkeseredésén.

A riportsorozataira gondolok, a névtelen, mocskolódó levelekre, amiket kap. Szörnyű lehet. Hiszen ha az ember nem látja igazolva tetteit, jó szándékát, az nagyon elkeserítő. Én legalábbis a legsötétebb depresszióba tudok esni ilyenkor. Mégis elsomorít, hogy csak úgy képes lenne abbahagyni, befogni a száját, s átmenni a levelezői rovatba. Mit gondol, ki fogja ön helyett megírni a hasonló eseteket, [ki fog] kiállni az ügy mellett, amiben hiszünk, [ki fogja] vállalni a felelősséget?! Biztos vagyok benne, hogy önök közül senki!

Igaz, a Csallóköz zömmel olyan emberekhez szól (földművesek, kisemberek, örökké rászédettek stb.), akik ma nyíltan visszasírják a régi rendet. Ezt a saját rokonaimtól is tudom. Ez azonban csak sok évig tartó elhülyítésüknek, megfélemlítésüknek, tudatlanságuknak és megtömött hasuknak tudható be. Mégsem hiszem, hogy ön mint főszerkesztő-helyettes ilyen könnyen megadhatja magát, s felüljön mindenféle leveleknek. Bár lehet, valami mélyebb oka is van visszakozásának? Persze én könnyen adom a jó tanácsokat, mert egyrészt nem látok bele a dolgokba, másrészt én nemhogy így, de sehogy sem tudom elviselni a sértéseket.

Valószínű, tényleg itt lesz az ideje, hogy átalakítsák az egész újságot, bizonyos mértékig más réteghez is szólva, mint eddig. Igaz, mint ön is írta a múltkor, erre valóban vevőt kell találni, ami nagyon nehéz.

Remélem, e levalem miatt sem kinevetni, sem hülyére venni nem fog, fel is adom minél előbb, mert holnap már lehet, hogy meggondolnám. Arra azonban jó lesz, ha másra nem is, hogy eggyel szaporítsa a jó szándékú levelek számát a gonoszokkal szemben.

Tisztelettel:

Hegyi Zsuzsa

1990. október] 19.

Kis-Csáji Julianna református lelkész nő Mészáros Károlyhoz

Kedves Mészáros Károly, Vezetőszerkesztő-helyettes Úr!

Előszeretettel vettem mindig kézbe járásunk hetilapját, a Csallóközt, s teszem ez különösen tavaly november 17-e óta, amióta is úgy tapasztalom, valóban – javára szólva – megváltozott ez az újság.

Elsősorban is tartalmilag: színesebb, humánusabb, emberhez szólóbb lett. Különös érdeklődéssel és figyelemmel kísértem az ön cikksorozatait, folytatásos riportjait, és örültem annak, hogy vannak, van, aki a „kisemberek” gondjaival is foglalkozni kíván, aki lehetővé teszi, hogy azok is megszólalhassanak, akik eddig hallgatásra voltak ítélve.

Épp ezért mélységesen megdöbbenetek az utolsó (1990. X. 19-i 42. sz.) számbeli riportsorozatában (*Tanítók félárnyékban*) leírt sorai, a szinte S. O. S-jelzésként is felfogható híradása az olvasó felé az Önt ért sérelmekről, fenyegetésekről, megfélemlítésekről. A szív elrejtett embereként is elemi kényszert éreztem, hogy tollat ragadjak, és soraimmal bátorítsam, buzdítsam arra, hogy – minden gáncsokodás és rosszindulat ellenére – nem szabad feladni a nemes, jó dolgokért való kiállást. Nem szabad félni (Tókécs L. szerint: „Le kell győznünk a félelmet...”), nem szabad megijedni – bárha nagyok is azok a hullámok, amelyek szabadságunk, emberségünk, újszülött demokráciánk törekeny hajóját elnyeléssel fenyegetik.

Berkesi egyik regényének címét hadd idézzem: *Ha az igazságra esküdtél...* Mi november 17-én – és már azelőtt is! – arra esküdtünk. Elsősorban önmagunknak, de nem utolsósorban azoknak, akik számítanak a mi kiállásunkra, akikért ott vagyunk, ahol vagyunk, és azok vagyunk, amik vagyunk. Itt és most. Ezért kell helytállnunk, ezért nem lehetünk a meghátrálás, a félelem, a szolgaság emberei. Azért, hogy megmaradjon az az emberi tartásunk, gerincességünk, amelyet az igazság szeretete és az igazságért való kiállás eredményez. Azért, hogy ne csalódjanak bennünk azok az egyszerű, bajba jutott, néha már az embertelenségig lezüllesztett emberek, akik számítanak segítségünkre, kiállásunkra. Tessék elhinni, ezek nem demagóg, hangzatos nagy szavak csak, hanem megnyomorított életünk kívánalma, szükséglete, ma inkább, mint bármikor.

Hadd biztassam azzal is, hogy nincs egyedül – bár sokan vannak az ún. kérekkötők, a megálljt parancsolók, a „szájzarat” csörtetők –, de sokan vagyunk

azok is, akik nemcsak egyetértünk, helyeslünk, örülünk írásainak, hanem szintén ott vagyunk az igazság küzdőterén.

Magam és barátaim nevében kérem, folytassa. Hinnünk és tudnunk is kell, hogy a demokrácia nemcsak vágyálom, hanem valóság is lehet – hazánkban is –, ha sokan akarjuk.

Vörösmarty prófétai *Szózat*ában azt írja:

„Az nem lehet, hogy ész, erő
És olly szent akarat
Hiába sorvadozzanak
Egy átoksúly alatt.

Még jőni kell, még jőni fog
Egy jobb kor, melly után
Buzgó imádság epedez
Száz ezrek ajakán.”

Így kívánok újságírói munkájához kitartást, jókedvet, sok sikert, megelégedettséget és elismerést minden tekintetben, és Isten áldását egész életére, őszintén tisztelője:

*Kis-Csáji Julianna
ref[ormátus] lelkésznő*

Kelt Hodoson, 1990. október 20-án

Az albári földműves-szövetkezet dolgozói a Csallóköz szerkesztőségéhez és Mészáros Károlyhoz

Nyílt levél a Csallóköz szerkesztőségének

Hosszabb időn keresztül figyelemmel és elismeréssel olvassuk a Csallóköz hasábjain megjelenő írásait. Örülünk annak, hogy írásainak mindenkor az igazság felderítése volt a céljuk, még akkor is, ha a téma tárgya sokak számára nem volt hízelgő.

Olvastuk a nagymegyeri Szabó-ügyet, sőt örömmel vettük tudomásul a sárréti etető győzelmét, amely, mi úgy érezzük, hogy az ön hathatós segítségével

történt. Tudomásunkra jutott, hogy önt ezen ügyek nyilvánosságra hozataláért többszörösen fenyegetik.

Szeretnénk felhívni a figyelmét, és egyben bátorítani arra, hogy az igazság győzedelmeskedik, és mi ebben önt teljes mértékben támogatjuk. Sőt szeretnénk megkérni egy ügyünk nyilvánosságra hozatalára, amely a fent említettekhez hasonló, sőt úgy gondoljuk, hogy súlyosabb.

Éppen ezért mi, az Albári Földműves-szövetkezet dolgozói szeretnénk Önt az utolsó időkben elszomorító ügyeink nyilvánosságra hozatalára felkérni.

Mellékeljük azon dolgozók aláírását, akik panaszuk megjelenését kérik.

Dolný Bar (Albár), 1990. október 22.

B. Zsuzsanna Mészáros Károlyhoz

Tisztelt Mészáros Úr!

Végre akadt Ember, aki félelem nélkül hajlandó volt az egyszerű – és eddig „elnyomásban” élt – emberek segítségére sietni, azok panaszait, gondjait orvosolni, akiknek nov[ember] 17-ig nem volt szabad panaszkodni, véleményt nyilvánítani felettesére, főnökére, és főleg kritizálni azok rosszul teljesített munkáját.

Ön jól meggondolta ezt a lépését? Ezek után lesz a Csallóközben, aki ezzel hajlandó lesz foglalkozni?

Ki az?

Nagyon jó lenne, ha ezt a munkát nem hagyná abba, és nem hátrálna meg! Ugyanis tudjuk, hogy a fenyegetésre még mindig „kik” képesek!

Maradok tisztelettel, s várom további segítségét és cikkeit!

B. Zsuzsanna

Dunaszerdahely, 1990. október 23.

Marták Éva tanítónő Mészáros Károlyhoz

Felbár, 1990. 10. 26.

„Lesz még egyszer ünnep a világon...”

Rendszeres olvasója – és levelezője – vagyok a Csallóköznek, így természetes, hogy olvastam a *Tanítók félárnyékban* című folytatásos riportot is. Ennek kapcsán kaptam a tollat, és írni kezdtem; most a téma nem az „út szélén hevert”, hanem az újságban.

Az október 19-i számban Mészáros Károly, a sorozat szerzője írta, hogy a fent említett riportsorozataért telefonon és levélben is megfenyegették. Erre reagálok, ha lehet. A riportban szereplő iskolai viszonyokat ugyan nem ismerem, annál jobban ismerem a saját környezetem helyzetét. Ezért azt ajánlom a Szerkesztőnek, pontosabban arra kérem őt, hogy ne tegye le a lantot, ne adja föl a harcot, mert annak beláthatatlan következményei lesznek az ilyen „magunkfajta” emberek számára.

A tavalyi gyengéd forradalomnak mostanság vajmi kevés köze van a jelzőjéhez. Olykor fáj, pofonokat és sebeket osztogat, és olyan bokszmeccsekhez hasonlítható, ahol egymást követik az övön aluli ütések, amikből én is kaptam egy párat. Én is kaptam leckét demokráciából.

És minderre hogyan reagáltam? Az eddiginél még effektívebb, még pontosabb munkával. Ilyen egyszerű az egész.

A legtöbb helyen egyéni sérelmek szítják pró és kontra alapon az indulatokat. S ami talán még rosszabb – ezeket az indulatokat egyesek a névtelenségbe burkolózva korbácsolják az egekig. (Így van ez az ön esetében is, kedves Szerkesztő.)

Én hittel vallom, hogy soha nem volt olyan nagy szükség a nyílt, kitartó, egyenes gerincű emberekre, mint éppen most. Jókai idejében lélekcserélő idők jártak, a mi időnkben – az én legnagyobb bánatomra – *gerincferdítő* idők.

Vallom továbbá azt is, hogy „lesz még egyszer ünnep a világon”, csak legyen erőnk, egészségünk kívárni. Addig is tegyük, amit kell. Lelkiismeretesen dolgozunk, ki-ki a maga területén.

*Marták Éva,
felbári alapiskola*

Ui.: Elnézést a ronda írásért, de a betegágyamban írom.

Száz sor az évfordulóról

...erőszak ellen

...aztán egy napon jöttek a diákok, akik tiszták maradtak, és nem törődtek a gumibotokkal és az állig felfegyverkezett hatalommal, virágot nyújtottak át a katonának, aki ütleggel felelt. Ezek a képek bejárták Európát, bejárták a világot. S a virág győzött. A diákok a nyilvánosságot hívták segítségül a negyven éve tartó erőszak ellen, s minthogy nekik hinni lehetett, a nyilvánosság melléjük állt. Egyre többen lettek, a terek megteltek emberekkel, éltették a szónokokat, és egymást éltették. Ott a téren mindenki győzött. S most nem sokkal arrébb attól a tértől, éhezők ütötték fel a tanyájukat. Feledték volna, hogy ők is egy voltak a sok közül? Mi mindnyájan egy voltunk azok közül, akik egymás vállának támaszkodva kiáltottuk az egységben az erőt... Ezt az egységet már sokan nyírbálták az eltelt év alatt, pedig nem volt bolondság a forradalmi hang. Enélkül nehéz lett volna egy lépést is tenni; mi mindnyájan tudjuk, ha nem csatlakoznak egyre többen és többen a forradalomhoz, az elbukhatott volna. Az egyik szóvivő egy héttel később is még azt hangsúlyozta: nem tudja, hol végződik a sorsa: a börtönben vagy az emelvényen. Az utóbbi teljesedett be. Ma is ott látjuk őt a kiemelteik között, s örömmel látjuk ott, azokból többet is; hisszük azt, hogy most is értünk szorgoskodnak, mint akkor, november 17-én és az azt követő hetekben-hónapokban. Ők máig is talpon maradtak..., de ahogy elnézzük ismerős arcukat, egyre komorabbak a ráncok, egyre ércesebb a hang: csatározások folynak. Most már nem a téren, hanem a tárgyalóasztaloknál, de a nyilvánosság szeme előtt. Most – egy évvel a forradalmi tett után –, most is védeni kell a vívmányokat. Vajon ki ellen? Mondja meg nekem valaki, ki az ellenség, ki a barát? Én, aki a szabadság nélküli rendszerbe születtem bele, vajon szabad vagyok-e már? Hogy néz az ki? Mutassa meg valaki: milyen a szabad ember? Rám hasonlít? Rám, akiben ismét József Attilai-i félelmek remegnek...? S kik azok, akikkel csatározunk? Nincs könnyű dolguk azoknak, akik következetesen a kitűzött célok nyomdokaiban haladnak, nincs könnyű dolgunk nekünk, akik őket követjük. Mert egyre több az eltérítő, a hasbeszélő, a félelemkeltő. Könnyű ott a vizet zavarni, ahol még nem kristályosodott ki, ahol nem látni a mélybe, nem látni a víz fenekét: vajon kristálygyöngy csillog-e ott, vagy szörnyeteg alszik? Ma errefelé inkább a szörnyetegtől tartunk. De mi elmúlt életünkben inkább csak szörnyekkel találkoztunk, nem nagy dolog rémeket látni ott is, ahol egyébként nincsenek. Mi odaképzelnék egyet. Legyen. S ez az az örökség, amelyre a lát-

nokok azt mondják: sokkal súlyosabb, mint hittük. Igen, mert a képzeletünket nem ölték meg a múltban, csak a gondolkodásunkat. Azt nem hagytuk... Magányos óráinkban egy szebb világról álmodtunk; dehogyis azt „az örök időkre a Szovjetunióval”, mindenki tudta: vele sehová se jutunk. Valami szebbet, jobbat képzeltünk: valami csillogót, égi reményt, varázslatot, valami földöntúli erőt, mely felemel minket. A földiekben nem bízunk; tudtuk, hogy a földiek a földhöz kötöznék minket, gályarabok voltunk saját telepünkön... S ott, akkor! Ennek az elképzelt világnak a képe villant fel egy kis időre! Mindenki a saját világa: ki mennyire bírta fantáziával. Olyan szép volt minden. Egy életre szólt. Azt mondom a fiamnak: soha ne feledd azt a napot, amely egy pillanatra közelebb hozta a jövőt. A megálmodottat, a legszebbet... Az a pillanat elmúlt. Nem volt röpke. Sokáig kitartott. Mindenki addig, ameddig tartani bírta. Aztán összekuszálódtak a szálak, pókok kezdték szőni hálójukat, s egyre több kifeszített hálóba ütköztél. A hálókat most is szövik a mérges pókok, s kifeszítik... Tudom, nem fog elakadni benne a forradalom madara, de most vergődik, csapdos szárnyaival, s mi bagozzuk a szálakat, egyre többen és többen vagyunk, akik látjuk a madarat, és segítjük. Vajon leszünk-e ismét annyian, mint akkor, ott a téren, s tudunk-e még úgy örülni, mint ott? Nem, nem – az a pillanat elmúlt. Ma mást keresünk magunkban: a bizonyosságot. Hogy vajon jól választottunk-e ismét? Nem léptünk-e ugyanarra az útra, amelyen idejöttünk? Mindenki figyeljen, s legyen éber. És szóljon, ha szólni kell! És keressük a biztonságot. Tudni szeretnénk, mit hoz a jövő... Kevesen vannak ma ebben az országban, akik teljes bizonyossággal megmondhatnák: milyen lesz a jövő. Egy biztos: amíg dolgozunk, addig élünk... Bár azon túl is vannak, akik formálják, alakítják, akik dolgoznak a jövőn. Vajon dolgozunk-e rajta mi is? Vagy egy helyben taposunk, s nézzük: mit tesznek mások? Mindig azokhoz – a másokhoz igazodtunk, soha magunkhoz. Mert önmagunktól is féltünk: féltünk, hogy nem leszünk elég erősek, kitartóak, leroskadunk félúton, s akkor mi lesz? Visszalépünk? Hová vissza? A hitet is kiölték belőlünk: hinni, hinni... A kishitűek még soha sehová nem jutottak. Túl kéne lépni magunkon, valami másba, egy szebb utópiába: a világba! A világba, mely gazdag és magasságos: telis-tele fényességes házakkal, folyókkal és tengerekkel, erdőkkel és hegyekkel, és boldog emberekkel... Azokat a boldog embereket én még nem láttam, de kell, hogy legyenek valahol boldog emberek. Mi itt Közép-Európában egyre boldogtalanabbak lettünk, tehetetlen kínunkban már önmagunkat ettük, s féltünk, hogy minden odavan. Elkéstünk... Ők, a diákok, ők nem késtek el, az ő zsákjukat még nem rágták ki az egerek.

Akik szembeköpték az elmúlt negyven évet... De lehet talán még: lyukas zsebbel lehet-e? Foltozd be az üleped, s próbáld meg, ember! Ne félj a kísértetektől, azok a gyávákra lesnek: te több vagy, ember vagy, útban a világ felé. Hát eredj! „Ne tékozzol bizalmadat!”, s vigyázz, mert itt egyre többen fogják a kabátodat, egyre többen húznak vissza a sárba. Egy újabb erőszak, mely ellen ismét a nyilvánosságot kell hívni. Az a nyilvánosság is azonban már más, mint volt egy évvel ezelőtt – pluralizálódott, több pártba-mozgalomba tömörült –, de a jóhiszeműség, a célirányosság, mely a „tudatos jövőbe lát”, talán nem veszett ki belőlük, s ha másért nem, önmaguk sorsáért kénytelenek lesznek a helyes utat egyengetni. A nyilvánosság lesz mindig is a legnagyobb ütőkártya az erőszak ellen. Az a nyilvánosság, amelyet a múlt rezsimben oly nagyon elhallgattattak.

[1990]

Tóth László Mészáros Károlyhoz

Kedves Sógor!

Most azt mondhatod: végre! Mármost hogy végre válaszolok a leveledre. Van egy dobozom, melybe a megválaszolásra váró leveleket rakom; bizony a Tiéd már nagyon az alja felé volt. Ennek részben a változatlanul rohanós és kusza életem az oka, részben pedig az, hogy meg akartam várni, míg az írásodat illetően valami konkrétat tudok mondani. S eredetileg úgy gondoltam, hogy erre talán hamarabb sor kerül. Hát... nem került rá sor hamarabb. Ebben a kusza, napról napra változó, bizonytalan világban, melyben alaktalanul kavargok minden, már az is csoda, ha az ember valahogyan talpon tud maradni, s a közvetlenül körötte levő, számára fontos dolgokat valahogyan meg tudja tartani, s egyre inkább csak álom marad a részéről, hogy úgy menjenek a – legalább a tőle is függő – dolgok, ahogyan azt elképzei, ahogyan azoknak menniük kellene. De visszatérve az írásodhoz, legalább jó hírem van: a februári (2.) számunkban jön – főszerkesztőmnnek, Monostori Imrének is tetszett. Csak a V. I. kilétéről elmélgendő passzust húztam ki belőle az elején, mivel – jóllehet nem közismert, ám – egyáltalán nem ismeretlen figuráról van szó, s aki nagyon akar, utánanézhethet annak, hogy kicsoda is valójában (így te is megtehetted volna), illetve kicsoda is volt, mivel a közelmúltban halt meg: könyve megjelenését sem érhet-

te már meg. Persze előfordulhat, hogy a tördelésnél kiderül: egy számot csúszik, de ígérem, hogy többet nem. Én mindenesetre a 2-es számba adom le. A nálam levő változatok közül viszont nem tudom, melyik a korábbi és melyik a későbbi – a dolog kisilabizálására viszont már nem lesz időm –, így ha – amint leveledben írod – abban utólagos változtatásokat eszközöltél, lesz rá mód, hogy azokat majd a korrektúrában elvégezd, bejelöld, mert azt természetesen küldünk. Jó? Még hozzá várható, hogy hamarosan.

Most pedig lássunk néhány konkrétumot – immár csak táviratilag – a leveledből:

1. Jogvédőben egy másik személynek nem adnak felvilágosítást arra vonatkozóan, hogy valakinek mennyi honorárium van a számláján, így tehát én is hiába érdeklődnék a tiéd felől. Viszont ha van rajta, azt minden további nélkül felveheted; illetve eddig úgy volt, hogy csak ezer forintig, s nem tudom, változott-e már a LITÁ-nak ez a rendelkezése; ezer forint fölötti pénzfelvételhez a LITA külön engedélyre kellett;
2. Elvileg a Napjainknak utalnia kellett volna. Arra vonatkozóan viszont, hogy mi lett a Napjainknál levő kisregényed második részével, mert a lap valóban megszűnt, a következő választ kaptam kérdésemre Serfőző Simontól, aki most a Napjaink helyébe lépett Holnapot főszerkeszti: „Sajnos, Papp Lajos (a főszerkesztő – én) tört-zúzott, mikor kipaterolták a szerkesztőségéből. S elvitt minden anyagot, még a címlistát is.” Tehát: ez van. Ám ettől függetlenül azért írhatnál Serfőzőnek ebben az ügyben is, meg talán újból fölvehetnéd vele (velük) a munkakapcsolatot. Címük ugyanaz, mint a Napjainké volt, azaz: Holnap, 3530 Miskolc, Korvin O. u. 1.;
3. Ha gondolod, innen, tőlem is előfizethetsz megint lapokra (illetve előfizethetek neked, ha adsz rá manit), így talán olcsóbb, mintha otthonról tennéd meg ugyanezt, bár már így sem olcsó; azt hiszem, sürgősen változtatni kell az olvasási szokásainkon, s mivel most már – annyi lap lévén, mint a pelyva – úgysem követhetünk figyelemmel mindent, rákényszerülünk, hogy egyet, legföljebb kettőt nézzünk csak ki magunknak. A baj akkor adódik, ha az az egy is megszűnik, mint most legutóbb például a Magyar Napló...;
4. A *Leleplező regényekkel* kapcsolatban semmi biztatót nem tudok írni; a könyvkiadás és könyvterjesztés terén teljes itt az anarchia és a káosz (és a kétségbeesés, a letargia stb.), s ebben a helyzetben nem hinném, hogy van kiadó, mely az általad felvetett témára várna, illetve attól várná a gazdasági csődtől

való megmenekülés esélyét; a Regio Könyveknek pedig a profiljába sem vág bele, de azért a jövő héten majd megemlítem bent a szerkesztőségben, én ugyanis – több ok miatt – időközben kiváltam, pontosabban félreálltam, ezért ha tudnám, sem akarnám befolyásolni őket, de mondom: a javaslatodat természetesen beterjesztem;

5. A *Búcsú a szovjet irodalomtól* viszont engem mint Új Forrást elméletileg még érdekelné is, persze a 35 flekk az mindenképpen sok, ám ha a témából ki tudnál kerekíteni egy maximum 10–15 flekkes *gondolkodó* esszét, arról tárgyalhatnánk: feltéve, ha addigra lesz még Új Forrás, mert (természetesen?) ennek léte is bizonytalan, egyelőre csak két-három számra van pénzünk (tehát a nálam levő esszéd még éppen beleesik), aztán ki tudja, mi lesz;
6. Cikkeid eljutnak hozzám, s nagy örömmel olvasom őket, valóban megújult a publicisztikád, igazán jót tett neked (is?) a forradalom, jöhetett volna korábban is;
7. A Héttel kapcsolatos véleményedet, mármint hogy nagyon együttéléses lett, nem teljesen osztom, pontosabban, az adott körülmények között és a sok oldalról jövő szorítások ellenére Laczának, úgy vélem, sikerült viszonylag korrektnek, tisztességesnek maradnia, s a lapot is úgy-ahogy egyensúlyban tartania; isten adja, hogy legalább ilyen sikerrel járjon abban is, hogy a lapot megtudja tartani.

Más:

1. Jó, hogy külditek a Csallóközt; egyelőre ez jelenti az egyetlen kapcsolatot választott pátriámmal és városommal; küldjétek csak, kérlek benneteket, továbbra is; még hosszú ideig ez marad az a köldökzsinór, amely engem D[una]szerdahelyhez köt, ui. valószínűleg elmúlik még egy-két hosszú év, míg én újra beteszem (betehetem?) a lábam a városba, pedig már majd megesz a nyavalya, hogy újból ott köztetek lehessenek;
2. A Remény új számának (számainak?) elküldéséről valahogy megfeledeztek;
3. Írtad, hogy jössz/jöttök ősszel, de hiába vártalak benneteket, pedig most már nagyon ideje lenne, hogy amúgy alaposabban újból kibeszélgessük magunkat, s ha már egyszer Mohamed nem megy a hegyhez, hát akkor legalább te jöhetnél B[uda]pestre; Magdádat is örömmel várom/látom...;
4. Örülök annak is, hogy ti azért nem szakadtatok el tőlem s nem tagadtatok meg engem, s időnként – mit időnként? majdnem rendszeresen! – föl-fölbukkan a nevem a Csallóközben; jólesett, hogy megszemléztétek az Esterházy-mellék-

- letet, hogy írtál az antológiámról stb., stb.; talán nekem is viszonznom kellene valahogyan ezt a figyelmet, igen, tudom, s tervezem is, hogy időnként majd elküldök nektek ezt-azt, sőt, el is terveztem néhányszor, hogy mit, de aztán soha nem futotta rá az időmből, lesz azonban ez még másképp is, majd meglátod;
5. S hogy addig is adjak valamit, talán egy interjúban is el lehetne mondanom ezt-azt nektek, nem gondolod?, illetve nem lenne kedved hozzá(m)?;
 6. Most legújabban egy megrázó dokumentum-gyűjteményt jelentettem meg (Molnár Imrével közösen) az 1945–1949 közti időszak eddig teljesen ismeretlen levél-, napló- és börtönnapló-irodalmából, valamint költészetéből, továbbá nép- és alkalmi költészetéből, emlékverseiből stb. Szóval azon túl, hogy önismereti és öntudati szempontból is meglehet a maga jelentősége, talán a „hallgatás éveinek” legendáját (mítoszát?) is sikerül semmivé foszlatnia;
 7. Ebből a szempontból, pontosabban önismeretünk, hagyománytudatunk fehér foltjainak eltüntetése szempontjából lesz fontos az a tanulmánygyűjteményem is, melynek a Könyvhétre kellene megjelennie (bár még kb. a fele hiányzik), s amely számos eddig feltáratlan adatot, tényt, összefüggést közöl, és számos ismeretlen területet igyekszik fénybe vonni;
 8. Ugyancsak a Könyvhétre kellene megjelennie a versantológiám párdarabjának, egy ugyanolyan elgondolással készített novellaantológiának (ezen is most dolgozom vadul); Berecknek üzenem, hogy a címe *Tudósítás egy ország elvesztéséről* lesz, s fontolgatom, hogy az *Ella Marit* vagy *A kalauznőt* is fölveszem bele; ezt természetesen ne vedd készpénznek, mert még nem döntöttem, s végső soron nem is én döntök majd, hanem a terjedelem, ui. tapasztalataim szerint egy ilyen antológia készítése csupán tízsázaléknyi zsenialitást s újabb tízsázaléknyi anyagismeretet feltételez, a többi: matematika.

Ennyi. Azt hiszem. Jól szabadjára engedtem most (én is) a tollam, azazhogy az írógépem. Ja, még valamit. Ezzel a levéllel párhuzamosan postára adok egyet nektek, a Csallóközbe, a 7. pontban említett antológiából (*Mint fészekből kivart madár... a címe*). Kérlek, jelezd vissza, ha megkaptátok. S egyébként is: írf, minimum a múltkoréhoz hasonló terjedelemben. Magadról, D[una]szerdahelyről, másokról. Hodossy mért nem áll meg nálam, ha Pesten jár? S mi van Bereckkel? Nagyon megerőltető lenne számára, ha írna nekem? Vagy ha rászánná magát, s eljönne Pestre? Hát Vajkai? Sűrűn olvasom őt mindenfelé. Az antológia anyagának válogatása közben most végeztem vele. Hű, de jó prózát ír! Ezt

együttal üzenem is neki. Kár, hogy ennek odahaza is alig van irodalma, idehaza meg egyáltalán nincs. Kérlek, küldd meg a címét, írnom kellene neki.

Most már valóban csak a búcsú maradt hátra (legalábbis remélem, annyit írtam már). Szóval, Isten megáldjon. És – leveledet várva – békés, szép karácsonyt, vidám Szilvesztert, valamint az egyre rosszabbodó körülmények között is nyugodt, kiegyensúlyozott, munkás – és eredményes – új esztendőt kívánok Neked és Magdának is

és barátsággal üdvözöllek Benneteket:

B[uda]pesten, 1990.12.17-én

[Tóth László]

Elveszett nemzedékek százada

Mostanság egyre többen vetik a szememre: sokat turkálók a múltban. Miért turkálók én a múltban? Azért, mert nem vagyok jós, prognosztá, hogy a jövőről beszéljek. S minthogy a sci-fit sem kedvelem különösebben, maradok ott, ahol biztosabb talajon mozgok: a múltban. Az átéltnél, az örökölnél. Amiről tudok, s ami kézzelfogható.

Látnok is csak úgy lehet valaki, ha tisztában van a múlttal.

Bár egyre jobban megbizonyosodom afelől, hogy kapaszkodónak ez sem jó. Azelőtt is sokat foglalkoztam a múlttal. Akkor azt mondtam(tuk): Meg kell őrizni a múltat, a hagyományokat ápolni kell. Megtartani a folyamatot. Akkor ez valahogy tisztességes dolognak látszott. Valahogy küldetésnek.

Vajon most is azt mondjuk – fontos a múlt megőrzése? Vajon melyik múlté? Hát mennyi van?

Mit lehet megőrizni az én múltamból? A tiédből, az övéből? Az életemből? Egy szégyenteljes világból mit lehet megőrizni? Nem tudom. Azért vájkálók a múltban, turkálom vakondok módjára, hol itt, hol ott ütöm föl a fejem, hátha használható anyagra találok.

A nemzedékek szívesen nevezik magukat „elveszett nemzedéknek”. A huszadik században szinte minden nemzedék ezt tette és ezt érezte. A század elejétől kezdve mindmáig. A „nagy” nemzedékek is, a „kis” nemzedékek is. Az első

világháború utániak, a két háború közöttiek, a második világháború utániak. Mindannyian. E század csupa elveszett nemzedéket szült. Az elveszett nemzedékek százada!

Mi milyen nemzedék leszünk? Nekünk az életünket rabolták el! Egy életünk ment rá a hazug világra. Tudtuk, hogy hazudunk, mégis hazudtunk. Vagy inkább: eltűrtük, hogy hazugság árássa el a világunkat. S hogy elpusztuljunk. Hányan pusztultak el?

Sokszor fölteszem magamban a kérdést: hát ennyire nem volt értelme semminek? Hiszen éltünk, szerettünk, dolgoztunk. Az emberek mindig ezt teszik: élnek, szeretnek és dolgoznak. Mennyiben felelősek, hogy milyen világban tesszük? Ki a felelős az életükért? Mindenki maga, vagy inkább mások? Netán a politikusok? Ki volt felelős a fasizmusért? Mit őriznek a németek a fasizmusból? Mindazt a tizenkét évet megtagadták, leírták? Vagy születtek értékek, melyeket át lehetett menteni?

Mindent megtagadni, mindent kitörölni? Kitörölni az életet? Elvesztettem az ifjúságomat. Vesszem el az ötven évemet is? Azzal teljesen tisztában vagyok, hogy semmit sem nyertem a múltban. Bukások sorozata volt az életem. Vajon ki rehabilitálja?

Tán harcolni kellett volna jobban! Még jobban? Láthatóbban! A vérig! Ó, isten, mit nem adnék a vérpadért! Pedig nem voltam gyáva, csak vakon botorkálva mentem. Ahonnan én jöttem, ott nem osztottak észet. E világ pedig nem volt jó az észadáshoz! Ha tudtam volna, hogy van egy más világ! Hogy van kiút! Volt kiút! Ki mutatta meg? Zsákot húztak a fejünkre, abban botorkáltunk. Néha kilestünk molyrágta lyukain, mintha felderengett volna valami fény. De ez a fény nem beszélt! Nem várt be, folyton elillant meg kihunyott. Csak csalogatott, de meg nem állt. Azt a fényt de jó lett volna elérni. Megfürödni a fényben, tisztára mosni a testet, lelket; tisztára mosni az agyat. Az agyat, mely még most is zúg a ránehezedező múlttól.

Pedig ha nem mászunk ki belőle, nem tudunk továbbmenni.

Sokan nem másznak ki belőle. Jobb a sötétben. A sötét eltakarja, megvédi őket. A sötétség biztos oltalma a tolvajoknak, az ingyenélőknek, a zavarosban halászóknak, a gyilkosoknak. Biztos támasza a méregkeverőknek. Sokan a sötétben érzik jól magukat, nem vágynak a fényre. Védik a múltjukat. A zsákjukat. A molyrágta zsákjukat, mely az életük. Védik az életüket.

Akinek nincs múltja, annak jövője sincs, mondogatjuk. De hát a gyermek? Az ő múltja mi? Avagy ki? Az örökség? Vagy teljesen tiszta lappal indul?

Indulni tiszta lappal lehet-e? Induljunk gyermekek módjára? A negyvenes évek második felében elvesztettük értelmiségünk nagy részét. Velük elvesztettük a múltunkat? Ki őrzi a folyamatosságot? Akkor „tiszta lappal” kezdtünk, s lám, hová jutottunk. Megtagadtuk a múltat, a semmiből próbáltunk valamit csinálni, s lám, hová jutottunk...

Most mit tegyünk?

A mi múltunk gyalázatos múlt, melyet aligha tudunk, s nem is szabad vállalni. De vajon az ember – az egyes ember – múltja is gyalázatos? Mérgező világban élt, a méregkeverők nem hagytak egy talpalatnyi földet sem tisztán. A gyilkolás folyt éjjel-nappal. Kit nem öltek meg egyszerre, lassú méreggel kezdték ki. Fokozatosan adagolták a mérget. Embernek, földnek, és fűnek, fának. Kinek a testéből nem gőzöl a múlt mérges bűze?

A negyven év hosszú idő. S ahogy fogy az életünk, egyre hosszabbnak fog tűnni, s egyre jobban fogja emészteni a lelket. Mert magunkkal kell hordoznunk, ha akarjuk, ha nem. Mert életünk része.

Mióta eszemet tudom, mindig írni akartam. Aztán, hogy megtanultam írni: elérni is akartam valamit. Következtesen és keményen dolgoztam, de a munkával nem értem el semmit. Nem volt támogatóm. Nem volt emberem, és nem volt pénzem sem, hogy vegyek magamnak. És lelkem sem a kapcsolatteremtésre. Nem voltam csörtető. S lemaradtam a könyvekkel... Mióta írok, mindig – hiúságból is – az írók közé akartam kerülni. Nem vettem maguk közé: könyvhöz, sőt könyvekhez kötötték a tagságot. Zárt körben éltek. A könyv lett a mérce, nem az írás. És most, hogy e felfogás megszűnt, kitárult a kapu, rájöttem: nem mindenkivel akarok társ lenni ebben a „társaságban”. A kortársát nem választja meg az ember, de a társaságát igen. Nem felettébb szükséges, hogy az ember ismét „rossz” társaságba keveredjék...

Ezért kell a múltban turkálni. Hogy értékeket találjon. Hogy feltárja a rosszat. Akár vakondok módjára is. Feltúrni az ágyast: a bevetettet is. Az egész kertet. S irtani a férget. S mint ama férget kutató kis szörmepamacs, nem rossz szándékból teszi azt, amit tesz, hanem léteérdeke, úgy kell nekünk is keresnünk a jót – bennünk és körülöttünk. Enélkül nem tudunk előre lépni. Márpedig lépniünk kell. Ha akarjuk, ha nem.

[1991]

Bravó, ISZ!

– avagy néhány lótetem feltérképezése

A fenti cím akkor fogalmazódott meg bennem, amikor töviről hegyire elolvastam az Irodalmi Szemle júliusi számát. Néhány nap után is csak a cím volt meg, mert meglehetősen nehéznek látszott formába önteni: miért is tetszik nekem ez a szám. Most, hogy Tózsér Árpád megírta a maga véleményét (Új Szó, szeptember 26.) – mint mindig: elsőként mindannyiunk közül –, melyben vitába száll az ISZ néhány cikkének állításával, erősödött meg bennem, hogy valamiképp minősítenem kell lelkesedésemet.

Annyi biztos: vitára ingerlő szám a júliusi ISZ. S elsőként ez a jó benne. A folyóirat négy-öt írása meghökkentő újdonsággal lepett meg. S ebben nem az utolsó Gágyor József *Szerelmi kiskátéja*. Szavamra, sohasem hittem volna, hogy az a mondóka („Egy – megérett a meggy”), melyet gyermekeink oly szívesen kántálnak, ilyen pornóízű jeleneteket rejt magában. Az világos, hogy a nép a maga vaskos és nyers valóságát találó szimbólumokban fejezte ki. Akár bűját, akár örömet, vágyait. De egy ilyen ártatlannak látszó mondókában ennyi szex (egy egész életfolyamat), hát... meglepő. Még kisül, hogy a „Gólya, gólya, gilice...” kezdetű mondóka sem csupán törökellenes érzelmek kifejezése. Tény, hogy Gágyor József írásának elolvasása után gyanakodva tekinthetünk minden mondókára.

Kulcsár Ferenc mindennapi gondjainkat igyekszik feloldani *Imádságaiban*. Mai valóságunk olyannyira „nem mindennapi”, hogy felelni kell minden jelenségre. S Kulcsár felel. Keresi a legalkalmasabb szó-fegyvert, hogy feloldja az élet végtelen ellentmondásait, tisztítsa a jelenségeket, s ezzel a mi lelkünket is. *Imádságainak* nagy valóságértéke és lineáris vonala van. „Minden gondolat... imádság”; „gondolkodom, tehát leszek!”; „s minden, ami Élet, azt sugallja, hogy a Szépség és az Igazság: Egyszerűség”. S végül: „nincs vagy-vagy, és nincs sem-sem. Csak egy van: a van! Ábrahám van, Izsák van, Élet van.”

Külön fejezetet érdemel Hizsniai Zoltán esszéféléje. Már csak azért is, mert minden mondata kihívás. Direkt-szúrás. Amolyan „ha erre nem reagál senki, akkor nekem teljesen igazam van” (s teljesen igaza van neki), ám én hagyom magam kiprovokálni, ha már a „kötzködés kedvéért” vetette papírra gondolatait (melyek mindegyikét külön-külön ízlelgettem). Legyen bár [Hizsniai] érces (élces), kicsit nyers, mint a lóhús (lótetem), kicsit hetvenkedő, de őszinte, s ezáltal igaz.

Tulajdonképpen nincs is nagyon mibe belekötnöm (bár szeretnék), legfeljebb egy némely dologról más a véleményem, esetleg nem fogalmaznék annyira sarkítva, esetleg jószívűbb lennék. De hát én életem fél évszázadát a kommunizmusban éltem le, s ez alaposan megtanított az óvatosságra, a magyarázkodásra, a mellébeszélésre, s hogy most mégis venni tudom egy fiatalabb kortárs hanghullámaiból, annak köszönhetem, hogy „gyermek lettem újra, / lovagolok fűzfásipot fújva” (hol vannak azok a fűzfák?), s rájövök, hogy nincs is nagyon miben kötözködnöm Hizsnyival, mert:

– nekem se tetszik, hogy néhány magyar összehajol, és kígyót-békát kiált, s a tagság erről semmit sem tud;

– nekem se tetszik, hogy az írószövetségi gyűlésen a vitában elsőként Rácz Olivér kér szót, s kiigazít néhány embert, az a Rácz, aki – lásd hátrább az ISZ-ben! – még Fábryt is meghúzatta. Egyedül Hodossy mondta neki: „Hátrább az agarakkal, az Iródiát csak betiltotta (betiltatta) valaki.” Rácz: „Ő nem, mert ő csak elnök volt.” Tőzsér: „Akkor valakinek tisztába kellene tennie ezeket az éveket.” Vajon kinek? Netán Hizsnyinak, netán Csanda Gábornak? Nem annak-e, aki ott volt, köztük volt, harcolt, és nem feküdt le nekik?

A kívülállónak persze könnyebb. S még sokkal könnyebb annak, aki tizenöt évvel fiatalabb. Mert annak legalább módja van így „kicikizni” jelenségeket. Még Hizsnyai „Fábry-monológja” sem zavar engem, pedig hát én is – hogy úgy mondjam – Fábry által vagyok kitenyészítve, bár ha mostanság fölülvizsgálgatom is magamban Fábry-képemet, az már, világos, sohasem lesz olyan, mint Hizsnyaié, de egyáltalán nem csodálkozom az ő ilyen véleményén, mert amilyen Fábry-képet tált ez a negyven év az olvasó elé, abból csak kiábrándulni lehet. Művei megvagdálva, kihagyva, kinyírva, kiherélve, nem közölve, de személyiségéről és nagyságáról tömjénfüstöket eregettek (-nek) épp azok, akik heréltek.

Ide az ÖSSZESGYŰJTÖTT ÍRÁSAIT, majd én eldöntöm, hogy „tisztességes újságíró” volt-e csupán Fábry, vagy nagy író. Amíg azonban ilyen „összeFONÓDó” kép van róla, és ilyen tendenciózus vélekedések életművéről, addig én osztom Hizsnyai véleményét. Mert életem során annyi nagyszájú – és málészájú – méltatást olvastam róla, hogy még ilyen jóhiszemű, naiv embernek is, mint nekem, legalábbis gyanús volt; ugyanis nem viszonyult egyenes arányban az elém tárt anyaghoz. Nem is beszélve arról, hogy nem egy anyagát szamizdatban – magánterjesztésben – olvastam. Az elénk tárt anyag – lásd Csanda Gábornál és Turczel Lajosnál – ugyanezen számban! – hamisított volt. A pajzsra emelés azoknak jár, akik igazán nagyok. A többi hóbörgés. S ebben igaza van Hizsnyinak.

A Fábry-kultusz éppoly veszélyes, mint minden kultusz. Eltakarja az értékeket. Eltakarja az igazságot... Amíg engem becsapnak, tudatosan vagy netán gyáva-ságból elhallgatnak előlem valamit, addig ne várjanak tőlem dicséretet.

Eladdig kiabáltuk itt Fábry nagyságát, amíg néhány fiatalnak agyára ment. Ahelyett, hogy eléjük tártuk volna az anyagot teljes valóságában. Ma is afölött siránkozunk, kiadhatjuk-e Fábry naplóját, vagy se, sérti-e ez az írás a másik nemzet nem tudom micsodáját, vagy se. Mindig másokhoz igazodunk. Ilyetén-képpen ki tudja még, mi mindent hallgattunk el. Meglehet, ha valaki vette volna a fáradságot, hogy elmondja – már értem: az elhallgattatásokat – hogy mind-ezt valaki megnyirbálta, kihagyta, elfektette, lefektette, a „kisujja meg mind meg-ette”, akkor Fábry nagyságáról nem hangzottak volna el olyan üres szólamok, mint amilyenek elhangzottak, hanem ő beszélt volna azok helyett, akik helyet-te beszéltek.

Mondom, nem csodálkozom Hizsniai véleményén, mert bár én ennyi idő-sen, mint most ő, még egy fia betűt sem olvastam Fábrytól (a történelem „ob-jektív” okából), de tudnom kellett, hogy „ő volt Az Út, kiállt a kosúti sortűz el-len, antifasiszta és mekkora kommunista volt” (történelemlétkönyv, ötvenes évek). Pedig csak most kapiskáljuk – Turczel Lajos bácsinak köszönhetően –, hogy hát miképpen is gondolkodott (gondolkodhatott) Fábry a múltban, és a szoc[ia-lista] (fejlett) jelenben. Én azt mondom, ha leszedjük róla a „keresztvizet” (a gyöngébbek kedvéért: megszabadítjuk a kultusztól és a ráaggatott jelzőktől), még az ilyen „elvetemült” Hizsniai-félék is megkedvelhetik.

Miért is ne? Ha annyi baja van ezekkel a vízilótetemekkel, miért nem taka-rítja el? Egyszer csak el kell valakinek takarítania ezeket a bűzös, döglődő álla-tokat, és akkor talán tisztábbá lesz minden. (Én szegény Saint-Simon.)

Bizony hogy nem osztom Tózsérnek azt a véleményét (Új Szó, említett szá-ma), hogy „el kell utasítanunk azt a nyegle és lekezelő hangot” (kinek? ne-künk?), mert ha ezt is elutasítjuk, akkor megint mi marad? A régi? Hogy mit mon-dottak Fábryról a régiek, az irodalomtörténet (netán a történelem), de hogy mit mondanak róla a mostaniak, az – sajnos – vaskos valóság. El kell utasíta-nunk? Nem hiszem. Meg kell szívlelnünk. A strázsamestert is, az újságírócs-kát is. Mindaddig, amíg művei meg nem győzik az ekképp vélekedőket. Ha vannak nagy művei.

Márpedig vannak.

Csanda Gábor írásáról már tettem említést. Összefügg az előbbivel. Hadd fejt-sem ki kissé bővebben a véleményemet erről. Aki *A barbarizmus folytonossá-*

gát figyelmesen végigolvassa (a júliusi Szemle további igen élvezetes írása), az nem kételkedik többé abban, hogy „múltunkat végképp el kell törölni”, és új lapot nyitni, mert a Csanda Gábor által felmutatott manipuláció minden elképzelést felülmúl. S ami a legszomorúbb, ezt az oda-vissza írogatást, óvatoskodó, rossz ízű szövegeket komolyan is vették azok, akik írták. És még mennyi mindent összeírhattak ilyen módon! Ha a Madách Kiadó fölmutathatná azt a sok primitív könyvvéleményezést (tudtommal párttitkárok is közreműködtek bennük), melyek összegyűltek az évek folyamán, igazán meglepődnénk, hová süllyedtek el könyvek, mondatok, gondolatok. (Istenem, még senkinek sem jutott eszébe ezt kiadni? Ez lenne az igazi olvasmány! Krimi a javából. Még a kiadót is menthetné!) Mindezek olvastán nagyon meglepődnénk. Végre megtudhatnánk, miből állt össze a kommunista trágyadomb. Így viszont Csanda írása után csak elszomorodom. Ezt aztán igazán el kell utasítani minden ízében. (Nem igaz, Árpád?) „Lekáderezni” a német írókat, kiebrudalni Mécs Lászlót, Márait, Iródiát, mindent. Ez volt aztán az igazi fasiszta hetvenkedés, és nyegleség és hatalmaskodás. Amolyan macskaegérharc az értékekkel. Az írókkal. Élőkkel és holtakkal. Macskatemető. Lótetem. Lószar.

Hogy mindezek után a júliusi Irodalmi Szemlének van még egy eseménye, az a Szemle szerkesztőit minősíti: Győry Attila friss szellemű prózája. Amolyan kései Salinger-utód itt, ebben a vegetáló Közép-Európában. Ahol éppen hogy a sémák föladásával, [illetve] azok fölé kerüléssel lehet kigázolni ebből a mocsárból.

Bravó, ISZ!

[1991]

A kisebbségi sajtó gondjai

Háromnapos tudományos tanácskozáson vettem részt nemrég, mely a kisebbségi sajtó gondjait volt hivatott feltárni. A kaposvári székhelyű Berzsényi Társaság – mint főrendező – a tanácskozás helyszínéül a keszthelyi Festetics-kastélyt választotta. Az impozáns környezet ünnepélyessé tette az eszmeckerét, ez azonban nem akadályozta meg a felszólalókat abban, hogy nyíltan kifejtsék véleményüket a kisebbségi sajtóról. A jelenlévők – erdélyiek, délvidékiek, kárpátaljaiak, a hazai kisebbség sajtó, illetve a nyugati sajtó képviselői, és mi, a csehszlovákiai magyar sajtó munkásai – előbb részletes tájékoztatást adtak a he-

lyi sajtóviszonyokról, lapkiadási gondokról, egyéb problémákról. E keresztmetszet mindannyiunkat meggyőzött arról, hogy a kisebbségi sajtó válságban van: a kiadásokat anyagi és társadalmi nehézségek sújtják, akadályozzák. Természetesen mindenütt megvannak a specifikus gondok is.

A kárpátaljaiak például a legmélyebbről indultak, ahol közel hetven évig módszeresen akadályozták a magyar nyelv használatát, a magyar nyelvű sajtó lényegében az orosz lapok mutációja volt, s alig foglalkozott a nemzetiségi problémákkal. Nekik tehát minden kis engedmény, segítség látványos eredményeket hozhat. Meglepően lelkesek, a tenniakarás vágya fűti őket; törekvésüknek két új lap az eredménye (Kárpátalja, Hatágú síp), igaz, mindkettőt Magyarország nyomják, s úgy szállítják a kész lapokat haza.

Az erdélyiek népes táborral képviseltették magukat a tanácskozáson, s mindenki felszólalt közülük, különböző szemszögből világítva meg egyazon problémát: az anyagi nehézségekkel és társadalmi súlyokkal küzdő erdélyi magyar sajtó nehéz helyzetét. Egyensúlyt kellene teremteni egy olyan társadalomban, ahol az nincs jelen. Szabad a szólás, a szólás szabadságát azonban másfajta erők akadályozzák – politikai és nemzetiségi viszályok. Sok a megújult lap, amelyek más külalakban, más tartalommal jelennek meg, s vannak újonnan létrejötték is, amelyek vállvetve harcolnak az erdélyi érdekekért, az erdélyi – és egyáltalán – a romániai magyarság érdekeiért.

A jugoszláviai magyar sajtó helyzetét három beszámoló is taglalta: egy a vajdasági, egy a Mura-vidéki, egy pedig a szlovéniai magyar sajtó helyzetét foglalta össze. Ha összevetem az elhangzott beszámolókat, meg kell állapítanom, hogy az övék volt a legoptimálisabb. Nem beszéltek fenyegetettségéről, lapmegszűnésekről, anyagi gondokról: inkább a délvidéki magyarságot fenyegető asszimilációról. Fogy a magyarság a Vajdaságban, de a többi tagköztársaságban is. Viszont életerős lapjaik vannak: önerőből, de kormánytámogatásból is élnek. A tízezer fős szlovéniai magyarságnak például külön magyar lapja van, mely természetesen csakis támogatással jelenhet meg. A Mura-vidékiek is önálló lapokról adtak számot, melyek magyar nyelven terjesztik a kultúrát.

A mi helyzetünkről – mármint a csehszlovákiai magyar sajtóról – szólva: szegényebbek vagyunk ugyan másoknál, de nem vagyunk például olyan helyzetben, mint, teszem azt, a kárpátaljaiak, akik csak segítségért fohászkodhatnak fűhöz-fához, vagy az erdélyi késhegyre menő harcoktól is különbözünk; mi csak úgy mondtuk a magunkét, hogy lapjaink tengődnek, hogy sújtják őket a kisebbségi létből fakadó hátrányok, az anyagi gondok. Egy-két lapunk már megszűnt,

és a többiek sorsa is bizonytalan. A lakosság hovatovább létgondokkal – kenyér-gondokkal – küzd, s kevesebbet költ majd lapokra, amelyek pedig az ő pénzéből akarnak megélni. Paradox helyzet. Mi a teendő?

Minden kormánynak, ahol nemzetiségek élnek, tudatosítania kellene, hogy a kisebbségi lapok nem lehetnek önellátóak, minthogy a piacuk kisebb, mint a többségi sajtótermékeknek. Minden olyan lapot támogatni kell, melyre társadalmi, nemzetiségi igény mutatkozik.

A magyarországi nemzetiségi sajtó is kormánytámogatással jelenik meg. Az ottani szlovákságnak Ludové noviny címmel jelenik meg lapja. Beszámolójukban ők is a kormány nagyobb mérvű támogatását szorgalmazták.

A Bécsi Napló a Bécs környéki és a bécsi – jobbára – emigráns magyarok lapja kíván lenni, ők nem tévesztendőek össze – s erre külön felhívta figyelmünket a szószóló, a Bécsi Napló szerkesztője – a burgenlandi magyarokkal, akik külön lapokkal rendelkeznek, de őket is egyre jobban sújtja a beolvadás veszélye. A bécsi magyarok erős öntudattal mindenképpen meg akarják őrizni eredetüket, ehhez azonban lap kell, illetve lapok kellene, melyek az ő specifikus gondjaikkal foglalkoznak. Nagyobb súlya kellene, hogy legyen a Magyarok Világszövetségének is, mely éppen a magyar sajtó- és kulturális élet támogatására jött létre még a két világháború között, s működik mindmáig, csak éppen ez vajmi kevésbé látszik – így a Bécsi Napló szerkesztője.

A nemzetiségi sajtóról egyöntetűen megállapítottuk, hogy ugyanabban a kátyúban van mind. Mindenütt tanúi vagyunk a nemzetiségi viszálykodásoknak, a nemzetiségi sajtó igyekszik szószólója lenni az általa képviselt magyarságnak, miközben azoktól a kormányoktól vár támogatást, amelyekkel vitában áll. A szóban forgó kormányoknak persze mindenkinek az érdekét egyaránt képviselniük kellene, akik országuk határain belül élnek, s anyagi eszközeiket nem a sajtó elhallgattatására, hanem fellendítésére kellene fordítaniuk. A viszálykodások persze léteznek e törekvéseken kívül is: azokat az együttélés lehetőségei avagy lehetetlenségei hozzák magukkal. A nacionalizmus nem nyugszik Erdélyben, de nálunk is fel-fellobban időnként a magyarelles hangulat. A lapoknak – pró és kontra – ebben a kérdésben jelentős szerepük van. A magyar nyelvű lapok inkább csak védekeznek – így a megállapítás. Kivédik – ha tudják – a támadásokat, fel-felszólalnak egy-egy műhiba, szándékos elferdítés ellen.

Abban mindenkinek megegyezett a véleménye, hogy a sajtó megtartó erő, ezért foggal-körömmel harcolni kell a létéért. A múltban is az volt, annak elle-

nére is, hogy a szocialista társadalmakban ezt a funkcióját csak minimálisan töltötte be, teszem azt, például Kárpátalján, de másutt is: az igaz szó helyett ferdítéseket, hazugságokat, féligazságokat közölt. De hát ugyanez vonatkozott a nem nemzetiségi lapokra is: egy kaptafára készült valamennyi. Mind ugyanannak az ideológiának az uszályába kerültek. Most azért nehéz a különféle sajtótermékeket népszerűsíteni, mert mindnek más-más koncepciónak kellene megfelelnie, de ez nem olyan egyszerű. A másság, a többszólamúság, az egyediség – nem jön magától, s nem jön egyszerre, harcolni kell, illetve meg kell küzdeni érte, s ami még fontosabb: minden törekvésnek el kell fogadtatnia magát. A múltban egyre-másra jelentek meg az arc nélküli, az unalmas és olvashatatlan lapok. A mai demokratikus rendszerekre a rétegződés a jellemző, a kormánypárti, ellenzéki avagy vállalkozói érdekeket szem előtt tartó lapok mind-mind keresik a maguk helyét, olvasókat toboroznak maguknak. De van-e elegendő olvasó ezekhez a lapokhoz?

Magyarországon lapok szűnnek meg, s újabb lapok jönnek létre különböző támogatásokkal. Nálunk, a csehszlovákiai magyarság körében egyelőre nincsenek magántámogatók, a különböző alapítványok is nehezen teremtik meg anyagi eszközeiket, vállalkozói támogatókról pedig egyáltalán nem beszélhetünk. Hiszen az ő létük sem biztosított egyelőre. Átmeneti helyzetben vagyunk, melyben sok minden lehetséges, de éppúgy sok minden a visszájára is fordulhat.

A tanácskozás szünetében hosszasan beszélgettem egy vidéki lap, a Vas Népe szerkesztőjével. A Szombathelyen megjelenő lap nyereséges. Ahhoz azonban, hogy ilyen szintre juthasson: tőke kellett. S ugyanúgy, mint a Győr-Sopron megyei Kisalföld, ez is nyugati tőke segítségével lendült fel, s ma is annak a kezén van a lap – a hasznot persze a nyugati tőkés viszi el.

Mihozzánk nem áramlik be úgy a nyugati tőke, mint Magyarországra. Talán még évek kellene ehhez. S más nemzetiségi területek is így vannak ezzel. Nekünk maradnak az olvasók mint támogatók, és a kormány, mely bár az idén még adott némi anyagi támogatást, de nem biztos, hogy jövőre is ad. Az pedig nyilvánvaló, hogy hosszú távon nem ez a megoldás. Nekünk, akik egyelőre csak tanuljuk a demokráciát, fogalmunk sincs, Nyugaton miképp működnek a lapok, s milyen segítséggel jelennek meg. De ha tudnánk, sem lennénk sokkal okosabbak, mert azok a lehetőségek és a támogatók nálunk egyelőre nem léteznek, így marad a bizonytalanság és a kétségbeesett kapaszkodás.

„A vidéki lapok jobb helyzetben vannak, mint a központiak – mondta egy vidéki lapszerkesztő barátom –, mert helyi jellegű kérdésekkel foglalkoznak, s

azokra mindig könnyebb vevőt találni. S mivel a Csallóköz is egy etnikai terület lapja: ennek a területnek el kellene tudnia tartani a lapot. Meg kell hát találni az utat az emberekhez.”

Az illető tapasztalatból beszélt. Csak éppen azzal nem számolt, hogy mifelénk könnyebb az emberek szívéhez eljutni, mint a házukhoz, értem ezen, hogy a lapterjesztés nálunk rettentően silány, s bár itt nincsenek nagy távolságok, de még ezt a szűk területet sem sikerült befognunk. Pedig erre lesz szükség, hiszen ezen múlik a létünk.

A tanácskozáson könnyen megegyeztünk közös gondjainkban, de a kiutat nem találtuk. Marad tehát a küszködés. Elhangzott egy javaslat egy olyan lap létrehozására, mely felölelné valamennyi nemzetiség érdekeit, mindenütt terjesztenék, tehát a közös gondokkal foglalkozna, információkat közvetítene az egyes nemzetiségi területek között. Hiszen például a csehszlovákiai magyar még véletlenül sem juthat – lapterjesztés útján – vajdasági, erdélyi stb. lapokhoz. S fordítva. Elhangzott az is, hogy a Magyar Rádió heti egy órában *Közös kenyéren* címmel sugározná a határon túli magyaroknak szóló műsort (a rádió főigazgatósága még nem fogadta el a javaslatot). A Magyar Televíziónak pedig át kellene térnie a műholdas adásokra, hogy a legtávolabbi területeken is fogható legyen a műsora. Ez szinte létfontosságú – hangsúlyozták többen is.

De minden egyéb létfontosságú, ami a nemzetiségek megmaradása érdekében történik. Ez is a tanácskozás tanulságai közé tartozott.

[1992]

„Bicskával szúrom le...”

József Attiláról – halálának 55. évfordulóján

Invokáció

Mindig szerettem volna József Attiláról írni. Híres, nagy tanulmányokról álmodtam, megírni mindent, amit vele kapcsolatban érzek, összekötödni vele, kiírni magamból minden szenvedést. Úgy éreztem, egy a sorsunk. Ifjú voltam, amikor találkoztam a verseivel; megkapott roppant fájdalma, szeretetre éhes indulata, szomorúsága.

Nem mertem hozzáfogni sose, nem tudtam írni róla. Félttem. Félttem, hogy megéget. Minden verse, mint a tűz. Aztán csak múlt az idő, egyre mélyebbre ástam bele magam a költészetébe, verseit kívülről fűjtam, s mindenhol őt idéztem.

Később engedett szorításából. Fájdalommal néztem és nézek rá, mint elmúló ifjúságomra.

Versei ma is éltetnek. Az elmúlt évtizedekben csak két róla szóló jegyzetre futotta erőmből (merszemből?), azok sem jelentősek. De soha nem tettem le arról, hogy egyszer mégiscsak valami fontosat írjak róla.

Minden évben s minden évfordulóján felkapom a fejem: Még csak ennyi éves lenne? Hatvan? Hatvanöt? Hetven? Nyolcvan. Még élhetne, élhetett volna! Kortársam is lehetett volna, hiszen csak harminchat évvel vagyok fiatalabb nála. S már ötvenöt éve halott. Ha élt volna is a hatvanas (hetvenes, nyolcvanas) években, egészen biztosan nem találkoztunk volna, mert hisz azokkal a nagyságokkal sem találkoztam, akik éltek, és meghaltak anélkül, hogy egyszer is kezlet foghattam volna velük. Hiszen élt Illyés Gyula is, aki úgy halt meg, hogy nem is láttam, és Déry Tibor meg Weöres Sándor. Őket se láthattam életemben. Mégis ismerem mindegyiküket, velem vannak mindenütt. Támaszaim, szükségem van a szavukra („haragukra”), éltető erejükre.

Így lettem volna József Attilával is. Éltünk volna két különböző városban, két különböző országban. Más-más országban. Egészen biztosan ő is felfigyelt volna ránk, mint ahogy Illyés Gyula és Csoóri Sándor. Érdekes módon Csoórral találkoztam, beszélgettünk is – kocsmaasztalnál, komoly dolgokról. Akkor fiatalabbak voltunk, bár ő már akkor is Csoóri Sándor volt; igaz, én is én voltam, de mégiscsak senki se voltam.

Valahogy így képzeltem el a József Attilával való találkozást is. Eljönne ide, s itt, a kocsmában beszélgetnénk mindenféle „emberi lomról”, két fájdalmas, szenvedő ember. Vitatkoznánk is biztosan, bár nekem aligha volnának érveim, ő pedig – tudván – félelmetes vitázó volt. Nekem vita közben soha nem jutnak eszembe okos gondolatok, csak utána, amikor már nincs kivel vitázni. Akkor minden eszembe jut, amit mondanom kellett volna. Aztán csak fáj, hogy megint nem mondtam semmit, megint nem mondtam el, amit akartam, csak tátottam a számat áhítattal, néha vakkantottam egyet-egyed. Pedig ha elmondtam volna mindazt, ami később eszembe jutott, biztosan jobban szerettek volna az emberek. Ha elmondhattam volna József Attilának...

Most össze kellene szednem magam, hogy fölérjek hozzá. Talán most lehet, most már lehet. Egyedül maradtam, bebújva a szobába, egy másik szobába, mint

harminc évvel ezelőtt, de ugyanolyan szomorúan és reményvesztetten, be, a könyveim közé, melyek éltetnek. Nem kell bizonyítanom senkinek, nem kell rögtönöznöm. Az évtizedek alatt összegyűlt gondolatmorzsáimat kell papírra vetnem.

Szálljunk alá a rejtelmekbe.

„Tedd könnyűvé énnekem ezt a nehéz hűséget.”

József Attiláról csaknem mindent elmondtak már

Az alcímben jelzett „csaknem”-be kapaszkodhatom, vagyis hogy mégsem mindent. Évtizedeken át tanulmányoztam a költőről írt értekezéseket, esszéket, tanulmányokat. Azzal, amire én figyeltem föl, senki nem foglalkozott. Természetesen minden íráshoz nem jutottam hozzá, meg lehet, tévedésben vagyok. Ám mégis: amit jelen dolgozatomban „végigokoskodom”, talán jelenthet valamit azok számára, akik József Attilára figyelnek.

– József Attila után már nem volt érdemes verset írni – mondta nemrégiben valaki, aki társam a fájdalomban. – Elmondott mindent az életről és halálról, szerelemről és fájdalomról.

Igaz. S mégis írtak és írnak szakadatlanul. A világ sokrétű, a fájdalom és a boldogság érzete pedig oly gazdag, hogy tárháza kimeríthetetlen. Kizárja az ismétlés lehetőségét. Minden fájdalmat egyénileg, önmaga sajátos színeiben, hangjában és mélységében él át az ember. S ha kifejezőeszköze a szó, akkor megtalálja a módját, miként közölje a világgal ezeket az élményeket.

József Attilának mindenre van szava, minden életjelenségre van gondolata, intése, figyelmeztetése. Ez átélt valóság, s nem aforisztikus jelenség. „Csak ami nincs, annak van bokra, csak ami lesz, az a virág, ami van, széthull darabokra.” A VAN-nal nem tud mit kezdeni az ember: ami van, kicsúszik a kezéből. Nem elég erős az ember, hogy megtarthassa a mát. Az élet megy tovább, s egy pillanat töredéke alatt: múlttá válik. A MA: súlyos és nehéz. Tiporják, leejtik, összetörik. A MÁ-t: csak élni lehet és túlélni.

József Attila hosszú és nehéz utat járt be, amíg rájött a MA széthullására, élettelenségére. A mában mindenki magára marad. A MA: félelmetes és megalázó, fájdalmaiban megtöretett, s nincs segítség, felmentés sehonnan nem érkezik. Csak az idő múlása, csak a bizalom, az egyetlen: ami lesz. Az a virág! Teremteni csak a NINCS-ből lehet, ami benned van ugyan, de még nem született meg. Teremteni csak a NINCS-ből lehet: csak magadból; „apád, anyád magad légy!”

Csakis az szökheth „bokorba”, amit magad létrehozol. Az alkotás mindig a semmiből indul, a homályból a fény felé: fikció, a fantázia eredménye.

A mában minden pillanatban elpusztul benned valami. „Csak ami lesz, az a virág”, mert a megszületendő ember, világ, vers – még tiszta és fénylik, csak a mában hervad el. A ma ugyanis megtartotta emberi fájdalmait: az elmúlás fájdalmát, a szerelem fájdalmát. A világ egyre nagyobb, s az ember egyre kevesebb.

„Az meglett ember, akinek
szívében nincs se anyja, apja.”

S „nem istene és nem papja se magának, sem senkinek”. Csak az lehet „meglett ember”, akiben mindig szabadság van. Nem a társadalom szabadsága, hanem önmagáé: akiben megmarad a választás lehetősége; aki csakis önmagát követi: eszméit, vágyait.

Az ember kalitkában él, elzárja magát, fél a végtelentől, a végtelen szabadságtól, kötik ezer karóval, bujdosik a világ és önmaga előtt: várja a véget. Pedig csakis: „hol szabadság a rend, mindig érzem a végtelent.” A végtelen felé csak az indulhat el, aki előtt „leomlanak a bányát vázázó oszlopok”, aki túllép önmagán: nem villogtat, és nem villogtatnak fölötte kardot, aki nem ítél, hogy ne ítéltethessen, hanem csupán „meglett ember”; felnőtt – ha úgy tetszik. Ember: szabad a választásra, a küzdelemre, szabad az életre, a szerelemre és halálra.

Az ember a MÁ-ban folytonos megaláztatásban él, önmaga levében fürdik, s ha lép, tócsába lép, nem tengerbe. Nem szabadulhat anyától, apától, benne marad küszködésük, neveltetésük, intelmeik, erkölcsük. Nem lehetsz meglett ember, ha beépítettél magadba egy életet, amelyet élned muszáj.

Nincs szabadulás? Csak mások halála által?

Megölhetsz-e másokat? Mi jogon?

Csakis önmagad ölheted meg, ha meglett ember akarsz lenni. Mint József Attila, aki nem tudott szabadulni sem apától, sem anyától, sem senkitől, így csakis önmagát tehette tönkre, önmagát vihette a sínekre.

Évtizedeken át olvastam a József Attiláról írottakat. Számba vették életének minden mozzanatát, verseinek metaforáit, szimbólumait, egyéni szófüzéseit, hangösszetevőit, nyelvi fordulatait; elemezték proletár módon, elemezték emberileg és politikailag. Félre is értelmezték sokan. József Attiláról mindent el lehet mondani, mindent rá lehet fogni, mint minden korszakos költőre. Ám ez a minden sem jelent sokat, talán semmit: mert mindaz, amit róla mondunk, csak önmagában érvényes, és önmagunkra vonatkozóan van hitele. A vers ugyanis mindenkire egyénileg hat. Csak az a fontos, ami az adott

pillanatban találó. Ezért nem lehet tetten érni; csakis átélni, csakis tudni és gyönyörködni benne.

És persze csodálni.

Petőfiről vitatkozván mondta annak idején egyik pesti jó barátom, hogy a legnagyobb költő is lehet gyenge, esetlen ember. Akár Petőfi is feladhatta volna elveit, ha valóban elhurcolták volna. Vagy Szibériában fogamzott volna meg benne – saját költői halála. Hogy élhetett még néhány évet? Nem jelent semmit: költőileg halott volt.

Nem hittem, és nem hiszek ebben a tézisben. A költő is ember, s ezért esendő, gyenge „gyámoltalan... mint a szükségét végző vadállat”. Pénzből él, megalázódik és megalázzák; sír, jajgat, könyörög; eszik. Az esetlen ember, aki ráadásul költő: kétszeresen az. Nem adja fel elveit. Legföljebb elpusztul általuk. Annyira nem tud csak ember lenni, hogy ne maradna költő.

József Attila bicskái

„Ki védené, azt bicskával szurom le, a történelem ha parancsot ad.”

Nem tudom, volt-e József Attilának bicskája. Erről nem olvastam semmit, nem említik a kortársak. Lelencgyerek korában biztosan volt. Malacokat őrzött, és faricskált vele. Nekem is volt bicskám. Nem véletlen a „békanyúzó” gyermek-bicska. *Németh Andor*hoz című versében írja József Attila: „...gyöngyház aszalyos gyerekkésére gondol vissza már.” Biztosan saját gyöngyház nyelű késére. Mert élete kések között zajlott. A kések soha nem hagyták cserben, amikor kellett, elővette őket, amikor a toll már kevés volt, a kés következett:

„A kés ott volt az asztalon
– éppen ceruzám hegyeztem –
ha ezt az embert leszúrom,
tudom, mindennel kiegyeztem.”

A kés: menedék, társ. Fegyver a világ ellen. Támasza, ereje. A *Nincsen apám*-ban még ugyan nincs kés, se fegyver, de már van: „ha kell, embert is ölök.” A „mindentől fölmentem magam”, a „rajtam már csak a fegyver foghat” súlyos „számvetések” egyenesen elvezetik őt a: „Mikor születtem, a kezemben kés volt” félelmetes és egyben leggyönyörűbb képhez, melyet ugyan egy évvel halála előtt fogalmazott meg, s még kapaszkodik a „tollhoz”, mert „embernek születtem én”. Embernek és alkotónak. A kés azonban vele van. Tehát születése pillanatától ott a kés: vagyis a halálos fegyver, mellyel ölni lehet és megöletni:

„Elmondom: Öltem. Nem tudom
kit, talán az apám –
elnéztem, amint vére folyt
egy alvadt éjszakán.

Késsel szúrtam. Nem szinezem,
hisz emberek vagyunk,
s mint megdöföttek, hirtelen
majd mi is lerogyunk.”

(Gyönyörűt láttam)⁴⁵

[1992]

A szöcske filozófiája

Még nincs itt a szöcskéké ideje. A fű alig sarjad, s a reggeli fagyok a korán virágba boruló barackfák termését tizedelik. A legutóbbi – április 1-jei – író-társasági közgyűlésen mégis eszembe jutottak ezek a színes, röpdöső rovarok. Ismerem őket, és ismerem életfilozófiájukat: napsütéses időben kedvetelésből röpdösnek egyik helyről a másikra, szinte átérzed vidámságukat, de ijedten kapnak szárnyra, ha megzavarják őket. Akkor a leghosszabb ívet mutatják – de minthogy csak rovarok, nem sasok, az a távolság is mindössze egy méter.

Valami hasonló felriasztó és egy métert röppenő szárnyalást láttam Párizst is megjárt pályatársunktól az említett közgyűlésen. Nem vagyok ellene semmiféle felröppenésnek, különösen író-társasági közgyűlésen nem, hiszen amúgy is véget ért a bólogató és vállveregető időszak. Mondjuk csak azt, ami a szívünket nyomja. Nem jó nehezékkal élni, nehezéket cipelni a szívünkön (sokan inkább ezt tesszük).

Amivel nekem bajom volt (és van): pályatársunk reflexei. Sehogy sem tudtam megérteni és követni azokat. Ma sem tudom! S nem tudom megemésztetni sem. Ezért ez az eszmefuttatás. Ugyebár, a szöcske, felriasztván, menti az irháját... Párizst is megjárt pályatársunkat a szóban forgó közgyűlésen tudtommal senki sem riasztotta meg, mégis szöcskeszárnyalásba kezdett. Ezzel kapcsolatosak alábbi kérdéseim:

1. Miért akkor ugrott a legnagyobbat, amikor meghallotta legifjabb és egyik legszellemesebb pályatársunk nevét? Aki legföljebb annyi vizet zavarhatott az elmúlt húsz év szocialista irodalmában, hogy megszületett, felnőtt, kijárta iskoláit, megírt néhány kitűnő esszét és tanulmányt s néhány vitatható könyvkritikát. (Vajon ki szállt vitába vele?) Mindezeket a bűneit csupán az utóbbi két-három évben követte el. Tehát semmiképpen sem kérhető rajta számon irodalmunk elrontott negyven éve.

2. Miért nem akkor játszotta el Párizst is megjárt író társunk a szöcske-jelenetet, amikor, teszem azt, meghallotta – hogy valamiféle sorrendet tartsak – Egri Viktor, Bábi Tibor, Rácz Olivér, Csanda Sándor, Petrik József nevét (a sor vég nélkül folytatható), beleértve a magunkét is, akik ilyen vagy olyan formában mind megtisztultuk az elmúlt negyven évet. A számadások idején ne a csecsemőket vegyük elő, mint ama Heródes Jézus Krisztus idején, hanem a jelenségeket tárjuk fel. Ha pedig erre képtelenek vagyunk, legalább segítsünk a feltáróknak.

Vagy hallgassunk. Harmadik út nincs. Legföljebb kabarét rendezhetünk április 1-jén. Én ennek sem vagyok elrontója. De akkor ne mondjuk, hogy „okos gyülekezetünkben” komoly dolgokról vitatkozunk. A múlttól és a jövőről. Egyik kérdésben sem sikerült ugyanis dűlőre jutnunk, mert sorozatos félreértések és félrehallások akadályoztak meg benne. Bár ebben a pillanatban magam sem tudom, hogy létezik-e egyáltalán objektív mérce a múlt megítélésére. Nyilván csakis a művek lehetnek mérvadók (melyek írójukra is fényt vetnek), bár ezeket a műveket csakis szubjektív szempontok alapján lehet mérlegelni... Például a hatvanas években nekem jobban tetszett Tőzsér Árpád *Fémekek ideje* című verse avagy Duba néhány remekbe szabott humoreszkje, mint Fábrytól az *Európa elrablása*. Erről persze nemcsak Fábry tehet. A megítélés azonban ilyen is lehet. Minden írónak joga van gyengébb, esetleg nehezebben olvasható műveket írni, viszont Fábry *Antisemitizmus*ához fogható kiáltványt azóta sem írtak mifelénk, legföljebb ha „összehergeljük” Hizsnyai „tetemeit”.⁴⁶ Fábry dolgozata idestova harmincéves, s ez nem véletlen. S talán nem véletlen az sem, hogy egy új világ kezdetén éppily felhergelés – ne mondja senki, hogy Fábryt nem hergelték fel – zavarta meg az állóvizet. De azért Hizsnyait még nem fogjuk *mítoszolni*, és szobrot sem emel neki senki, mert a szobrokat ledöntik, ugye? Az sem véletlen, hogy a legnagyobbnak kikiáltott írónk szobra került „terítékre”. Hisz akinek nincs szobra, ott nincs is mit ledönteni, nem?

Mondhatnánk: fejétől búzlik az irodalom, ha egyáltalán léteznek írófejedelmek (szerintem nem léteznek, csak kinevezik őket, vagy – jobb híján – ki-ki ön-

magát nevezi ki annak). Csak példának okáért mondom, hogy a múltban mindig nagyon vágytam egy ilyen „írófejedelem” műveire (Herczeg Ferencéire), s most, hogy hozzájuk jutottam, hát... nem nekem köszöntek. Nagy Lajos jobban tetszik.

Ennyit a fejedelmekről.

Nincs tehát „szobor-lengető” irodalom, csak irodalmi művek vannak (vagy nincsenek). S ezek az irodalmi művek nem vesznek el, hiába is hangoztatja néhány idősebb pályatársunk, hogy „kiebrudalunk” műveket az irodalomból... Nem, csupán elfelejtődnek, elszállnak, mint a pernye. S vannak, amelyek nem fog még a tűz sem. Tudjuk, mely művek ezek. Élnek és éltetnek. Ezek lesznek.

A szöcskék természetes ösztöneiknek engedelmeskednek. Az emberek gondolkodnak.

Az írók vajon mit csinálnak?

[1992]

A forradalmár magányossága

Átmenetiségem messze a történelembe nyúlik vissza. Gyermekkoromban igazán nem jelentett súlyos megrázkódtatást, hogy szlovák alapiskolában kezdtem a betűvetést, majd egy év múlva megismételtem ugyanazt magyarul. Az sem jelentett semmit, hogy nyolcéves alapiskolába kezdtem járni, s kilencedik évfolyamban fejeztem be.

Az iskola átmenetiségének szigorú talaján maradvá sorolhatom fel az alábbiakat:

A tizenegy éves középiskola padsorait rövid időn belül tizenkét évesre cseréltem fel, melyben minden más módosult, csak én nem. A pedagógiai tanárképzőbe még Pozsonyban felvételiztem, de Nyitrán tanultam, ahol átmeneti volt minden: a város, az iskola, a tanárok, a tananyag, de legfőképp átmenetiek voltunk mi, diákok. S azok is maradtunk. „Lámpásnak” szánva bennünket, kezdtek belénk verni a pedagógia tudományát: kántortanítói leckéket vettünk, zongoraszólamokra „idomították” fülünket, és hegedűt nyomtak az állunk alá. Bach *Parasztkantátája* még ott zsongott lelkünkben, amikor a marxi-lenini idealizmusra hívták fel figyelmünket.

Mindent azért mégse vett be a gyomrom. Önmagamat tettem átmenetivé, amikor földönfutóvá lettem. Hogy mégse veszttem oda, annak csak egy oka volt: fiatal voltam, szerelemre éhes. Élni akartam, ha nem is tudtam.

Ma sem tudok. Nézzetek rám. Itt állok üres zsebbel és vérző sebekkel.

Gyermekkoromban nem volt nagyobb jelentősége, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba mentük át. Nem fogtam fel sem a kitelepítéseket, sem a rek-virálást. A kollektív bűnösséget reám nem szabhatták (máig sem érzem), mert gyermek voltam, sem szüleimre: apám katona volt, anyám meg érettünk dolgozott, hogy életben maradjunk. Hogy ezt miképp érte el, máig is rejtély előtttem. Az ő titka. Nyilván nem az átmenetiséggel törődött...

Soha annyi földet és meszet nem ettem, mint azokban az időkben! Később csak elképedtem barátaim kiszólásain: „Nem ettem meszet!”

Hát én ettem. S talán máig is az a mész éltet és tart életben, és íratja velem ezeket a feljelgzéseket.

Nem hittem a Kánaánban sem. Csak azt láttam, hogy a félénk kisember egyre kisebb lesz, a törtető ember pedig egyre magasabbra hág. Tudtam, nem tartóható fenn sokáig a hazug rendszer.

A forradalmi átalakulás mégis váratlanul és felkészületlenül ért. Hihetetlennek és megrázónak tűnt. Átjárta egész lényemet, borzongással töltött el. Nem szégyellem bevallani: forradalmárnak éreztem magam! Hittem abban, hogy valami nagy dolognak vagyok tanúja, része.

Az átmenetiség életem értelme lett. Soha ilyen átmenetiséget! Életem fél évszázadának legnagyobb eseménye. Tudom, számomra már nem lesz több forradalom.

Ezt az egyet azonban nem adom!

Biztos vagyok abban, hogy egy forradalom addig tart, amíg az ember él. Petőfi meghalt, Jókai kiegyezett, de Táncsics forradalmár maradt. Hát akkor,

Hallja, kend, Táncsics!

„Kendet ostromozták,
Kutya se becsülte.
Mert kend senki se volt,
Mindenkiért hevült,
Paraszt-anyá szülte.”

(Ady Endre)

Az én negyvennyolcam nyolcvankilenc novemberében volt, melyből nem engedek. Aki most újbóli átmenetiséget akar, netán visszakívánczik a falvédőre, annak számolnia kell az elkötelezett indulatokkal. Azzal az óhajjal, hogy ebből a sok-sok átmenetivé degradált, sárból gyúrt emberből végre hús-vér ember legyen, és életét ne adja semmiért. Eszményeit ne adja el.

Sem új hitegetésért, sem új átmenetiségért.

Maradjon, amivé végre lenni tudott. A maszlag az ő számára ne legyen ingyencfalat többé. Ne higgyen az ígéreteknék.

Ott áll valaki egy szál magában a kihalt téren, és rázza a kulcsot.

A kulcsosomó lassan ronggyá foszlik. A rongyrazó azonban nem veszi észre, hogy rongy lehet belőle megint. Még évekig ezzel a kulccsal kívánja kinyitni életének megviselt, rozsdás kapuját.

A kapu nyikorgására talán többen felfigyelnek majd.

[1992]

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz

D[una]sz[erdahely], 1992. 10. 12.

Kedves Sógor,

jó, hogy olyan messzi van, egészen Budapesten, így szemlesütés nélkül írhatom meg ezt a levelet. Tudom, inkább egy jó cikket kellene küldenem magának, amit megígértem, cikkírás helyett azonban egy levelet kap tőlem: egy vergődő, sebzett ember levelét, amire – gondolom – magának a legkevésbé van szüksége. Igyekeznek is elkerülni mélységes fájdalomam tollbaöntését, de mivel közös ismerősünkről van szó, aki egy időben mindkettőnkhez közel állt, merészkedem elmondani, amit immáron senkinek sem mondhatok el: bezárultam egy körbe, egy helyben forgok, s az a kerék nem áll meg, és én már iszonyatosan szédülök.

Elkövettem életem legnagyobb hibáját – megismertem a csodát, egy álmot láttam, és nem vittem végig, amit elkezdtem. A körülmények oly súlyosan alakultak, hogy a döntő pillanatban meghátráltam, gyengének bizonyultam. Igaz, akkor már összecsaptak fölöttem a hullámok, és én nem tudtam úszni, nem láttam a partot. Pedig ha csak egy pillanatra felvillant volna az a part!

Úgy szerettem – és szeretem – Zs.-t, ahogy senkit ebben az életben, és ő úgy szeretett engem, ahogy soha férfit nem szerettek! Ezt a szerelmet nem szabad lett volna „eljátszani”!

De hogy lehet halottakra építeni egy új életet?

Most gyűlöl, szívéből kivet, s tán még a látásom is zavarja.

Ezért most bújva, bujdosva megyek végig a városon, pedig minden porcikám látni kívánja! Iszonyú ellentmondásban élek. Vergődöm, mint az a tyúk, melynek félig elvágták a nyakát, s a földre dobták. Elvérzem-e? Megélek-e? Még nem dőlt el.

Jó volna beszélni vele, ő túljutott-e a dolgokon. Eldőlt-e benne a kérdés?

A látszat azt mutatja: talán igen! Nem enged még a közelébe sem.

Ha szólni merek vagy látni próbálom, azonnal felhívja a feleségemet, s közli vele: megint a nyomában vagyok, zavarom.

Talán nekem is így kellene, de egész bensőmben nagy, mély seb tátong, s nincs rá gyógyszer. Most értem meg igazán, hogy a népdalokban mért sírják: „elemészt a szerelem”.

Sógor, maga tudja, hogy mennyire féltem ennek a bekövetkezésétől. Már 1988-ban a *Sötét veremben* megírtam ebbéli félelmeimet. Aztán azzá a regénnyé alakítottam, amelynek egy részlete a Napjainkban akkor megjelent az ön közreműködésével (köszönet érte). Féltem, de nem tudtam védekezni ellene: mindketten nagyon akartuk ezt a szerelmet. Zs. – ahogy bevallotta – akkor már vagy egy éve szerelmes volt belém. Én csak fokozatosan „betegedtem le” (az ő szóhasználatával), s most iszonyúan beteg vagyok. Tán elköltözzünk ebből a városból, itt hagyom Dunaszerdahelyt, ha a feleségemmel még meg tudunk békélni, s ha Zs. továbbra sem kíván látni (ami csaknem biztos), s zavarja a jelenlétem.

A nagy gond ott volt, hogy neki is két gyermeke van, meg nekem is! Én már elhagytam egy családot, Krisztina lányom máig is ég a szívemben. Mily súlyos gondot jelentett nekem most a kislányom, Katuci elhagyása, ezt eldönteni nem tudja más, meg a fiúé, akit most fogadtam örökbe, s aki számít reám! És hát Zs.-nek is!

Nem volt időnk és érkezésünk mindezt átgondolni: áldozni kellett volna, áldozni. Mindent feláldozni! Most már látom, az egyetlen helyes út lett volna: akár a romokra is építeni! Talán lett volna még bennem erő „lábra állni”. [...]

Nem tudom megoldani az életemet, s most főleg minden összekuszálódott bennem, hogy Zs. meggyűlölt. Pedig én mondtam neki akkor: várnunk kell, amíg a hullám elül.

Nem tudott várni. Talán nem is lehet, hiszen az ő élete is súlyos válságba került. A férje bántalmazta, amit tán soha nem tett meg vele, s mindezt énmiattam: egy halvány remény miatt. Egy szerelem miatt, amely vízbe fúlni látszik. Túl lehet ezt élni? Nem tudom. Ez a levél is egy kapaszkodó, hátha ki tudom írni magamból a fájdalmaimat. Rejtse el, Sógor, ezeket, magánál talán jó helyen lesz ez a levél. Vagy ha bántja magát, vagy unja, úsztassa le a Dunán a tenger felé... Én nem tudtam most a tenger felé menni: pedig a tenger várt bennünket! Várt bennünket egy új élet, de nem érkezünk el hozzá.

Tán elfáradtam, tán egy pillanatra megbénultam: – tán előfordul ilyesmi ötvenévesen, hogy meginog az ember!

A munkahelyem, a Csallóközt egyelőre nem adom fel, nincs más munkalehetőségem, nem osztogatják csak úgy a jó munkahelyeket mifelénk. Úgyhogy: ha levelet írna nekem, ide címezze, a Csallóközbe: Szabadság tér 1203. A feleségem újabban felbontja a leveleimet, így került sor a „leleplezésre” is. Zs. már annyira zavart volt az utóbbi hónapokban, hogy rosszul címezte a nekem szánt levelét, a posta haza „közvetítette”, a feleségem kezébe került, s minden kiderült a számára.

Lehet, őszintén el kellett volna mondanunk házastársunknak a kapcsolatunkat: de hogy, miképp lehet megmondani egy asszonynak, hogy már mást szeretünk, hogy már nem őt szeretjük? Nem tudom. Tán mégis az lett volna az út.

Jó cikkeket most nem tudok írni, egy hónapja csak félek, szorongok és szenvedek meg szomorkodom.

Tán mégis találok valamiféle megbékélést a családdal.

A kislányom szeret, tán ez megment.

A gyermekek azonban felnőnek, s az ember ismét magára marad.

Nincs megoldás.

Csak a félelem és reménytelenség.

Kedves Sógor, ne haragudjon ezért a levélért. Nem akartam terhelni gondjaimmal, de tán maga az egyetlen, akinek elmondhatom ezeket. Ne haragudjon.

Sok szeretettel üdvözlöm, s nyugalmasabb napokat kívánok, mint amilyenek nekem vannak:

Karcsi

Tóth László Mészáros Károlyhoz

Budapest, 1992. 10. 17.

Kedves Barátom!

Kétségbeesett leveledet ma kaptam meg; a választ Juli lányomtól küldöm, aki váratlanul beállított hozzám. Van egy javaslatom. A jövő hét végén, pénteken, szombaton és vasárnap (azaz október 23–24–25-én) Kassán vagyok a Fábry-napokon. Nos, nem volna rossz, ha oda te is el tudnál jönni, egyrészt, ha gondolod, beszélgethetnénk is egy nagyot, másrészt pedig kikapcsolódásnak sem lenne rossz a jelenlegi helyzetetben. Ezt M. is megértené, s talán azért is elengedhetne, mert én hívlak. Ugyanekkor írhatnál is a rendezvényről meg az útról, ami ugyancsak elmozdíthatna a holtpontról (a tiédhez hasonló nyavalyák ellen a munka látszik az egyedül hatásos gyógyírnak). Még hétfőn próbáld meg telefonon elintézni a szállásodat Rédl Margitkával a Csemadok KB-n (vagy ha őt nem sikerülne elérned, Gál Sanyi is bizonyára tudna segíteni, ha este fölhívod otthon; a telefonszáma: [...]). Tehát – várlak pénteken Kassán: én valamikor délelőtt 11 tájban érkezem (egyébként Fábry-díjat is kapok; már csak ezért is nevezetes esemény lesz ez a mostani). Ha azonban ez az utad valamilyen oknál fogva dőlbe dugna, azazhogya dugába dőlne, alternatív javaslatom a következő: egy héttel később, október 31-én, november 1-jén és november 2-án, azaz szombaton, vasárnap és hétfőn Budapesten látnálak szívesen szerény kis lakomban. Programajánlatom: november 1-jére a komáromi Jókai Színház ünnepi bemutatója a Nemzeti Színház színpadán Illyés Gyula *Tiszták*jával; november 2-án (hétfőn) este az idei Bethlen Gábor-díj díjkiosztó ünnepsége: az egyik – s egyben az első szlovák – díjazott: Lubomír Feldek (a laudációt én tartom), s egyebek – tehát megint csak találnál (meg)írnivalót bőven.

Örülnék, ha döntésedről értesítenél (ha a pesti út mellett voksolnál, akkor már a színházijegy-biztosítás miatt is). Az alábbi időbeosztás szerint a következő számokon vagyok (általában) telefonon elérhető (illetve ezeken lehet üzenetet hagyni). Hétfő, szerda délelőtt, péntek: a Világszövetség szerkesztősége: 201-3766/87-es mellék (bár ezen a munkahelyemen a jövő héten szabadságon vagyok), illetve Széphalom Könyvműhely, kedd, szerda délután, csütörtök: 153-1029, valamint 121-1120/24-es vagy 75-ös mellék.

Bízom abban, hogy elfogadod valamelyik javaslatomat; ha segíthetne Neked egy beszélgetés velem, akkor mostani helyzetetben talán jobb lenne rá mielőbb

sort keríteni, tehát már Kassára is eljöhetnél, ami persze nem zárja ki azt, hogy a következő héten Budapestre is elgyere.

Addig is *kitartás!* Gondolj a szibériai embrióra, aki a róla készült röntgenfelvétel tanúsága szerint anyja méhében is tornagyakorlatokat végez, s a következő szöveget mormolja közben: Szergej fasza gyerek, nem fagy meg!

Barátsággal köszöntelek

Tóth László

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz

1992. december 8.

Kedves Tóth sógor!

Régebben akartam írni Magának, főképp gyors válasza után, de minthogy egyik kérésének sem tudtam eleget tenni életem komoly válságai miatt, meg egyéb dolgok miatt sem, inkább csak halasztgattam, halasztgattam a választ. Közben maga gazdagon tevékenykedik, díjat kap (amelyhez szívből gratulálok), s megbízott főszerkesztő lesz a Csallóköznél. Aminek szívből örülök. (Nem valami változatos a jókivánságom.) Ennek ellenére nagyon jó hírt mondott számomra Barak ezzel (s nemcsak nekem, hiszen szerkesztőségi gyűlésen jelentette be). Folytatjuk-e ott, ahol a hetvenes évek elején abbahagytuk? *A falu szép lányai*val?⁴⁷

Még az a furcsaság is megismétlődik, hogy én utazni fogok, ugyanis válságos és gyenge pillanataimban engedtem feleségem unszolásának, és elköltöztünk Dunaszerdahelyről Komáromba. Emlékszik? Akkor maga Komáromból utazott a Csallóközhöz. Most én fogom ezt cselekedni. Nem volt más megoldás. Feleségem már régebben utálja Dunaszerdahelyt, most meg végképp.

S a gyermekek! M. idegállapota olyan, hogy nem lehet egyedül hagyni a gyerekekkel. S az új helyen a gyerekek – nélkülem, istenem, mi lenne velük?

Nem lehet megoldani az életemet, csak így. Legalábbis egyelőre így! Utazom, de van (marad) a nevemen egy garzonlakás Dunaszerdahelyen. Egyelőre nem kívánom igénybe venni, de ha sorsom még válságosabbra fordul, s nyilván egyedül maradok, akkor lesz hová mennem.

Maga ismer engem. Tudja, sohasem tudtam élni, sohasem bírtam a gondokból kievickélni. Mindig újabbakkal tetéztem a meglevőket. Mit tehetek: a saját

életemet élem. Nem úgy, ahogy szerettem volna. Nekem most nem elköltöznöm kellene, hanem végképp letelepednem itt, és új életet kezdenem, mert mi M.-val már sohasem leszünk jól, életem folytonos szemrehányásokban és jelenetekben fog eltelni. Mégis miért megyek? Csak a gyermekek miatt?

Feláldozza-e az ember az életét a gyerekekért?

Ha kinövik apjukat, mit kezd az ember az életével és a magányával, esetleg az öregségével? Ha lett volna erőm a váláshoz! Vagy a feleségem ne készített volna ki mindenkit teljesen idegileg, engem főképp. S közénk lépett rútol, csak azért, hogy rajtam bosszút álljon! Rajtam most nagyon sokan bosszút állnak.

Mindegy. Mészáros kitartó, élni és dolgozni kíván. Örülnék, ha ismét együtt dolgozhatnék magával, ha néhány hónapra is. (Úgy tudom, március haváig vállalta a megbízatást!) Ráférne a lapra egy kis profizmus. S gondolom, Maga ott Nagy-Budapesten erre szert tett.

Itt ugyan mindenki meglepődött a Barak ötletén, de mindenki örült neki. Várjuk magát és elképzeléseit. Rázzon helyre bennünket.

Sok szeretettel üdvözlöm

Karcsi

Miért magánkiadásban jelentette meg új könyvét?

○ *Miért magánkiadásban jelentette meg új könyvét? – kérdeztük a szlovákiai magyar prózaírótól, Mészáros Károlytól, egyébként szerkesztőségi kollégánktól:*

– Nem könnyű kérdés. A vidéki újságíró-író nem veti fel a pénz. Tehát nem azért, mert van miből megfizetnem a kiadás költségeit. Más okból, okokból: a múltban sem, ma sem kapkodnak nagyon az írásaimért a kiadók. A Madáchnál például 1989-től hever a kéziratom, a sürgetésemre is csak annyi választ kaptam, hogy majd utánaézne. Pedig az egyik kisregényemben nagyon bíztam. Mivel a Nap Kiadónál is van, illetve abban az időben volt egy kötetnyi anyagom, mégpedig az én szívemhez közel álló vallomásos próza, riportnovellák, riportok, ezt a kéziratomat a Lilium Aurum kiadónak ajánlottam fel. Mivel ők annak idején – tavaly – nem kaptak állami támogatást a könyvekre, én pedig mindenképpen meg akartam jelenni, kiszámítottuk, mibe kerülne egy könyv kiadása. Megmondhatom, jóval kevesebbet számoltunk, mint amibe kerül. Most, hogy

megjelent *A nagy ember halála*, humoros és szatirikus elbeszéléseimnek és karcolataimnak ez a kötete, nagyon örülök neki. Hogy lesz-e keletje? Nem tudom. Az olvasókon múlik. Ezt a könyvet én már régen így képzeltem el, az anyag kész is volt, csak éppen nem volt, aki kiadja.

○ *Miért csak most jelent meg, 1993 nyarán, amikor a kiadás éveként a tavalyi év áll rajta?*

– Hát ezt a Lilium Aurum Kft. tudná megmondani. Jómagam is gyors megjelenésre számítottam. Ez nem jött be. Nem jelent meg az első ízben megrendezett Szlovákiai Magyar Könyvnapokra sem. Azt hiszem, mindig más volt a fontosabb. A könyvem megjelenése, gondolom, csak nekem fontos, nekem esemény. Másoknak nem. Másoknak munka. Így tehát a nyár közepén kezdem árusítani. Hogy mindjárt propagáljam is magam: itt, a Csallóköz szerkesztőségében bárki bármikor megveheti. Így lesz az íróból üzletember is. Sajnálatos módon.

BERECK JÓZSEF
[1993]

Megkérdeztük Mészáros Károly íróat a magánkiadásról

Magánügyek című első könyvét egy évtizeddel ezelőtt jelentette meg Mészáros Károly a Madách Könyvkiadó gondozásában. A másodikat *A nagy ember halála* címmel a közeli napokban – magánkiadásban. Az alábbiakban elhatárolása okairól, illetve tapasztalatairól kérdeztük őt:

– Az első kötetem megjelenése óta eltelt évtizedben hiába házaltam a kiadónál új és újabb kézirateimmal, azok a mai napig nem jelentek meg. Ezért jutott eszembe az ötlet, hogy szatirikus novelláimat és humoros karcolataimat magánkiadásban adjam ki. Elgondolással felkerestem hát a Lilium Aurum kiadót s annak nyomdáját, akiktől kaptam egy árajánlatot, amit elfogadhatónak találtam. Igen ám, de azóta eltelt másfél év, s a kötet előállítási költségei a kétszeresére növekedtek, amit most már csak igen nehezen tudok megtéríteni. Ugyanakkor a terjesztés gondja is teljes mértékben a nyakamba szakadt, s a kötetet magamnak kell(ene) eljuttatnom a könyvesboltokba, illetve néhány áldozatkész könyvterjesztőhöz. Nyilván sokak számára gond a könyv viszonylag ma-

gasznak tűnő ára is, ám őket egész biztosan kárpótolja kitűnő képzőművészünk, Szukálek Lajos huszonöt kis humoros rajza, melyet *A nagy ember halálához* készített. A könyvnek azonban mégis, minden bosszúság ellenére örülök, hiszen kiadásával régi vágyam teljesült: egy kötetben láthatom és nyújthatom át az olvasóknak szatirikus írásaim legjavát.

[1993]

NAPLÓRÉSZLET

1993. november 9.

Súlyos, súlyos gondok. Az új életem⁴⁸ pénzgondokkal kezdődik. M. csúnyán elbánt velem. Mindig, mindig a rövidebbet húztam, amíg vele éltem. Jó volna megszabadulni tőle végleg. Összekötnék vele ezek az anyagi gondok. Istenem, milyen jó volna lerázni mind, és elmenekülni. Vagy ha megsegítene az Isten, és rendezhetném anyagi helyzetemet. Most itt élek egy ócska, de költséges szállodai szobában teljesen egyedül. Zs. velem van, amikor csak tud, és gondoskodik rólam, de iszonyú, amikor nincs velem. Az esték, az éjszakák!

VÉGRENDELET⁴⁹

mely kelt 1993. november 9-én, a hajnali órákban, teljesen ép elmével:
Ha valami történik velem, s hirtelen eltávoznék az élők sorából, ezt a végrendeletet hagyom hátra:

- Nem rendelkezem vagyonnal, készpénzem nincs, adósságaim vannak. A k-i családi ház, amely értéke közel félmillió korona, adósságokkal van megterhelve. Adósságaimat – több mint 100 ezer koronát a komáromi takarékpénztárnak, valamint 85 ezer koronát Zeman Ferenc unokaöcsémnek – a jelen pillanatban még feleségemnek tekintendő [...] M.-ra hagyom; a családi ház reám eső részét két gyermekemre, [...] Igorra és [...] Katarínára hagyom egyenlő arányban.

- Gazdag könyvtáramat, mely közel negyven év gyűjtőmunkája, és összekuporgatott pénzből növekedett, az első házasságomból született Krisztina lányomra hagyom, a könyvespolcokkal, íróasztallal együtt.⁵⁰

- Irodalmi munkásságomat, minden írásom és dolgozatom összes jogát nagy szerelmemre, [...], született [...] Zs.-ra hagyom. Ha lehet, és lesz hozzá tü-

relme, gyűjtse össze kézirataimat, melyek nagy része a szerkesztőségi irodában található, részben a Madách Kiadóban (egy regény) van. A belőle származó minden bevétel őt illeti élete végéig, megkérve őt, ha esetleg nagyobb bevétellel tenne szert, ami alig lehetséges, támogassa belőle gyermekeimet kisebb összegekkel, ha rászorulnak.

Nincs más vagyonom. Nem tudtam élni rendesen, oly módon, hogy valamit összegyűjtöttem volna. Megpróbáltam tisztességesen és becsületesen élni, csak önmagamra hallgatva. Nem volt könnyű, a világ mást akar, eltaposni, egymáshoz idomítani az embereket. Én nem voltam hajlítható. Azért éltem így. Bocsásson meg, akinek vétettem, miképpen én is megbocsátok mindenkinek. Szerettem élni, szeretni, nem tudok meghalni.

Dunaszerdahely, 1993. november 9.

*Mészáros Károly*⁵¹

1993. karácsony

Egyedül a Sport hotelban. Senki körülöttem. Zs. éppen elment a gyermekeihez, a családjához. Velük is kell lennie. Velem is. Nehéz neki. Nehéz nekem.

Fesztiválújság

Régen akartam írni már a Duna Menti Tavasz tájékoztató kis füzetéről, a Fürge Irkáról, még akkoriban, amikor nagy formátumú volt, s dísztelen, de szerepe éppoly fontos volt, mint mostanában. A fesztivál színvonalának emelkedésével a kis „irka” színvonala is javult, évről évre alakult formában, tartalomban. A legfontosabb kérdés – gondolom – mindig is az volt: mit tartalmazzon. Az már véglegesen eldőlt, hogy olvasmányos irodalmi művek kellenek, ha eredetit, újat tudnak a szerkesztők szerezni, annál jobb, sőt, színvonalát ez emelheti. Ez anyagok mellé természetesen néhány szakmai – gyermekszínházzal, bábozással foglalkozó – írás is szükségeltetik bele. Az élő anyag sem hiányozhat, hiszen az a tény, hogy a fesztivál öt napján öt száma jelenik meg, sugallja, hogy foglalkoznia kell a fesztivál eseményeivel: belső és külső történéseivel, az előadásokkal, s megszólaltatni a szereplőket, rendezőket, nézőt. S itt vitatkoznék Dusza Istvánal, aki szemére veti a Fürge Irkának, hogy „aligha keltettek... pedagógiai-lag pozitív hatást az egyes csoportok szerepléséről kutyafuttában leírt minirecenziók. A Fürge Irka... a gyermekeknek készül, éppen ezért nem a legjobb

fórum arra, hogy gyermek-kisszínpadokat, bábegyütteseket bíráljanak nyilvánosságra vágyó felnőttek”. Az idézetnek három alapvető tévedése van. Először is: honnan veszi Dusza, hogy bárki is képes „kutyafuttában” véleményt mondani ilyen fontos dolgokról. Tény, hogy sok idő nem áll rendelkezésére a szerzőnek, de annyi bizonyára igen, hogy alaposan átgondolja mondanivalóját, rámutasson a hibákra és erényekre; lelkiismeretlenül senki sem vállalná e recenziók írását. S hogy milyen alaposan és meggondoltan írták azokat, mutatja, hogy véleményük nagy részben megegyezett a zsűri véleményével. Azt gondolom, hogy a bemutatók véleményezéséről a jövőben sem tekinthet el a fesztiválújság, habár nem értékel, de munkatársai véleményt nyilváníthatnak a látottakról. S itt vitatkoznék Duszával másodszor, mert a bábegyüttesek bemutatóiról nem készültek recenziók, sem a vers- és prózamondók szerepléséről – az olvasóknak ez hiányzott is. Az újság olvasói természetesen nemcsak gyermekek, hanem felnőttek is, mint ahogy a mese, a gyermekvers sem csak a gyermekeké. Nagy tévedésben van Dusza, ha a Fűrge Irka szerzőire a „nyilvánosságra vágyó” jelzőt ragasztja, mert szerzői jobbára szakemberek, újságírók, s feltűnési vágyuk kielégítését nem e fórumon kezdenék el.

Más kérdés viszont a „rivalizálás”, a versenyszellem. S most már nem is a cikkírókkal vitatkoznék, akik a fesztivál versenyszellemét bírálják. Jómagam nem tapasztaltam egészségtelen rivalizálást, hacsak néhány pedagógus, esetleg elfogult szülő nem vitte „szubjektíve” vakvágányra a dolgot. A gyermekek gyönyörűen, élettellejesen, egészséges örömmel vitték „színpadra” a dolgokat, s állíthatom, hogy az idei Duna Menti Tavaszon soha nem tapasztalt színvonaljavulás történt, főleg a kisszínpadok és a gyermekszínjátászók körében, de a szavaló- és prózamondóversenyben is, s néhány bábcsoport is ötletesen, újszerűen mutatta be produkcióját. A Fűrge Irka alig győzte követni a bemutatókat, s azt hiszem, elmarasztalóan, „porig sújtva” vagy „égig magasztalva” senkiről sem írt. Mértéktartóan, szakavatottan – mintegy a zsűri munkáját segítve – „hozta” írásait. Hogy a jövőben minden bemutatóról véleményt mondhasson a Fűrge Irka, a jelen levő újságíróknak, szakembereknek kellene összefogniuk, s kihasználniuk a rendelkezésre álló időt a vélemények elmondására, hogy minél nagyobb közönség olvashassa azokat, s a pedagógusok, a rendezők és a gyermekek is okulhassanak belőle.

[1994]

Szitási Etel Mészáros Károlyhoz

Tisztelt Mészáros Károly!

1994. április

Magam sem tudom, hány alkalommal fogtam kezembe a tollat, hogy megköszönjem önnek, amit Feriért és értünk tett. Hálátlannak – közömbösnek? – tarthat mindannyiunkat, amiért ilyen hosszú idő után egyikünk sem vette a fáradságot köszönetet mondani annak, aki a legtöbbet tette a könyv megjelenésének ügyében. A valóság az, hogy még mindig nem tudunk elfogódottság nélkül beszélni azokról a dolgokról, amelyek Ferivel kapcsolatosak. Nem szaporítom a szót, azt azonban tudnia kell, hogy ez a KÖSZÖNJÜK, akármilyen későn hangzik el vagy íródik le, hálánkat fejezi ki ön irányában.

Zirig Árpival beszéltünk még a téli ünnepek előtt, önt is kerestem telefonon, nem volt benn a szerkesztőségben. Szerettük volna felkeresni személyesen is, de nem tudtuk, hol találhatjuk meg a szerkesztőségen kívül. A hivatali helyeket meg megint csak nem szeretem személyes dolgok intézésére. Így ez a pár sor – a köszönet mellett – kérést is tartalmaz: mivel tartozunk önnek? Hogyan viszonzozhatnánk fáradozását?

Addig is, amíg lerójuk tartozásunkat, erőt, egészséget kívánunk önnek!

Tisztelettel

*Szitási Etel
és családja*

Mészáros Károly Szitási Etelhez

Kedves Szitási Etel!

Örültem levelének, már azért is, mert hónapok óta hordozom táskámban Feri könyvét, s fogalmazgatom, hogy írnék róla valami érdekeset. De meg kell mondanom, hogy – bár örülök a könyvnek – szörnyen el is keserített a könyvkiadó eljárása. Sok-sok jó vers maradt kéziratban, többek között azok a versek, amelyek 1988-ban az Irodalmi Szemle 10. számában jelentek meg, hiszen az maga négyszáz verssor volt, s igencsak tetszett Kulcsár Ferencnek, a Szemle akkori szerkesztőjének.

Én tudom, hogy a kiadók [Feri] életében sem voltak túl kegyesek hozzá, ma sem voltak azok. A lelkük rajta. Velem éppígy bánnak el. Az elmúlt évben, egy időben Feri könyvével, nekem is megjelent a könyvem, de a nyomdaköltségeket magam fizettem, egy csomó pénzembe került, hogy megjelenhessek! Mit tehetnék? Az elbeszéléseket megírtam, meg kell jelenniük. Ha nem vállalják a kiadók, akkor más módszerhez kellett folyamodni. Ma is nyögöm az adósságokat.

A Feri kötetében szívesen láttam volna még néhány kiváló verset. Nem tudom, miért hagyta ki a szerkesztő. Persze biztosan sokféle oka van: nincs pénz a kiadónak, nem az az irányvonal, amit a kiadó szeretne stb.

Azt kell mondanom végül is: mégiscsak öröm, hogy a könyv piacon van, s Feri neve benne van az irodalmi forgásban, köztudatban. Bosszantó, hogy sokkal jobb költő, mint a maiak közül sokan, akik törtetnek, kötetekhez jutnak, mégis ilyen vékonyra sikeredett a posztumusz könyve.

Nem ilyennek terveztem, ennek háromszorosa vagy ötszöröse volt az a kézirat, amit annak idején a kiadónak leadtam, előszóval, életrajzi adatokkal, mindennel elláttam.

A kiadó önkényesen járt el, csakis a saját szempontjait vette figyelembe, amihez természetesen joga volt, de dicséretet ne várjon érte a nagy Dobos Lászlóóó!, akit ma úgy tömjéneznak, hogy a Kossuth-díjig vitte. Neki díjak, másoknak pár sor a befejezett életműből. Szépen gondolkodik a mi nagy emberünk.

Jómagamról csak annyit: az utóbbi években súlyos magánügyeimmel voltam és vagyok elfoglalva, ezért nem foglalkoztam semmi érdemleges dologgal. Ma Dunaszerdahelyen lakom: [...], hazai telefonom: [...]. Bármily időpontot megbeszélhetünk a találkozásra. De felhívhat az irodában is, s ha a városban jár, találkozhatunk valamely kávéházban is. Örülök, hogy levelével felkeresett. Azt hiszem, nem tartoznak nekem semmivel: örüljünk együtt a kötetnek, és szomorkodjunk, hogy nem lett jobb.

Üdvözzetlel

Mészáros Károly

1994. ápr[ilis] 29.

A nagy ember halála

A ma már „ántivilágként” is emlegetett időszakban, a hetvenes-nyolcvanas években – amikor nemcsak könyvkiadásunk, hanem még irodalmunk is volt – Mészáros Károly könyvére, *A nagy ember halálára* a kutya se figyelt volna fel, ami úgy értendő, hogy nemcsak a kritikusok hallgattak volna róla, hanem még irodalmunk félig-meddig „hivatásos” feljelentői is „annyiban” hagyták volna a dolgot. A könyvben ugyanis könnyű kis szórakoztató történeteket ad közre a szerző, akinek esze ágában sincs a világmegváltás, sorai közé nem bújtat kis- vagy nagypolitikát. A könyv ezért mindenféle félre- vagy belemagyarázási kísérletnek ellenáll, s nem több, mint aminek a szerzője voltaképpen szánta: *szórakoztató olvasmány*. S éppen ez benne – legalábbis manapság, amikor íróink (tisztelet a kisszámú kivételnek!) olyasvalamire adták a fejüket, amihez enyhén szólva nemigen értenek, vagyis politikával meg üzlettel kezdtek foglalkozni – a felfigyeltető. Szóval, Mészáros nem akar bennünket mindenáron „nevelni”, nem akar bennünket a választási küzdelmekben állásfoglalásra bírni, jöllehet kétségtelen, hogy véleménye neki is van a világról.

A könyv szórakoztató jellege persze – ne legyünk igazságtalanok! – egyrészt annak köszönhető, hogy a benne összegyűjtött írások zömmel ama bizonyos „ántivilágban” születtek (a *Géaúr Budapesten* és *A mosogató költő* című annak idején az Irodalmi Szemlében is megjelent), szóval a bennük akkor még politikumként értelmezhető mozzanatok mára legalábbis semlegesekké lettek: a humorosan-gúnyosan ábrázolt „nagy emberek” ma már egyáltalán nem veszélyesek, s kisebb-nagyobb árnyékaik is nyugodtan kinevethetők. Hiába, az irodalom mégiscsak „kortermék”.

Mészáros Károly könyve egyébként – noha gondozását a dunaszerdahelyi Lilium Aurum kiadó vállalta – a szerző magánkiadásában jelent meg, Szkukálek Lajos illusztrációival.

VARGA ERZSÉBET

[1994]

Mészáros Károly bizonylata

A nagy ember halála eladásáról

[Dátum:] 1994. nov[ember] 11.

T.
Nagymegyeri Gimnázium
és Akadémia

Tárgy: Bizonylat

Ezennel igazolom, hogy a Nagymegyeri Gimnázium és Akadémia 1994. november 11-vel megvásárolt új könyvemből 10 darabot a 50.- Sk. A könyv címe: Mészáros Károly: *A nagy ember halála*.

E napon erről a könyvről és a szlovákiai magyar irodalom időszerű kérdéseiről rendhagyó magyaróra keretében a gimnázium tanulóinak előadást tartottam.

Mészáros Károly

Megegyezés

Mészáros Károly és Vladislav Kmeť között

A nagy ember halálának árusításáról

Aláírásunkkal igazoljuk az alábbi megegyezést:

Mészáros Károly mint *A nagy ember halála* című, humoros írásokat tartalmazó könyv szerzője és Vladislav Kmeť, a könyv árusítója megegyeztek abban, hogy az e napon átvett 60 darab könyvet 50.- Sk-ért árusítja. A bevétel 20 százaléka az eladót illeti.

Dunaszerdahely, 1995. január 2.

Mészáros Károly

Vladislav Kmeť

NAPLÓRÉSZLET

1995. jan[uár] 23.

Túl magasan szálltak a felhők. Én is emelkednék. Itt a földön rám ül a világ. Összenyom. Még élek. Még harcolok. Talán túléltem ezt is. Segíts, Istenem!

A Madách-Posonium Könyvkiadó (Varga Erzsébet) Mészáros Károlyhoz

Pozsony, 1995. aug[usztus] 11.

Kedves Károly,

néhány perccel ezelőtt befejeztem kisregényed szerkesztését és szedését, a többi már nem rajtam múlik; remélem azonban, hogy a könyv karácsony előtt piacra kerülhet. Ha a korrektúrákat látni szeretnéd, közöld velem a telefonszámodat, hogy szükség szerint *azonnal* értesíthesselek.

Szeretettel és barátsággal üdvözöl

Varga Erzsébet

Mészáros Károly a Madách-Posonium Könyvkiadóhoz (Varga Erzsébethez)

1995. augusztus vége

Kedves Erzsi,

nagy örömmel vettem a leveledet, köszönöm, hogy szorgalmazod regényem megjelenését. Nem tudom, megkaptad-e azokat a részeket, amelyeket utóbb küldtem a Madách Kiadó címére és a te nevedre. Alighanem rossz címet írtam a borítékra. Hirtelen nem tudtam a kiadó címét, s mivel egy könyvtárban ültem, megkérdeztem tőlük a Madách-Posonium címét. Nekik ez volt meg: Madách-

Posonium, Podunajské Biskupice, Poľná 2. Ide küldtem mintegy 25 oldalnyi anyagot, 3 rövid fejezetet, a regény folytatását. Eljutott hozzád? Ha nem, s ha akadályokat gördítene a regény megjelenése elé, akkor ne keressük, nekem van belőle másolatom. A kisregény pedig tán így is egész.

Ha ebben az évben megjelenne! ... De boldog lennék!⁵²

Kedves Erzsi, ha volna mód a korrektúrák olvasására, szívesen venném. Értésíts a köv[etkező] telefonszámokon: 0709/5234-19 (munkahely), [...] (otthon). Azonnal megyek megtekinteni.

Köszönöm, és szeretettel üdvözöllek:

Mészáros Károly

NAPLÓRÉSZLET

1996. január 15.

A *Sötét verem* című regényem kiadását még november havában elfogadta a Madách Kiadó. November végén a kefelenyomatot is elolvastam. Az ígéret úgy szólt, hogy karácsonyra megjelenik. Varga Erszike szerkesztette, jól. Néhány oldalnyi anyagot kihagyott belőle. Talán még tömörebb lett. Ez egy tömör[?] regény. Egy élet regénye.

Még ma sem jelent meg. Talán néhány hetet még várnom kell rá. Izgalommal várok.

Január 16.

Új kéziratot adtam Tóth Lászlónak, aki a Nap Kiadó szerkesztője: *Ősök keresése* (vagy: *Voltam Európában* – T. javaslata) – gyűjtemény a vallomásos és publicisztikus írásaimból. Tóth lelkesedik, tetszik neki a kézirat első fele – mert a mai napig ennyit olvasott el belőle.

1996. január 22.

Zs. váltig ilyesmiket állít, ír: „Amikor éjjel elmentél”; „amikor elhagytál” – soha sem mentem el, hanem éjnek évadján felzavart mámoros fejjel, és hisztériás esz-közökkel kényszerített, hogy elhagyjam a házat. A leghidegebb téli éjszakán is. Volt, amikor éjfél után fél kettőkor kellett elmennem az irodába. Egyetlen menedékhelyemre! Hideg és rideg, de nincs más megoldás! Mindent tönkretett,

kifosztott, megsemmisített. A ruháimat széttépte, megnyirbálta az ingeimet, a könyveket, de még a kötvényeket is eltépte.

A depressziójában nem ismer határt!

[...]

1996. május 12. [13?]

Késsel támadt. Éjjel, eső esik. Menj!

Megyek. Hova?

Május 22.

Telefonáltam a Madách-P[osonium] Kiadóba Varga Erzsinek, aki a *Sötét verem* c[ímű] regényemet szerkesztette, s aki megígérte, hogy még 1995 karácsonyáig megjelenik náluk. Későbbi ígéretük – március eleje, április. Most közölte, hogy a könyv végre május 30-ig, a budapesti Könyvhétre megjelenik, s Pesten, a Madách-sátorban lesz az első bemutatása. Végre! Csak így legyen!

El kellene jutnom Pestre.

[...]

Május 26.

Nem lesz a pesti útból semmi. Megint az utcán. Zs. megint felhúzta magát valami ostobaságon – [??] a kertben: rosszul vannak tervezve az ágyások! Szerintem az ágyásoknak mindegy, csak termés[?] legyen... Megint kint az utcán.

Egyedül tervezem a pesti utat. Még négy nap. Pénzem éppen csak az útra elég. Voltam már rosszabbul is!

A NEGYEDIK ÉLET

Regény

Van-e az embernek négy élete?

Lehet több is.

Van, akinek csak egy van.

„Végre egyedül maradtam, nem kötődtem senkihez, s megkezdtem negyedik, [??] utolsó életemet. Hosszú ideig tartott, amíg mindenkit eltávolítottam magam mellől. Az emberben túlságosan is munkálkodnak a társi ösztönök...”

(A regény első bekezdése lehetne.)

Május 26.

[...]

„Itt az ideje, hogy elmeséljem Sanyi történetét. Sietnem kell, hogy még életben találjam...”

(Negyedik dimenzió)

Kisvárosi pikareszk

Mészáros Károly: *Sötét verem*

A hétköznapi lét lelki bolyongásaiból kalandszerűen összeálló értelmiségi leépülés tükre Mészáros Károly *Sötét verem* című kisregénye. Egy önmagával szüntelenül egyes szám második személyben belső monológot folytató férfi gondolkodásmódjának, lelki görceinek és saját szellemi autonómiájáért folytatott meddő küzdelmének lenyomata ez a könyv.

Hőse, miközben a hétköznapi dolgok – család, gyerek, szeretkezések, ivás, evés – idilljére vágyik, minduntalan össze akarja egyeztetni a kispolgárság attitűdjeit. Valamifajta ki nem mondott, de az önmagának feltett kérdések bozótjai mögül a megfeneklett értelmiségi lét ködfoszlányai látszanak ki. Ennek az embernek az életében egyetlen biztos pontként az önmagával szembeni ironia működik. Valójában ez a lelki készítés tartja életben, hiszen az intellektusa – nem eldönthetően, hogy az író tudatos vagy véletlen akarata szerint-e – nem jelenik meg a kisregényben. Tényként kell elfogadnunk, hogy újságíró, amolyan begörcsölt irodalmár az illető, mert ezt az állapotot az emlékezetében rapszodikusan felbukkanó olvasmányélmények, a válás után tulajdonként felsorolt könyvei igen lazán cövekelik ki. Barátai, munkája, lelki gyötrődései nem alkotnak mindennapjaiban erre utaló koloritot.

Tekinthető-e a szerző bizonytalankodásának, aminek következtében a kisregény olykor igencsak erőteljes és drámai lelki kalandjainak sorában nem vonultatja fel a kisváros áporodott szellemi légkörében fuldokló újságíró vergődéseit? Végül nem derül ki, hogy ez a hős miért nem értelmiségiként éli meg akár az ivászatokat, akár a szerelmi kalandjait is. Az olvasó eltöprenghet, s ha elég figyelmes, talán rájön, hogy a kisregény egy szinte csupán a testi vegetálás reflexióihoz elengedhetetlenül szükséges primer tudati és lelki tevékenységet folytató hőst állít elénk. A szövegből nem dekódolható, mitől is intellektuális ez a

hős. Emlékei vannak, tudata van, a nőikkel kapcsolatban intenzív lelki életet él, csupán az intellektusának a lényege nincs feltárva előttünk.

Nem marad más hátra, mint elfogadni az író megszülte tényeket. Kocsmai verekedőkkel, koldusokkal, újságárusokkal, elhagyott szeretőkkel, kukázó cigányokkal, betonházakkal, mások utált autóival körülvéve vegetál valaki. Nem tudni, mit akar, mert ami után vágyakozik, az olykor egy nő, az ital, zsíros étel, valamicske boldogság a kispolgári élet *bérház-hétfégi telek-külföldi nyaralás-autó* négyesegében. Csupán a tizedik fejezetben próbálja meg hőseinek értelmiségi lelkiismeretét egy kicsit felpiszkálni, amikor a „bosszú regényének” a megírásáról fantáziál. Változtat a monologizáló történet szóhasználatán is, ami eleddig inkább egy kocsmai csevej szókincsének „magasságában” folymogált.

És ezt olvasva eshet igazán kétségbe az ember, feltéve, ha elfogadja: mily döbbenetes ábrázolása lehetne ez a szlovákiai magyar értelmiség pokoljárásának, amelynek életéből ugyanúgy hiányoznak a teljesítmények, mint Mészáros kisregényének hőseiből. Olyannyira, hogy már beszélni sem érdemes róla, úgymint önáltató, önámító és önsajnáló közhelyeket mondhatunk el a hiányt kiváltó okokról. Akkor hát szociografikus lelki térkép lenne a *Sötét verem*? Csak ennyi. Mert sem a választott forma jellege, sem a szöveg töredezettsége, sem a hatalmas belső monológ kérdés-felelet játéka, sem az író által „kitérőknek” nevezett emlékképek idősíkjai nem okoznak intellektuális felfedezésszámba menő örömet az olvasónak. Itt a testi vegetálásnak nincs szellemi ellensúlya. A tizenegy fejezet nem jelez írói átképzést, a tagoltság semmilyen esztétikai megformálást nem követ. Hacsak a magyar és a világirodalomban ennél sokkal precízebben megkomponált, látszatra csapongó belső monológokból született regényekből ellesett itteni forma első síkbeli rapszodikusságát nem könyvelem el érénynek.

DUSZA ISTVÁN

[1996]

„Itt élnek körülötted” *Mészáros Károly: Sötét verem*

A marxista kritika „fénykorában” mindig jól jött, ha kéznél volt egy olyan szerző, mint Mészáros Károly (1941). A hasonszőrű írókon úgy istenigazából el lehetett verni a port. Könyveiket nemcsak azért adták ki, mert azok minden esetben jónak találtattak, hanem hogy igazolást nyerjen ama „mindenható kritika hatékonysága”. Majd a szerző számára – ha nem volt képes okulni, idomulni, önmagát idomítani – bekövetkezett a csend, a kényszerű hallgatás időszaka.

Mészáros Károlynak a letűnt rendszerben mindössze egyetlen novelláskötete (*Magánügyek*, Madách Kiadó, 1983) jelen(hetet) meg. A Dunaszerdahelyen élő író második novelláskötetét *A nagy ember halála* címmel a Lilium Aurum adta ki, majd 1995-ben a Madách-Posonium Kiadó gondozásában látott napvilágot *Sötét verem* című kisregénye.

A pikareszk regény vázát a szerző első önálló kötetében megjelent két írás, a *Kövek közt egyedül* és a *Vízválasztó* című novella adja. Könyvünk hőse: „...egy talaját veszített kisvárosi értelmiségi, aki a kiszolgáltatottság és bezártság érzésével küzd, állandó hiányérzet gyötri, úgy érzi, valamit mindig elszalaszt”. A kisregény lapjairól hősünk mellett további – de már korábbról ismerős – epizódfigurák (kisemberek, gyaloghősök) bukkannak elő. Az epizódfüzerek láncolatából álló Mészáros-műnek nincs egységes története; az epizódok között nincs szerkezeti összefüggés, sem az alakok, sem a helyszínek között nincs tényleges kapcsolat.

A főhős egyes szám második személyben elmondott szövegéből és a csak elvétve monologizáló közléseiből kifésülő, élénk táruló élete szinte felkínálja a kérdést, hogy „lehet-e a művészetben a zűrzavart zűrzavarral érzékeltetni?” Nos, szerintem aligha, mert az író magánügyei elvétve érdeklik az olvasót. Ettől függetlenül szerzőnk „olvasható” kisregényt tett le asztalunkra. Mert könyve nem unalmas (így már nem is lehet rossz), ha nem is különösen izgalmas olvasmány (s azt is tudjuk: a szívszorító izgalom egyébként sem garancia egy mű értékségére).

Mészáros Károly új művében az emberi szuverenitást veszélyeztető tényezők és az ellehetetlenülést még inkább fokozó, önmarcangoló élet(ek) feltárásával egy sajátos írói programot vállalt föl. Mert a főhős és a Mészáros-figurák szeme előtt mindig ott lebeg a nagy kérdés: „Mit kellene tenned, hogy a célodat elérd?” De eme kisregény kisembereinek története nem az álmokról és célokról szól, hanem inkább az oda vezető utak ellehetetlenüléséről. Mindezt a saját maga által megélt tapasztalások és egy jól megválasztott műfaji fikció

(igaz mese felnőtteknek) mértéktartó elegyítésével hozza létre a szerző. A könyv minden egyes sora azt bizonyítja, hogy „nem mindig a cél, néha az út fontosabb”. Ez így rendjén is lenne, csak hogy hősünk eleve igen alacsonyra teszi a mércét (nők, italozás, a kispolgári élet majmolása). De vajon az adott esetben tehetné-e magasabbra is? A kimerevített pillanathelyzetekből megítélve azért az olvasó számára is vonzó lehet, hogy a *Sötét verem* alakjai és a főhős nem egészen a teljes lemondás és a reménytelen beletörődöttség tipikus képviselői. S hogy ezekért a sorsokért, illetve az elszalasztott lehetőségekért és a passzivitásnak tűnő tanácsstalanságért csupán önmaguk lennének a felelősek, abban már nem vagyok bizonyos.

Korunk pusztító pestise – a családi perpatvar, az alkohol, a válás, a szabad szerelem, a munkanélküliség, a létszint alattiség és a társadalom egyéb bajai, vagyis a főhős szavait idézve: az értelmetlen küzdelem (?) – válogatatlanul szedi az áldozatait, legyen az értelmiségi vagy prostituált, egy mesterember vagy egy cigány lány. De: „A harc viszont kimeríti a testet és a lelket”, s ebből eredően így még kevesebb az esély az esélytelenségben. „Meddig lehet így bírni?” – teszi föl a kérdést főhősünk a kisregény utolsó előtti sorában. Majd zárszóként jön a lakonikus válasz: „Nem tovább a halálnál.” Ez a mondat kommentárt nem igénylő telitalálat.

Mészáros Károly mély értelmű társadalombírálat a mű legnagyobb hozadéka. Egy olyan láttelet, amelyhez a receptet még nem állították ki, de kiolvasható belőle az a szikrányi remény, hogy a *Sötét verembe* szorult-szorított életekre is ráragyoghat a fény. S ez a fény maga az esély, esély az emberhez méltó léthez. Az én szememben a Mészáros-mű egy olyan tudat(hasadás)regény, amely az adott sorsok törésvonalainak osztódásával (hasadásaival) tovább írja a kemény igazságok állóvizeit is megmozgató látteletet.

Szerzőnk korábbi, szétszórtan megjelent opusai/művei ugyan nem ígértek egyenletes fejlődést, de mostani könyve, a *Sötét verem* című – cselekményaktivitás és párbeszéd(ek) nélküli – kisregény kellően bizonyítja, hogy tisztos munka van mögötte. Szerzője láthatóan megtanulta a mesterséget; „... kitűnő érzéke van a drámaiság megragadásához, s ezt a formai sajátosságok – filmszerűség, szaggatottság, forgatókönyvjelleg – segítségével még jobban kiemeli.”

Végző helyett azért azt is le kell írunk, hogy eme kisregény megjelen(t)ésével a szlovákiai magyar prózában semmi sem változott!

VÖRÖS PÉTER

[1996]

NAPLÓRÉSZLET

[1996]

Jún[ius] 6.

Most már négy napja az utcán. Mehetnék bárkihez, de senkihez sem akaródzik.
Várom, hogy hazahívjon.
A kertből elzavart, mint egy gyereket. Leköpött.
Nem vagyok jó.
Nem vagyok jó.

[...]

Még sokáig kerestük egymást,
minden sarkon ott álltunk.
Aztán elmaradtak a sarkok,
csak néztük az esőt, és fáztunk.

[...]

Megjelent a *Sötét verem*. Nagyon-nagyon örülök neki. Egy igazi regény. Budapestén, a Könyvhéten dedikáltam. Igaz, nem sokat. A Magyar Rádió Határon túlak rovata interjút kért tőlem. Adtam. A regényről. Van miről beszélni.

Egy nagy regény nyomait őrzi. Terjedelemre is, és tartalomra is.
Elégedett vagyok.
Pénz, sajnos, nem lesz nagyon belőle.
Talán néhány ezer korona. Nem baj.
Majd csak megélünk valahogy.

Ennyi napig az utcán élni! Alig állok a lábamon. Az irodában alszom, mint a kutya, az asztal alatt. „Megágyazok” magamnak, s lefekszem. Félek, lerongyolódom: nem adott semmi cuccot[?] nekem. Csak ami rajtam van. Már kezd megviselt lenni.

Mi lesz velem?

Neki van háza, [vannak] gyerekei. Nekem semmim sincs. A gyerekeket elhagytam, már nem vágyakoznak utánam. Havonta elmegyek utánuk, de mi az? Nem élem az életüket, nincs közös gondunk.

Így nem lehetek apa!

Tudom. Ezt felmértem. Ezt az utcát azonban nem. Erre nem számítottam. Nekem, akinek mindene megvolt – s feladott érte mindent. Most kitett az utcára, és semmim nincs. Egyáltalán semmim.

Ami rajtam van. Mi lesz így velem?

A testvéreimhez? A barátaimhoz?

Lehet, mégiscsak segítségre lenne szükségem.

Előtte azonban meg kell várni, hogy végződik ez a csata. Aztán újra kell kezdeni az életemet, most, 1996. június havától, 55 éves koromban. Hát ezt az életet csúnyán elrontottam.

Csukát fogtam.

Június 10.

[...]

Hideg.

A falakon elmaszatolt vérnyomok.

Június 11.

Ma este vártam, hogy felhívsz.

Az irodában ültem órákig,

lestem a telefont.

Én nem hívhatlak.

Riadt a lelkem[?]. A jövő

kegyetlen réme villog előttem.

Nincs semmim. Senkim.

Egyedül maradtam.

Rossz egyedül.

1996. július 16-án

Mit tegyek, én, adakozó, jószívű? Mikor a pusztá létemért harcolok. Hogy talpon maradjak, hogy egyáltalán élni tudjak.

Velem már nem gondol senki sem, csak magam tudom fenntartani magam. Soha ilyen nehéz helyzetben; soha...

Július 12-én Tóth eléggé lesújtóan beszélt a regényemről. „Nem egy Kundera-mű.” Lehet, hogy nem Kundera, de Mészáros biztos!

Talán túl görcsös helyenként, de amilyen az élet, sok ember élete itt, ezeken a nyomorúságos lakótelepeken.

Nem engedem bántani a *Sötét vermet*. – Túl sokan vergődnek benne.

Vigyázzatok! Ne essetek sötét verembe!

Dusza István írt recenziót a *Sötét verem*ről. Sok mindenben rátapint a lényegre, de látszik Pista korlátoltsága is. Vagy túlzása?

Szemben a halott költővel

Tíz éve hunyt el Szitási Ferenc

Tíz évvel ezelőtt, fiatalon, negyvenhárom éves korában halt meg Nagylégen Szitási Ferenc költő, aki huszonöt évig volt jelen az irodalmunkban. A hatvanas évek közepén-végén tűnt fel, tehetségéről Tózsér Árpád is elismeréssel írt. Verseit beválogatták a fiatal költők antológiájába (*Egyszemű éjszaka*, 1970). Magános utakon jár, keresi a neki legmegfelelőbb kifejezési formákat. Indulásakor az akkoriban feltűnt fiatal szlovák költőktől tanulta a legtöbbet, de inkább csak formai eszközeiket sajátította el, melyeket igyekezett megtölteni sajátos mondanivalójával.

Sem az életében megjelenő egyetlen vékony verseskötete (*Hullámverésben*, 1975), sem a halála után kiadott – ugyancsak zsilettvékony – posztumusz kötete (*Egyszerű leltár*, 1994) nem tükrözi ezt a törekvését. Mindkét kötete összeállításakor a kiadói szerkesztők akarata érvényesült, így módon mindmáig nem láthatjuk a teljes Szitásit, nem láthatjuk igazi arcát.

Milyen ez az arc? Van-e ilyen arc? Joggal merül fel a kérdés, hiszen bár a Csalóközben sokan ismerték őt – a költőt is, a közéleti embert is, a pedagógust is –, Szitási rejtőzködő alkat volt, sohasem jelentkezett az igazi énjében. Bujdosott. A világ tette ilyenéné? A természete volt ilyen? Ki tudja már. Talán mindkettő. Mindvégig magával cipelte a sokgyermekes család ránehezülő gondjait, beléivódott egzisztenciális félelmeit. Ha a szerkesztőségekbe és a kiadóknak el is küldte a sekélyesebbnek tűnő, békességóhajtással telített verseit – tán úgy gondolta, a társadalom ilyesmit vár el tőle –, hagyatékának ismeretében mondhat-

juk: megalkotta a mélyebb ihletésű verseit is, amelyeket nem küldött sehová. Legalábbis nem lelni nyomát. Sajnos, mindmáig nem tudom, milyen okokból, a Madách Könyvkiadó szerkesztője nem sorolta be ezeket a verseket az *Egy-szerű leltárba*. Így a kötet csupán felvillantja Szitási sokrétű tehetségét, de nem ad igaz képet a súlyos mondanivalójú, kétségek közt vergődő, de világosan látó költőről. Nagy kár, hogy így történt, mert ki tudja, mikor jut Szitási újabb kötethez, amikor az élőknek is nehéz megjelenniük. Az általam leadott vaskos anyagnak csupán az egynegyede jelent meg, a többi vers pedig – láthatóan – végleg eltűnt a kiadó süllyesztőjében.

Hát így állunk valahogy a tíz éve halott költővel.

[1996]

Megkérdeztük íróinkat

Válaszok a Szlovák Rádió Magyar Adásának kérdéseire

A Szlovák Rádió Magyar Adása *Irodalmi mozaik* című műsorába készített szöveg. A *Megkérdeztük íróinkat* négy kérdése:

1. *Változó világunkban, az ezredfordulóhoz közeledve milyennek látja az irodalom helyzetét – benne a hazai magyar kisebbség vagy nemzetrészt irodalmának állapotát, perspektíváit?*

2. *Számosan mondják, hogy űr tátong az író és az olvasó között. Véleménye szerint így van ez?*

3. *Jelenleg milyennek ítéli meg saját helyzetét: adottak-e a lehetőségei az írásra, érzéke-e ösztönzés a kiadóktól, van-e elégséges visszajelzés, visszhang az olvasóktól, a szakmától?*

4. *A számítógépek, CD-romok világában milyen jövőt jósol a könyvnek?*

1. Az irodalom független a koroktól. Ugyanazt a világot teremti újjá, mely körülöttünk létezik, benépesíti hősökkel, akik éppúgy csetlenek-botlanak a könyvekben, mint ahogy az életben. Ily módon az irodalmi mű tükörképe a valóságnak, s mivel az emberek gyakran néznek tükörbe, sőt szeretik magukat a tükörben nézegetni, nem reménytelen a dolog. Ehhez azonban megfelelő irodalmi alkotások kellene, már úgy értem: érdekesek, szórakoztatóak. Nem szabad unalmas könyveket írni. Az emberek a maguk görbe tükrét akarják látni,

az pedig legyen valóban görbe: vagyis érdekes, izgalmas. S ha lehet, ne túl hosszú. Az embereknek már ma sincs idejük hosszú könyveket olvasni, a 21. században pedig végképp nem lesz, mert az egzisztenciális problémák felerősödnek.

Miután már itt vagyunk az ezredforduló küszöbén, egyre kevésbé hiszek a fantasztikumokban, nagyon is valóságos életformákat látok a kétezredik év első évtizedeiben. Nem hiszek a gyors változásban, s a technika nem old meg addig semmit, amíg milliók éheznek a földön. S amíg lesznek egzisztenciális problémák.

A hazai magyar irodalmunk semmiben sem különbözik a magyar irodalom egészétől. Ugyanazokkal a gondokkal küszködik. A rendszerváltások ugyan lelassítják az irodalmi teremtő erőt, a görbe tükör kissé eltorzul ilyenkor, a hősök nem igaziak, nem valóságos alakok, még nincs arcélük. Az emberek nem ismerik fel magukat a tükörben. Kell még egy kis idő, amíg a képsorok kialakulnak az író fantáziájában [amíg] felismeri a valóságos élethelyzeteket, s tud következtetni és előre látni. Ha a világ változik, az irodalom is vele változik. S annak mindig hű tükre lesz.

2. Az írónak nem nagyon kellene törődnie az olvasóval. Jó műveket kellene alkotnia. Az űrt egy jó könyv maga is megszüntetheti. De ha nem megy spontánul, a közvetítőknak kellene megoldaniuk a kérdést. Véleményem szerint ebben az utolsó évtizedben éppen ekörül adódtak a legnagyobb gondok. A közvetítők – könyvesboltok, könyvtárak, kulturális intézmények, kulturális szervezetek – még ma sem tudnak egyensúlyt teremteni írók és olvasók között. Nincsenek felolvasóestek, író-olvasó találkozók, a könyv és az író is magára maradt. Meg kell találniuk egymást. Ez természetesen – ahogy mondtam – közvetítés nélkül is bekövetkezhet, ám egy jó hálózat ezt a folyamatot felgyorsíthatja.

3. A sajtónál dolgozom, tehát kedvemre való, ám mégis robotmunkát végzek, s ez eleve kizárja a megfelelő körülményeket az irodalmi művek alkotásához. Ennek ellenére irodalmi műveim megszületnek, mert addig nem hagy nyugodni egy-egy ötlet, amíg meg nem írom. Az ihlet olyan, mint egy betegség. Csak egyetlen gyógyszere van: az alkotás!

A kiadók egyszer sem kerestek meg, legalábbis engem nem, hogy küldjek kéziratot a kiadóba. Nem kértek ilyesmit. Mintha minden irodalmi művem – szerencsére most már jó néhány kötet van mögöttem – a kiadók ellenére született

volna. Ezt azonban szarkasztikusan mondom. Ha jobb lettem volna, ha erőszakosabb lettem volna, talán előbbre is tarthatnék.

A kiadók ebben nem voltak annyira, vagy csak alig voltak ludasak. Az elmúlt rendszerben talán egy kicsit a háttérben tartottak. Ki tudja azonban, ez mire volt jó?

Most megint van kész anyagom: szerelmes verseimet szeretném kiadni *Megyek utánad* címmel. A Nap Kiadó igazgatójával már tárgyaltam a dologról, talán jövőre megjelenhet. Ezzel ismét bővíülhet a Mészáros-anyag. Azt követően pedig még újabbakkal, ha az alkotóerőm kitart.

Az olvasóktól már több a visszajelzés, a szakma is felfigyelt az egyik kisregényemre. A *Sötét verem* ugyanis Madách-nívódíjas. Az írónak az elismerés sokat jelent – értelmet, lendületet ad munkájának.

4. Nem nagyon hiszek ezekben a gépes, pontosabban műszaki dolgokban. Véleményem szerint az ember még hosszú évtizedekig esendő lesz, természeti lény, aki – mint mondtam – szeret billegni a tükör előtt, szeretkezni és szülni fog, s a legjobb tükörképét a könyvekben találja meg.

A technika bizonyos műveleteket igényel: feltételez méregdrága gépanyagot, műszaki ismereteket, nem is beszélve az ehhez tartozó, szinte kötelező mozdulatokról: bekapcsolni, kikapcsolni, feltenni, levenni. Az emberek ezt nem kedvelik. Ha mindez természetesen leegyszerűsödik, meggyorsulhat az átállás is. De még mindig fennáll a lehetőség: ezeket a műszaki dolgokat nem lehet zsebben hordani, bárhol elővenni, egyedül maradni velük. Ha végezetül ezt is megoldja a technika, még mindig hiányozni fog az embereknek a papír tapintása, illata és a könyvek szeretete. És természetesen itt van a megszokás kérdése. Az emberek ugyanis nem szívesen mondanak le jó vagy rossz szokásaikról.

Természetesen magam is látom, hogy a fiataloknak egyre vonzóbbak ezek a műszaki tárgyak, de véleményem szerint még hosszú évtizedeknek kell eltelniük, hogy az olvasó számítógépen vagy CD-n olvassa a számára érdekesnek tűnő könyveket.

[1996]

NAPLÓRÉSZLET

SZÁZ RECENZIO

I. Vallomások az irodalomról

II. Száz recenzió

III. Beszélgetések

1996. szept[ember] vége⁴¹

1996. okt[óber] 17.

Végleg, most már. Megint az utcán. Semmim nincs. Pénzem se. Még a gyerekeimet sem látogathatom meg, annyira szegény vagyok.

[...]

Talán majd kievickélek a gödörből. Egyedül maradtam. Félek, s lehangolt vagyok.

1997. január 20.

November elején (7-én!) még egyszer, utoljára. Együttlétünk nem egészen két hónapig tartott. Azt hittem, talán vége, vége a megpróbáltatásaimnak. Nem. Az ünnepeket még kibírta, aztán zuhanni kezdett.

Iszonyú volt a zuhanás.

Csak néztem, mint ér véget megint az életünk, s talán már többé sohasem támad fel.

Három napig – január 7., 8., 9. – a földön aludtam az irodában.

A negyedik napon kaptam egy szobát a munkásszálló 7. emeletén (704-es ajtó), ami egy lezüllött szálloda – piszkos és üres.

Itt kell élned.

Takarítasz, ágyat hozol. Nincs kedved semmihez. Istenem, mindent elveszítettem. 56 éves leszek, és semmim.

Ez a szoba, mely nem az enyém, nem tudom, meddig lakhatok itt... Hová innen? Hová? Merre?

Egyedül. Egyre öregebben, egyre fáradtabban.

Ha volna erőm felhívni a gyerekeket!

A gyerekeket, akik talán már nem is az enyéme – talán nem éreznek semmit irántam, hiszen elhagytam őket...

Nem, nem hagytam el. Mindig bennem élnek –

Igor fiam,

Katuci lányom.

Talán tudjátok, hogy mennyire szeretlek benneteket, továbbra is apátok vagyok.

Szeretném minél többet látni őket. Látni, és adni nekik az enyémből – amit tudok.

Tizedik napja itt.

Semmit nem [???]. Fekszem az ágyon, és nézem a plafont. Néha dolgozom. Ahogy tudok. Új könyvemen dolgozom, rendezgetem. Befejeztem. *Voltam Európában* – 115 oldal – a legszebb írásaimból. Szerettem volna még több mindent belevenni – riportjaimból, elbeszéléseimből, de több nem fér bele a kiadói tervekbe.

Istenem, ha legalább ez megjelenne!

A napok mennek, mennek – csak én maradok itt végtelenül nagy magányban.

Emberek közé menni?

Kihez? Mindenkit elmartam magam mellől.

Ide, ebbe a szobába nem fog benyitni senki, soha...

„Lidérces, messze fény...”

100 RECENZIO – kötetterv

Egy kötetnyi vers. Egy kiadatlan ifjúkori kisregény (*Álmában fehér holló*) – ez, amim van. S az új tervek – egy regény: *Negyedik élet* (vagy *Negyedik dimenzió*) – nagyregény – elbeszélések, s egy erotikus vagy pornóregény motoszkál a fejben régóta, amelyet talán most meg tudok írni.

A magánynak is vannak jó oldalai.

Végre egyedül?

Félelmetes az élet.

Ha fiatalabb lennél! Ha többet keresnél!

4885 – ennyi a havi keresetem a Csallóköznél. Nem nagyon sok. Nem sokra becsüli munkámat Barak Laci.⁵³

Érzem.

Mindegy. Továbbra is élni kell, s amíg élni lehet, addig dolgozni kell.

A jövőt nem ismerem. Egyre sötétebb.
Talán mégis lesz fény.

1997. január 29., éjjél.

Nem tudok aludni. Végtelenül gyötör a magány és a múlt. Le kellene számolni a múlttal.

Nem lehet. Végtelenül sajnálom, hogy nem sikerült Zs.-vel az életem. Sajnálom őt, a szerelmünket, mindent. Kár, hogy nem volt kitartó, csak a hibákat kereste. Valami végtelen, pusztító tűz emésztette... Valami belső nyugtalanság kínoztta. Soha nem tudott[?] úrrá lenni rajta... Én tehetetlenül néztem, s rettegtem: itt valami végtelen tragédia fog történni. Megtörtént.

Ő ott gyötrődik. Én itt.

S ezt most már nem lehet soha rendbe hozni többé.

Elszakadt a fonál. „Nem rakhatod [varrhatod?] össze közös takarónk, ha már szétesett.”

Hiányoznak a gyerekeim is. Nem tudom meglátogatni őket. Félek. S pénzem sincs.

Szegény vagyok, egy elhagyatott munkásszálló hetedik emeleti szobájában élek – bútorok és ruhanemű nélkül. A minimális életszükségletek között.

[...]

Az éjszaka félelmetes. Innen, fentről nézve is az. Rá gondolok, s tudom, ő sem alszik. Fáj neki. Szeretné visszacsinálni, de már nem lehet.

Mert megint ugyanaz következne.

Tüzet várni, ahol már nincs parázs és [???]. Hiába. Nem lehet.

Marad a gyötrődés és [a] magány.

Én már új életet nem kezdek: innen kezdve új [???] kezdődik az életben maradásért. Nem tudom, hogy bírom ki.

Félek. Senki se tudja, hogy félek, csak ő.

Talán már ő sem tudja.

Részlet egy valamikori regényből (*Negyedik dimenzió*):

„Alig tudta megállni, hogy ne igya ki egyszerre az egész liter tejet, s megegye hozzá a száraz kenyeret. Mi lesz akkor vacsorára? Akkor is enni kell, a gyomor követelődzik, annak a száját be kell tömni.

Elég baj az, hogy az embernek folyton ennie kell, morogta Dániel[?] maga elé, s ezúttal legyőzte mohóságát. Nem volt olyan egyszerű, de reggel ötkor fürdés közben véletlenül a falra [??] felerősített tükörbe pillantott, és észrevette, hogy csúnya pocakja van. A pocak a gazdagok erénye[?], aki olyan szegény, mint te, annak luxus a pocak. Meg egyébként is, elcsúfítja a testedet az a kitüremlés. Erre [??] már vigyorgni[?] kell. Nem elég, ha az arcod öreg és törődött, a tested is formátlan legyen? Mi lesz akkor itt veled? Ki áll szóba veled? Megrothadsz itt, a szobában, véged van.

Nem ehetsz annyit. Mától kezdve be kell osztanod minden falatot. Szükségből is, és másért is. Másképp kell élned, mint ez idáig... Ez idáig megvolt minden. Családod volt; most csak ez a szoba van.”

Március 8.

Nőnap. Nekem nincs nőm. Senkim, akinek virágot vegyek. Csak eszembe jut. Soha nem szerettem virágot venni.

Az ablak alatt. Mennyit álltam itt, szívdobogva, lesve minden mozdulatát! Tudtam, hogy megérzi, hogy ott vagyok. Mindig megérezte.

Most nem. Már nem. Ennek is vége.

Nem tudok lábra állni többé, Zs., nem! Azt hittem, „lesz még erőm lábra állni, bennem[?]”. Nincs. Vagyok, mint egy börtönben. Nézem a falakat. Hány évre vagyok ítélve?

Innen már merre vezet az út?

Félelmetes nagyon[?], félelmetes [???].

Egész nap kerestem.

Félek is, keresem is.

Nem, nem, mindennek vége. Vége, vége...

Március 9., vasárnap

A vasárnapok a legnehezebbek. Nem tudok a szobában maradni. Az utcán sem tudok lenni. Az irodában, a tévé előtt sem. Nincs türelmem élni!

Istenem, csak most tudom meg, micsoda türelem kell az élethez. S [a]kinek elfogy a türelme?

Az élet türelemjáték.

Játék.

Akkor vedd úgy! Úgy könyörtelen[?]. „Mint hajléktalan a híd alatt!”

Mindentől fölmentem magamat!

Ölni fogok, mint mindannyian.
Nem lesz utolsó ítélet!

Ardamica Ferenc Mészáros Károlyhoz

Losonc, 1997. március 18.

Kedves Károly!

Idén az a megtiszteltetés ért, hogy tagja lettem a Magyarországon megjelenő Palócföld szerkesztőbizottságának. Az irodalmi, művészeti és közéleti folyóirat, mely ez évben negyedévenként lát napvilágot, mindig jó szívvel viseltetett a felvidéki magyar irodalom iránt. Örölnék, ha te is szerepelnél benne.

Kérésem a következő: amennyiben van a tarsolyodban egy jó novella, tedd borítékba, és postázd a címemre. Ne felejtsd el kitölteni és csatolni a mellékelt adatlapot, mely a honorárium kifizetéséhez kell.

Ezenkívül szeretném, ha bemutatnád negyven sorban Gergely József költőt. Gondolom, ez nem fog különösebb akadályba ütközni, láttam a sajtóban, hogy kétszer is írtál róla. Persze itt most nem publicisztikáról, hanem irodalmi folyóiratról van szó.

Remélem, hogy felkérésemnek bokros teendőd mellett is eleget teszel.

Várom válaszod.

Barátsággal üdvözöllek:

Feri

A novella ne legyen több 10–12 flekknél!

NAPLÓRÉSZLET

[1997]

Március 27-én

[...]

Most értem csak meg jó Juhász Gyulát, aki Annát siratta! Kellott is, nem[?] is. Nem lehet élni nélküle, s vele se. Milyen kiszámíthatatlan az élet. Úgy bíztam benne,

mint istenben. Szó nélkül feláldoztam érte mindent: családot, vagyont, életet; nem hittem volna, hogy ide juttat – a semmibe! Az üres levegőbe. S még ő a sértett, a bosszús, ki, mint egy fölöslegest, kiebrudalt a házból. És hányszor, és hányszor...

Április 15.

Havazás, hideg, üresség... Csak nézek ki az ablakon, s őt várom. Tudom, hogy sohasem jön el, mégis várom, várom...

[...]

Április 23.

Pénz és remény nélkül, teljesen egyedül. Nincs kedvem élni. Nem mentem a gyerekek után sem. Nincs pénzem. Lakbér 1500 korona, gyerektartás 1500 korona – mosoda, szappan, napi élelem – éppen csak. Nem jut semmire. Cipő kelene, zokni, gatyá, ing – nem jut semmire.

Csak vagyok, mint egy nyomorult. Keresetem havonta alig haladja meg az 5500 koronát jelenleg.

Ápr[ilis] 26., szombat

Ott állok a Kék Duna sarkán, és nézem, ahogy Zs. megjelenik, és leszereli a reklámtáblát, s beviszi [...] az üzletbe. Aztán öt perc múlva elindul piros kabátjában haza.

Fáj a szívem. Szerettem a piros kabátját. Miből állna odamenni hozzá? Beszélni vele?

Lehet, már nem is akar beszélni velem.

Lehet, hogy már nem is akarok beszélni vele.

[...]

Csak állok a sarkon, és nézem, hogy vonul végig az utcán. Néhány lépést teszek utána, néha egészen a könyvesbolt sarkáig elmegyek, s követem szememmel, amíg le nem tér a Duna Szálló sarkánál a Sport utcába.

Állok, és még látom a piros kabátját.

Szép.

Iszonyú a szenvedés.

Délután.

El kellene hoznom a könyveket és a még Zs.-nél lévő holmikat. Nem, vissza már nem mehetek hozzá, ezt érzem. Nem volna jó neki sem, s nekem sem. Nem tudunk, nem tudtunk együtt élni. Nem tudom, miért, máig nem tudom. Lehet, ő talán tudja.

Nem tudtunk, s egyre távolabb annak lehetősége, hogy még egyszer egybe-kerüljünk.

Talán így jó.

[...]

Nem lehet így. Élnie kell, hiszen két csaknem felnőtt gyereke van. Nem tehetem tovább, hogy ráerőltessem magam...

Május 10.

„Közelebb az éjhez.” A 7. emeleti lakásban közelebb vagy az éjhez. Legalábbis úgy érzed magad, amikor a felvonóval felérkezel, s mintha inogna alattad ez a roppant épület.

Május 11.

Pechem van. Nem nyerek a fogadásokon sem. Csupa veszteség. Szinte semmi pénzem nincs.

Május 25.

Iszonyú levelet kaptam Zs.-től. Már csak egy vágyam van – elhozni lakásából a könyveimet és a holmijaimat. S vége... vége... vége...

Május 30.

A Nap Kiadónál megjelent a *Voltam Európában* című könyvem. Boldog vagyok. 105 flekk – lehetett volna bővebb is, de Tóth László barátom több riportomat kivett[e] a kötetből, nem javasolta beleilleszteni. Talán így jó.

- I. *A szélső ház* (kisregény) – alistáli és karvai emlékek, régi életképek; milyen boldog voltam azokban az években!
- II. *Ősök keresése* – teljes egészében csak itt jelenik meg; meghúzva 1986-ban az I[rodalmi] Sz[emlé]-ben volt.

III. *A Csallóközről szólván* – Új Forrás (Tatabánya), első közlés, 1991.

IV. *Voltam Európában* – csak a Csallóközben, később az Új Szó vasárnapi számában jelent meg részlet belőle. Ebben a formában azonban itt jelenik meg.

Éjszaka, régi képekkel – a legtöbbször közölt írásom.

Foglalkozása: háztartásbeli – Riportnovella, a Nap című újságban jelent meg 1992-ben.

„Piros könyvem” – így fogom hívni.

Különösen *A szélső háznak* örülök, hogy végre így, teljes egészében megjelent ez az írás. Ilyesmit ma már nem írnak. Karva–Alistál–Dunaszerdahely–Várkony.

Naptár – A várkonyi házunk emlékeit őrzi (1984-től 1991-ig); nehéz évek – különösen a vége felé, amikor belépett életembe Zs. Talán nem volt jó lépés.

Mindegy.

Az életet nem lehet visszacsinálni, s másképp meg nem történhetett. Iszonyúan szerettem. Nem is tudja, mennyire. Ha képes voltam feláldozni érte az életem. Sohasem értette meg. Most már nem is fogja. Kár.

A könyv az én „boldog békeidőmről” szól.

Valóban az volt. Dolgoztam, írtam és gazdálkodtam. Szerveztem az életünket. Sok mindent összegyűjtöttem. Saját családi házunk volt, nem is egyszer: Várkonyban, [egy] másik K-n.

Minden elszállt. A könyvben megírtak már csak emlékek. Boldog emlékek. Fő, hogy megjelent. Milyen messzire kerültem ezektől az évektől!

Budapesten, a Könyvhéten (június 5-én) lesz a *Voltam Európában* bemutatója. Dedikálni fogok.

Pénzt nem sokat hoz, mégis boldog vagyok.

1997. június 6., Könyvhét, Budapest

Keveset dedikáltam. Az emberek csak nézték a könyveket, keveset vásároltak. Valami különlegeset kerestek. Egy erdélyi íróval, Pusztai Jánossal jöttem össze – történelmi tárgyú regényeket ír. A tatárjárás idejéből. Mindkettőnk könyve különleges, mégsem az ilyesmit keresték. Ki tudja, mit keresnek a pestiek? Szenzációt!

Szenzáció maga az élet. A régmúlt – ahogy Pusztai ábrázolja, s a közelmúlt – ahogy én.

A „piros könyvnek” azonban örülök. Összefutottam még Czine Mihály barátommal, aki szélesen, minden kedvességével és hangos szavával[?] ölelt át. Mondtam neki, hogy az új könyvem megjelent. Igen örült neki. Lehet, hogy ír róla valamikor?

Megjelent *A (cseh)szlovákiai magyar irodalmi lexikon 1918–1995*; harmincnyszort sort kaptam benne. Ez az új könyvem még (már) nem fért bele. Ennyivel már megint több vagyok.
[...]

Június 13.

A *Sötét verem* című kisregényemért a Madách-díj kuratóriuma jutalmat ítél meg: a legjobb eredeti széppróza 1996-ban! Ez már valami. Mondom én, hogy ez egy igen jó könyv! Tózsér Árpai nagyszerűeket mondott róla értékelésében s utána gratuláció kíséretében. Tózsér csak ért hozzá!

Tózsér, Fónod és Szeberényi Zoltán volt az értékelő. A verseskötetek között Gál Sándor kapta a dívdíjat a *Szél* című kötetéért. Szegény, sajnos, nem jöhetett el, beteg megint. Néhány szót válthattunk volna. A gyermekirodalomban ezúttal Gágyor József *Bobog a szívem* volt a legjobb. Vele is barátságot kötöttem. Egyidősek vagyunk, pedig azt hittem, ő az öregebb. Olyan komoly öregúr formája van. A könyvéről annak idején recenziót írtam a Cs[allóköz]ben, nagyon tetszett neki, máig is emlegeti. Én is. A Madách-díjat Grendel Lajos kapta *És eljön az ő országa* című regényéért.

Június 20.

Nálam lakott egy hétig a fiam, Igor. Micsoda boldogság! Igaz, egész nap nem láttam, mert a [??] volt, de reggel gondoskodtam róla, s este (éjszaka) mindig sokáig beszélgettünk. Július 1-jén berukkol, Nyitrára viszik. Én nem voltam katonára, nem tudom, mi az. Nagyon fél tőle, a katonaságtól. Megértem őt.

Micsoda rossz volt szegénynek. Az apjától elszakították, én örökbe fogadtam, a nevemet adtam neki, aztán elhagytam. Micsoda bűn – egy gyermek elleni merénylet!

Ezt áldozni!

Zs. sohasem értette meg, hogy mit áldoztam érte; gyermekeimet, akiket többé nem tudok visszakapni, akiknek nem lehetek többé apjuk. Ezt áldoztam. Az apai örömeiket.

Tehát ezért is nem rohanok új életet kezdeni.

Kezdenünk[?].

Túl nagy volt az áldozat.

M. mondta is mindig: nem lehet boldog az, aki átgázol másokon.

Boldogságot mások bánatára építeni?

Június 25.

Pista bátyám a pozsonyi kórházban.

Kórházban fekszik. Iszonyú látvány!

Csupán két évvel idősebb nálam.

Milyen súlyos az állapota! – Mindig néz[?].

Július 15.

Kislányom, Katuci itt volt egy hétig D[una]sz[erdahely]en. Minden nap találkozunk. Nem nálam lakott, a barátnőjénél, M. M.-nél, egy hirtelen nőtt, de eszes lánynál. Gyerekkori barátok.

Katuska nagyon aranyos volt, tizenöt évére csaknem teljesen fejlett. Félttem őt nagyon. Szép kislány. Éjjel a városban csatangoltak. Igen szeret csavarogni. Mint én. De hát ő nem fiú! Azt látni, hogy az anyja szigorúan fogja. Vettem neki egy biciklit, ahogy ma nevezik: hegyi kerékpárt, a tizenötödik születésnapjára (aug[usztus] 23-án lesz tizenöt éves). Nagyon örült neki. Ez nekem is nagy örömem. Elment a könyvem honoráriumra. Mit tudok mást nyújtani?

Legalább egy kis öröm[et] neki. Mily gyorsan elment az egy hét! Milyen üres lett nélküle a város.

[...]

Július 28.

El kellene hozni a holmijaimat, de főleg a könyveimet. Megkopott a könyvtáram. Sorozataimat M. teljesen tönkretette, de ami maradt, [??] velem. Még mindig Zs.-nél van.

Félek belevágni a dologba – a hurcolkodásba.

Júl[ius] 31.

Meghalt Pista bátyám. Ma temettük. Nagyon le vagyok törve. Jó gyerek volt. 29-én reggel halt meg. Szomorú. [??] minden. Az élet egy nagy szerencsejáték. Kinek szerencséje van, tovább él.

[...]

Aug[usztus] 8.

Szól a zene, alul, a kertvendéglőben: „...se veled, se nélküled” – énekli a truba-dúr. Valami hasonlót érzek én is hónapok óta. Nem, nem tudok már vele élni, de képét sem tudom feledni; a szép és szomorú fekete szemét, a kétségbeeset-tet, a rettegőt. Iszonyú szenvedés ült az arcán. Fájt neki az élet, iszonyúan fájt. Én is fájtam neki. Velem sem tudott mit kezdeni. Mindig és mindig visszatértek fájdalmai és kétségbeesései, nem lehetett segíteni rajta.

Talán most jobb neki. Nem jobb, de könnyebb. Magára van utalva. Tudja, hogy élnie kell, mint anya, mert gyermekei vannak. Most nem lehet kétségbe-esett és könnyelmű, most reá várnak a gyerekek.

[...]

A zene csak szól, már fél kettő éjfél után, s még mindig van kinek zenélni. Szó-rakoznak.

Pedig egymásnak voltunk teremtvé.

Ma is szeretem, s iszonyúan sajnálom, hogy így történt. S tudom, már nem lehet másképp. Már nem találkozhatunk. Ezt az érzést azonban őrzöm. Nem, nem őrzöm, bennem van, s nem lehet [tőle] szabadulni: kínoz.

[...]

Egyre nehezebb! Jegyzi M. K. 1997. szept[ember] 5-én, kora este, teljesen szét-esve.

„...az eszmék nem viszik sehová az emberiséget...”

*Tőzsér Árpád köszöntője
a Madách-díj és a Madách-nívódíjak átadásán
1997. június 12-én
(Részlet)*

[...]

Gál Sándor füzetnyi terjedelmű, összefüggő verskompozíciója, a *Szél* tulajdon-képpen az emberi létezés alapértékeiről és a természetről szóló poéma. Elégiá-ra és meditációra hangolt, áradó szabad vers, de áradása ellenére is valami ki-fejezésbeli minimalizmus, puritán dísztelenség jellemzi...

Hasonló „minimalizmus” jegyében fogant Mészáros Károly kisregénye, a *Sötét verem* is. – Ha a narrátor tegezi a hőst, akkor ezzel kétszeresen is elidegeníti: megfosztja a történetben-levés természetességétől, plusz bizonyos értelemben le is fokozza. Mint ahogy Mészáros elbeszélője is lefokozza saját személyiségét, mikor történetében végig egyes szám második személyben beszél önmagához. – S ez a lefokozott személyiségű hős tulajdonképpen meg is érdemli azt a megvetést, amellyel magára tekint: elhagyja feleségét, gyermekét egy fiatalabb nő kedvéért, komolyabb célok nélkül teng-leng a világban, tulajdonképpen csak alacsonyabbrendűségi komplexusai kötik a léthez.

Egyetlen erénye a kamera-tárgyilagosságú szeme. Ennek a szemnek köszönhetően végül is Mészáros Károly helyszíneit és figuráit – egy dél-szlovákiai kisváros vegetációját, exteriőrjeit és enteriőrjeit valamikor a század hatvanas éveiben – szinte a cinéma vérité optikáján keresztül érzékeljük. [...]

A bibliai Elítélt

Utószó Gergely József Milyen szél? című verseskötetéhez

Gergely József verseit olvasván régmúlt idők elevenednek fel bennem: a hatvanas évek vége, amikor reményteljes költői álmodozásaim csúcspontjaként megjelent egy versem az Irodalmi Szemlében, s melyet mindenkinek mutogattam, de leginkább anyámnak, aki a világon egyedül tudta átérezni az én ropant örömet. Ebben a Szemle-számban szerepelt Gergely Józsefnek egy verse, Duray Miklós prózája, Wurczel Gábor novellája, s felsorolhatnám valamennyi írást, mert harminc év távlatából is emlékszem valamennyire. Gergely József nevével akkor találkoztam először, s nagyon meglepett az e kötetben is szereplő *Zuhogó nyár* című verse. Ilyen verset csak avatott költő írhat. Az illúziótlan nyár... Valahogy ezt éreztük valamennyien. Utána is néztem, ki ez az ember, aki az ismeretlenség homályában ilyen verseket ír.

Vetélytárs.

Gergely József akkoriban a lévai óvónőképző tanára volt, Tőzsérék nemzedékének tagja, Tőzsér Árpád, Cselényi László évfolyamtársa az 1956–1960-as években a pozsonyi Komenský Egyetem Bölcsészkarán. Nem tudom, voltak-e korábbi publikációi (később is csak hébe-hóba találkoztam a nevével), verseit olvasva azonban számos kérdés merül fel bennem: miért nem került be a Nyol-

cak antológiájába, ahol talán helye lett volna? Két ok lehetséges: vagy később kezdett írni, mint a többiek, vagy nem volt elfogadható versanyaga az ötvenes évek végén. Tény, hogy Gergely József később sem csatlakozott semmilyen csoporthoz, semmilyen irányzathoz. Élt az irodalom periferiáján, s csak azon csodálkozom: miképp tudott folyton-folyvást újítani, miképp talált rá a hangjára visszhang nélkül. Vagy létezik egy belső visszhang, amely éppoly erős, mint a külső?

Kötethez nem jutott. A hatvannyolcas politikai megújulást lelkesen fogadta, amiért állásából elmozdították. Ezáltal az életnek is a periferiájára került. Élt, ahogy tudott: alkalmi munkákból, könyöradományokból.

Elfecsérelt évtizedek – mondja egy újabb kelezésű versében. Ritkán írt, és ritkán ír. Amit azonban papírra vet, az mives munka.

Az 1989-es rendszerváltás után mintha kilépett volna addigi önmagából: a kötetben szereplő versek nagy részét az elmúlt hat évben alkotta. Villoni vagánykodások, Füst Milán-i elégikusság, bánat, múltba nézés, önmarcangolás, kiszólások, minden-minden fellelhető ezekben a sorokban. Visszatérő motívuma az elszalasztott lehetőségek, az anya-apa motívum; az apa, aki valahol a szibériai hómezőkön tűnt el a sztálini lágerek foglyaként. „Élt harmincegy évet. Anyám után nem maradt semmi, csak huszonkilenc év... és a sávolyi búcsú” (*Nem ordítok*). A történelem nagyon belelépett Gergely József életébe. Mint mindannyiunkéba. Ő azonban birkózott vele, míg mások úgy-ahogy – kisebb-nagyobb mértékben – elfogadták. Lehet, később maga is beilleszkedett volna, de akkor már nem volt lehetősége.

A megújulás mintha megújította volna őt is. De csak azért, hogy csakhamar lehangolódjon, reményét és illúzióját veszítve keseregjen az életén: a múlton és a jelenen. Két boldog pillanatra emlékszik: a hatvannyolcas tavaszra és nyolcvankilencre.

Mindkettő csupán egy röpke felvillanás.

Mostanság – már túl a hatvanon – egy füleki szociális otthon lakója. Ott tűnődik elszállt életén.

Költőt avatunk: a költők kortalanok, a versek élnek. Gergely Józsefnek ilyen sort juttatott az élet. Viseli, mint minden ember, a keresztjét. Mint a bibliai Elítélt.

[1997]

NAPLÓRÉSZLET

[1997]

Nov[ember] 24.

[...]

G. történetei a *Negyedik dimenzióból*.

A pók két hónapig gubbasztott egy helyen, az ablakhoz közel, a sarokban. G. többször le akarta söpörni, hisz rég elpusztult, kiszáradt, s csak csúfítja a falat. Egy nap ámulva vette észre, hogy a pók feléledt, s átköltözött a másik sarokba, a fentibe. Akkor épp hideg idő készülődött. Csak nem a hideg miatt vonult át a melegebb helyre? S miből élt két hónapon át?

G. elgondolta, milyen előnyös életük van a pókoknak, nem kell naponta élelem után loholniok [???], csöndben, mozdulatlanul pihenhet[nek] egy helyen.

Ma december 6-a; G. elhatározta, megfigyeli, meddig élvezi ezt a sarkot az általa már oly sokszor leírt pók, e zimankós időben egyetlen élőlény a szobában. Tulajdonképpen társa. Tisztelettel nézett fel a sarokba, ahol a pók éppoly mozdulatlanul, begubózva létezett, mint két hónappal ezelőtt a másik sarokban. Emlékezett rá, azelőtt – még az őszi napokban – sétált [át] egyik sarokból a másikba. Netán akkor halmozott fel annyi élelmet, melyből egész télen táplálkozhat. Vagy télen nem esznek a pókok?

G. nyomban eldöntötte, tanulmányozni fogja a pókok életrajzát, elvégre ismernie kellene a lakótársát, azt a lényt, mellyel megosztja magányát.

December 6.

Félek [a] karácsony közeledtétől. Talán mégis el kellene mennem a húgomékhoz, Pozsonyba. Nem itt maradni, szenvedni, s lesni Zs. lakásának ablakát, vagy folyton reá gondolni, ki [...] éli világát, ki tudja, kivel.

Miért tartok én még mindig csak itt?

Miért nem megyek új utakra?

Mert – amitől mindig tartottam – akkor is szeretni fogom, ha ő már elfelejtett. Nem így akartam élni. Én másképp akartam! Csak vele!

Ő nem akarta.

Valahogy ki kellene mászni ebből a slamasztikából. Ez csak az örület felé vezet – mint szegény Juhász Gyulát.

Anna = Zs....

Nehéz ügy.

Ez még csak a századvég! A romantikának vége, befellegzett, miért nem tudok szabadulni mégsem egy érzéstől?

Fogva tart, mintha ködökben élnék, csak keringek önmagam körül, s [??] egyetlen érzelemhez tapadunk.

December 12.

A pók eltűnt. Sehol se látom. Úgy tűnik, megunta a magányt, s elhagyta a szobát. Kár. Ruttkai Éva énekel – nem tudom, mi az, de jó nagyon! Eddig volt egy pókom. Most semmim nincs. Karácsony közeleg. Tavaly még együtt voltunk, az idén teljesen reménytelenül; félek a karácsonytól.

A gyerekeknek kellene venni valami ajándékot, de miből? [...?] csak meg tudok élni.

E pillanatban hasított belém: ma van a születésnapom! Magam is elfeledkeztem róla!

Ötvenhat éves.

Senkinek se fontos. Nem köszöntött fel senki, nem említette senki. A pók is elhagyott...

Igor fiam katona Léván.

Katuci középiskolás Gadócon.

Semmit nem várhatok tőlük.

Nem tudom, mit tegyek.

Hát, Isten éltesen, te bohó –

Harminc év élet

Ami előtte volt, semmi.

Mi lesz ezután?

Tíz óra.

Nem tudok napirendre térni, hogy így elfeledkeztem magamról, hogy egész nap nem jutott eszembe, hogy ma van a születésnapom.

És senkinek, senkinek nem jutott az eszébe.

Ez még jobban fáj.

[??], hová jutottam.

Én nem játszottam,
én nem játszottam, hanem éltem.

December 15.

Iszonyú félelem van bennem.

Sajnálom nagy szerelmünket. Mert úgy senki sem szerette egymást, mint mi. Talán a nagy szerelmek sohasem végződnek jól! Az iszonyú szenvedélyek iszonyú szakadékokat rejtenek. S mi nem szakadéokban [*szakadékot?*] kerestünk!

Nem ismertük fel végtelen szerelmünket, nem őriztük meg. Megöltük.

Pedig mekkora kincs.

Hogy sajnálom! S hogy sajog a szívem, ha rágondolok. S fáj, iszonyúan fáj, hogy nélküle kell élnem, s nélküle kell leélni az életemet.

Úgy tűnik, már másképp nem lehet.

[...]

Közeledik a karácsony.

Tanulmányok Duba Gyuláról

Szeberényi Zoltán irodalomtörténész, kritikus és tanárember kitűnő kismonográfiát írt Duba Gyuláról, amely a Nap Kiadó *Műhely* sorozatában a Koncsol László-portré után (szerzője Filep Tamás Gusztáv) sorrendben a második ilyen jellegű kötet. Csak értékelni lehet a kiadó igyekezetét a szlovákiai magyar irodalom karakteres írói teljesítményeinek felmutatásában.

A közel harminc önálló kötetet és számos gyűjteményt, összeállítást maga mögött tudó Duba Gyula portréja Szeberényi Zoltán megvilágításában pozitív, akinek „helye ott van a magyar irodalom egyetemén valahol Sütő András, Szász János, Gion Nándor, Galgóczi Erzsébet, Gáll István mellett”. A szerző hat fejezetben tárgyalja a prózaíró eddigi munkásságát, életpályáját. Ha csak a fejezet címeket venné nagyító alá a recezens, abból is kibontakozna a pályakép (*A humortól a satíráig; A novellától a regényig; A nagyepika vonzásában* stb.), ám Szeberényi módszerére és értékelésére mindenképpen oda kell figyelni. Szeberényi mindig tudja, hová kell tenni a hangsúlyt, mit kell kiemelni, elmarasz-

talni. A könyv egyik-másik fejezete szinte remekmű, önálló tanulmánynak is beillene. Hosszabban időz Duba indulásánál, gyermek- és ifjúkoránál, mivel tudja, ezek az élmények meghatározóak a prózaíró munkásságában. Később kevésbé figyel az életrajzi adatokra, inkább az egyes műveket veszi nagyító alá. Nem egy esetben szabályos elemzést nyújt egy-egy műről, s meggyőzi az olvasót, hogy Duba Gyula kiváló regényíró. A regényei – mint ahogy az most már világosan körvonalazódik – egy lazán vagy szorosabban összefonódó regényfolyam részei, melyet Duba nyilván mindaddig írni fog, míg lesz mondanivalója. Az *Örvénylő idő*, *A macska fél az üvegtől*, a *Sólyomvadászat*, de különösen a már kétkötetnyi terjedelmű *Álmodtak tengert* „impozáns írói teljesítmény, méreteiben nincs párja a szlovákiai magyar irodalomban”. Kevésbé szól a könyv a gondolkodó, az irodalomszervező Dubáról, pedig az Irodalmi Szemle szerkesztőjeként, később főszerkesztőjeként ebbéli tevékenysége is jelentős. Ott bábkodott a fiatal prózaírók pályakezdését segítő *Fekete szél* antológia körül, tanulmányait, esszéit mindig mérvadónak tekintette az irodalmi közvélemény.

Duba Gyula pályája – a kultuszos ötvenes években új színekkel jelentkező szatíráitól kezdve a kiváló szociográfiáján keresztül a *Sólyomvadászat* mai sikeréig – egyenes vonal, mely az alkotó kivételes tehetségét, írói adottságait jelzi: „Életműve egységet alkot, egyik mű magyarázza a másikat, a művek együttese jellemzi és minősíti az alkotót.” Ez Szeberényi végső konklúziója.

[1997]

Duba Gyula Mészáros Károlyhoz

Kedves Barátom!

Megkaptam a Csallóköz azon számát, amelyben a rólam szóló monográfiát recenzálad. Köszönöm!

Nem tagadhatom és nem látom okát, hogy ne szóljak róla, nagyon jólesett, amit írtál. Nem azért, mintha valamiféle elismerésigényben szenvednék vagy feltétlenül szükségem lenne kritikai értékelésre. Csupán a visszhangtalanságot érzem egyre erősebben! Jó lenne megbizonyosodni róla, hogy néhányan talán értenek. S leginkább talán a ti körötökben érzem, hogy sejtik vállalkozásaim értelmét, s talán értékelik is. Hiteles kritika persze nincsen általában sem, ám az

olvasói visszhang mellé, amelyet éppenséggel nem nélkülözök, jólesik a kortársi-sorstársi figyelem is, melyet írásodban megtaláltam. De hát nem panaszkodni akarok, hanem megköszönni, amit kell!

Barátsággal üdvözlök mindnyájatokat a szerkesztőségben, kiadóban, és kívánok boldog és békés karácsonyi ünnepeket és örömtelibb új esztendőt, mint az idei év volt.

Szeretettel

Duba Gyula

Pozsonyban, 1997. december 18-án

A szelíd forradalmár

Barátom, Mészáros Karcsi szép jegyzetét olvasom a Napban. Karcsi költőnek indult, azután áttért a szépprózára – nem tudok meghatottság nélkül gondolni elszánt és görcsös birkózásaira az anyagával, illetve a nyelvvel –, igazi műfaja azonban – lehet, most megharagszik rám ezért a vélekedésért – a vallomásos publicisztika lett. Bár néhány évvel idősebb nálam – ő már túl van az ötvenen, barátságunkon kívül azonban a közös nemzedéki élmények is összekötnek bennünket. Azt gondolom, nem túlzok, amikor megkockáztatom: nemzedékemből, tehát a hatvanas évek közepén, illetve második felében indulók közül kevesen tudtak olyan torokszorítóan írni a szegénységről, kisemmizettségről, a személyiséget fölemésztő kisebbségi érzésekről, mint ő. De a dolgok abszurditásáról, korunk valamiféle abszurd logikára épülő átmenetiségeinek láncolatáról is szép számmal vannak érvényes szavai.

Tulajdonképpen erről a végzetes átmenetiség-halmazról szól mostani írása is. *A forradalmár magányossága* – ez jegyzetének a címe. Mert Mészáros Karcsi – némi megmosolyognivaló hevülettel – forradalmárnak vallja magát. Az ezerkilencszáznolcvankilences bársonyos, szelíd (stb.) forradalom forradalmárának. A szó igazi, mondjuk, ezernyolcszáznegyvennyolcas jelentésének értelmében. Jegyzete – a véletlenek szarkasztikus fintoiba torzuló bölcs összejátszása folytán – Szlovákia függetlenségének kikiáltása napján jelent meg, ami elvileg egyet jelentett Csehszlovákia – illetve az utóbbi hónapokban már egy beszédes

kötőjellel is föllazított Cseh-Szlovákia – széthullásával. És csodálkozva tapasztalja maga körül, hogy a forradalom elveszett. Megrendítő szavait nem tudom nem idézni most: „Tudom, számomra már nem lesz több forradalom. Ezt az egyet azonban nem adom! Biztos vagyok abban, hogy egy forradalom addig tart, amíg az emberben él. Petőfi meghalt, Jókai kiegyezett, de Táncsics forradalmár maradt. [...] Az én negyvennyolcam nyolcvankilenc novemberében volt, melyből nem engedek.”

Egyébként forradalmár, te... Karcsi? Nehéz elképzelni téged magasba tartott lobogóval, harcias csatakiáltással lendítve a papír fölött tollat tartó kezedet, lázasan ágálva az egyetlen szent igazság nevében. Bizony, sosem volt szelídebb és szolidabb – hadd ne mondjam: gyámoltalanabb – forradalmár nálad, Mészáros Karcsi. Látlak magam előtt, amint kis nyékvárkonyi kertedben elmerengve eteted a nyulaidat, miközben merészeket gondolsz a világ jobbra fordulásáról...

[1992]

(Most, hogy öt esztendő távlatából újraolvasom a fenti naplóbejegyzést, szomorúan kell megállapítanom, hogy a világ nemhogy jobbra, hanem, ha lehet, még a korábbiánál is sanyarúbbra fordult Mészáros Karcsi számára. A nyolcvankilences forradalomról Szlovákiában (is) kiderült, hogy az néhány fantazta csalóka ábrándja, önámítása volt csupán, melynek mára már a foszlányai is eltűnedeztek, miként ráment barátom hiszékenységre, csillapíthatatlan szereleméhségre – mely minden bizonnyal eredendő, már-már csillagközi magányából, magányosságérzetéből is fakadt – nemcsak Karcsi csallóközi, nyékvárkonyi kertje, hanem gyermekeit is ellene fordították, mindenéből kisemmizték. Most, immár a hatvanhoz közelebb, egy munkásszálló lakója, s puszta életén kívül nem maradt más dédelgetnivalója, mint ama bizonyos forradalma. Amelyről időközben kiderült, hogy a valóságban voltaképpen soha nem is volt forradalom, csupán néhány, Karcsi barátomhoz hasonló fantazta sajátos optikája növesztette, illetve csupán néhányuk lelkében növekedett azzá.)

TÓTH LÁSZLÓ

[1997]

NAPLÓRÉSZLET

[1997]

Dec[ember] 24.

Teljesen mélyponton. Zs.-t keresem, de elutasít, durván, kegyetlenül.

[...]

Nem tudtam átadni az ajándékot sem (Nagy Lajos: *Menekülő ember*).

[...]

Dec[ember] 28., vasárnap

Egész nap őt kerestem. Az ablaka előtt álltam éjfélig. Nehéz volt leplezni, hogy ne vegyék észre – sem ő, sem az emberek.

Dec[ember] 29.

Nem tudom, érdemes-e még lépni. Tudom, hogy nem, de nem tudok mit csinálni. Ettől félttem mindig. Hogy ha véget ér egy kapcsolat, a másik ne maradjon benne. Én benne maradtam!

Mit tegyek?

Dec[ember] 29.

Tépelődöm.

[...]

Dec[ember] 31.

[...]

Éjfélkor felhívtam. Letette.

1998. jan[uár] 1.

Újévi jókívánságomra durva felelet.

Jan[uár] 3.

Nem tudok aludni. Későn fekszem, hajnalban ébredek, lidérces álmok gyötörnek. Úgy tűnik, bevégeztetett.

[A] telefont nem veszi fel, a leveleimet nem olvassa. Nem számítok neki. Erősebb nálam!

Én mindent megtettem. Egy évig gyöttrődtem itt, ebben a szobában, ahová száműzött. Megbocsátottam neki, mert szerettem; érte mindent feláldoztam, s áldoznám most is az életemet. Elűzött maga mellől, pedig én ott akartam élni, vele. Csak vele.

S most is. Talán még nem késő.

Másfelé vette útját?

Van valakije?

Ennyit ért a szerelme?

Nem tartott egy évig sem?

[...]

Sokat csalódtam életemben, sokan becsaptak, megcsaltak, de ennyire senki. Ennyi fájdalmat, ennyi szenvedést senki sem okozott nekem.

S épp az öregkor küszöbén, amikor már nem kezdek semmit, amikor arra sincs erőm, hogy éljek.

Oly egyedül maradtam, hogy ha most meghalnék, senki sem sírna utánam. Talán még az sem volna, aki eltemessen.

A testvéreim, talán. Ők szánnak engem.

De nem! Még talpra állok. Még megyek...

Megyek.

Hová megyek?⁵⁵

Azt az árat, amit én fizettem, senki nem adja vissza többé.

[...]

Félek a kegyetlenségétől, a kíméletlenségétől, a hidegségétől.

Félek, s mégis szeretem, és keresem, és megyek utána, követem az utcán, az üzlete előtt állok, az ablakát figyelem, s minden mozdulat[a] csodával határos. Bolondság önt el, hogy élete egy csücskét látom.

Hová fog ez vezetni?

Tudok-e mást tenni?
Úgy tűnik, egyelőre nem.

Január 4., vasárnap

Nyugtalan vagyok. Még mindig várom, hogy felhív. Nem tudom, miben reménykedem, hiszen tudom, milyen kegyetlen is tud lenni. Hát nem bántott még eleget? Miben reménykedsz, te bárgyú...

Nem tudom, nem tudom. Egész napokat az irodában töltök, vasárnap is, hát ha eszébe jut [telefonálni]. Elsétálok az ablaka alatt, látom, kinéz... Semmi. Úgy tűnik, végzett velem.

Hát meg tudta tenni?

Ő meg tudta tenni? Milyen erő lakozik benne! Én miért nem? Miért szenvedek itt, mint egy állat, s lesem, várom őt egész évben?

Ő küldött el, elzavart; hívjon magához!

Nem hív. Nem kellek neki.

Én meg nem tudok mit kezdeni magammal, az életemmel. Fáradt vagyok.

Annyira sem becsül, hogy értelmes emberek módjára beszélgessünk. Ellensége lettem. Én, aki mindenemet neki adtam. Ellenséget lát bennem!

Hát hová jutott? Hová juttatta magát?

A megvetés[e] tárgya lettem?

Hogy tehette ezt velem? Milyen ember?

[...]

Jan[uár] 5.

Éjjel a Zs.-vel álmodtam. Bevallottam neki, hogy szeretem. Sírt, és szomorú volt. Sírtam én is. Mielőtt valamit mondott volna, felébredtem.

Nem lehet telefonálni, leégett a város digitális telefonközpontja az éjszaka. A városban minden telefon elnémult.

Három hétig hiába várom, hogy felhívjon.

Talán úgysem hívna.

Reménytelenül ülök az irodában.

[...]

Jan[uár] 6., éjjel

Ma egy éve, sötétedéskor, három táskával.

Mondta:

- Menj el!

Teljesen kiborult. Máig sem tudom, miért.

Ma becsengettem hozzá. Egyedül volt otthon, de nem engedett be. Pedig csak azt akartam mondani, hogy gondolja meg. Egy éve...

Az ajtón át kiabálta:

- Takarodj, mert rendőrt hívok!

Eljöttem. Telefon nincs, hogyan hívott volna rendőrt, s minek?

Én nem török be hozzá, csak beszélni akartam vele.

Talán már nem akarok. Ezek után nem.

Azt hiszem, nem állta ki a próbát. Talán nem is akarta. Meg akart szabadulni tőlem. Egy éve is; most is.

Lehet, hogy sikerül neki.

Csak meg ne bánja! Miért bánik úgy velem, mint egy betörővel? Miért aláz meg? Miért fáj[?] ennyire, hogy szóba se áll velem?

Hiszen a kapcsolatunknak ő volt a kezdeményezője.

Én elfogadtam, mert tetszett, mert beleszerettem.

Játszott velem? Aztán megalégelt?

Most meg, mint egy rühes kutyát, elzavar, belém rúg, megmar -

Úgy beszél velem, mint egy utolsó cigánnyal.

Miatta lettem földönfutó, koldus, hajléktalan, elveszett ember.

Ki kellene mászni ebből a gödörből. Ötvenhét évesen? Mit lehet ennyi idősen csinálni? Lehet még valamit tervezni[?] az életben?

Nekem nem. Nincs bennem annyi erő.

Iszonyú! Iszonyú a magány, az elhagyatottság. Iszonyú nélküle.

[...]

Jan[uár] 13.

Igyekszem elkerülni minden közeledést.

Még jó, hogy nincs telefon!

[...]

Jan[uár] 21.

Napok óta kínoz valami a derekamban. Alig tudok menni. A lábamban is érzem. Nehezen tudok kiegyenesedni. Csak nem görbülök meg? Holnap Huszár Lacival, Kovács Lacival és Sünével (Győry Attilával) Szlovéniába megyünk a csallóközi és a szlovéniai írók találkozójára. Félek az úttól. Ilyen háttal, [ilyen] görbén s ilyen lélekkel. Mégis vállaltam. Talán jót tesz a kirándulás.

Az időjárás azonban éppen romlik, még hófúvást is jeleznek Dél-Magyarország felé. Hát nem lesz valami könnyű út. Huszár Laci optimista, ő vezet, mint a Csemadok helyi elnöke és sofőr.

Zs-t napok óta nem láttam. Iszonyúan fáj a hiánya. A képét is magammal viszem.

Jan[uár] 28.

Még mindig nyilall a derekamban valami.

Szlovéniában nem volt hó; egy kis csoport előtt szellemesen bemutatkoztam, miután Kovács Laci szép előadást tartott [a] Himnuszról[?]. Én a könyveimről beszéltem, s felolvastam belőlük. Jól szórakoztunk.

Zs-vel minden kapcsolatom megszakadt. Nem hív. Én nem merem már hívni, hogy oly csúnyán bánt velem. Mindig nagyon kemény volt.

Talán vége?

Fáj! Iszonyúan fáj. Szenvedek tőle, már a gondolatától is. Az ember eszik, főnntartja magát, miközben, mint egy állat, kínlódik. Kit érdekel ez? Kit érdekel, hogy te kínlódsz? Egyedül vagy a kínjaiddal, a nagy fájdalommal, a hiánnyal. Zs. hiányával.

Akitől már félek.

Mégsem tudok szabadulni tőle.

Talán már sohasem fogok megszabadulni tőle.

Febr[uár] 6.

Nem látom őt már napok óta.

Tóth László szép sorokat írt rólam a Forrásban, [az] 1998. 1. számban.⁵⁶

Ma volt az irodában.

Kapott pénzt az Új Szóból két hete. Én vettem fel. Sajnos, elúszott, nem tudtam neki megadni.⁵⁷ Furdal a lelkiismeret. Meg kell neki adni. (1400 korona.)

Nincs miből élnem. Már lopok is. Hová fog ez vezetni?

Ő jót ír rólam, én meg elköltöm a pénzét. Igen, nem sok, 1400 korona, de neki is, nekem [is] iszonyú sok pénz!

Istenem, mi lesz velem?

Zs., te istentelen, már nem hívsz magadhoz? Hogy hívtál egykor!

[...]

Hogy jöttél velem szállodákba, kávéházakba, mindenhová. Semmivel sem törődteél.

Ma leköpsz.

Én semmit nem bántam meg.

Szerettelek, s ez nem lehetett másképp.

Mindennek így kellett történnie.

Talán nem így kellett volna végződnie. Nem így.

Holnap, szombaton, megyek Dorogra a kézilabdacsapatommal. Nem is mondtam, hogy van egy kedvenc kézilabdacsapatom: fiatal lányokból tevődik össze, Szenczi Jancsi és Méhes Tibi tanítók[?] az edzők, én meg a rajongójuk és [a] tudósítójuk.⁵⁸ Mindenhová elmegyek velük, lekötik a figyelmemet, jól szórakozom. Valamit tenni kell. Valamit tenni kell, hogy meg ne örüljek.

Ma felkeresett az irodában Ferenc öcsém. Ötvenegy éves lesz, febr[uár] 14-én ünnepli, engem is hív. El kell menni felköszönteni.

Nem tudok[?] aludni.

Febr[uár] 10.

Ez a szerelem csapda. Ő elmenekült, engem benne hagyott a pácban. Hogy tehetted ezt velem? Egyre jobban kísért Juhász Gyula Anna-kérő szíve[?]. Félek.

A szerelem mégiscsak sötét verem?

Az ember sohasem tudja, mibe viszi bele a szerelem.

Ez az érzés a boldogság mellett ilyen veszélyeket rejt? A szerelem nem védi – kiszolgáltatja az embert. Az állatok ezt szépen elkerülték.

[...]

Márc[ius] 9.

Megnéztem a *Titanic* című filmet, sírtam. Órákig sírtam. A szerelem haldoklása.

Március 11.

Ma igen nyugtalan voltam. Egész délelőtt ott lebzseltem a [...] körül. Zs. egy ízben elment a Postabankba. A régi fekete télikabátja volt rajta, melyben mindig nagyon tetszett. Szívfájdalommal követtem. Szomorú volt.

Szép volt.

Fájt a szívem.

[...]

Márc[ius] 21.

Itt legalább meleg van.

[A] tavasz első napja. Havazik.

Nem nyertem a Nikén. A Kenón sem.

Megint nincs pénzem.

[...]

1998. május 4-én

Mindent meg kell tennem, hogy kimásszak a gödörből. Ő már nem szeret. Valamit tennem kell, hogy elmeneküljek én is.

Valami rettenetes következik.

„Mindentől felmentem magam.”

Nem biztos, hogy naplóba illő cselekedetek következnek.

Talán magamat is megvetem érte [*értük*].

Nem, nem, magamat nem.

Észrevettem Me.-t.

Innen kezdve

Me. sorsa következik!

Egyedüli esélyem, hogy megmeneküljek.

Ez azonban egy más történet.

Május 4-én ismertem meg.

[...]

Tizenöt éves volt május 7-én.

[...]

1998 (május közepe)

Lehetőség, hogy kimásszak a slamasztikából!

1998. május 20.

[...]

A kézilabdacsapatom bajnok! Egyetlen örömöm!

1998. jún[ius] 7-én

Szigorú voltam a drága Me.-hez. De mit tegyek? Neki folyton pénz kell, nekem meg nem volt. A szigorút kellett játszanom. Mintha volna pénzem, csak meg vagyok sértődve, azért nem adok neki. Túl sokat adtam egyszerre, az meg nem jó, mert nem becsüli meg. Keveset, de sokszor, az volna a jó taktika. Rá kellene nevelnem, de túlságosan elkényeztettem már.

Jún[ius] 10-én

A Me. aranyos volt, mint egy fekete virág. Bájos, van benne valami ázsiai, s 15 évével olyan rámenős, mint egy igazi oláh cigány. A szenvedélyem iszonyú, egy pillanat alatt elolvadok. Vágy és a józan ész viaskodik bennem. Minden pénzeimet elviszi ez a szenvedély.

Me.-nek semmi sem elég. Néha úgy kell alkudoznom vele, mint egy kofával. De csodálatos vele lenni. Édes Istenem! Segíts.

Jún[ius] 27-én

Me. iszonyúan fél. Tiltják tőlem, mégis feljön hozzám. Remeg, reszket, húzza őt a cigánysereg! Szegénykém.

Július 1.

[...]

Me. volt itt. Tiltják tőlem, féltik. Egy öreg krapek, aki a kislányokra bukik. Szép órák Me.-vel. Ezek a pillanatok az élet.

Túl kell élni valahogy.

Mentsetek meg! Me.! Beléd kapaszkodom. Én, a roskatag öreg -

Fáradok.

Mégsem adom fel.

Nem adom fel.

A magány órái iszonyatosak. Amikor a gyomrodban görcs keletkezik, s nyom, és nyom. Nem tudod, mi bajod, csak szeretnél elbújni egy bokorba, és üvöltöni.

Nem tudok aludni.

Július 7.

Túl késő. Me. is egyre nyomasztóbb.

Júl[ius] 9.

Megnyílt a város Vámbéry Irodalmi Kávéháza Hodossy Gyula jóvoltából. Lehet, néha elmegyek oda, bár egy feketekávét 15 koronába kerül. Most [nem] jut ilyenre se nekem, Me. minden pénzemet elvisz[i]. Eget verő magányomban ő az egyedüli remény és fény.

Júl[ius] 10., reggel

[...]

Hajnaltól egyedül ébredni – kegyetlenség. Nem bírom elviselni. Itt kellene tartanom egyszer Me.-t. De olyan fiatal még ez a kis cigány lány, hogy fut haza mindig. Megver az anyu, mondja.

Júl[ius] 10.

Me. volt nálam. Sokba kerül. Már az édesanyja is felkeresett. Vigyázzak ám a lányára, még olyan fiatal, mondta, s pénzt kért. Mit tehettem. Most itt állok megint pénz nélkül. Nem tudok ellenállni a cigányoknak, iszonyúan a szívembe férkőztek. Ez a faj valami csodálatos egzotikumot hord magában. Ez most az enyém lehet. Ha lesz pénzem.

Ez nagyon sokba kerül.

Júl[ius] 11.

M. bíróságra akar adni, mert nem fizetem a gyerektartást. Fizetem, egy hónap elmaradásom van. Nem tudom, annyi mindent adtam nekik, ők meg semmit.

[...]

Júl[ius] 12.

Egetverő magány.

Júl[ius] 13.

Halálos magány, mintha köveket hordoznék magamban. Teljesen mélyen. Mindenben sírok. Rosszak lehetnek az idegeim. Mégiscsak megöregszem?

[...]

Július 17.

Me.-vel egyre nehezebb. Szinte minden pénzem elszedi. Kegyetlen teremtés, azt már látom, s hogy a szívében nem szorít helyet nekem, az is biztos. Ám hogy őt megismertem, mégsem volt hiába.

Bár gyomromba állandó görcs állt be, nyilván valami idegcsomó telepedett ott meg. Talán meg kéne tőle szabadulnom, a görcs is elmúlna – egyelőre még nem tudom megtenni. Rettenetesen szép és egzotikus ez a kis oláh cigány lány.

[...]

[Július] 22.

Me. megint megjelent. Pénzt kért. Boldog vagyok.

[Július] 23.

[...]

Nem jövök ki a fizetésemből. Adósságokba keveredem. A kis Me. biztosan tönkretesz engem. Nem tudok semmiben sem ellenállni neki. Egy[etlen] nézésével elvesz a lábamról, s örülök, hogy adhatok neki. S ő mindent elfogad, semennyi se elég neki. Ha nincs pénz, szomorú, és nem jön. Kell, hogy legyen pénz.

[Július] 25.

Iszonyatosak a magány órái. Hogy idáig jutottam. Hogy ennyi évesen teljesen egyedül maradtam. Semmi remény egy más életre.

Gyomromba a görcs megint visszatért. Nem fogom tudni kifizetni a lakbérmet.

Zs. vörösre festette a haját. Szép.

Tegnap az Éden bárban egy pofont kaptam egy cigánytól, aki állítólag Me. rokona. Me. idősebb testvérével volt ott, annak a férje. Állítólag én közeledtem a feleségéhez. Én a Me.-hez mentem, nem az ő feleségéhez. Nem számít. Ezeknél semmi se számít. G. védett meg, ez a vékonydongájú, szép cigány gyerek, s tisztázta a dolgot a cigánnyal. [??] valamiben egyezkedtek, hogy ha Me. sőgora nem mondja meg a vajdának, hogy én közel álltam[?] a feleségéhez, akkor kap pénzt – tőlem. De mivel nekem nincs jelenleg pénzem, ad a G., s én majd megadom a G.-nek.

Hm...

Azt sem tudom, miről van szó.

Meg kellene kérdeznem Me.-től, de ő már aligha jön hozzám ez után az affér után.

Annyi pénzért, amennyit én Me.-nek adtam, egy pofon volt eddig a fizetségem.

A lelkem fáj, nem a pofon.

Ők utána eltűntek, mármint Me. és [a] testvére, a cigánnyal pedig szabályos üzleti tárgyalást folytatott G. Valamitől nagyon meg voltak mind a ketten rémülve.

Nem értettem a szituációt. Legalábbis ésszel nem, viszont tökéletesen éreztem a helyzet tragikumát. Egy féltékeny oláh cigány férfi, aki birtokolja az egész családot, mert Me. apja valami miatt börtönben ül, ő az úr a háznál, s ahogy G. magyarázta, náluk a férfi teljesen birtokolja a nőt. A vajda pedig megölet mindenkit, aki megszegi a szabályokat. A vajda engem is megöl, ha nem fizetek, ha a férfi elmondja neki, hogy én a felesége közelében voltam.

– Ilyenek ezek – mondta G. – Nálunk, a románknál nincs ilyen szigorú erkölcs. Az oláh cigányoknál más. Ott féltik a nőt, mert azokért pénzt lehet kapni. El lehet adni őket.

Mondtam G.-nek, hogy hagyja abba, mert úgysem értem. Nem tudom felfogni. A pofont azonban igen.

Pénzt kéne szereznem. Valamennyit, hogy a lakbért ki tudjam fizetni; hogy ha Me. mégis eljön, tudjak neki adni valamennyit.

Magamra szinte már semmit sem költök. Nincs cipőm, ruhám. Egyetlenegy nadrágom van, melyet még tisztíttatni sem tudok, mert nincs helyette.

Félelmetes magány gyötör. Még ezek a megrázó élmények, melyeket szinte keresek magamnak, sem oldják fel félelmetes magányomat.

Emészt, elemészt, megöl.

Nem tudom, mit tegyek.

Nincs, ami feloldja gyomromban a görcsöt. Egyedül Me. tudná, de vele egyelőre[?] úgy összekuszálódtak a szálak, hogy alighanem vége a kapcsolatunknak. Az oláh cigányokkal nehéz a dolog! - [így] G.

Miért kellett nekem éppen egy oláh cigány lányba beleszeretnem? Még hozzá ilyen fiatalba.

A fene vinné el...

[Július] 26.

Me. mégis eljött vasárnap este, hogy bocsánatot kérjen az inzultusért. Kért, hogy ne menjek többet az Éden bárba.

A pénz még a félelemnél is erősebb.

Csakhogynem nekem nincs pénzem.

Emiatt Me.-t el fogom veszíteni.

Magamat is.

Valahogy így kezdődik a lejtő.

Ha valaki nem nyújt hamarjában segítő kezet! Micsoda ostobaság! Ki nyújtana? Mindenki elhagyott, s elhagytam én is mindenkit.

Hogy Me. mégis eljött, a gyomromban máris felengedett némileg a görcs. Mi ez a játék ezzel a görccsel?

Minek ennyi évesen még mindig szeretni, szerelmesnek lenni! S kibe? Kit szeretsz?

Zs.-t, vagy ezt a kis cigány lányt?

Mi ez az egész görcs itt a gyomromban?

[Július] 28-án

Levelet fogalmaztam Zs.-nek. Az utolsó kapaszkodó. Még nem adtam fel. Talán még megmenthetne. Nem fog megmenteni. Ő már nem.

30-án

1998-ban, július havában, egy fülledt napon, amikor a szobában is 35 fok meleg van, s meztelenül sem bírja az ember.

[Július] 31.

Me. nem fog megmenteni.

Zs. sem.

Me. pénzt akar, egyre többet, pedig a lakbért már nem tudtam kifizetni ebben a hónapban. Másfél év után először.

[...]

Teljesen egyedül maradtam. Teljesen egyedül.

A magányt roppant nehéz, nehezen viselem. Sőt, nem bírom elviselni. Mindent elkövetek, hogy ne legyek egyedül. Többet dolgozom, mint azelőtt, megyek mindenfelé, amerre hívnak[?], de mindenhol egyedül maradok. Az egyedüllét szinte lerí rólam.

Ha Me.-vel nem szakítok, lassan koldusbotra jutok. Nincs nadrágom, cipőm, s most a lakbért se fizettem be. Ha innen kikerülök, végem.

Ez nem jó hely, de mégis valamiféle menedék.

A levelet nem adtam fel.

Aug[usztus] 1.

A lakbér izgat. Me. újabb pénzt kér. Láttam őt a sörkertben táncolni. Csodálatosan táncol. Másokkal. Velem nem. Mi ilyen helyen nem ismerjük egymást. Túl veszélyes, túl sok a cigány. Mind éles szemmel figyel. Már így is fizetek G.-nek. Én, a balek. Ebből az anyagból tőkét kell kovácsolni. Írni kéne, írni. Kész az anyag.

Aug[usztus] 2.

Nincs szekrényem. Ruháim egy fogason lógnak, egymás hegyén-hátán egy fotelon; 4900 egy kisebb ruhásszekrény. Nekem ma 20 koronám van. Napok óta ennyi a vagyonom. Persze több is lehetne.

Aug[usztus] 8.

Vágsellyén voltunk a kézilabdacsapattal. Izgalmas, jó mérkőzés, a mi lányaink tündököltek.

Egri Berta

Tükör Zsófia (a kedvencem)

Takács Zsuzsa

Szenes Andi (másik kedvencem)

Molnár Aranka (harmadik kedvencem) – csodálatosak voltak. Fel se sorolom, mert mind az összes kedvencem. Ismét győztek.

[...]

Aug[usztus] 10.

Pénzt kaptam, de itt volt

Me. (2000),

a barátnője, K. (100), másik barátnő[je] (200) és a sógor, aki múltkoriban bántalmazott. Ma kibékültünk (1500 korona). A nevét mindig elfelejtem.

Szegény G.-nek, akinek ígértem ezer koronát, már nem jutott. Három nap alatt szereznem kell neki is, mert, úgymond, miattam került bajba. Elmegyek a húgomhoz, Marikához Pozsonyba, hátha ő tud kölcsönözni legalább 1000 koronát.

Maradt 160 koronám két hétre.

A lakbér megint nincs kifizetve.

[...]

Este

Van két pókom, de valahogy túl hosszú a lábuk. Reggel megfigyeltem, ahogy egymáshoz bújtak. A sok hosszú lábuktól ez egyáltalán nem volt könnyű. Két percben is [bele]telt, amíg a lábaikkal eligazították egymást, s egyesülni tudtak; egy pillanat volt az egész, aztán a hím pók – nyilván a hím lehetett – egészen a paplanomig hullott nagy élvezetében egy hosszú zsinóron. Aztán visszamászott.

Később

Me.-ék – [az] anyja és a kistestvére, meg ő maga – a sörkertben szórakoznak. Kitűnően [???] az ablakból. Előbb pizzát ettek a szomszéd Pizzériában, majd a sörkertben [ittak rá] valami keményet.

Csodáltam őket. Valóban ünnepük van. Nyilván a kedves Me. adott [???] napi pénzt az anyjának. Az anyja egészen jó színben volt, pedig Me. és [a] sógora azzal [a] szentenciával állított be hozzám, hogy beteg az édesanyja. A füllenés már meg se kottyant[?]. Nem azért adom.

Azért adom, mert szeretem a cigány lányt. Megható[?], de valami égi, vágy nélküli szerelemmel. Ha látom, örül a lelkem, megdobbán a szívem, s bár fáj, hogy sohasem fogom elérni őt, a napok mégiscsak boldoggá tesznek.

Már az is boldogság, hogy jól érzik magukat az én pénzemen.

Még nem fizettem [be] az augusztusi gyerektartást. Katucinak, Igornak most semmi sem jut. Biztosan nem értik meg. Hogy érthetik meg, hogy a magány ki-kezd az embert? Hogy be kell népesíteni magamat, mert megőrülök. Pénzem akkor sem volt, amikor magányos voltam. Most legalább van, akit várok s aki-re gondoljak, s aki az én pénzemen érzi jól magát.

Nekem már nem kell semmi. Talán egy cipő, egy nadrág, lakbér, gyerektartás, be kéne fizetni a tévéadót s a kábel bevezetéséért járó díjat (1400 korona). Ezekre most nem jut.

A szegény G.-nek se jutott.

1998. aug[usztus] 15.

Megint zene az ablakom alatti sörkertben. Ezek az érzelmes dalok félelmetesen vágnak a szívembe. Minden[?] Zs.-t juttatja eszembe. Szinte eszelősen kívánom. A falat rúgom tehetetlen vágyakozásomban. S minden örütséget elkövetek, hogy eltereljem a gondolataimat.

Me. egyre többet jön fel hozzám, [s] ez egyre többbe kerül, már szinte semmire se jut. Hodossy Gyulától kapok kölcsön, hogy rendezni tudjam adósságaimat: újabb adósság. A bankban akartam készpénzt felvenni. A mi bankjaink most szinte uzsorakamatra dolgoznak, s olyan megszorításokkal, hogy kétszer is meggondolja magát a halandó. Gyuszi is ezért beszélt le erről az ötletéről; ő segít kamat nélkül is.

Voltam Hegykőn a kézilabdacsapattal. Siralmas volt a végső kimenetel. Az edző le akart mondani, Zsófia, az én kedvencem, fegyelmezetlen volt, súlyosan sértette a csapatot; nem tudom, milyen büntetést szab ki rá az edző, Gyuszi. Én mindenesetre védelmembe vettem őt, vannak enyhítő körülmények, talán nem kell megválnia a csapattól. A legjobb játékosunk Tükör Zsófia, ez a csodálatosan aranyos balszélső, teljesen elvesztette az eszét[?] a Hegykő elleni meccsen.

Ezt az oldalát nem ismertem. Mindenki példaképe volt, fegyelmezett, engedelmes, a feladatot és [a] taktikát mindig pontosan végrehajtó játékos. Az I. ligába kerülésben oroszlánrésze volt. Most ilyen fegyelmezetlenség: önként lement a pályáról két kihagyott ziccer után, s az edző szigorú felszólítására sem volt hajlandó többé pályára menni. Én tudom, önmagát akarta büntetni, de ilyen önkényeskedés nem engedhető meg a csapatban.

Édes Zsófi, Szofka[?], hogy tehettél ilyet?

Nyugtalan vagyok miatta. Nekem ez a csapat az életem.

Ezek a lányok sokszor megmentettek a magánytól. Ha Zsófi kikerül a csapatból, igen nagy fájdalom ér.

Alig hazajöttem Hegykőről, Me. volt nálam. A pénze elfogyott, megint kért. Az utolsó 300 koronámat adtam neki. Kettőt akartam, de hármát kért. Mit tehettem?

Megint az eget nézem.

A Nikén sem nyerek.

„A férfi asszony nélkül igen szánandó” – mondja a dal; „...igazán csak az boldog, akit szeretnek az asszonyok” – folytatja. Alighanem igaza van a dalnak. Magam is annak érzem magam. Szánandónak.

„Nézzetek meg engem, mi a furcsa bennem.”

Ezek a dalok! Nem lehet hallgatni.

Igen nyugtalan vagyok.

Ez az esemény – közjáték Hegykőn – egészen letört.

Nem tudom G.-nek odaadni a pénzt, mert Gyula nem tud egy-két nap alatt segíteni.

Talán 16-án, [...] 17-én, hétfőn.

[Augusztus] 16-án

Vágsellyén voltam a Gellei[?] Ottó barátommal és Arankával, a lányával, kézilabdameccsen. Jó mérkőzéseket láttunk, közben elbeszélgettem Arankával a hegykői eseményekről. Aranka aránylag jól játszott Hegykőn, öt gólt dobott; Zsófiról alig tud valamit, nem figyelt oda, a játékkal volt elfoglalva. Szerinte Zsófi kérte, hogy lejöhessen, mert nem bírta.

Mi történhetett vele?

Tavasszal a legjobb játékosunk volt. Fegyelmezett, gólerős, a csapat húzóembere.

A szobában iszonyatosan meleg van, nem lehet kibírni.

Aug[usztus] 17.

Zsófikával elcsitultak a dolgok. Ezt Zsófikától tudom, akit az edzés után felhívtam Gellében. János barátom megemésztette a vereséget, eloszlatta a Zsófikával való nézeteltérést, mindenki edz, készül a bajnokságra.

Végtelenül örülök, megnyugodtam. Nem is tudtam, hogy ennyire szívemhez nőtt ez a csapat. Zsófi kérte a cserét sérülés miatt, a lába nemrégiben teljesen

megrándult, talán még érzi. Az aszfaltos pálya nem nagyon tett jót senkinek, neki meg végképp nem. Most már csak abban bízom, hogy a hét végére nem lesz semmi baja az én kedvencemnek.

Délután felkeresett Me. a barátnőjével. Éhes volt, pénze megint nincs. Nem tudtam neki adni még egy százast sem. Igen csalódottan ment el. Nem tudok annyi pénzt adni neki. Sajnálom; biztosan nem tudom megtartani magamnak ilyen körülmények között.

G.-vel sem rendeztem a dolgot (2000 korona). Ha Gyuszi ad 3000-et kölcsönbe még, akkor némileg rendbe jövök.

Felajánlottam a Lilium Aurumnak egy Szitási Ferenc-könyvötletemet. Az 1988-as I[rodalmi] Sz[emle] ünnepi számában közölt *Mérj rám feltételes halált*⁶⁰ verskompozíció kiadását a tanulmányommal. Gyuszi benne volt, de még kellene néhány vers Szitásitól. A kézírata Ferinek, sajnos, nincs meg. A Madáchban sem, nálam sem. [...]

Az én verseimet megmutattam Róth Reának, a tördelőknek. Nagyon értelmesnek tartom, érzékenynek és elfogulatlannak, aki megérezheti verseim erejét. A legjobbak 1961-től 1998-ig. *Megyek utánad* a címe. Találó.

Ha megjelenhetne! Még a héten megpróbálok Barakkal beszélni a kiadásáról, bár tudom, mit tart Laci az én költészetemről és egész irodalmi működésemről. Ez a meg[elent] kötet sem győzte meg őt a tehetségemről. Talán csak meghökkentette. Mi a fene?

Este

Megint egyedül. Sehová sem mehetek pénz nélkül. Még egy üdítőre sem. Ma két ebédjegyet kértem Berecktől, 10 koronát Gyuritól, hogy kedden és pénteken legyen ebédem. Vissza kell nekik majd adni.

Nagyon mélyen vagyok, ezt még soha nem csináltam.

Aug[usztus] 22.

[...]

20-án előadásom Győrújbaráton, a táborban (350 korona).

1998. aug[usztus] 23.

[...]

Ha legalább Me.-vel tudnék mit kezdeni! Sajnos, ő nem az enyém, és soha sem lesz az. Mégsem tudok szabadulni tőle, mert izgat, mert szeretem. Ő nem,

neki csak a pénzem kell, azért viszont képes mindenre. Mint egy igazi cigány lány.

Azért annyira tisztességes, hogy védi a pénzét, tehát engem is félt. Véd. Okosabb, ravaszabb, mint én. Nagyon kedvelem, bárcsak közelebb kerülne hozzám. Reménytelen. Annyi rajongója van. Ahol megjelenik, ő a középpont, mindenki rá figyel; ő a legszebb. Pedig vannak magasabb, karcsúbb lányok is. Van benne valami izgató: az alig 160 cm-ben, kerek, barna és szeplős arcában, alacsony homlokában, mintha egyenesen most jött volna Ázsiából: a legszebb oláh cigányos vonásokat örökölte – az anyjában is megvan ez; a testvére valamivel fehérebb, a P. felesége, akit a P. gyakran ütleget, megver. Másképp még nem láttam őket együtt, csak az éjszakában, amikor P. veri a feleségét. Ez vár Me.-re is? Állítólag őket megvásárolják a jövődő férjek. Me. biztosan sokat ér. Aranyat adnak értük, ahogy hallom. Mennyi aranyat érhet Me.?

Nekem nincs aranyam.

Nekem talán oda sem adnák, bár az anyja egyszer mondta, hogy vegyem meg Me.-t, de akkor viccesnek találtam. Lehet, hogy komolyan gondolta? Me. fiatal, én öreg – ez nem jönne össze, nem miattam, mert el tudnám képzelni Me.-t az életben.

[...]

Ma vasárnap van. Egyedül vagyok. Nincs semmi vigaszom.

Aug[usztus] 24.

Ma beszélgettem Zsófikával, a kedvencemmel, csapatunk balszélsőjével, igen kitűnő kézilabdázójával[?]. A hegykői eset is szóba került. Szenczi félreértette. Kérte a cserét, mert rosszul ment neki a játék, és szeretne volna, ha pihenhet. Szenczi nem hallotta, vagy nem figyelt oda a kérésére, ebből származott a félreértés. Jó, hogy elsimult az ügy. Nélküle félszárnyú csapat lettünk volna. Talán semmilyen. Nekem igen-igen hiányzott volna.

A P. Mobil zenekar fellépése alatt beszélgettünk, alig értettük egymást, de nagyszerű volt így is. Az idén érettségizik. I. liga, érettségi. Minden összejött. Nehéz év lesz.

[...]

Aug[usztus] 26-án

K. Ma.-nál Ny.-ben; két éve vált el a férjétől, aki ivott és durva volt hozzá. Panaszkodott az újabb zaklatásokról, egy k.-i buszsofőr felesége folyton telefonál neki, és szidalmazza, hogy a férjével paktál[?]. Pedig nem igaz, a féltékenység őrjiti meg a szegény asszonyt. Nemhogy a férjével tisztázná a dolgokat, nem a Ma.-val. Hosszabb ideig maradtunk.

Tegnap itt volt a Me. Fényképezkedni akar. Ma.-tól kölcsönkértem a fényképezőgépét, s odaadtam Me.-nek. Nagyon örült. Megígérte, hogy vigyáz rá nagyon, drága holmi. Adtam neki 550 koronát. A gyerektartást még nem fizettem be.

Aug[usztus] 27.

Itt volt nálam Me. Kedves, kedves volt. Aztán itt felejtette a kulcsát, visszajött; akkor is nagyon kedves volt. Csodálatosan szép.

Reácska még nem hozta vissza a verseimet. K. Ma. kölcsönzött pénzt cipőre (445). Vettem egy nadrágot is.

[...]

Ma Dorogon egy kézilabdatornán. Zsófi igazán nagyszerű volt, úgy tűnik, rendbe jött. Még nincs a régi formájában, de már túl van Hegykőn.

Me.-eket a téren láttam a társaikkal. Egy csomó fiú meg lány. Tisztas távolságból figyeltem őket. Me.-t velem ugratták. A Papus majd ad, a Papus így meg úgy. A Papus én vagyok...

Me. megint pénzt akar. Az utolsót adom oda neki. Szeptember 10-ig egy fillérem sem lesz. A gyerektartást nem fizettem be augusztusra. M. megint fenyegetőzni fog.

Me. gyermekien szép. A mosolya elbűvölő, a nevetése: mintha patak csörge-dezne. Műveltsége semmi, az általános iskola 7. évfolyamáig sem jutott el. Mégis kitűnően helyezkedik. Pontosan érzékeli a világot. Erős egyéniség. Meglepően könnyelmű, de egyúttal távolságtartó is tud lenni.

Félek.

[...]

Szept[ember] 11.

Nehéz szívvel mondom, de gyenge vagyok Me.-vel. Minden pénzemet reá kötöm, teljesen értelmetlenül...

Szept[ember] 12.

Miért szeretem még mindig?⁶¹ Miért állok az üzlete előtt? Miért állok az ablaka előtt? Mi ez a játék velem? Meddig még? Istenem...

Szept[ember] 13.

Nem tudja senki, mekkora az égig érő magány; amikor a vágyaid kínoznak, s vágtatva méred a [??] szoba sarkát, s nem menekülhetsz sehova magad előtt...

1998. október 5.

[...]

Me. egyre több pénzt akar; vigyáznom kell, mert lecsúszom a szakadékba. Nem tudok szabadulni Zs.-től. Iszonyúan szeretem, sajog a szívem. Ez valami roppant szerelem volt bennem, s éget. Talán eléget.

Néhány napja már nem jött.

1998. okt[óber] 7.

Ma nagyon szép volt a Zs. A főnöknője autója mellett állt. Rövid haja, szép arca, igéző szép tekintete – megint elbűvölt, magába rántott. Sohasem múlik el. Félelmetes.

[...]

1998. okt[óber] 12.

A gyermekeimet már nyár eleje óta nem láttam. Teljesen elvesztem ebben a kihűlt életben.

Nem tudok aludni. Nyomasztanak az évek. Nyomaszt a magány. Nehéz.

1998. okt[óber] 19.

Ma reggel megint láttam a Zs.-t. A munkába ballagott fél nyolckor. Lassan ment, bandukolt. Néztam, és álmodtam. Az enyém. Enyém volt ez a csoda, és elment tőlem. Biztosan észrevett, de nem mutatta.

[...]

Azt mondja H. Laci, a szomszédom, hogy a pókok csípnek. Nekem van több pókom, de hagyom őket. Nem hiszem, hogy bántanának, hiszen velem együtt élnek. Igen, mások is bántottak, akik velem együtt éltek.

Mészáros Károly vallomáskötetéről

A szerző negyedik önálló kötetét veheti kezébe az olvasó. A *Magánügyek*, *A nagy ember halála*, valamint a *Sötét verem* után most a *Voltam Európában* című elbeszélés- és vallomáskötete jelent meg a Nap Kiadó gondozásában. Kevésbé elbeszélések sorozata, mint inkább vallomáskötet, emléktöredékek az idő mélyéről.

A kötet elején meglevenedik a Dunazug környéke (Párkány vidéke) szőlőskertjeivel, szorgos munkásembereivel. Szemléletesen mutatja be az ottani ember mentalitását, földszeretetét, aki ha már nem bír dolgozni, akkor legalább biztatja, irányítja a többieket.

A vidék távlati perspektíváján túl a szerző megismertet bennünket a háztáji gazdaság sokszínű világával: a kertészkedéssel, állattenyésztéssel no meg a gazda ház körüli „ezermesteri” teendőivel. Ez a vallomásféle amolyan szubjektíven kitarulkozó Nagy Lajos-i *Kiskunhalom*. Bár itt nem jelenik meg a falusi közösség, mindössze csak a szűkebb családi kör, mégis valamennyi családtagnak megvan a pontosan meghatározott, pótolhatatlan szerepe. Persze a Mama áll döntően az előtérben, akárha egy törékeny asszony felkészülését érezném a télre, majd pedig a tavasz megújuló örömét a kertben. Mészáros Károly kesernyészájízzal emlegeti az örökös küszködést, az egzisztenciális problémákat, hiszen ha az ember nem képes „könnyelmű kölcsönökre építeni az életét, s a napi keresetéből kíván megélni, előbb-utóbb a perifériára szorul”.

Később meglevenednek a felnőttkor realiztikus vallomásai a Csallóközről, ahol sok-sok falut, házat, erdőt ismer. A végtelen szeretet öröme járja át az író visszaemlékezéseit: szívesen elbeszélget a nyugdíjasokkal, ugyanakkor kedvesen megsimogatja például a szomszéd kisfiú fejét...

Vallomásaiba beleszővi a hatalmas vízi erőművet is, amely félelmetesen emelkedik a csallóközi ember feje fölé. S ami a legszomorúbb: az itteni embert senki sem kérdezte meg. Róluk döntöttek – nélkülük.

A könyv olvastán még Illyés Gyulától a *Puszták népe* jut eszembe. Míg azonban Illyés általánosságban térképezi fel a tanyasi életet, addig Mészáros Károly egyéni élményeit veti papírra. A könyv lapjain megelevenedik a béresek sanyarú sorsa egészen a lehetséges felemelkedésig (mert az sem sikerül mindenkinek). Végigbarangolni a pusztákat, s végül megállapodni a málladozó vályogházban, amely végül is a szülők (béres és cseléd) első önálló lakása lett.

A szerző egy pillanatra sem feledkezik meg Csallóköz népének végtelen szomorúságáról és fájdmáról. Ezek a szorongások mind a mai napig nyomot hagytak valamennyiük lelkiületében: a kitelepítések borzalmai és megpróbáltatásai, ártatlan emberek meghurcolása és megalázása, a kommunista rendszer vízduzzasztó gigantomániája, a nagyszámú idegen segédmunkás idetelepítése, a közigazgatási központtal nem rendelkező falvak elsorvasztása, a tudatosan kimért apró építkezési telkek, hogy a családi ház mellé még csak egy valamirevaló zöldségeskertet se lehessen telepíteni. „Mindez módszeresen történt, központilag kidolgozott tervek alapján, félelmetes ideológiába beágyazva.”

Rövid, kerek mondatai mindenekelőtt Tamási Áront juttatják eszembe, [magával ragad] az „emlékek sodrása”, mikor alig történik valami, mégis akár kifulladásig olvasnánk... A szavak egymásutánisága, a természetesség és az őszinteség a kötet lényege.

Mészáros Károly tehát egy tájegységről ad áttekintést: a Csallóköz élő lelkiismeretének megszólaltatója. Talán az utolsó nosztalgikus évek ezek, hiszen az utóbbi évtizedekben már fokozatosan eltűnnek a tanyák, eltűnnek a dűlők. „Megölték a vidék lelkét.”

Itt tartunk most, a 20. század végi Közép-Európában, teli újra meg újra felhorgadó bánatokkal, s bár évezredes múlttal gazdagodva, „e tengernyi időhöz viszonyítva mégis szegényen”.

Köbölkúti Varga József
[1998/

Álmatlan éjszakák éve

Nem titkolom, alaposan meglepett az egyik jóslat, miszerint ebben az évben sok embernek álmatlan éjszakái lesznek. Csak tiszta lelkiismerettel léphetjük át a második évezred küszöbét – így a jó. Fennáll tehát annak a veszélye, hogy néhányan közülünk leszakadnak, nem léphetnek át az új évezredbe. A 20. században maradnak mindaddig, amíg lelkiismeretükkel el nem számolnak. Hogy ez miképp lesz lehetséges, arról nem szól a fáma, de érdekesnek találom az ötletet. Ők ezerkilencszázat írnak, mi, büntelenek és tiszta lelkiismeretűek új évezredet kezdenénk.

Ennél a gondolatnál sokan felkapják a fejüket. Hogy hát hogy nyilváníthatod [magadat] te magad büntelennek? Van-e, aki annak nyilváníthatja magát? Te, aki ezt meg ezt elkövetted? Aki folyton futottál valamerre, aki soha, sehol nem álltál meg, mert mindig kerestél valakit? S új világra lestél. Ki fogja ezt megítélni? De hát ki nem követte el az „ezt meg ezt”?

Könnyű helyzetben vagyok: nem hiszek az emberek bűnösségében. Ha hinnék, már nem élnék. Ahogy az évek szaporodnak, úgy rakódnak ránk az élet gyötrelmei. Akarva-akaratlanul, de folyton csapdába kerül az ember. Esendőségében nem is tud a helyes útra rátalálni. Talán mert nincs is helyes út. Nem létezik. Csak egyetlen út létezik, amelyen elindult, s amelyen végig kell mennie. Hogy ki szabta meg ezt az utat, az örök titok marad. A Sors vagy Isten? Nem tudhatjuk. S ebben rejlik az élet újabb baklövése: sosem tudod, milyen veszélyek leselkednek rád. Nem lehetsz elég óvatos ahhoz, hogy elkerüld a csapdákat. Ha nem tudhatsz semmit az életed rejtelseiről, miképp felelhetsz értük? Ha nem vagy ura önmagadnak, miképp zabolázhatod meg tenmagadat? Amikor lényed mást parancsol, mint az értelmed, amikor érzelmeid rabja vagy, amikor folyton mennél valamerre, milyen erő téríthetne el utadról? Honnan vennél hozzá erőt?

Itt maradni ebben a bűnös században – ez sem utolsó dolog. Szívesen megtennéd. De legalább ha megállíthatnád ezzel az idő kerekét! Nem sikerülhet. Életed felét leélted itt, ami odaát vár rád, azzal nem nagyon fogsz tudni mit kezdeni, főképp mert az élet véges. S ez is egy istencsapása. Fogfájás esetén különösen érdekesek lehetnek ezek a gondolatok. Segítenek elterelni a figyelmedet a hasogató fájdalomról. A dühöngéseidet is átviszed az álmatlan éjszakákba, izzadva forgolódsz az ágyon, miközben odakünn hullani kezd a hó. Hadd hulljon, mert a fogfájás is az élet egyik csapása! Erősíti a hitedet abban, hogy ha van bűnöd, az eredendő. Veled született, hordozod magadban. Van-e, aki bűnösnek tartja az állatokat? A kutyaért ki felel? Értünk ki felel? Kitől lehet számon kér-

ni a természetedet, mely egy egész évezreden át alakult, egyik őstől a másikig vándorolt, míg tebenned le nem csapódott, s olyan lettél, amilyen vagy? Csak abban reménykedhetsz, hogy a századdal és az ezredévvél együtt eltűnnek a bűneid is, s a te természeted már nem megy át az új évezredre; *lerakódik rád, mint a guanó, keményen, vastagon.*

Ha nem volnál esendő, s nem félnél a fogorvostól, akkor most jóval kelmesebb gondolatokkal lepnéd meg az olvasóidat.

Például azzal: ha álmatlan éjszakák gyötrik az embert, s nem fáj a foga, csakis az álmodozás segít. Az álmatlanság ellen egyetlen gyógyszert ismerek: az álmodozást! Hogy például az embernek sok a pénze. Például harmincötmilliót nyert a Športkán. Ettől a gondolattól még a fogfájás is elmúlhat. Ilyenkor elérezékenyül az ember, s kezdi szétosztani a pénzét elhagyott gyermekei között, szerettei közt, s oly ellágyulás vesz erőt rajta, hogy a könny is kicsordul a szeméből. Ettől az ellágyulástól az álmatlansága is elmúlik. S álmában már nem menekül, nem kerül tehetetlen állapotba, hanem szépen bevárja az utána érkezőt. S együtt lépnek át a 21. századba.

[1999]

NAPLÓRÉSZLET

2000. február 8.

Az éjszaka Zs.-vel álmodtam. Egy nagyvárosban voltunk, szembejött velem, gyönyörűen, rövid hajjal, feketén. Megijedt tőlem, egy nagy áruházba menekült. Az utcán vártam, az áruház túlsó végén. Kijött, s megint menekült, menekült...

A szoba még megvan, de már máshol élek. Zs. nélkül. Nem tudok Zs. nélkül élni.

Megjelent a verseskötetem, teli Zs.-versekkel. Nem tudom, megkapta-e, megvette-e. Azokból a versekből sok bekerült, mely[ek] ebben a [...]ban leíródott [leíródtak] – Megyek utánad, megyek...

Fáj.

[...]

Május 29.

Kötetternév: *Szerelemhegy*.

1. rész: Szerelmes levelek a kezdeti levelezésünkre építve – mintegy 8–10 levél – 80 oldal.

2. rész: Egyedüllét – 60 oldal, a sportszállói hónapok epizódjai alapján.

3. rész: Naplótöredékek – 40 oldal *Szerelmes naplótöredékek* címmel.

2001-re: válogatott írások – kötet, Filep Tamás válogatása alapján. Hatvan év!

Papus – regény.

2000. június 10.

Megint veszély fenyeget, hogy az utcára kerülök. Ma., a ny.-i, nem bír elviselni. Kiteszi a szűrőm?

2000. aug[usztus] 22.

Még itt vagyok Ny.-ben. A Ma. elborul. Betegnek érzem magam.

[...]

Fáradt vagyok.

2000. aug[usztus]

Me. gyereket vár. Nem tőlem. Velem még sose volt. A negyedik hónapban van.

A félelem fortélyai

A cukrászdában csak úgy lángol körülöttem a roppant művirág. Mintha élne a sok szírom, a zöld levél, melyen egy szikrányi por nincs, mert reggel mosta le a tulajdonos felesége. Nézed a sok művirágot, s egyre jobban hatalmába kerít az érzés: milyen jó lett volna műembernek születni és műéletet élni! Nem kellett volna folyton rettegned, pénz után lohognod és félelmek közt tengetned az életedet.

Mert akárhogy is védekezel ellene, a félelem már beleivódott a testedbe. Félsz az esőtől (nem lesz-e özönvíz?), félsz a napsugártól (nem ózonlyukakon

át érzékezik-e tehozzád?), félsz a fáktól (hernyók és kullancsok potyognak a nyakadba), a virágoktól (nem leszel-e allergiás a virágportól?), félsz az autóktól (gázt okádnak a levegődbe), félsz a kopaszoktól, a hosszú hajúaktól, a színes fejűektől és a bőrgatyaoktól, félsz mindentől, ami él és mozog. Két év alatt, kórházi ágyon, búcsú nélkül hagytak itt a testvéreid, s már félsz az orvosoktól; félsz, hogy kivájják a szemedet, a szívedet, s nem tudják visszatenni többé. Hogy fogsz élni szív és szem nélkül?

Mitől lett ily félelmetes a világ? Miért lettél ily bizalmatlan mindennel és mindenkivel szemben? Talán az életkoroddal magyarázhatod, azzal, hogy ily súlyos nyomokat hagyott benned ez a fél évszázad?

Évtizedeken át gyűjtötted magadba a szennyet, s végül is megfertőződteél?

Most már soha nem fogod tudni eldönteni, hogy mi a jó neked, mire vársz, miért nem kell neked a Kánaán sem. Mózesről is rég leszakadtál, nem keltél át vele a folyón, itt ragadtál ebben a sárban zakó és csizma nélkül. Evic-kélnél ki a partra, csupasz feneked mutogatnád a szélnek, de már az sem érdekel.

Míg mások villákat építenek, panziókat nyitnak vagy éppen nagyprivatizálnak és zavargásokat szítanak, te tüsszögsz és vakaródzol, művirágok közt eszed a töpörtyűd, miközben keresed helyedet a világban. Az a világ nincs sehol, kiesett a zsebedből, elsüllyedt valahol az óceánban. S vele együtt süllyedt el az életed is. Még vagy, kapaszkodsz, kapálódzol, de egyre jobban szív magába a feneketlen mocsár.

Nem tévedés. A magad levébe fulladsz, mert nem bírod a terheket. Túl magas a lakbér, a villany, a víz, a gáz és a tévéadó, drága a hús, a kenyér, a cukor, a tej és a zsír. Nézed a bamba papírokat, melyeken valakik csúfot űznek veled: ennyivel és ennyivel tartozol! Hát ennyiért dolgoztál, nem éppen semmiért.

Gyümölcsöt, zöldséget nem eszel, mert nem jut rá. Bánatosan nézed a fejed felett éppen elhaladó repülőgépet, melyen még soha nem ültél, s már nem is fogsz, mert a kereseted fele sem a repülőjegy árának. S hová is utaznál? A Kanári-szigetekre, Haitiba vagy éppen Mallorcába? Mi a fenét csinálnál ott, amikor a szépségben is a rettegést keresed, a vízben a szörnyet, mert a félelem már beleivódott a testedbe, s nincs, ami feloldja benned?

Nem mész te sehová. Itt maradsz ebben az országban, ahol éltél és kerested a helyedet, amelyet soha nem találtál meg, s úgy tűnik, már nem is fogod megtalálni. Hazád ez, melyben éppen csak házad sincs. Elkótyavetyéltél mindent roppant félelmeidben, felzabáltad magadat és a szomszédaidat, feleségedet és gyermekeidet, mert hiszen csak vendég vagy a földön, ahogy azt a jóisten el-

képzelte. Becsapott volna? Eszel, iszol, szeretsz valakit vagy nem szeretsz senkit, aztán odébbállsz. Mégy, amerre visz a lábad.

Isten veled, fakereszt!

Ilyen világba kerültél?

Egy műkígyó mászik a falon, műbéka brekeg az asztalon, műanyag kancsóban kapod a málnát, műhúst eszel és műnyűvet köpsz.

Nem vagy te már ember, Tati! Műanyag vagy. Terítsd ki magad a napra, fürdődj meg a vízben, hintázz a hintaszékben, amíg jókedved van. Aztán lassan úgyis bealkonyul.

[2000]

Fekete lovak⁶³

Költőtanonc koromban, amikor lázas szemmel vizslattam jobbra-balra, elleshető mintákat keresve, irigykedve, ugyanakkor nem kis tisztelettel tekingettem azokra a velem egyívású (nem ritkán: egy-ivású) vagy nálam mindössze egy-két évvel idősebb suhancokra és leányzókra is, akik már túljutottak első megjelenésük Rubiconján. Képeket, sorokat, verseket emelgettem ki magamnak az újságok versanyagából, s ezekre figyelmezve kerestem próbálkozásaim irányát. Sok közülük három-három és fél évtized távolából még ma is fel-feldereng bennem – van ilyen őskövéletem, archeopterix-lenyomatom Németh Pistától, Szitási Feritől, Mikola Anikótól, Keszeli Feritől, Varga Imrétől, Varga Erzsitől, Kulcsár Feritől (későbbi *Egyszemű éjszakás* nemzedéktársaimtól), de azoktól: Bánó Miklóstól, Mészáros Jánostól, Cilling Erzsébettől is, akik végül is nem jutottak el még csak az antológiáig sem; közülük egyet különösen szerettem, s anélkül, hogy időt szántam volna a megtanulására, első olvasás után kívülről fújtam, és az összes közül a legtovább maradt meg egyre porózusabb emlékezetemben. *Fekete lovak futnak* a címe; ideírom az egészet:

„mindennap újra
mindennap újra
ugyanaz a kép
ugyanaz a kín

gyereket hajszol
szelet eszik

ó te messze ringó
csupa hinár
csupa nedv
láz lobogtat
tat tat
csecsemőkorod éled
hangod csupa hang
oát mondsz oát

törpülünk
csak a vágy
nő óriássá
nem bírja testünk
lóg a nyála
kifröccsen gombás
forradása

mindennap ugyanúgy
ugyanaz a kín
ugyanaz a kép
fekete lovak futnak
az álmaink”

A vers a pozsonyi Új Ifjúságban jelent meg 1967-ben, amikor érettségire készültem, s magam is kezdtem már megtapasztalgatni a publikálás ízét; alatta (?) a szerző nevével: Bári Károly. Elsősorban a vers ritmusa, dinamikája, akusztikája fogott meg, melyet a rövid sorokba tördeltség látványa képileg is fölerősített, s úgy hiszem, gondolat-ritmus-kép példaszerű egysége máig érvényessé teszi ezt az opust, s akár nemzedékem egyik alapversét, mindenkori antológiadarabját is becsülhetnénk benne, ha lenne/lehetne valahol valami központi adatbank, valamiféle egyetemes verstár, mely magában foglalna minden esztétikai értéket képviselő szöveget. A szerző nevét eleinte nem sikerült azonosítanom, hiába kerestem az akkoriban – a hatvanas évek derekán, második felében –

előtóduló szlovákiai magyar pályakezdők között, s úgy gondoltam, egy teljesen új, talán nálam is fiatalabb próbálkozóról van szó. De aztán valahogy mégis rájöttem, hogy a név álnév, a *bári* valószínűleg helységnevet takar, s ha így van, akkor az nem lehet más, mint *felbári* vagy *albári*, e két faluból viszont az időben csupán Mészáros Károly és Bereck József írt, de az *albári* Bereck – aki re a Károly név sem illett – csak a prózán hegyezgette a tollát, míg a *felbári* Mészáros – itt a keresztnév is passzolt –, kisebb prózai írásai mellett a versírással is kacérkodott. Úgyhogy amikor egy-két év múlva Mészáros Karcsit személyesen is megismertem, rögtön Bári Károly versével hozakodtam elő neki, amitől kétszeresen is sikerült meghatódnia: először, mert valaki, már az utána jövők közül betéve tudta a versét; másodszor, mert ez a valaki ráadásul fedőneve titkára is rájött. Itt kezdődött valahol az azóta is tartó barátságunk, bár gondolom, részéről nem ez a természetes emberi hiúságát valószínűleg kellemesen legyeztető esetke volt az oka, hogy barátjául fogadott, sokkal inkább talán az, amiért én is barátomul választottam őt: a kettőnk közti életkorbeli, tapasztalati és alkati különbségek ellenére lényeg emberileg olyan erővel ragadott meg, amely az utóbbi években kegyetlenül ritkás találkozásaink ellenére sem enged messzire távolodni tőle.

Mindez azért jutott most eszembe, mert nemrég kezembe került új könyve – meglepetésemre: verseskötete, benne a *Fekete lovak*...-kal, mert természetesen rögtön azt kerestem, s hál’ istennek, meg is találtam benne. Meglepődésem oka az volt, hogy Karcsi – kezdeti lírikusi lépései után –, úgy tudtam, teljesen felhagyott a verssel, a hatvanas évek végétől már kizárólag csak prózát: novellát, vallomásos, illetve szatirikus epikát – regényt, publicisztikát – tett közzé, persze ezeket sem túl sűrűn, nagy-nagy hallgatások, kerülőutak, készülődések és zsákutcák közbeiktatásával. Meg aztán – különösen első prózaírói sikerei, az *Ella Mari magánügye* és *A kalauznő* című elbeszélései után – egyre inkább hajlani kezdtem arra a mások részéről is hangot kapott vélekedésre, hogy Karcsi eredendően epikus alkat, s a leginkább testhez álló műnem számára a lassan hömpölygő, szemlélődő-nézelődő-mélázgató-tébláboló alakjainak megfelelő teret és időt biztosító próza. Szociografikus pontosság, aprólékos és hiteles lélekrajz, fogékonyság a drámai helyzetekre, az élet elesettjei és balekjai iránti rokonszenv, komótos járású, bár egyre hajlékonyabb és egyre bonyolultabb dolgokat bekeríteni képes nyelv – ezekben a tulajdonságaiban rejtett legjobb írásai ereje, habár valószínűleg visszafogni is ugyanezek fogták vissza olykor. A legelején, 1972-ben, a *Fekete szél* című antológia megjelenése idején még úgy

látszott: Karcsi akár nemzedéke egyik meghatározó alkotója is lehetne – nem volt kritika és kritikus, amely az *Ella Mari...*-t ne a kérdéses antológia legjobb darabjai között, azaz ne Kovács Magda és Bereck József írásai mellett emlegette volna, de barátomat mintha zavarta s elbizonytalanította volna a fény, csak hunyorgott, s meglehetősen esetlen mozgással csak tappogott hosszú ideig, s még azt is elrontotta, amit nála csak kevesen ismertek alaposabban, s amihez csak keveseknek volt több eszközük, mint neki. Mire első önálló kötete, a *Magánügyek* jó tíz évvel az antológia megjelenése után napvilágot látott – ráadásul a második könyvére is újabb évtizedet kellett várni –, kiderült, hogy már rég messze az a vonat, melynek reményteljes utasai között joggal ott lehetett volna ő is. De akinek nem fekszik a 100 méter, hosszú távon még kifuthatja magát. S Karcsi, szerencsére, nem adta föl: rótt a máig is rója a köröket hittel, becsülettel (a kilencvenes évek közepén kiadott *Voltam Európában* című publicisztikai kötete és a *Sötét verem* című kisregénye mondatja velem, hogy: szerencsére). Mészáros Károly legjobb formáját a szemlélődésben találta meg: külön-külön szemügyre vesz s hosszasan nézeget minden kavicsdarabot, minden fűszálat, s ami másnak nem mond semmit, ami unalmas egyformaságnak tűnik, az az ő számára a formák megismételhetetlen változatossága, a színek, árnyalatok kimeríthetetlen gazdagsága: ezernyi titok, milliónyi egyszeri tünemény.

A verseskötetének a *Megyek utánad* címet adta. Aligha lehetett volna hozzá illőbb címet találni ennek a kis könyvecskének (az alcíme: *Szerelmes versek 1962–1999* – kissé megtévesztő, s inkább csak lehetséges olvasói egy csoportjának kezét keresi, semmint hogy e jelzőt rá lehetne illeszteni a kötet valamennyi opusára). Barátom a nők között is azzal a naiv hittel és tisztasággal téblábolta végig az életét, mely eddigi, egy híján hatvan esztendejének más vonatkozásában is minden léptét, mozdulatát jellemzi. Ideálképeket, eszményeket keres minduntalan, s a valósággal való szembesülése rendszerint fájdalmas csalódottsággal végződik. Mészáros Károly lírája is ugyanolyan halk szavú, mint prózája; a magasságok csodálata helyett a mélységek fölé hajol; a lelemények és tornamutatványok akrobatikája helyett az észrevehetetlen rezdülések vonzák. S haladéktalanul korrigálnom kell, amit az imént Karcsi epikus alkatáról írtam. Pontosabban: az csak a prózájára vonatkozik – prózai munkáit valóban egy vérbeli epikus írta. De – a *Megyek utánad* a bizonyosság rá – él benne egy vérbeli költő is, s a kettőt külön kell választanunk egymástól. Azaz versei nem a prózaíró lírai kitérői, miként prózai írásaiba sem engedi belekotyogni a költőt. Amikor prózát ír: epikus, amikor verset: lírikus – s már önmagában ez sem kis

tudatosságra és (ön)fegyelemre vall a részéről (különösen mostanság, amikor a műnemek egyetlen íráson belüli szándékolt keverésének nem ritka esetben csupán azt az egyetlen magyarázatát leljük, hogy írójuk igazából nincs tisztában egyik törvényszerűségével sem). Persze hazudnék, s barátommal szemben is igazságtalan lennék, ha iránta való megbocsátható elfogultságomban most azt állítanám, hogy a *Megyek utánad* csupa gondolatilag súlyos, poétikailag kiérlelt, hibátlan darabból áll. Az is meggyőződésem azonban, hogy a kötet olyan versei, mint a már említett *Fekete lovak futnak* mellett az *Éjjel a hídon* és a *Téli szerelmes ének* még 1963-ból, az *Egyszerű lány a szeretőm* (1964-ből), a *Sfeléd fordult* (1966-ból), a *Mint a vér* (1967-ből), a *Ha meghalok* (1968-ból), az *Idegen földön* (1970-ből), az *Éjszakai csendben* (ez már valóban egyértelműen szerelmes vers, 1992-ből) vagy az 1997-es *Töredék* nem véletlen rátalálások csupán, hanem igazi, a szó legjobb értelmében vett, költő-teremtette, tudatos *megformálások* (s mind bekerülhetnének a fentebb emlegetett virtuális antológiába is). Az *alakítás* tudatosságát jelzik többek között ezen opusok, s a mindig a születendő vers *kíváncsaihoz*, *elvárásaihoz* igazított formai sokféleség is azt (sőt megkockáztatnám: Mészáros Károly nagyobb bátorsággal és biztonsággal válogat a vers kínálta lehetőségek között, mint amilyenvel epikájában a prózai műfajokkal élni tud). A *Megyek utánad* lírai hőse álom és ébrenlét határán, a kettő közötti pengeélnyi mezsgyén lelte meg a számára legmegfelelőbb életteret, így lehetséges, hogy tekintetét egyaránt rajta tudja tartani mindenben, ami a létnek akár az egyik, akár a másik tartományában történik. Kicsit Szindbád-szerű figura ő: mosolygunk esetségén, ábrándos tekintetén, de irigyeljük is egyúttal, mert olyan titkok, bölcsességek tudója, melyeknek mi a legtöbbször a közelükbe se juthatunk. Tekintetével a mennyek felé fordul, de a valóságban a poklokat járja. Játékos könnyedséggel, póztalan egyszerűséggel tud énekelni egyfelől – „Egyszerű lány a szeretőm / még nem látta soha a tengert / És Párizst sem meg New Yorkot / Nem beszél németül spanyolul se tud / De azért a szépről álmodik // Egyszerű lány a szeretőm / Átfogja forrón a nyakam / Ha ünnepnap hozzá utazom / Vékony de oly erős mint a szél / Mely korbácsolja a hullámokat...” –, hogy János evangélista *Jelenéseibe* illő víziót festve az ember kozmikus elmagányosodásáról, szelíd bölcsességgel békéljen meg sorsa fölött („4. / kinőtt ruháink / bennünk gyakorolnak / szemünkből kiégtek / az elárvult holdak // 5. / magamhoz visszatértem / mélyebbek a csontok / kérődzve is éltem / néha már mosolygok”).

TÓTH LÁSZLÓ

[2000]

Magyar irodalom Szlovákiában 1945–1999

(Részlet)

Mészáros Károly (1941) egyetlen írásával, az *Ella Mari magánügye* című terjedelmes novellával szerepelt az antológiában,⁶⁴ amely azonban kedvező visszhangot keltett. A korábban versekkel is próbálkozó író végleg a próza mellett döntött; főként a lassú, kényelmes lefolyású elbeszéléseket, énközpontú történeteket kultiválta. Szenzitív alkat, aki a lírikusokhoz hasonlóan őszintén, kendőzetlenül feltárja tudattartalmait az olvasó előtt, ezzel írásai hitelességét kívánja emelni. Első jelentősebb írásában a női tisztesség, illetve kiszolgáltatottság kérdését elemzi. Nem akar eget rengető újat elmondani a témáról, csak annyit, amennyit mindannyian tudunk: a világ nem az, aminek mutatja magát, az egyénnek kemény harcába kerül saját erkölcsi integritásának megszerzése és megőrzése. Egy majdnem szokványos sorsrészletet ismerünk meg hősnője életéből, amely azonban tettei megfontoltságának hiánya miatt tragédiába torkollik. Ella Mari képesítés nélküli tanítónő, aki részben saját gyengesége, részben környezete ellenséges magatartása, illetve közömbössége miatt nem képes vágyait valóra váltani.

Történetéből a tragikus vég ellenére is hiányzik a drámai feszültség, lélekábrázolása felszínes, helyenként érzélgősségbe hajlik, így melodramatikus jelleget ölt.

Mészáros Károly aránylag ritkán megnyilatkozó író. Az antológia megjelenését követően csak 1983-ban jelentkezett önálló kötettel, mintegy tíz év termését egybegyűjtve. A *Magánügyek* címen megjelent novelláskötet az antológiából ismert elbeszélés mellett tizenegy hosszabb-rövidebb írást tartalmaz, melyek együtt olvasva jól láttatják az író erényeit és hibáit. Az utóbbiak közül a legkirívóbb a drámaiság hiánya, illetve elégtelen kibontakoztatása. A legtöbb írásban csak eljut a drámaiság lehetőségéig, csak felsejlenek a drámai összeütközés körvonalai, máris lezárja a történetet. Valóságos antinovellát produkál a szerző. Olyan hatalmas apparátussal indítja legtöbb írását, mintha klasszikus értelemben felfogott nagyepikát, több kötetre rúgó regényfolyamot akarna létrehozni. A részletes, bár többnyire nem érdektelen expozíció után elér egy ponthoz, egy olyan szituációhoz vagy körülményhez, amely egy novella kiindulópontja lehetne, s amikor felbukkannak egy elmondható történet vagy drámai esemény, illetve összeütközés mozzanatai, váratlanul befejezi az írást, lezárja a történetet. A folytatást az olvasóra bízta. Nemcsak a továbbgondolást, az esetleges tanulságok levonását, hanem magát a történetet is. Mindenki olyan történetet kreál a

megadott és igen részletesen előkészített alapszituációból, amilyenre képzeletből futja. Mészáros főként az expozíciót szolgáltatja, ott fejezi be a legtöbb írását – leginkább a rövidebbeket –, ahol más elkezdene. Érdekes és szokatlan eljárás ez, s nem túl eredményes, mert az aprólékos, leginkább leírásokból, környezetrajzból és háttérfestésből ötvözött szöveg ellazítja az olvasó figyelmét, így a váratlan befejezéstől sokkolva érezheti magát, bizonytalanná válhat az üzenet lényegét illetően. Az író nem kínál általánosítási lehetőségeket, megszívlelendő tanulságokat, figyelmeztetéseket stb. A mondanivaló erőtlenné válik, nehezen megfogható, inkább sejtéseket, halvány jelzéseket sugalmazó a legtöbb írásában. Mészáros írói erényeknek sincs híján, a legtöbb elbeszélésében kitűnő megfigyelőnek mutatkozik, a tapasztaltakat, a látókörébe eső tárgyakat, jelenségeket, szituációkat plasztikusan le tudja írni, érzékletesen megjeleníteni. Legjobb opusai: a *Keresse fel K. Mariettát*; *Egy nap, amikor havazott*; *Kövek közt egyedül*; *El-la Mari magánügye*; *Vergődés* stb. Későbbi írásainak gyűjteménye – *A nagy ember halála* (1993) – az élettapasztalatok felgyülemelését, a művészi erő és ábrázolóképeség jelentős növekedését, erősödését, főként szatirizáló hajlamainak s nem kevésbé termékenységeinek fokozódását jelzi. A magánkiadásban megjelent gyűjtemény néhány régebbi írás mellett számos új elbeszélést, karcolatot és egy kisregényt tartalmaz. Történetei a csallóközi emberekről, köznapi sorsokról, értelmiségi „középkáderekről” szólnak, többnyire a fikció és a riportszerűség, a megélt valóság határmezsgyéjén formálódnak. A novellaszerűség, a drámai feszültség most is ritka, inkább helyzetjelentésekkel, állapotrajzokkal találkozunk. A korábban is tapasztalt szatirikus hajlamai iróniával és öniróniával dúsulnak. Különösen az alcímében „kisregénynek” minősített ciklus, a *Történetek az előadóról* tűnik ki ezen a téren. A még létező szocializmus körülményei között zajló „történetek” egy állatgondozóból lett „kincstári fejtágító”-ról szólnak bő, de nem tola-kodó humorral, szarkazmussal: „Oszkár valamiféle szószéken állt (vagy inkább könyökölt, támaszkodott), teste, alakja betöltötte annak minden kis részét, és monoton hangon olvasta előadása szövegét. Néha feltolta a szemüvegét a homlokára, s bágyadtan körülnézett a teremben, vagy kitekintett az ablakon, ahol madarak csiviteltek. Ilyenkor egy pillanatra elmélázott: mennyivel jobb volna kint sétálgatni a szabadban, hallgatni a madarak vidám énekét, s nem itt olvasni ezt a szinte olvashatatlan szöveget. (A figyelmesebb hallgatók úgy vélték – az előadó a gondolatait rendezgeti, s a nagyobb hatás kedvéért tart hosszabb szüneteket.) Oszkár pedig beszélt, beszélt, csakhogy nem érthetted, amiről beszélt. Külön-külön minden szót értettél, de így együtt, semmit.” (*Az előadó szín-*

re lép). Ebben a hangnemben ismerheti meg az olvasó az „előadó” különféle élethelyzeteit (reggelét, ebédjét, bárgyú akcióit, hullámvölgyeit stb.), hogy a ciklus végül szórakoztató és tanulságos, önvizsgálatra készítő kor- és társadalomkritikává kerekedjék. Váratlan és kedvező fordulat ez az író fejlődési folyamatában, a kötet többi írása is érettebb írói látásmódról tanúskodik (*A nagy ember halála; A mosogató költő; Alkotói lázban; Fényes nappal álmodozva; Rekviem egy kutyáért* stb.). Az életmű kiemelkedő teljesítménye a *Sötét verem* (1995) című kisregény, amely az író korábbi műhelygyakorlatához viszonyítva további újításokat mutat. Állandósul az az elbeszélői forma, amely először Kovács Magdánál és Grendel Lajosnál volt tapasztalható a szlovákiai magyar prózában. A főhős-narrátor egyes szám második személyben beszél magáról az önmegszólító versek mintájára: „...nehéz legyőznöd a köszönési ingert. Mindig köszönni akarsz, előre, mindenkinek előre, ősi ösztönöd késztet hajbókolásra, nagyságos uram, elvtárs, mindenkinek előre jó napot... Nem, már nem köszönsz. Senkinek. Egyedül vagy önmagaddal, kövek és autók között. Lehajtott fejjel rohansz el a Hivatalnok mellett. Egy autó elől alig tudsz felugrani a járdára...” A hosszabb-rövidebb epizódokból, jelenetekből, élethelyzetekből, tudatállapotok rajzából felépülő, lényegében a narrátor személyével összefogott mű központi alakja egy talaját vesztett kisvárosi értelmiségi, akit az elidegenedés, az elmagányosodás, kiürülés, fásultság érzete gyötör, akinek házassága, családi élete sztereotip helyzetek unalmas poklává szürkül, amiből nem lát menekülési lehetőséget: „Mit kellene tenned, hogy célotat elérd? Netán papucsnak lenned? Szolgamód engedelmeskedned? Jutalmul megkapod, amit akarsz? A papucsférjnek hamar lötytyed a teste, hamar elveszti férfias formáját. A harc viszont kimeríti a testet és a lelket. Életed így is harc, vereségek és győzelmek sorozata. Meddig lehet így bírni? Nem tovább a halálnál.” Ebben a művében az írónak sikerül a drámai feszültség gerjesztése, amit újszerű formai megoldásokkal – filmszerű vágások, az idősíkok váltása, szaggatott előadásmód, forgatókönyvjelleg stb. segítségével – ér el. Hasonló jellegzetességeket, tendenciákat figyelhetünk meg az író legutóbbi kötetében is – *Voltam Európában* (1997) –, amely *Elbeszélések és vallomások 1975–1992* alcímmel jelent meg. Az író évei gyarapodtával egyre többször idézi fel a múltat, a gyermek- és ifjúkor emlékeit, felidézi és jellemzi őseit, egykori élete színtereit és tárgyi világát hamisítatlan csallóközi hangulatokat teremtvé, mintegy bizonyítva, hogy hagyományos írói eszközökkel is lehet érdekesen és korszerűen szólni az olvasóhoz.

SZEBERÉNYI ZOLTÁN

[2001]

NAPLÓRÉSZLET

[2001. szept. 27.]

HÁZAIM, FELESÉGEIM TÖRTÉNETE

I. Feleségeim története

Az első feleségemmel 1968-ban házasodtunk össze, október 10-én, mert L. pápának akkor már új bora volt: Sz. E. édesanyja első házasságából született, G. M.-nek hívták, [az] Sz.-t nevelőapja után kapta, aki tudomásom szerint örökbe fogadta. E. 1948-ban született. Édesanyja, G. I. és családja K.-n, gyermekkorom színhelyén lakott, [az] egyik Duna menti utcában. Az utca végén lakott az én anyai nagyanyám, Zeman Emerencia. Nagyapám, Zeman Ferenc korán, még a második világháború előtt meghalt, tehát a 30-as évek közepén; a nagymama férjhez ment egy sánta emberhez, akit anyám nem szeretett – anyám után tudom –, ezért korán elment otthonról – tizenkét éves korában szolgálólány lett, előbb Komáromban, majd Pesten és Léván. Később Felbáron, ahol megismerkedett az apámmal, Mészáros Istvánnal (1914), a 30-as évek végén. Anyám 1913-ban született.

Húszéves volt ekkor E., gyönyörű, fejlett nő, szép arcú, jó alakú. Fitos orra ma is széppé teszi, pedig 54 éves ma. Láttam őt a minapi – 2001. szeptember 28-i – csallóközi vásáron.

Úgy mutatta fel a kis unokámat, akit csak egyszer láttam a városban, messziről, mint egy kis Jézust[?] (Radnóti) – 18-20 méterre álltam tőlük, fölemelte a kisfiút, felém mutogatta, és gúnyos megjegyzéseket tett. Nyilván a nagyapján gúnyolódott. Krisztinka nem nézett felém. A férje nem volt velük, csak E. férje, az én gyermekkori barátom, B. F. Mióta elváltunk, együtt élnek. F. felesége abban az időben halt meg, talán válásunk előtt egy vagy két évvel.

Odamehettem volna hozzájuk? Talán ha nem mutogatnak [felém] és [nem] beszélnek rólam.

Így nem tehettem meg, s ez az alkalom is elszállt, hogy megismerjem az unokámat, és végre egyenesbe jöjjen Krisztina lányommal, aki itt lakik valahol a városban, de soha nem találkozunk. Mostanában, hogy már kevesebbet mozgok, [így] még kevesebb az esély, hogy valaha is összefutunk.

KÜLVÁROSI SÖTÉTSÉG

Naplóregény

4. könyv

Elkezdve: 2001. december 16.

2001. dec[ember] 16., vasárnap

Tegnap Tatabányán voltam Méhes[?] Tibor fiatalabb serdülőcsapatával. Bájos kis gyerekek, igen örültek, hogy mentem velük. Tollat – azzal írok – meg egy kis jegyzőfüzetet vettek ajándékba. Hogy legyen a Karcsi bácsinak mibe jegyezni[e] a gólokat. Ezt a Csiba Anita mondta, Gyurkovits Mónika meg pirosodva hozzátette: neki jutott eszébe az ajándékozás. Tibornak is vettek. Jó csapat, nem emiatt, de felzárkóztak a legjobbakhoz. 1989–1990-es születésűek, 11–12 évesek, s kiváló játékosok. Nem is láttam rég olyan ritka tehetséget, mint Gyurkovits Mónika, a sportos alkatú Kása Kittike, az egyenesen apró termetű Alföldy Mónika. De a 11 éves Farkas[?] Ágika, Csiba Anita, Oros Diana, Varga Renáta, Tóth Tamara, Starbach[?] Veronka meg a két kapus – a szerény, de gyors reflexű Kurucz Kati, s a nagyszerű, kapus alkatú, s már most kiválóan spárgázó Sipos Anita. Két meccset megnyertek, egyet egy góllal vesztek el. A legjobbak közé tartoznak, nem kell nekik soha szégyent vallani[uk]. Ezért szívesen megyek velük. [???], itt megbecsülnek.

Karácsony közeleg. Valahogy félek tőle. A kislányok, Ágika, majdnem az összes forintját ajándékokra költötte. [Sic!] A szüleinek vette. Ismerem a szüleit, felbári származásúak. Mondom az Ágikának: el kell titkolni az ajándékot. Azt mondta: megpróbálja, mert igen nehezen tud titkot tartani. Fél, hogy már most megmutatja nekik. A szülei persze így is fognak örülni. Aztán bátran[?] elmondták, hogy még karácsony előtt fel szokták bontani az ajándékokat. Az anyu is. Ez volt a vélemény, hogy a szülők is hasonlóak. Mindenki kíváncsi. Az öröm azonban így is teljes.

Én csak magamnak vehetek ajándékot.

Hazafelé a sofőr megállt Ekecsen, a cukrászda előtt. Süteményt vett a feleségének. Én az egész csapatot meghívtam süteményre. Az egész nem került sokba. A kislányok el is fogyasztották az adagjukat; azonban nem maradtak itt sem adósok: rövidesen egy kisméretű tortával jöttek az asztalunkhoz, s átadták nekünk két villával, hogy fogyasszuk el.

– Mi ketten? Az nem fog menni, már így is teli vagyunk. Esetleg az egész csapat.

Aztán alkudoztak, hogy nekik sem kell, már így is jóllaktak, egyikük-másikuk a tányérján hagyta a maradék sütit is.

– Akkor elviszi haza, Karcsi bácsi!

Tibornak ajándékoztam. Neki családja van, gyerekek, hamarabb elfogy. Nálam csak megromlana.

Békésen és jó hangulatban érkeztünk haza.

Este

Pénteken este a Sport Szállóban hivatalosan is bemutatkozott Németh Pál edző. A találkozót Horváth Pista szervezte. Nagy Arankán és Csontos Szilvián kívül jelen voltak a játékosok – a szponzor elmondta, amit a vezetőség: Szenczit betegsége miatt felmentik, helyébe Németh Pál lép. Örülök neki. Néhány szót váltottam vele. Egészséges nézetei vannak. Szeretné kibővíteni a keretet, ami érthető – Forró Marianna kapus, Lengyel Anita, Ollári Jana, Szeiff Éva, Tóth Anita. Meglepődök, hogy Szenczi a felét ellenzi, s azon főképp, hogy mi meg helyesljük az elgondolását. Mi: Méhes, Horváth, Mašek[?], én! A keret szűk, a főiskolások nem edzenek – neki játékos kell! Ezt mondta. Hogy kit sikerül hozni, nem tudom. Félek, senkit, mert Szenczi ezekkel a nevekkal hadilábon áll. Én is méltelen az ifjúsági és a serdülőcsapathoz lettem beosztva mint szervező. Ez jó, így legalább továbbra is vezetőségi tag maradok, s mint ilyen, jogom van az információkhoz. Egyébként, Szenczi bosszúálló természetét ismerve, még a csapatok közeléből is elküldött volna. Méhes Tibi pedig ragaszkodik hozzám, s ez jó, mert ő nélkülözhetetlen az egyesületnél. Ha nem volna az, Szenczi már rég elküldte volna.

Így az elképzelésem csak félig-meddig sikerült. Szenczi ugyan elment a csapattól, de maradt mint elnök – tehát [a] beleszólási joga nagy. Kár. Nélküle egészséges szellemet lehetett volna vinni a szakosztály életébe. Így tovább fogja mérgezni a levegőt.

A lányok – Szilvia[?] – ajándékot adtak át neki. Mindez formális volt, mert a legtöbbje haragban áll vele. Egyelőre a helyzet nem annyira rossz, talán lehet dolgozni. Mindez attól függ, mennyiben hagyja Szenczi Németh Palit dolgozni. Ha beleártja magát, egyhamar kenyértörésre kerül sor.

Ez nem volna jó a jövő szempontjából. A sok problémát majd egyszer a szponzor is megunja. A szakosztály léte pedig rajta áll vagy bukik.

Én ebben már nem tudok segíteni.

December 17., hétfő – este

A szerk[esztőség]ben megtudtam, hogy Bereck Jóska mégis írt rólam a Csallóközben, de nem az író méltatta bennem, hanem az embert, a kollégát, a barátot. A képpemmel együtt jelenik meg – szép szöveg, de ez kevés. Vagy valóban úgy értékelik, hogy amit eddig megalkottam, az nem érdemes méltatásra? Nem hiszem; Bereck tudja, mi az alkotás, mi a művészet, s mi az, amit létrehozott. Egyszerűen nem érzi jogosultnak magát arra, hogy azt értékelje. Megbízták a méltatással, és a [??] baráti szót és a tisztelet hangját hallatta idősebb kollégájáról.

Adventi jubilánsunk

Az elmúlt napokban, egész pontosan december 12-én töltötte be hatvanadik életévét kollégánk, a Csallóköz hetilap régi-régi munkatársa, Mészáros Károly. Születésnapjaival számunkra ő mindig kicsit a karácsonyi ünnepvárás ünnepeltje is volt, ezért szoktunk rá poharat emelni megindultabb lélekkel. Két évvel ezelőtt ugyan élt a lehetőséggel, hogy karkedvezményel nyugállományba vonuljon, ám a kapcsolata a lapunkkal azóta sem szűnt meg. Kerek jubileuma alkalmából s persze a szépírás elkötelezettjeként is köszöntenünk kell őt, hiszen jelentékeny művészi erőről tanúskodó könyvei nagyon sok hívet szereztek maguknak az olvasók körében. S ne feledkezzünk meg egy újabb keletű, amolyan „őszikés” szerelméről, a kézilabdáról sem, amelyben sportvezetőként igyekszik hasznosítani magát. Nem sok ez egy kicsit a hatvanasnak, akiről mi, életének avatott ismerői tudjuk, hogy az egészsége bizony már nem a régi? Nem, ha Isten is úgy akarja. S mi azt kívánjuk, úgy akarja!

BERECK JÓZSEF
[2001]

NAPLÓRÉSZLET

2001. december 18., kedd – éjjel

A szerk[esztőség]ben Barak átadott egy borítékot néhány nem túl jelentős szóval, és egy üveg pezsgőt. Miért éppen 1300 korona volt a borítékban? Miért nem ezer vagy ezeröt? Mindemellett jólesett, hogy a többiek is gratuláltak. Holnap délben ünnepi ebéd a Bonbon Szállóban az egész Csallóköz részére. Én is meg vagyok híva. Elmegyek.

Nem tudom, hogy Aranka miért nem volt a pénteki találkozón. Fel kellene hívnom. Már második hete, hogy nem láttam. Lehet, holnap, a bonboni ebéd után felhívom.

Németh Pál a következő játékosokat sorolta fel, akiket szeretne az edzésen látni a mostaniakon kívül: Ollári Jana, Tóth Anita, Forró Marianna, Lengyel Anita, Laboda Györgyi, Molnár Aranka, Szeiff Éva, Bott Katka; hogy közülük kit sikerül idehozni vagy visszahozni – nem tudom. Hogy mindehhez mit szól Szeneci, hiszen a legtöbb miatta ment el?! Ha egy-kettő sikerül, már jó, hiszen [ha] többen lesznek az edzésen, az edző tud dolgozni.

Nem tudok aludni, [??] csak ennék. Narancsot meg almát eszem, hogy csilapítsam az étvágyamat. Már jóval kilencven kiló fölött vagyok. Pedig ez nem jó. Kilencven alatt kellene lennem. De ilyen étvággal? Lehet, hogy valamelyik gyógyszeremben étvágycsináló is van?

Megkérdezem az orvostól legközelebb.

Egyébként jó a közérzetem, a hangulatom nem mindig. Gyakran kerülök szorongós, depressziós hangulatba – olyankor sokat költök; ez megnyugtat, csak éppen pénzem nem marad.

Most is éjfél van, s almát majszolólok.

2001. december 19., szerda

Hatvan után megváltozik-e az ember élete? Miért lett éppen a hatvan év az aktivitás éve – afölött mi következik? Innen vezet az út a halál felé?

December 20., csütörtök reggel

Havazni kezd. Nyugtalan vagyok. Arankára gondolok már két napja.

2001. dec[ember] 20., csütörtök

Suska Mónika olvasta a Csallóközben Bereck Józsi köszöntőjét, s ma az ifjúsági csapat edzésén gratuláltak nekem. Suska Mónika, Csicsay Marianna, Miklós Zsuzsa, Csiba Nikol és Baári Kató[?] – csak ennyien voltak az edzésen. Kevés. Méhes Tibor is gratulált. Mondtuk a lányoknak: januárban mindenkinek járnia kell edzésre, egyébként nem lesz ebből a gárdából csapat. Tagjai még: Karácsony Diana, Cseresznyés Enikő (kapus), Sipos Erika, Orbán Krisztina, Bátori[?] Anita, F[...?] Veronika, M[...?] Ivett (kapus). Belefér az együttesbe még Gálffy Bea és Richter Szilvia, akik a női csapattal edzenek, de Szenczi soha nem adta oda [őket], még akkor sem, ha a női csapatban csak öt-hat percekét játszottak. Németh Pál ezt másképp látja; ő természetesnek tartja, hogy a lányok segítsenek az ifjúsági csapatuknak.

Arankát ma sem hívtam fel. Holnap látom majd őt a női csapat első edzésén Németh Pállal. Pedig egész nap a fejemben járt, szerettem volna vele beszélgetni, de valami visszatartott.

A lányomnak, Katucinak 1750 koronát küldtem. A nyugdíjamból még nem fogyasztottam, még ki sem vettem a bankból. Holnap muszáj lesz, mert csak 600 koronám maradt karácsonyra meg szilveszterre. Nem is beszélve az újévről. Legalább 3000-et ki kell vennem. A lakbért rendeztem, a villanyt is. 5250 korona ment el eddig a lakásra, meg fizetnem kell az életbiztosítást (350 Sk). $5250 + 350 = 5600$. Ennyi a decemberi kiadásom! A nyugdíjból nem maradna, csak 700 korona, ha nem kaptam volna a Csallóköztől, a Vincétől meg a születésnapj pénzajándék. Az az 1300 korona a kollégák zsebéből ered – fejenként 100 koronát szedett össze tőlük az Ilonka. Azt adta át Barak. Én meg azt hittem, a lap ajándéka.

A lap ajándéka, úgy tűnik: lehetőség a munkára! Ezt is meg kell becsülni.

Megint szomorú karácsony közeledik. Eldöntöttem, hogy nem megyek sehová. Kinek a nyakán legyenek? A húgomék biztosan Felbáron lesznek a Misiék-nél. Busz oda nem megy ilyen nagy ünnepen. Maradok itthon. Nem az első karácsonyom egyedül.

Egyedül és fájdalmasan töltöttem az 1993-as karácsonyt – még nem lehetett velem a Zs., mert hazament a gyerekekhez.

- 1997-ben már nem volt Zs.,
- 98-99-2000 - Ma-al Várkonyban. Szép karácsonyok voltak.
- 2001-ben egyedül?

2001. dec[ember] 22., szombat

Tegnap edzett a női csapat – először az új edzővel. Azt hiszem, meg fogják érteni egymást. Előbb a lelátóról néztem, majd lementem. Szenczi persze megkezdte szemrehányásait. Most nem vettem fel a kesztyűt. Egy klubban vagyunk, nekem szükségem van rá, hogy ott lehessenek a csapatoknál. Felelősségem már nincs, beleszólási jogom se; tehát nem veszekszem. Ahogy [a helyzet] engedte, vissza-visszautasítottam néhány durva állítását. Ez minden, ameddig eljutotunk. Nagyobb baj, hogy nem fog tudni együtt dolgozni Németh Palival sem, vagy amit látok: az edző csak másodhegedűs lesz. Amit Németh nem fog elviselni könnyen.

[...]

2001. december 23., vasárnap

Nincs senkim, tehát senkinek sem vettem ajándékot. Nem várok senkit vendégségbe, nem megyek senkihez vendégségbe. Ennek ellenére is elég sokat költöttem. Soha így nem volt tele a kis hűtőszekrényem: sajtok, sonkák, kolbász, bableves csülökkel, zöldség, gyümölcs (alma és narancs), savanyúságok, csalamádé, torma, mustár, kakaós bukta, knédli, krumpli, vöröshagyma, fokhagyma. Vettem egy könyvet magamnak ajándékba: *Kormos István Összegyűjtött Műveit*. Mindig szerettem Kormos őszinteségét, sok könyvem volt tőle, de mind elmaradt valahol. Most megvan megint a „teljes”.

Aranyvasárnap, este

Kivittem a szemetet, kemény idő van odakünn, lehet vagy 15-20 fok hideg, csípős szél fú. Körbesétáltam a lakótelepet, a Smetana liget néhány tömbházát. Néhány család már feldíszítette a karácsonyfáját. Csillogó-villogó fenyőfák – szépek, szívbe markolóak. Alattuk az ajándékok. Elgondolkoztam séta közben – az egyedüllétem vajon minek köszönhető? Sokszor és mindig arra a következtetésre jutok: nem élhettem másképp; azért vagyok most nyugodt, megbékélt és kiegyensúlyozottan szomorú, magányos, de mégsem bűnös és önvádakkal terhes. Igen, nem élhettem másképp, de Zs.-vel nem lett volna szabad így befejezni – máig is sajog, és csendes és tiszta szerelem fűz hozzá, amelynek már nincs gyakorlati alapja, csupán álmokép, és csendes mélabút szül. Ebben a csendes mélabúban élek most, szívemben egy hűséges és soha nem múló érzéssel. Emiatt nem élhettem tovább Ma.-val Ny.-ben, miatta kellett feladnom a

családomat, elhagyni Igorkót és Katucit és [...] emlékét. Nem, nem, mindez él bennem, csak a kapcsolat szakadt meg s múlt el minden az évek őrlő kegyetlenségében...

2001. december 24., hétfő – Ádám–Éva napja

A karácsonyfa-építés és az ajándékozás napja. Néha nehéz az álmom, nehéz a szívem. Félek, egyszer meghasad a végtelen nagy fájdalomtól, a gyönyörtől és mindentől, ami ebben az életben ránehezedik...

Zsófia jut eszembe, akit évek hosszú során át istenítek, s aki szemem előtt vált nagylánnyá, s most udvarlója van, s egyre messzebb kerül tőlem, mert a kézilabdacsapathoz nincs már oly közöm, mint azelőtt. A szeretetem azonban megmaradt irántuk, bármennyire is távolodni látszanak.

A szívemben marad meg az érzés. Ebben a szívben, mely már oly sok mindent magába fogadott. Mennyi fér el benne még?

[...]

A karácsony itt van. Pénteken Zsófia odajött hozzám, tollat kért, hogy megjelölje a kabátját. Tudom, azért tette, hogy megmutassa Szenczinek, hogy mindennek ellenére hozzám éppolyan a viszonya, mint annak előtte. Értettem, s örültem neki. Zsófia a régi. S mindig is az marad. A becsületes, a tiszta, a szép...

[...]

Végtelen a magány. A csend ordít és fáj. Mindenütt megtalál.

Nincs karácsonyfám. Egy gyertyát gyújtottam az ablakban, miközben elfogyasztottam uzsonnámat. Robinson szigete a lakótelep közepén.

[...]

2001. dec[ember] 26., szerda, éjjel

Ma gyönyörűen havazott. Két nap után kimozdultam otthonról, sétáltam egyet a havazásban. A [??] üzletház végében egy egérházas párral találkoztam. Gyors mozdulatokkal gyűjtötték a száraz fűvet. Még hideg van, azért? Vagy netán fészket bővítenek, szaporodni készülnek? Nem lehetett megállapítani. De nagyon óvatosak és körültekintőek voltak. Aztán tettem egy hosszabb sétát a sportcsar-

nok felé. Holnap már edzések lesznek.

[...]

Most éjjel van, s nem tudok aludni. Gárdonyi *[A] láthatatlan emberét* olvasom.

Ki tudja, hányadszor.

Holnap már szürke hétköznapi lesz.

2001. dec[ember] 27., csütörtök, este

Meguntam a tévét nézni; az ilyen film után, mint az *Abigél*, nem is lehet. Az egy csoda. Azt hiszem, a legszebb film, amit életemben láttam. Ma kezdték, s még sok[?] estén át folytatják. Kétszer láttam, harmadszor is megnézem. Szabó Magda még él, ír, Szabó Magda maga a csoda! Mint ahogy Ehrenburg *Vihara*; ezt az ezeroldalas könyvet most olvasom harmadszor. A párizsi színben szerepel két versidézet:

„Szerelmünk szép lett volna,
de másra ment erőnk,
és meg kell halnunk holnap,
még kakasszó előtt...”

Ez nyilván Aragon. Ehrenburg sok esztendőn át élt Párizsban, a helyszínei tökéletesek, az alakjai élnek.

„Szerelmemet ne érintsd,
mert égre tör [?]...”

Nyilván ez is Aragon. Nem tudom ellenőrizni. Valamikor volt Aragon-verseskötetem, össze megvolt, ott maradt Zs.-nél. Valamikor sokat olvastam Aragon. Intelmei megmosolyogtattak: hazudj igazat; hazudj, csak rajt' ne kapjanak. Mosolyogtam, s igazat adtam neki. Ezt mintha Prágában nyilatkozta volna nem sokkal halála előtt. Hosszú életet élt, teli gazdag művekkel. Érdekes, mintha ma háttérben volna. De szívesen olvasnám most! Holnap elmegyek az antikváriumba, hátha [ott] akad valamilyen Aragon-mű. Egy időben sokszor kiadták. Ehrenburg is érdekes. Van egy hosszú tanulmányom Ehrenburg monumentális alkotásáról – a trilógiának is felfogható *Párizs bukása*; *Vihar*; *Kilencedik hullám*. Ismét megvan mindhárom kötet. A *Vihar* a legérdekesebb. Talán mert ez egyértelműen háborús regény.

Az idézett versek akár a kései Cocteau-éi is lehetnének, főleg a másik. Még inkább Aragon.

Az ünnepeknek vége, most megint gyűjthetünk [???]t szilveszterre. Megint nem megyek sehová?

Éjjel

Vajon hová tettem azt az Ehrenburg-tanulmányt? Egyáltalán megvan-e még? Át kellene olvasni. Még a régi rendszerben írtam. Nem hiszem, hogy túlságosan szocialista. Tehát: van valamilyen értéke. Szimonovról, Solohovról írtam hasonlót, sokat Bulgakovról, szinte minden regényéről:

1. *A Mester és Margarita*[-ról]
2. *a Színházi regény*[-ről]
3. *a Kutjaszív*[-ről]
4. *a Szovjet Irodalom Bulgakov-számá*[-ról]
5. *A fehér gárdá*[-ról].

Azt hiszem, most egyik könyve sincs meg, valaha mind megvolt. Ott maradt Zs.-nél. Vajon a recenziókat megtalálnám-e? Kéziratot nem szoktam eldobni. Érdekes volna összeolvasni őket. Milyen kép alakulna ki Bulgakovról? Azt hiszem, ez csak engem érdekel, az olvasók nem érdeklődnek a 20. századi orosz írók iránt. Bár Bulgakov nem tehető a szocialisták közé, akik közt igazi, tiszteletre méltó, tehetséges írók is voltak.

A két versidézet nagyon szép, akárki is írta [őket].

2001. dec[ember] 28., péntek

Kisétáltam a városba, rengeteg pénzt költöttem, főleg a sportfogadási irodában (150,+350,- életbiztosítás + 105,- élelem: narancs, diós kalács, egy egész rúd, 5 drb Rumba csokt a 5,50, üdítő 13,90). Találkoztam Kulcsár Ferivel, aki szintén sétált. „Kell a szívemre” – mondja. Ebből megtudtam, hogy ő is „szíves”, volt abban a kórházban [is], ahonnan engem elküldtek, egy hétig bent feküdt, kivizsgálták, felszúrtak valamit a szívébe – egyáltalán nem fáj [neki], csak utána három napig mozdulatlanul kellett feküdnie, még vizelni is a nővérkék segítettek neki. Azt mondta, nincs veszélyes baja a szívének, csak pihennie kell, nem szabad dohányoznia, innia, és gyógyszereket kell szednie. Lehet, nekem is ott kellett volna maradnom kivizsgálásra? Akkor nem lehetett. A legrosszabbkor hívtak. Most jól érzem magam, így még sokáig meglehetek. Csak ne legyen nagyobb baj. Nem szabadna oly sokat ennem, nem szabadna elhíznom. Most

biztosan 90 kg fölött vagyok. Vettem egy Új Szót, nincs benne semmi érdekes, éppen csak a műsorúság.

...És láttam Zsófikát, a fiúja kocsijában ült, az egyik üzletbe mentek, intett nekem, s bájosan mosolygott. Visszaintettem. Kulcsár Feri megkérdezte:

- Ki az?

- Egy kiváló kézilabdázó lány!

- Téged az is érdekel?

- Igen, nem véletlenül viszem a Csallóközben a kézilabdarovatot. Zsófica a legjobb a környéken.

Innen hazamentek. Nyilván csak délig dolgoztak, a fiúja elment érte a munkahelyére. Szeretik egymást. Örülök neki.

Tegnap hívtam Arankát Gútán, de nem vette fel a telefont. Az otthonit sem vette fel senki. Üzenetet hagytam: „Szia, Aranka! Csak azért hívlak, hogy boldog új esztendőt kívánjak.” Nem biztos, hogy megkapta. Lehet, hogy holnap megint felhívom. Tulajdonképpen a hangját szeretném hallani. Tegnap nem volt edzésen. Gútáról nem jön el, sok pénzbe kerülne. Csak heten voltak edzésen. Nem mentem be, mert nem kívántam a hangulatomat Sz[enczi] -vel rontani, de láttam őket. Takács Zsuzsival beszélgettem, Zsófica akkor érkezett a fiújával.

- Maga is jön, Karcsi bácsi? – kérdezte Zsófica.

- Nem, nem hiszem – mondom.

- Jöjjön, jó, hogy itt van!

Nem, nem megyek, Zsófica, majd megint fogok menni, de most nem. Túl szép a világ ahhoz, hogy ilyesmivel rontsam. Nekem elég, hogy titeket láttalak. Így sétál[ga]tam még vagy egy negyed órát föl és alá, miközben megérkezett Bea és Böbe, de nem jött megint Haris Szilvia, és nem láttam Agszer[?] Krisztinkát sem. Pár szót váltottam Németh Pali edzővel. Aztán hazamentem. Kezdetten nagyon hideg lenni.

Most pedig havazik. Gyönyörűen hullott, amikor sétáltam. Most mintha ónos esővé válna.

Ma nem megyek oda az edzésre. Bár igen nehéz megállnom. Évek óta minden edzésükön, minden meccsükön ott voltam. Ugyan tessék-lássék módon kibékültem Sz[enczi]-vel, mert nekem fontosabb a csapat, mint ő vagy az ő véleménye és haragtartása vagy akár bosszúállása. Az új évtől majd megint többször elmegyek. Jó volna segíteni a Palinak, de nem tudok. Szenczi inkább csak kérekkötője lesz.

Este

Megcsodáltam az egzotikus szépségű Vanessa Mae hegedűvirtuózt, tánc- és énekművészt. Ez a fajta szépség, a keleti báj, mely lenyűgöz – legyen az kínai, mint Vanessa Mae, bár ahogy mondja, félvér, vietnami, maláj, japán – mind-mind csodálatos; aprók, törékenyek, bájosak. Mikor tíz évvel ezelőtt Velencében voltam, felfigyeltem egy kis kínai lányra, többször lencsevégre kaptam. Fel is tűnt a feleségemnek. „Mindig másokat fényképezel” -mondta.

Éjjel

A sportfogadási befektetés ma nem volt sikertelen. 150,- korona befektetés helyett már bejött: 1. 134,-

2. 255,-

= 389,-

Ennyi. Még reggel szaporodhat, ha az amerikai kosárlabdameccsek úgy alakulnak, ahogy én megtippeltem.

2001. dec[ember] 29., szombat

Korán felkeltem, hogy megnézzem a Markíza tévé teletextjén az NBA eredményeit: nem jöttek be a tippjeim. A papírformát elsősorban Miami rontotta, mert ott hon kikapott 86:91-re [a] Memphistől, a másik tikkten pedig, ahol vendéggyőzelmeket tippeltem, a Denwer 93:90-re megverte Philadelphiát. Ily módon maradt a 389,- koronás nyereség. Pusztán szórakozásból csinálom, nem a nyereség miatt, mert tudom, nem lehet rajta nyerni. Csak annyi szerencsém legyen, hogy nagyon ne fizessek rá. Mindig egálban maradjak, akkor elégedett leszek.

Éjjel átgondoltam, [hog] ha csak a nyugdíjból kell majd élnem, bizony, nagyon kevés dologra jut – csupán élelemre, arra is kevés. Nem lehet majd üdítőt, gyümölcsöket venni.

6340,- a nyugdíj

- ebből lakbér: 3100,-

villany: 400,-

Katuci: 1000,-

életbizt[osítás]: 350,-

4850,-

6340,-

-4850,-

1490,-

tehát: 1490,- korona jut majd egy hónapra.

Nagyon kevés. Egyelőre nagy segítség a Csallóköz. Álmomban, félálomban szinte féltem a jövőtől. Most nem vagyok ennyire pesszimista. Úgyis eldöntöttem, hogy sokkal kevesebbet fogok élelemre költeni, mint eddig, mert úgy érzem, sokat pazarlok. Sokkal átgondoltabban is lehetne táplálkozni – vagyis élelemre költeni.

Lassan megvirrad. A hó helyett eső permetez. Nem túl szép reggel. Bár még hó fehérít. A 2001-es év vége közeledik.

2001. dec[ember] 30., vasárnap, hajnal

Nem tudok aludni, a hajnal ismét a konyhában talált, ahol olvasni szoktam, mert egyedül ott van villanyom (no meg a vécében, a fürdőszobában s gyenge világítás az előszobában). Nincs éjjeli lámpám, hogy ilyenkor az ágyban olvashatnék, mint azelőtt. Kellene egyet venni, de méregdrága. Kár, hogy akkor nem hoztam el, amit Ma. ígért. Jó, álló éjjeli lámpa volt, fényes égővel, hajnalig olvastam nála odalenn a pincében. Depressziós lennék? Néha lidérces álmok gyötörnek, olyankor menekülni szeretnék. Bár nincs hová menekülnöm. Egyre mélyebben merülök a magányba, mert senkit nem kívánok magam mellé. Egyedül néha nagyon nehéz, napokig senkihez sem szólni. Néma szemlélő vagy a világban, szinte nincs is más dolgod. Jó, s megőrjíti is egyúttal.

Esik odakünn, dobog az ablakpárkány. Holnaptól ismét hideg idő következik.

Délután

Tízíg aludtam, a bevásárlásnál megint könnyelmű voltam, megvettem egy közel kilónyi finom sonkát 129 koronáért, meg savanyú káposztát vettem, két adagot, mert káposztalevest akarok főzni kolbásszal és füstölt hússal. Már fő. Kolbászt már régebben vettem. [...] Reggel dühöngtem, mert az 1. tikkemen mindegyiken egy-egy meccs ment el. Megint rosszul csoportosítottam. Nem volt szerencsém. Az NBA-ban meglepően három X volt. Egy 14-es kurzust[?] jó volna néha-néha elkapni – a legkisebb tétért, 20 koronáért is 280 korona! Megint 170 koronát hagytam a fogadóirodában. Ezzel elment a hét közepi nyereség: ismét kellene valamit leakasztani.

[...]

Éjjel

Kora este kimentem sétálni, rettenetes hideg közeledik. Telihold van, hét óra-kor úgy világított, mint a Nap. Mellette egy csillag fénylett, s kegyetlenül fagyott.

Hozzá hideg északi szél fújt. Nem is bírtam ki többet egy óránál. Itt van a közelben egy biliárd-kaszinó, fiatalok járnak oda, úgy néztem, kávét is mérnek. Arankát ide is elhívhatom most már. Nekem is közel van, neki is. Már nem a szak-középiskola internátusában lakik, hanem a Smetana ligeti iskolában van egy szobája. Ott tanít, ott lakik, minden egy helyben. Tőlem alig pár száz méterre van az iskola. Néha idehallom a gyerekzsivajt. Elképzelem, ahogy Aranka tanít, a tornateremben mozog a gyerekek között, bájosan magyaráz. Az interjúm egyik napján bementünk a tornaterembe, s munka közben láttam őt. Nagyon bájos volt, a gyerekek rajongtak érte, éppen a kosárlabda alapjait tanította nekik. Kedvesen csinálta, a gyerekek örömmel tanultak nála. Bizonyára a kézilabdát még jobban csinálja.

2001. december 31., hétfő, Szilveszter napja

Ezen a napon:

B 9-kor keltem, sorra jártam az üzleteket, de nem a vásárlás miatt, csak a séta és a levegő miatt.

Délben kirántott zellert sütöttem. Igen finom lett. A városban este utcából lesz. Talán mégse megyek el, túl messze van.

Ú Úgy érzem, kicsit meg vagyok fázva, esténként aszpirint veszek be, de az orrom így is be van dugulva, sebes.

Kemény, hideg idő. Legjobb elbújni a meleg szobában.

É Akárhogy titkolom, rettenetesen egyedül maradtam. Sajnálom magam, el-el-tűnődöm: most már mindig így lesz? Nem tudok senkit elképzelni magam mellett, talán csak azt, akibe ismét bele tudnék szeretni. De lesz-e még [az] életemben szerelem? A Zs.-ét el kell [???], elsírni, hogy engedje a szívemet. Fizikailag nem vagyok túl erős, de tudnám szeretni azt, aki méltó volna rá, hogy szeressem. Lehet, hogy már sohasem jön el?

K A 61. életévembe léptem. Nem olyan sok.

2 0 0 2 magamnak.

Küszködnom kell néha a vágyaimmal. Olyankor fiatal lányokat képzelek el magam körül, vagy újraidézem a Zs.-vel töltött szerelmes napokat. A leggyönyörűbb kapcsolat volt a miénk, a legtisztább szerelem, az összefonódás és a testi szerelem minden gyönyörűsége benne volt. Az a vágy olyan nagy és erős volt, hogy nem ismert határokat. Ilyen már soha nem lesz. De lehet még más?

De lehet-e? És egyáltalán, elbírnám-e még? Elbírok-e még ekkora terhet, ilyen roppant [???]? Ilyen szívvel, ilyen fizikai erővel, ilyen gyengeséggel?

A vágyakozás a szép iránt igen nagy, megint érzem a szükségét. Félek is tőle, félek minden kapcsolattól, minden közeledéstől. Talán még Arankát is ezért nem hívom, mert félek, hogy többé válhat, mint ami – barátság! Ennyi idősen lehet-e még szerelmes valaki oly tisztán és gyermeki módon, mint fiatalabb korban?

Szabad vagyok, ábrándozhatok még – akár fiatal lányokról, szépekről, idősebbekről – mindenkiről. Az ábrándok szabadok, nincs, aki megkösse [őket], s ez szép ebben az egyedülletben, pontosabban: az az egyedüli szép, a szabad, ellenőrizhetetlen ábránd-áradat, az álmodozás, mely már az én életemet nem rontja meg, legföljebb gazdagabbá, egyben még fájdalmasabbá teszi. A valóság nagyon nehéz, a valóság fájdalmat okoz, mert nem a szépre épül, hanem a pénzre és a csalásra, a számításra, s általában a lehetetlen, a leszűkített lehetőségekre. A szép maga az álom, az ellenőrizhetetlen realitás, a szabad préda, a megszerezhető gondolat.

Éjfél

Innen a földszintről keveset látni, a kultúrház előtti térről föllőtt tűzijáték szépen idelátszott, de most emberek tolongnak, talán táncolnak. Tavaly bejöttünk Ny.-ból – Ma. behozott bennünket –, hogy megnézzük a tűzijátékot. Vagy az 2000-ben volt? Nem, nem tavaly volt, 2000, mert akkor Teriéknél karácsonyoztunk. 1999-ben jöttünk be kocsival. Akkor Zsófikával is találkoztam. Az idén biztosan a fiújával szilveszterezett – valahol. Lehet, baráti bulin, avagy a fiújáéknál. Én nem mentem sehová, túl hidegnek éreztem az időt. Hatalmas dübörgés, durrogatás, dörög az éjszaka. Egyszer kint voltam egy ilyen éjszakán – azt hiszem, 1993-ban, amikor éjfél előtt Zs. hazament, a [...] lakótelep szinte háborús dörögésre emlékeztetett, szinte félelmetes volt. Zs. fiai is dobálták a petárdákat és a szikrázókat. Inkább csak Gy. dolgozott [?], B. amolyan tudóstípus, csak asszisztált. Zs. a háttérben állt, nyilván aggódott, nehogy megsérüljön valamelyik. A férjét nem láttam. Zs. nem tudta, hogy ott állok a sötétben. Azt hitte, a szállodában vagyok, ahol hagyott.

A dörögés alábbhagyott. Innen keveset látni, inkább csak hallani a mozgást [morgást?], a villogást – az életet.

Az egyedüllet nagyon nehéz, szilveszterkor lányra, nőre vágyik az ember. Szerelemre, valakihez tartozásra. Az azonban biztos, hogy csak a tiszta, lángoló szerelem kapcsolhat egymáshoz embereket, s teszi boldoggá őket. Nekem ez megada-

tott többször; baráti kapcsolatot csak pontos megegyezéssel lehet fenntartani fiú és lány között, bár ilyenben akkor sem hiszek. Ha nem alakul ki szerelem, nem érdemes a kapcsolatot erőltetni s az együttélést fenntartani. Inkább egyedül élni!

Iszonyúan szeretnék egy lánytestet megsimogatni.

2002. január 1., kedd, Újév

Későn feküdtem le. Késő éjjel arra gondoltam: egyedül vagyok, de egyáltalán nem reménytelen a helyzet. A megélhetés biztosítva, ha alapszinten is. Szinte biztos vagyok, hogy tegnap éjjel nem volt ezen a világon senki, aki akár egy pillanatra is rám gondolt volna, akinek eszébe jutottam [volna]. Aki jó szívvel gondolt volna rám. Talán rossz szívvel sem. Egyáltalán senkinek sem jelentek semmit, személy szerint senkinek nem hiányzom, senkinek sem kellek. Csak magamnak. Magamnak igen. Végtelenül szeretem magamat. Magamon kívül csak azokat szerettem, akikbe szerelmes voltam: sok lány, akiket nem értem el, és ők, akiket elértem. Meg a gyerekeimet. Anyámat, apámat igen szerettem.

Önálló életre neveltek már ott a tanyákon. Bár mindig félttem, hogy egyszer lecsúszom, s éhen halok – az egzisztenciális félelmek mind a mai napig elkísértek –; mindig fennmaradtam a felszínen. Istentelenül egyedül maradtam, néha megkísért a cigány lány fiatal teste, de tudom, hogy neki csak a pénzem kellett, én nem. Már előrehaladott terhes volt, amikor még mindig feljött hozzám, s hagyta, hogy szeressem. Tartottam tőle, hogy megszarol a gyerekekkel, de nem élt vissza vele. Vagy nem tartotta lehetségesnek, hogy ilyen idősnek még lehet gyermeke, vagy a fiújában bízott, s én csak egy szükség voltam a számára. Úgy mondta, szeretné, ha a nagyapja lennék a gyerekének. Ehhez nem fűlt volna a fogam – a cigányok között, veszélyes emberek. Igazából félttem tőlük. Okkal. Sokszor megzsaroltak, megijesztettek, s mindig pénzért. Sokat fizettem.

De akkor semmit nem bántam. Me. gyönyörű volt, és fiatal, s olyan odaadó, mintha szeretne. Én talán szerettem is. Legalábbis az elején. A végén már csak pénzt akart, én meg őt – így sokáig eltartott a kapcsolatunk.

Az isteni Vanessa Mae-t most Pozsonyból adták. A bájos, szépséges Vanessa ezúttal a komolyabb zeneművészetéből mutatott be – csodát! Nem is tudtam, hogy 1996-ban Pozsonyban is fellépett. Akkor mással voltam elfoglalva – Zs.-vel! Olyan szép volt nekem, mint Vanessa Mae! Az utolsó nehéz évem Zs.-vel.

Éjjel

Me-vel könnyű volna. Pénzt most is akar; kevéssel is beérné, ha nincs több. Sokat nem nyújtana, de arra elég volna, amire kell. Ez azonban most nem vonz. Pénzem sincs, félek is tőle. Azt a régi életet nem akarom folytatni. Csak ne lökne felé a kielégítlenség, az iszonyú nőhiány, s ne vonzana a fiatalsága: tizennyolc éves volt november 7-én, vagy 11-én? Nem, nem, az az élet már elmúlt. Soha nem mondtam meg neki, hogyan[?] élek. Ősszel még a kórházba is bejött utánam. Valamikor sok pénzt költöttem rá, azt hiszi, most is learathatja. Csak be kellene mennem a belvárosba.

Túl sokat foglalkozom vele. Ezt teszi a magány. A vágyakozás. Nem, nem fogom megtenni. Fájdalmas, gyönyörű, szenvedő egyedüllét!

Délután kísértáltam a közeli térre, a kirakatokat nézegettem. Rettenetesen hideg van odakinn. Fagy. Most pedig[?] a szél is feltámadt. Szeretem a szelet. Hallgatni a süvöltését. Oly gyönyörű. A védett helyről figyelve.

Nagyon jó helyem van. Szinte összkomfort. Ha belegondolok, minden jól van úgy, ahogy van. Szabad szárnyalása a gondolatnak. Délután több probléma motoszkált a fejemben. Előbb-utóbb nekifogok valami komoly munkának. Jól érzem magam.

Ma ünnep van, minden zárva. A kávéházak, az éttermek is. Szinte kihalt a városnak ez a része.

Szeretni, szerelmesnek lenni ilyen korban is lehet. Gondolom, miként[?], csak viszonzatlanul. Mint oly sokszor életemben. Ezért becsülöm a múltam. S akiket szerettem. S akik szerettek. Tisztelem és szeretem őket, tisztán és hálával gondolok rájuk.

Hét hónapja élek már itt teljes magányban. Néha nagyon boldogan, néha mély depresszióban, sok-sok sírás közepette. Gyenge a szívem, gyakran elszorul – akár egy film [látán], akár egy hír hallatán, és megered a könnyem. Utána megkönnyebbülök. Néha nagyon fáj a magány, szerelemre, nőre vágyom, fiatalra, vékonykára, szépre.

[...]

2002. január 2., szerda

Vettem Új Szót – arról tudósít, hogy mekkora sikere volt Vanessa Mae-nak Prágában. Elhiszem. Van Vanessában valami csodálatosan eredeti. A báján kívül is.

Mégis felhívtam Arankát; gyönyörűen csengett a hangja. Boldog új évet kívántam neki. Hétfőn már ismét itt lesz Dunaszerdahelyen.

...Ekkora szerelem nem maradhatott életben. Minden rettenetesen nagy szerelmet veszély fenyeget, ezer veszély, s általában elpusztítják. Az emberek elpusztítják. Nem maradhat fenn. Az emberek túl kicsik hozzá, s lehúzzák maguk közé. A nagy szerelmek halálra vannak ítélve! Ki így, ki úgy. Mind-mind... Rettenetes... Rettenetes a pusztítás, az emberek ölik egymást, s ölik egymásban a szerelmet. Nagyon nehéz, nagyon nehéz...

Élni.

Élni...

Élni... Élni...

Élni.

[...]

2002. január 2., éjfél

Az *Abigél* II. részét néztem, s annyira lenyűgözött a nő és a játék, hogy utána nem tudtam semmit sem nézni. Egyszerűen nem lehet.

Sokat ettem megint. Nehéz a gyomrom, pedig délután egészen jól voltam. Még ki is sétáltam az ítéletidőben. Északi szél vágja a havat. Nem mentem messzire, csak a közeli üzletig. Nem vettem semmit, csak nézelődtem. A hidegtől alig kaptam levegőt. Most meg a sok kajától.

Délután a verseken dolgoztam. Egyiket sem érzem tökéletesnek. Még dolgozni kell rajtuk.

2002. január 3., csütörtök

Délelőtt edzettek a fiatalok, heten voltak. Suska Mónika a felnőttcsapattal is jár edzeni. Multkorában Sz[enci] J[ános]nak említettem, hogy Mónika már nem a régi munkahelyén dolgozik, alighanem ők hívták a női csapatba – 1983-as születésű, játszhat ott is. Meg kell oldani, mert két helyen nem edzhet, nem fogja bírni. Nyilván nem tud dönteni. Ha Németh Palinak szüksége van rá, természetesen ott kell, hogy legyen. Amennyiben nem jelöli, az ifjúsági csapatban játszik. Tavasszal [még] lehet; őszől csak a nőiben játszhat, ezért kell, hogy ott eddzen. Játékosokat kellene szerezni.

Hideg északi szél fúj, s nekem csupa északra néző ablakaim vannak. Ennek ellenére kellemes meleg van idebenn, bár beburkolóztam a kék pongyolába.

Ma hat órákor vacsoráztam, tükörtojást (3,50 egy tojás) négy tojásból, reggel egy narancs. Ez volt a mai koszt. Még így is érzem, hogy nehéz a gyomrom, de mellette éhségérzetem is van. Nem ehetek ma már semmit, mert az éjszaka megint nehéz lesz. Újabban teli gyomorral nem jól alszom. Márpedig néha este tízkor is tudok enni.

2002. január 4., péntek

Nyugtalanul aludtam.

Magyar kártya.⁶⁵ Átgondolta-e valaki, milyen veszélyeket is rejt ez az intézkedés? Ujjat húzni ezzel az országgal, melyben arra várnak, mikor nyírhatják ki a magyarokat, ilyen ütőkártyát adni a kezükbe? S ha egy[etlen] intézkedéssel megvonják⁶⁶ [megvonják?] az itteni magyaroktól a szociális segélyeket, a nyugdíjakat, az egészségügyi támogatást? Mindegyikünknek vége. Legalábbis az ilyen beteg embereknek[, mint én]. Talán megfelelő nyugdíjat is biztosít a magyar kártya?

Elhamarkodott, ostoba döntés. A helyzet Szlovákiában még nem érett ilyen intézkedéshez, főleg most, a választások előtt. Az ellenzék igen nagy helyzeti előnyhöz jutott. S ha netán hatalomra kerül, mindannyiunknak vége.

Nem vonom kétségbe a magyar kártya előnyeit – hasznosságát. Azonban csak olyan világban tudom elképzelni, ahol becsületes ellenfelek állnak egymással szembe[n]. Itt ilyesmiről szó sincs! Nehogy megismétlődjön az 1946–1948-as [sic!] jogfosztottság ideje. Ebben az országban minden rosszra számítani lehet.

Igen. Félttem a kis megélhetésemet.

A magyarságodat nem félted?

Évtizedek óta harcolunk érte, nagy áldozatok árán értünk el apró kedvezményeket. Talán nagy általánosságban a magyar kártya egy kemény kiállítás a magyarság mellett, mely intézkedést tisztelni, üdvözölni és szeretni kell. De az egyének, s főképp a munkaképtelen emberek szempontjából nem hoz-e végzetesen tragikus megoldást? Pontosabban: megtorlást...

Ezt ebben a pillanatban még nem lehet tudni.

Az én előérzetem rossz, végtelenül rossz. Lidérces álmok kísérik.

Félted a tyúkszaros életet?

Talán nem.

Kelt ez a levél egy magányos albérletben – egy magára maradt öregember tollából 2002. januárius havának 4. napján.

Délben

Egy depressziós éjszaka után egy ijedt ember írta a fenti sorokat. Ennyit engedtem volna kemény magyarságomból? Ennyire féltém az életem?

Az embernek minél kevesebbje van, annál inkább félti. Akinek van miből veszteni[e], [annak] könnyebb. Nekem már semmim sincs, csak a pusztá életem. Úgy éreztem, ez is elúszik a magyar kártyán. Nem egy megbízható országban élek, minden félelmem jogos és alapos. Minden rossz feltételezhető – ahol már egyszer minden jogától megfosztották a magyarságot. Hogy meg merik-e csinálni most, a 21. század küszöbén? Meg. Ez nemzetfélelmi okokból – megmagyarázható. A nacionalizmus itt nem ismer határokat. Ha valaki azt hiszi, nem képesek megtorló lépésekre, az téved.

Talán nem is magamat féltém, hanem a hozzám hasonló magányos, tehetetlen embereket. Csakis őket sújtaná minden ellenintézkedés. A munkát megfizetik; aki nem bír dolgozni, azzal mi lesz? Vagyunk itt sokan koldusok, akik úgyahogy eltengődünk. Ha ettől megfosztanak, nem tudjuk fenntartani magunkat.

Az én szempontomból talán nem is érdekes. Ebben az életben én már befejeztem. Nem látok semmi reménykeltő utat, hát mit féltek rajta?

Csak semmi pánik. Az örökös egzisztenciális félelmek törtek ki belőlem az imént.

2002. január 5., szombat

Tegnap Méhes Tiborral beszélgettünk a státustörvényről. Ha van is benne valami jó elképzelés, az időzítése semmiképp se jó. A választások előtt olyan ütőkártyát adtak az itteni ellenzék, a jobbára sovíniszta-nacionalista ellenzék kezébe, mellyel könnyen megnyerheti a választásokat. Mert [ezt] biztosan meg fogja nyergelni. S ha győznek, semmi jó se várható tőlük. Tibor az iskolaügyi gondoktól is félti a törvényt: ha a minisztérium megszünteti a támogatást, miből él meg az iskola? Valójában senki nem tudja, mi a helyzet, s mit fog majd hozni ez az egész. Egy fejlett országban ez nem volna probléma, itt viszont nem biztos, hogy szükség van a státustörvényre. Itt ez most életveszélyes. A szó leg-szorosabb értelmében.

Éjjel

Finom húslevest főztem, egész délután azzal foglalatostkodtam. Bosszankodom, mert a fogadásaimban valami hiba van, mert megint egy-egy meccsen csúszok el; ez logikai zavar. Másként kellene csoportosítani a tétéleket. Mert most

is három tikketen 15 mérkőzés, eltalálok 12 meccset, a három nem talált szépen elosztódik az egyes tikketeken. Ha csak egy volna fordítva, már nyernék! A pénteki feladásban van egy nyerő, de ott két meccset töröltek, így a nyeremény alig fogja meghaladni a 100 koronát. Jó lett volna hozzá a maiak közül valamelyik – akár kis tétű is. Nem szeretnék hátrányba kerülni. Mindig egálban lenni, esetleg minimális előnnyel, hogy tudjak játszani, mert egyelőre[?] – még ha néha vesztek is, mint most; sok[?] ilyen tétel van. Hallom, másoknak is. Lehet, ez a csábító: egyszer mégis eltalálja! De mikor lesz ez az egyszer? Nincs válasz.

Tegnap vettem egy csirkecombot meg két csirkeszárnyat (25+17 korona), zellerrel és két szelet karalábéval kirántottam. Finom volt. Maradt holnapra is. Érdekes, a zeller és a karalábé jobban ízlett, mint a hús. Inkább zellert veszek hús helyett. Olcsóbb is, finomabb is. A leveshús soknak bizonyult, félretettem holnapra; bográcsgulyást főzök! Tovább nem tarthatom, mert a kis hűtőszekrényemben nincsen fagyasztó.

2002. jan[uár] 6., vasárnap

Elolvastam a *Vihart*, most a *Kilencedik hullámba* kezdek. Van benne némi pátosz és séma, ám hitelessége és történelmi hűsége kárpótolja az olvasót. Ehrenburg jó író. Szórakoztató. Jellemei egyszerűek és világosak.

Ma megijedtem, mert kissé megdagadt a bokám. Úgy látszik, minden nap kell majd vízajtót bevennem. Lehet, hogy az álmatlanságomnak is ez az oka... Holnap bemegyek a szerk[esztőség]be. Nem voltam december közepe óta. Minek mentem volna, nem ott dolgozom.

2002. jan[uár] 7., hétfő

A szerk[esztőség]ben minden a régi, megírtam a tatabányai tornát, a kislányok fognak örülni! Ilonkánál volt egy 1000,- koronás csekkem, az Irodalmi Alap küldte: születésnapomra. Az Írószövetségben még mindig a régi címem van meg – a munkásszálló[i]. A postások azért megtalálják.

Holnap interjút kellene készítenem Németh Pállal. Mondtam a Pistának:⁶⁷ nem én vagyok a legjobb erre.

– Miért? Te ismered a legjobban a helyzetet.

Ez igaz, éppen ez a baj. Csak a felszínről írhatok. Szenczi János a múltkori tudósításomba is belekötött. Ez persze nem új, régen is ezt tette. Ez azonban nem fontos. A lényeg, hogy valamiképp meg kéne írni ezt a cikket. Fotót is akarnak róla. Mikor? Az edzésen?

Mivel ezt az egészet nem lehet megállítani[?], holnap megcsinálom a riportot, a képet meg majd meglátjuk. Fogason múlik. Pali elég neves ahhoz, hogy fotózzák és riportot készítsék vele.

2002. január 7., éjjel

Nyolc[?] hónapja élek egyedül egy összkomfortos lakásban, csak magamra figyelek, gondolataim, cselekedeteim épek, sokan szeretnek, ismernek, sokan elmennek mellettem szóltanul, s kevesen vannak, akik gyűlölnék. Nekem élnem kell, fenntartani magam. Nem tudok mit kezdeni mások véleményével, hisz tulajdonképpen csak elvben létezik, mert magányos életemre sehogy se hat – sem jól, sem rosszul. Ha én nem mozdulnék, helyettem nem mozdul senki. Ha én most elhagynám magam, elvesznék. Hát mit számíthat nekem az emberek szeretete vagy gyűlölete?

Szellemi és fizikai életem csak önmagam erején múlik. Még bírom. E nyolc[?] hónap alatt voltak gyenge pillanataim, depressziós gyötrelmeim, apró örömeim, de [a] legtöbb a néma fájdalom. Mindez csak önmagamnak érdekes, mások erről mit sem tudnak. Ábrándozom, ha arra van szükségem, dolgozom, ha kell, ha értelmét látom – akár szellemi, akár anyagi haszonból. Könnyelműen költekezem, néha zsugorian megfogom a pénzt. Csak én és a bennem levő tulajdonságok döntik el, hogy az adott pillanatban hogy cselekedjek.

Egyelőre úgy tűnik, ez az életforma megfelel nekem. Az ábrándjaim szépek, átsegítenek nehéz pillanataimon, de alig hiszem, hogy a mostani fizikai erőm bármiféle konkrét elhatározásra képes volna. Marad minden a légben, lebegően, szárnyalva, de le nem hullva.

Csend van, bennem zakatolnak az emlékek, s nem lehet aludni tőlük. Túl sok, túl nehéz.

Levelet régen nem írtam. Azok a levelek, amelyeket Zs.-vel egymásnak írtunk, százszámra volt[ak] tehető[k], de Zs. a nagy részüket megsemmisítette, összetépte – nemrégén még megvoltak a foszlányai[k]. Csak amit megmentettem belőlük, éppen azokból a kezdeti, a lángoló évekből, az van meg! Csodás levelek. Azok után még levelet írni – minek is. Egy időben úgy gondoltam, néhányat felhasználok közülük, pontosabban beépítem őket a *Szerelemhegy* című regénybe.⁶⁸ A regény első részét adná[k]. Egyelőre tovább nem gondoltam a dolgot.

Szerelemhegy – jó cím. Meg kellene írni a középső részét.

I. része – a levelekből állana.

II. része – a szállodai vergődések!!

III. része – naplórészletek a Szerelemhegy összeomlásáról – a piros füzetben.

2002. január 8., kedd

Az edzés előtt, öt órakor találkozom Németh Pállal. Sok időm nem lesz, de ennyi éppen elég, hogy az interjút megcsináljam. Más dolgokról nemigen fogunk beszélni. Kockázatos is, hiszen Sz[enczi]vel össze kell dolgoznia, s nem beszélhetünk olyasmiről, mely [sic!, ami] a közös munkájukat hátráltatná. Esetleg felhívhatom néhány dologra a figyelmét.

Elsősorban: ne engedjen abból, hogy erősítést hozzon;

2.: védje meg a lányokat Szenczi Jánostól,

3.: nézzen körül a csapatból eltávozott lányok között is, hívja vissza őket – Bott Katka, Molnár Aranka, Szeiff Éva –, s tartson ki mellettük.

2002. jan[uar] 10., csütörtök

Az interjú elkészült Németh Pállal, a riport mellett kevés időm jutott más kérdésekre. Meglepetésemre maga hozta fel a gondjait Szenczivel, aki semmit nem intéz, s ha ő maga fordul a szponzorhoz, akkor [ezt] szóvá teszi. Egyelőre nem hoznak ide senkit neki, de ez nem jó, így ő nem tud dolgozni. Lengyel Anitát feltétlenül akarja, Forró Mariannát, Tóth Anitát. Én Molnár Arankát, Ollári Janát említem, velük mi van.

– Semmi – mondta Németh Pál. – János nem intézi, mert egyiket sem kedveli, nekem meg nem engedi.

– Molnár Arankát vissza akarta hívni a János is – mondtam. – Elvileg nincs ellene. Vele mindenképpen kellene foglalkozni. Úgy tudom, visszajönne. Magának kellene felvenni vele a kapcsolatot.

Ennyiben maradtunk. Pályájáról komolyan beszélt, az anyagot tegnap le is adtam. Tegnap délelőtt Dióspatonyban voltam Lelkes Vincével. Fodor Tivadarral készítettem riportot. Délután Nagy Arankát látogattam meg a lakásán. Ott lakik az iskolában, van egy szép szobája. Két órát beszélgettünk, teát főzött, én az új verseimet adtam oda neki kéziratban, számítógépes nyomtatásban. Nagyon kedves és aranyos volt.

– Aranyoskám – mondtam neki. – Te vagy az én Aranyom.

Nevetett, azzal a bájos kacajával. Annyira élő és eleven lány, hogy mindig meglep. Tájékozott, művelt, elmondott egyet-mást a kétévi osztrák tartózkodásáról.

– Jó volt – mondta. – Azóta másképp látom a világot.

Később egy komáromi barátja hívta, aki Pozsonyból hazafelé tartva, átutaztában Dunaszerdahelyen, felkereste őt. Úgyhogy én rövidesen elbúcsúztam tőle. Ma az edzésen ismét látom őt.

[...]

Hétfőn átmentem egy másik, közeli fogadóirodába, ott tettem fel a tippjeimet. Egy-egy meccsen itt is elúsztak [a] nyereményeim, de az alatt a 3 nap alatt nyertem: 310,-

202,-

199,- koronát [azaz] 711,- koronát, amelyből 200 korona visszament. De most megint nem vagyok hátrányban, s van miből és miért játszani.

Délután

Az Aranyomnak adott verseket összeolvasva – valamennyi a *Megyek utánad* után íródott – egy meglepő drámai erejű, sokszínű és -formájú anyag, közel egy-kötetnyi, az említett[?] *Szeplős szerelem* egyre bővül. A cím Aranynak is tetszett. A szeplők nem a versekben vannak, hanem a szerelmen. Nem érzelgős, nem romantikus, nem bájolgó – szeplős. Azt hiszem, elbírna néhány erotikus verset is. Verses prózát.

[...]

2002. jan[uár] 10., este

[...]

Már elfogyott az élelem, amelyet szilveszterre felhalmoztam. Holnap ismét be kell vásárolnom.

Nyertem: 136,- koronát, s még van két élő tikektem. Sajnos, egy meccs megint elmaradt. Papírforma szerint a Fortuna Bolognának nyernie kellett volna ott-hon férfi kosárlabdában. Erre kikap 15 ponttal.

[...]

2002. jan[uár] 11., péntek, este

[...]

Zsófia nagyon aranyos volt. Ott dohányoztam a Sziszával, s odajött hozzám, és kedvesen megfenyegetett:

- Karcsi bácsi, mit csinál? Rontja az egészségét? Nem szabad azt magának! Vigyázzon az egészségére...

- Vigyázok, Zsófia, csak ez a Szisza rontja az egészségemet, mindig megkínál...

S nevettünk. Egyébként is kiváló hangulat volt az edzésen. Szenczi János hamar eltávozott. Sohasem marad végig az edzésen, éppen csak megtekinti, aztán megy. Nem kell jelen lennie, én is csak kedvtelésből vagyok ott. Intézkedni kell, az a lényeg.

Jövő szombaton Naszvadon lesz torna. Ha lehet, elmegyek.

A Csallóköz ma csak 610,- koronát fizetett; a villanyszámlára elég. Egy cikket Mártika nem számított be, azt majd a januárban megkapom.

2002. jan[uár] 11., éjjel

Az edzés után Arannyal jöttünk hazafelé; előbb a kézilabdáról beszélgettünk - dicsérte az edzést meg a lányok lelkesedését, tetszettek neki a fiatalok, különösen Bea és Suska Mónika.

- Bea kivételes képességű és tehetségű játékos - mondta.

- A legnagyobb reménységünk - fűztem hozzá. - A Patonyföldben írok majd róla.

Az Arannyal később az életéről beszélgettünk. Jövőre harmincéves lesz, szeretne megállapodni, családot alapítani. Egy pozsonyi barátja van, nős, nem vált el miatta, s nem tudja, mit tegyen.

- Bírja[d?] döntésre a férfit - mondtam. - Ha igazán szeret téged, akkor hozza meg ezt az áldozatot!

2002. január 12., szombat, este

[...]

Nyertem 145,- koronát - megint pechem volt néhány tikkettel. Ilyen aprókkal is be kell érnem. Egy hét alatt 310, 202, 199, 136, 145 = 992,- korona. A ráfordítás nagyjából 6-700 korona. A játék jó - ha nem visz el pénzt. Ez a minimális nyereség. Ha szerencsém volna, több nyereményem jönne.

Húslevest főztem, zellert, karalábét rántottam ki; tegnap vettem paprikás szalonnát meg sonkát, hogy legyen mihez nyúlnom.

2002. január 13., vasárnap

Olyan csendes a városnak ez a része, hogy elrémül az ember. Mintha nem is él-
nének itt emberek. Vagy nem volnának gyerekek. Elbújnak a szobába, tévét néz-
nek vagy pihennek. A szemben levő kis üzletbe többen betérnek, az egész nap
nyitva van. Vasárnap is – este 8-ig.

2002. január 14., hétfő

[...]

Ma tudtam csak meg, hogy a múlt héten, csütörtökön meghalt Dusza Pista ba-
rátom. Szerettem erőszakos, robusztus alakját, sokszor zsűriztünk együtt sza-
valóversenyeken, gyermekszínjátszó előadásokon. Hajthatatlan volt, kompro-
misszumot nem ismert. Talán két éve, vagy már több is, Nyárasdon dolgoztunk
együtt, s a közös ebédnél panaszkodott nekem, mert mint írók és újságírók egy
asztalnál ültünk. A szíve nem jó. Fogynia kellene. Ahányszor csak találkoztam
vele, mindig [...]nek látszott. Pedig elmondta a fogyókúrareceptjeit, mellőzte
a zsíros ételeket. Ebben következetesebb volt, mint én. S mégis elment, szegény.
Szívesen találkoztam vele, szívesen találkozott velem. Ha bejött a szerk[esz-
tőség]be, engem üdvözölt először. Tudta, én egyenes [ember] vagyok. Nem
szenvedhette a színlelést, a mellébeszélést. Jó tollú újságíró volt, s jó tollú író.
A színházi kritikában szigorú és következetes volt. Ezért lehet, hogy a színészek
közül, a színházi emberek közül sokan nem szerették. De ő szerette a színhá-
zat. Békés ember volt, dadogó beszédje [sic!] keményebbé tette [sic!], mint ami-
lyen volt, mert a szavak néha keményen, szikrázva pattantak ki a szájából. Saj-
nálom szegényt, végtelenül sajnálom. Ötvenegy évet élt. Így megyünk el min-
den, akik nem tudunk vigyázni magunkra, s akikre senki se vigyáz. A művész-
világból három közeli barátom ment el: Szitási Feri, Dúdor Pista, Dusza Pista.

Elfogytak a gyógyszereim, el kellene mennem orvoshoz. Meg is vásárolhat-
nám, aszpirint vettem is, de az csak 12 koronába került, de a Preductorol[?] és a
Verospiron[?] (240+230,-) vagyis 470,- korona! S előbb-utóbb úgyis el kell men-
ni, mert elfogy a következő, a Furosemid[?], amely 72,- korona. Ez utóbbi na-
gyon fontos, mert ez a vízhajtó. Ha érzem, hogy nehéz a mellkasom, vagy a lá-
bam dagadtabb, mint egyébként, veszek be belőle. Általában másnaponként

felet írnak elő. Ha jobban érzem magam, kétnaponként. Van még a Mihurit[?] – 62,- korona. A Furosemidról[?] már beszéltem. Naponta 3 darabot kellene a Preductolból[?] és a Verospironból[?]. Újabban csak 1-et vagy 2-t veszek be belőlük, hogy tovább tartsanak. Így minden közel két hónapig kitart, amit az orvos előír. Receptre – magyarul: vényre – ez az öt gyógyszer sokkal olcsóbb. Ha vény nélkül venném, akkor: $240+230+72+12+62=606,-$ korona másfél-kéthavonként, de veszek melléjük aszpirint (42 korona, vagy Acylpyrint: 12 korona); nem jut semmilyen erősítő vagy vitamintablettára. Ezt almával, narancssal pótolom, sárgarépával, savanyú káposztával. Kevés az étrendemben a gyümölcs, [a] zöldség. Nyáron több, rendszeresen vásároltam paprikát, paradicsomot, szőlőt, retket, dinnyét. Most egy kilogramm paprika 106,- korona!

Holnap délelőtt 10.00 órakor Hunčík Péterrel találkozom, délben megint a bíróságon, a gyerektartás ügye lesz. Elfelejtettem, hány órakor. [...] Nekem nincs mit vesztenem, már szinte semmim nincs. Megpróbálom Katucit segíteni, ahogy tudom. Nehezen élek, kevéssel tudom támogatni.

2002. január 16., szerda

[...]

A tegnapi edzésen nem volt ott Zsófi, beteg. Megjelent viszont Forró Marianna kapus. Nem volt Lengyel Anita és Bóna Mari[?]. Méhes Tibor nem ment kórházba, mert megkapta a náthajárványt, nem tudja műttetni az arcüregét. Méry Marianna megjelent az apjával. Én csak köszöntöttem Mariannát meg az apját, aztán átadtam őket Szenczinek, Németh Palinak és Horváth Pistának. Én elindítottam az akciót, azzal, hogy Mariannával beszéltem. Úgy tűnik, lehet az ügyből valami; bár jövő szeptembertől, érettségi után Mariannát Budapestre akarják vinni. Ott tanulna és játszana tovább. Szenczi már – miután elmentek – mondogatta is: meg kell gondolni, érdemes-e vele ily módon egyáltalán foglalkozni. Nem perspektiv[ikus], az biztos. S nekünk jövőre is kellenek játékosok. Ha sokan elmennek, abbahagyják, akkor mi lesz?

[...]

Délután

Tegnap, a bírósági tárgyalás után meghívtam M.-át egy kávéra a Bonbon Szállóba. Beszélgettünk. Katuci tanulni akar mindenáron. Megtetszett neki M[agyar]o[rszág]on, nem jön haza többé. Külön nyelvvizsgát tett, bár jól be-

szélt magyarul. Míg velem élt, megtanítottam a magyar nyelvre, bár az anyja miatt szlovák nemzetiségű. Azért használja az ő nevét is: A. Katka. M. szeretné, ha elintézném neki a magyarkártyát. Elvben semmi akadály, mert nem a nemzetiségi hovatartozást, hanem a nyelvtudást teszik fő helyre. Abban pedig tökéletes, s érzelmeiben is magyar. Megpróbálom, bár mivel k.-i illetőségű, alighanem Komáromban kell majd intézkednem.

Ma sokat költöttem a fogadóirodában:

$105+31+31+20+20+30+20=257,-$

Kíváncsi leszek, mennyi jön vissza. Az az első tikketkísérlet szétírásra – ha öt meccsből kettő elmegy, még nyerek valamennyit: a feltett összeget visszanyerem. Tehát öt meccsből háromnak be kell jönnie. Bízom benne. Éjjel már fogom tudni, bár véglegesen csak reggel, mert NBA kosárlabda is van benne, azt meg itteni idő szerint hajnalban játsszák.

Vettem egy Új Szót, de üres. Nem éri meg.

Szombaton szeretnék eljutni Naszvadra.

[Több mint] 120,- koronát költöttem élelemre: sajt (14), kenyér (13,50), narancs (25), alma (27), kuglóf (10), üdítő (11), 4 darab RUMBA aprócsoki (a 5,50).

Tegnap az Aranyommal sétáltunk haza, s megálltunk itt, az üzlet sarkán beszélgetni. Gyönyörű volt, csodáltam. Később fájni kezdett, mert az edzésen meg[...?], el kellett [???]. Ma nem mentem az üzleteknél és a sportfogadási irodánál tovább. Este még kimegyek sétálni.

2002. jan[uár] 18., péntek

[...]

Éjjel

Arról ábrándoztam, hogy szombaton elutazom Naszvadra, végignézem a sok meccset; de ahhoz nem vagyok elég jól, hogy hajnalban kigyalogoljak az állomásra, s a végtelenül körülményes utazást vállalam. Néhány évvel ezelőtt ez nem lett volna probléma. Mivel az oda utazó kisbusz csak játékosokat visz, többen nem férnek el benne. Valószínűleg el sem jutok oda. A csütörtöki-pénteki edzés nagyon intenzív volt – a játékosok igyekeznek, fegyelmezettek. Zsófiika már pénteken jelentkezett a játékra, bár orra piros, gyakran fújja, de nem akar hiányozni. Miroslav szerint a nyárasdi erősítés megoldódik – Lengyel Anita és Forró Marianna a miénk lesz. Csontos Szilvia viszont a tornáról hiányozni fog. Haris Szilvia délelőtt dolgozik, délben utazik csak oda.

A szerdai fogadási tétjeim nem jöttek be, a 257,- koronából mindössze 79,- jött vissza. Kész ráfizetés. Ilyet nem csinálok.

2002. jan[uár] 20., vasárnap, hajnali 5 óra

Nem tudok aludni, inkább kiültem a konyhába, s elmélkedem. A tegnapi napom mégis egészen jól alakult. A déli vonattal elindultam Aranyosra a kétórás meccsre. Az alistáli állomáson felszállt Rajkovics Anikó, a nyárasdi kézilabdázó lány, aki most Aranyoson is játszik. Odaültem hozzá, [??] izgult az extraligameccstől. Hirtelen esett bele, lélekben még nem dolgozta fel, fizikailag, játéktudásban azonban fölért [a] többivel. Ő mondta, hogy a mérkőzés után a szüleivel Naszvadra utaznak a tornára, hogy ő még ott is pályára léphessen az utolsó meccsen, ellenünk.

- Hányan utaztok?
- Anyu, apu meg én...
- Elvisztek engem is?

Meg is egyeztünk. A félidőben találkoztam is a szüleivel, nagyon kedvesek voltak, semmi akadálya a naszvadi útnak. Hazafelé pedig letesznek az alistáli vagy az ekecsi vasútállomáson, onnan hazakerülök. Szurkoltattak a lányuknak, aki nagyszerűen játszott. Ha pályára lépett, szinte egy csapásra feljavult az Aranyos. Bár még rettenetesen elfogultan játszik, komoran[?], elfogódottan. Még nem mer kapura löni, bár az az erőssége. Négy gólt szerzett, kettőt büntetőből. Ez is mutatja, hogy az edzőnő bízik benne, ha rá meri bízni az újoncra a hétméterest. Nem is hibázott, amikor háromból kettőt belőtt, két szép átlövésből, egy ziccért kihagyott. A hatvan percből mintegy 30-35 percet játszott. Aranyos, bár nehezen, de győzött (23:20), és továbbjutott a kupában. Utána indultunk Naszvadra.

Naszvaden meglepetéssel vettem észre, hogy a tornán nincs kapusunk, csak M[...?] Ivett, az ifjúsági csapat kapusa áll az edző rendelkezésére, ő pedig csak véletlenül került be a keretbe. Csontos elutazott, Forró Marianna nem jött el. Ezen el kell gondolkodnia a vezetésnek. Az első meccsen egy góllal (24:25) kaptak a naszvadi ifiktól, ahogy mondták: egy peches mérkőzésen, a Dorogot verték 41:27-re, s a Nyárasdot, amelyet már én is néztem, 43:35-re, szoros, kemény küzdelemben. A sok kapott gól bizony M[...?] Ivettnek no meg a gyenge védekezésnek köszönhető; tudták, hogy egy alacsony, tapasztalatlan kapus volt a hátuk mögött, s hagyták, hogy Rajkovics Anikó kilője a felső sarkakat. Amíg

Anikó bírta – egyébként a csapata legjobbjá volt, 14 gólt dobott! –, a Nyárasd partnere volt a mieinknek. Jól játszott Zsófica, mellette Haris Szilvia, Nagy Aranka és Lengyel Anita, Agszer, Faragó Zsuzsa ezen a meccsen halványabb volt, de az első kettőn tündökölt. [A] lányok örültek, hogy ott voltam, mindegyiknek volt hozzám egy jó szava, Zsófica örült, az orra piros volt, de tüneményesen játszott.

Délután

Németh Pál kapitány csapatának bemutatkozása a kapushiány miatt nem igazán sikerült. Túl sok gólt kaptak, még annak ellenére is, hogy ifjúsági kapus őrizte a hálót; sok a kapott gól – vagyis túl nagy súly nehezedik a kapusra. Ezt tudtuk eddig is, hiszen Csontos Szilvia káprázatos védesei nemegyszer győzelmet jelentettek a csapatnak. Csontos Szilviának fiúja akadt, nem a legjobb fajtából, már úgy érte, hogy nem szereti a sportot, s igyekszik lebeszélni Szilviát a további játékról. Ez az elutazása is ennek a jele. Ez azonban a Szenczi ügye. Sokkal jobb védekezésre lesz szükség a jó szereplésre [sic!]. Németh Pál szerint Richter Szilvia egyelőre csőd, Bea tanuló, még Suska Mónika a leghasználhatóbb a fiatalok közül, a lövései azonban még gyengék.

2002. jan[uár] 21., délután

Most jöttem haza, az aranyosi és a naszvadi cikket megírtam:

Aranyos a második fordulóban

TEMPO DAC a Duna Kupa élén

Szerettem volna beleírni, hogy Zsófica volt a legjobb góllövő (21 góllal, he-tes átlag!); mondtam is neki hazafelé, hogy te dobtad megint a legszebb gólt.

– Á, ez nem számít, még nem vagyok igazi formában.

Sokszor elképzeltem: Zsófica az extraligába kerülhetne, az aranyosiak örömmel fogadnák, de hát nekünk is szükségünk van rá. Ebben a számban jön [a] Németh Pállal készített interjúm is: A mesteredző visszaült a kispadra.

Nyertem a fogadáson 302,- koronát.

A cikkeimre nagyon kevés hely jutott, nem tudtam a részletekkel foglalkozni. Az átalakított Csallóközben minden írást rövidre kell szabni.

Fónod tévedése az Irodalmi Szemlében⁶⁹

Nem kívánom szemlézni a most megjelent Irodalmi Szemle összevont, 2001-es év 11–12. gazdag számát, mások ezt bizonyára elvégzik helyettem. Csupán egyetlen írására reflektálnék: Fónod Zoltán hosszabb irodalmi tanulmányára – *A magyar irodalom korszakai Cseh/Szlovákiában 1945 után*. Nem szólnék erről sem, ha nem látnám a tanulmányban a szerző alaposságra való törekvését. Vegye hát jelen soraimat annak, aminek készültek: kiegészítésnek, vagy ha jobban tetszik: kiigazításnak. Fónod írása nem esszé és nem kritikai tanulmány, egyértelműen irodalomtörténeti összefoglaló – figyelemmel követve a második világháború utáni cseh/szlovákiai magyar irodalmi mozgásokat. Jelen írásomban tanulmányának a hetvenes évek eleje körüli zűrzavarát szeretném eloszlatni. Fónod az 1972-es *Fekete szél* prózai antológiát megelőző adatok összefoglalásában nem téved, s az azokat követőkben sem. Pontosan értékeli a *Szlovákiai magyar költők antológiáját* (kilenc költő), az *Egyszemű éjszakát* (kilenc költő), a *Fekete szél*nél viszont a szám elmarad, s felsorol nyolc prózaíró, habár az antológiában tíz író neve és műve jelent meg. Helyesen emlékszik, hogy Grendel Lajos kimaradt az antológiából, nem emlékszik viszont Mészáros László nevére és az enyémre. Fónod bizonyára ismeri e két nevet, hiszen mint irodalomtörténész átlapozta annak idején Görömbei András nagy visszhangot keltő összefoglalóját, *A csehszlovákiai magyar irodalom története 1945–1980* címűt, amelyben a szerző a nevem kapcsán többször utal az antológiára; bizonyára ismeri Duba Gyulának az antológiához írt előszavát, ahol Duba többször is visszatér szerény elbeszélésem értékeléséhez; s bizonyára nem került el Fónod figyelmét Tóth László–Bodnár Gyula *Nyomkereső* című, a szlovákiai magyar irodalommal foglalkozó, történelmi hűségre törekvő, bár egyéni meglátásokat is közreadó összefoglaló kötete, amelyben a szerzőpáros pontosan adatolja a *Fekete szél* prózaíróit. Sorolhatnám tovább a fellelhető helyeket, legutóbb például Szeberényi Zoltán igencsak alapos, mindenre kiterjedő kétkötetes irodalomtörténeti könyvét (*Magyar irodalom Szlovákiában 1945–1999*), melynek II. kötetében foglalkozik a *Fekete szél* íróival. A pusztá felsorolás mellett megállapítja: az antológia szerzői közül Kovács Magda, Bereck József, Kövesdi János, Fülöp Antal és Mészáros Károly alkotott értékelhető életművet. S értékeli is az említett szerzők életútját és alkotóművészetét. Fónod mindezt ismeri, s még ennél is többet tud rólam és Mészáros Lászlóról, mégsem az ismereteire támaszkodik – értem én, hogy nem megbízható az emberi

emlékezés –, hanem a lexikonra. *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995*, amelyből Fónod szabadon idézi az antológiára vonatkozó adatokat, sajnos, igen hézagos és felületes. Amikor a lexikon megjelent, ez a hiányossága azonnal szemembe tűnt, de mivel az Antológia címszót az akkor már elhunyt Csanda Sándor, a felületességéről és elfogultságáról közismert irodalomtörténész állította össze, no meg egy vaskos lexikonban egyéb tévedések is előfordulhatnak, úgy gondoltam, az ember ne foglalkozzék vele. Ha viszont a lexikon tévedései és hiányai a későbbi tanulmányokban visszaütnek, akkor már nem lehet nem észrevenni azokat. Miben tévedett Csanda Sándor? Elsősorban a nevek felsorolásában. Pontosan azokat említi, akiket Fónod. De tévedését és felületességét tovább bizonyítja egyetlen címszón belül: az antológia szlovák fordítását Karol Wlachovský végezte – mondja Csanda. Utána Fónod. Ez csak részben igaz, tehát nem igaz. A kötet anyagának fordításában közreműködött a nemrég – nemrég? évekkal ezelőtt – elhunyt Klára Kráľová is, akinek nevét illik megemlíteni, annál is inkább, mert az anyag tetemes részét ő fordította. Tudja Fónod – Csanda után –, hogy a szlovák nyelvű kötetből kimaradt Fülöp Antal, belekerült Grendel Lajos, de nem tudja, hogy szerepelt benne a két Mészáros is. Ha viszont fellapozta volna ugyanabban a lexikonban a Mészáros címszó alatt a Mészárosokat, megtudta volna, amit Szeberényi Zoltán tudott, hogy a nevezett szerzők szerepeltek a [szlovák nyelvű] antológiában. Előfordulhatott volna, hogy Fónod szándékosan hagyta ki e neveket, ez szíve joga, de nem erről van szó. Az antológiát értékelő mondatai pontosan egyeznek a lexikonban felsoroltakkal. Sajnálom, hogy mindezt nekem kellett elmondanom. Félő azonban, hogy ebben a felületessé vált világunkban más nem venne észre.

[2002]

Mészáros Károly Fónod Zoltánhoz

Kedves Zoltán!

Az *F. tévedése az Irodalmi Szemlében* című fogalmazványt felindultságomban írtam, azzal a szándékkal, hogy majd elküldöm a Vasárnapba, aztán kissé lehiggadva rájöttem, hogy tisztességtelen volna veled szemben, s a dolog sem olyan

horderejű, hogy ennyi sort érdemeljen. Mint azonban látod, engem mélyen érint a dolog, [ezért] arra kérlek, hogy a tanulmányodban – már amennyiben egyetértesz velem –, egészítsd ki a hiányzó részeket, hogy ha esetleg valaha könyv alakban is megjelenteted, pontosabb képet kapjon az olvasó. A versek új szerzeményeim. Nem tudom, találkozta-e a *Megyek utánad* verseskötetemmel. (Nap Kiadó, 1999, megjelent a 2000. év elején.) Ezek már a kötet után íródtak.

Barátsággal üdvözöllek

Mészáros Károly

2002. január 22.,

Dunaszerdahely

Új címem: Smetanov háj 293/34

929 01 Dunajská Streda

NAPLÓRÉSZLET

2002. január 22., kedd, hajnal

Felébredtem, s már nem tudok visszaaludni. Újabban gyakran vagyok így.

Éjjel

Az edzésen Zsófiika olyan szomjas volt, hogy megkért: hozzak neki szódát a vendéglőből. Három decit hoztam, csak lopva tudott lejönni – majdnem mindet megitta egyszerre. Miróval csak néztünk: tényleg szomjas volt! Nemrég ment át az influenzán, sok folyadékra van szüksége. Egy apróhirdetést diktált le, hogy tegyem be a Cs[allóköz]be: Pincért v[agy] pincérnőt keresünk a presszóba. Telefon. Nem az ő száma, alighanem a fiújáé. Ilyen vállalkozó volna?

Az edzés után Arankával vidultunk, Zsófiika még ott állt a vesztibülben. Várta a fiúját.

– Mi is megvárjuk – mondtam Arankának.

Aranka még a vizes haját igazgatta. A pepita sapkáját húzta fel, Zsófiika majd otthon fürdik. Beül a kocsiba, aztán haza. Az edzésről beszélgettünk. Nagyon tetszett nekik. Valamennyien fáradtak, de kellemes fáradtság. Zsófiika már jár munkába, eddig ki volt írva. Naszvadon is betegen játszott, pontosabban: gyógyulófélben van, s így is a legjobb volt a maga 21 góljával, [ami] 7-es átlag! Zsu-

zsa a második 19-cel, 3. Aranka 14-gyel. Zsófiika videokazettán szeretne egy-két meccset megnézni. Szenczitől meg tőlem kérte, adnánk-e neki. Nálam is van néhány, meg Sz[enci]nél is. Megígértem, hogy csütörtökre viszek neki egyet. Az újvárit akarja, de azt előbb Arankával akarom megnézni itt nálam. Mondta: egyszer eljön.

Hazafelé megint nehezen váltunk el, de hideg volt, s neki [a] vizes haja miatt sem volt kellemes a hidegben álldogálni[a], ezért mintegy fél óra múlva elbúcsúztunk. Adtam neki is új Csallóközt, benne [a] Németh Pál-riportom s a naszvadi torna, valamint tudósítás az aranyosi meccsről.

Feladtam 1000,- korona gyerektartási díjat meg a villanyadót (1400,- korona), alig maradt pénzem. A konyhában kiegészítettem az egyik villanykörte. Nem csoda, hiszen csak ott van villanyom. Holnap azt is vennem kell – 10-15 korona darabja.

Hajnal

Csak egy keveset szunyókáltam, s megint a fotelban ülök. Nem tudom, mitől van, de nem tudok aludni. Fel kellett kelnem az ágyból, mert nyomást éreztem a szívem körül. Pár percig járkálnom kellett, hogy elmúljon. Most már nem érzem, de félek visszafeküdni. Holnap összeállítok egy heverőt, azon fogok pihenni, ha álmos leszek.

Tegnap egész nap a kis cigány lány járt az eszemben. De jó volna megsimogatni! Könnyen ráállna egy kis pénzért! Akár 500 v[agy] 1000 koronáért is odaadná magát. Csak nehezen tudtam elhessegetni ezeket a gondolatokat. Nem mintha bűnös dolog volna, csak félek ismét magamra szabadítani. Nem tudnám többé levakarni, s megzavarná nyugalmaomat, elszedné a pénzem, amiből most nagyon kevés van. Akkor könnyebb volt: jutott rá. Sok jutott rá. Nem mindig hálálta meg; néha igen. Néha igen engedékeny volt. A gyönyör elkápráztatt. Alighanem ez az emlék kísért most is. Nem biztos, hogy megint olyan volna. Bár még most is csak a tizennyolcadik évében van. Melyik nap láttam, tolt a babakocsit a kórház felé. Nem vett észre. Bájos kis feneke iszonyúan vonzónak tűnt. Talán ezért jár még mindig a fejemben.

2002. január 23., szerda

Ködös idő odakint, nehéz a levegő. Délután négy órakor megyünk Fogassal Aranyosra fotózni. Tegnap nem nyertem a fogadáson, ma megint tettem fel (tegnap 72,- koronát, ma 142,- korona értékben), valaminek megint kéne jönnie,

hogy egyensúlyban maradjak. [...] Nem érzem nagyon jól magam, éjjel szinte semmit sem aludtam, csak a fotelban tudtam szunyókálni. Nem tudom, miért, mi volt velem? Talán megint sokat ettem? Az edzés után egy tányér húslevest és utána két szendvicset. Sok lett. Ma már délután két óra van, s csak egy almát ettem. Félek enni. Van még levesem, ki lehetne rántani a zellert, de egyiket sem kívánom. Lehet, mielőtt elindulunk Aranyosra, egy kis levest mégis melegítek. Fel is teszek vizet tésztának. Van narancsom is. Tegnap szép almát kaptam az egyik boltban, 19,50-ért kilóját. Ez olcsónak számít. A narancs náluk 25,20 – ez is olcsóbb, mint másutt. Robi-bolt. Itt van a közelben.

Éjjel

József Attiláról sugárzott műsort az M1; Jordán Tamás mondta el verseit – utána Déry Tibor emlékezett 1972-ben, nem sokkal halála előtt, majd Zelk Zoltán, szintén ugyanakkor, szintén öregen. Írok róla a *Tévésarok*ban. Délután Aranyoson jártunk Fogassal, az edzőnő meg a férje nagyon szolgálatkészek voltak, a lányok kedvesek... [...] Hazafelé elhoztuk Rajkovics Anikót, aki edzésen volt, kis kitérő Nyárasd felé.

Ő mesélte az úton, miután rákérdeztem, hogy ha ő otthagyná Nyárasdot, tudná-e valaki helyettesíteni – a dunaszerdahelyi Csontos[...] Szilviára gondoltunk, de ő lelassult. Volt egy fiatal irányító játékos Nyárasdon, Hamran Kati, aki 1985-ös születésű, első évfolyamos középiskolás.

– Ő nem lehet – mondta Anikó. – Márciusban szülni fog.

Meghökkenem, mert a kislány alig múlt 16 éves, de végül is a mostani kislányoknál másképp kell az ilyesmire tekinteni. A mi fiataljaink is mind fiúval jön[nek] edzésre, az ifjúságiak is. Ott már csak azon múlik, mennyire tudnak vagy akarnak védekezni. Hamran Katika karrierjét mindenképpen visszaveti ez az esemény, de ha folytatni akarja a kézilabdát, akár már ősszel ott lehet a pályán.

Annak ellenére, hogy nem vagyok valami jól, szép délután volt ez a lányokkal, Ljdiával, aztán Anikóval hazafelé. Nem írtam meg még Vincének a riportot... A héten – holnaptól hétfőig – nem kell dolgoznom. Szombaton, ahogy megtudtam, az Aranyos az Inter Bratislavával játszik Aranyoson du. 2 órakor. El akarok menni. Jó mérkőzést láthatok, s hétfőn lesz anyagom. Aranyos egyébként a bajnokság folytatásában is az Interrel találkozik páros mérkőzéseken: három győztes meccsig. Pozsonyban kezdenek febr[uár] 9-én, 10-én – egy hét múlva Aranyoson a visszavágók.

2002. január 25., péntek

Csontos Szilvia megjelent a tegnapi edzésen a fiújával; nem edzeni jött, [hanem] megbeszélni a dolgokat. Velem csak néhány szót váltott, én átadtam őt Németh Pálnak, aki egyáltalán nem helyesli, hogy csak mérkőzésre jár. Később mondtam Szilviának, hogy ezeket az ügyeket Szenczivel kell tisztázni[a], de mivel ő elment, menjenek el a lakására, elmegyek velük, megmutatom, hol lakik. Így is történt, én azonban nem mentem fel Szencziékhez, a dolognak ez a része már nem tartozik rám. Vissza[...?]m magam az edzésre. [...]

Zsófikának odaadtam a kazettát a [??] – TEMPO DAC és a TEMPO DAC-To-
polčany meccsekkel:

– Hozzon újakat is – mondta.

Majd viszek neki még, ha ezt visszahozza, mert nekem ezek a kazetták kincset érnek. Ha már nagyon mélyen vagyok, felteszek közülük egyet a videóra, s megnyugszom. Hazafelé Arankával jöttünk, szinte szótlánul jött mellettem, rettetően le volt hangolva, szinte rosszkedvűnek tűnt. Ritka dolog ez nála, legalábbis eddig én ezt nem vettem észre. Aztán mégis beszélt a rosszkedvéről. Nem éppen az, [a]mire gondoltam, hogy elfáradt, meg [hogy] a barátnője nagyjelenete megzavarta. Talán az is. A magányról beszélt:

– Kinézek az ablakon, és látom a lakótelepen azt a sok családot, gyerekekkel – mondta. – Nekem is kellene egy [...?]. Még mindig a szülőknél van az otthonom, minden más átmeneti.

Utolérte őt, amitől már korábban tartottam – az egyedüllét átka. A magam gyenge eszközeivel megpróbálok segíteni neki. Azzal is segítem, hogy hagyom beszélni. Bántotta, hogy a mai félévi konferencián a tantestület ellene szavazott egy kislány ügyében, akinek ő nem akart kettes magaviseletet adni – az ő osztályából való –, de a többi tanár véleménye azokéval egyezett, aki[k] kettest javasolt[ak]. Sajnálta, hogy nem tudta megvédeni a kislányt. Hogy mondja meg neki?

– Tantestületi döntés volt, nem a tiéd – mondtam. – Te még új vagy ott, sokan örülnek, ha borsot törhetnek az orrod alá. A tanítókat nehéz kiismerni. Bizonyára vannak irigyeid, ők aztán nem törődnek a gyermekkel, csak hogy borsot törjenek az orrod alá. Az igazgató mit mondott? A döntő szó végül is az övé.

– Nem volt ott. Addigra már elment!

– Jó[?]. Otthagyta a konferenciát?

– Igen. A helyettesre bízta, ő meg nem foglalt állást.

Nehéz annak a tanítónőnek, aki lelkiismeretes.

– No, ne vedd úgy a szívedre – vigasztaltam. De csak lógatta az orrát.

2002. január 26., szombat

Napok óta nem vagyok jól. Alig eszem valamit, a gyomrom mégis kőkemény, mintha fel lennék fújódva. Almapépet meg kompótot eszem (nem drágábbak, mint a húsok, de más ételt most nem kívánok).

Dél előtt szakad az eső, kellemetlen, ködös idő van. Aranyos ma két órákor játszik az Interrel A[ranyos]ban; ilyen időben és ilyen állapotban nem tudok elmenni. Németh Pál tegnap nagyszerű edzést tartott, bár Szisza hiányzott. Előbb kicsit veszekedtek Szenczivel a Csontos Szilvián; Pali kijelentette: kapusok nélkül nem tud dolgozni. A légi Veronika Danielová került szóba, de jár velünk edzésre egy kitűnő kapus [is], Katona Olga, aki bejárta a világot, [de] most valahogy itthon maradt, s nincs szerződése. Vele is tárgyaltak. A jövő heti nyárasdi tornán mindenképpen ő fog védeni. Forró Marianna nem jelentkezik. Picur hangulata valamit javult, de még mindig mélyponton van. Zsófiika öt percet késett az edzésről, ami nála nem fordult elő oly sűrűn. Tíz játékos és két kapus volt jelen.

- A szélsőjátékunk kiváló - mondta Pali -, de egyébként kevés a variációs készsége a csapatnak.

Zsófiika és Zsuzsa befutásait és kapura lövéseit gyakorolta[ta], nagyon eredményesen. Tóth Mónika végre áttörésből szerzett gólokat. Február 1-[jé]től munkába áll Pozsonyban, hogy miképp fog edzésekre járni, nem tudom. Jelentette a változást az edzőnek, s ígérte, hogy valahogy megoldja. Németh Pali azt mondta neki, hogy vele akarja megoldani a balösszekötő posztját, ezért nagyon fontos volna, ha rendelkezésére állna.

Este

Feltettem három mérkőzést a fogadóirodában, tisztán logika és megérzés alapján. [...] 1540,- ennyi a nyereség. Csak hétfőn lesz belőle pénz, mert meg kell várni, amíg a 3. meccset törlik. Az pedig 24 óra után történik meg.

2002. jan[uár] 27., vasárnap

A hó csaknem mindenütt elolvadt. Csak nem lesz már tavasz? Az állapotom nehezen javul, tegnap este egészen odavoltam. Keveset aludtam, de hajnali fél öt-kor fel kellett kelnem, s a fotelban szunyókáltam. Kissé kábult a fejem. Ma reggel valamivel könnyebb. Csak egy almát ettem. Délig semmit. Lassan felöltözöm, kimegyek a fogadóirodába. Ez a séta két óráig is eltart.

A tegnapi étkezési adagom: reggel – 1 narancs
délben 1 órákor – 10 deka parízer fél kiflivel
délután 4 órákor egy tányér húsleves
este nyolckor 5 dkg szalámi egy kiflivel
és vöröshagymával.

Ennyi kaja nemrég még fél fogamra sem volt elég. Most mégis jóllakottnak érzem magam. Ma szintén vigyázni fogok az étkezéssel.

Éjjel

Megígértem Vincének, hogy holnap beviszem a riportot. Hajnali fél három, most fejeztem be. Jó lett. Húztam-halasztottam, végül megírtam. Valahogy össze kell, hogy álljon bennem. Nem volt könnyű anyag, mert egy általános beszélgetésből kellett a lényegest kiemelni. Fő, hogy kész. Nyugodtabb vagyok. Bár a közérzetem nem jó, szinte nem tudok aludni. Most mégis megpróbálok. Nem-sokára reggel.

2002. jan[uár] 28., hétfő

Mégsem tudtam aludni; azt éreztem, hogy a gyomrom miatt, de lehet, egészen más az oka. Csak ülve szunyókáltam, hol a fotelban, hol az ágyon. Félttem, hogy valami rosszra fordul, s inkább így vészeltem át az éjszakát. Reggel nehezen tértem magamhoz, fél órába telt, amíg rendbe hoztam magam, egy órába, amíg beballagtam a szerk[esztőség]be.

– Aggódtunk, hogy nem jössz! – mondta Bereck Józsi. Fogas Feri [meg] hogy vegyek egy mobiltelefont. Ha odahívtam volna, kijön értem kocsival. Ma nagyon jó lett volna, de nem vagyok az ilyesmihez hozzászokva.

A gyomrom ma sem jó. Reggel: 1 narancs,
délben 1 alma,
uzsonna 1,5 dcl almapép (9,- korona),
a drágábbik 15-18,- korona.
Ez minden, amit ma magamhoz vettem.

Mégis úgy érzem, hogy teli vagyok, nem akar múlni a szorítás a gyomorszájamból. Köhögés is fojt. Lehet, hogy mégis valami vírus?

Hazafelé ballagván, úgy félúton, hirtelen verssorok cikáztak bennem. Mint egy száz méteren, két megállót beiktatva, le is jegyeztem a noteszomba. Most átmásolom ide. Kissé félek az ilyen hangulatú versektől – szomorú tapasztalatom, hogy amit megérzek, az énrajam valósul meg. Ez egy tipikusan halálvers

– ezekkel távolságtartónak kell lennem. Biztosan a rossz közérzetem diktálta, meg a félelmek, melyek éjszaka kísértettek. Mégis, ahogy megszületett, jobb kedvre derültem, még mosolyogtam is a váratlan ihleten. Gondoltam is: a vers gyógyír, meggyógyítja [mely gyógyítja?] a lelket, s erőt ad a fizikai fájdalmak elviseléséhez. Nekem – szerencsémre – egyelőre nincsenek fizikai fájdalmaim, ez a valami tompa érzés[?], mely megnehezíti a lélegzést. S főképp az előrehaladást.

Íme, a vers:

„Csúnya voltam élőnek,
de szép leszek halottnak!
Minden élő, aki van,
bocsásson meg a holtnak!

A bűneim majd elévülnek,
a vonásaim megszépülnek.
Írnak is majd egyszer rólam
sok rosszat és sok valótlant.

Mindezt már az égből nézem,
intek nektek, fiúcskák!
Égi jellel megkérdeszem:
– Lent a földön mi újság?”

(jan[uár] 27.)

Hát nem mosolyognivaló?

Nyertem a fogadóirodában a már említett 154,- korona mellé, melyet még nem fizettek ki, újabb 259,- koronát. Ezt ma megkaptam.

A dióspatonyi riportot feljásztottam egy diszkre, s odaadtam Angelikának. Nagyon örülök, hogy ezen túl vagyok, remélem, Vince barátomnak is tetszeni fog.

Mosolyogni való vers, ha nem volna rémségesen igaz és félelmetes. Nem készülök a halálra, de úgy látszik, a korral és a betegségekkel már együtt járnak az ilyen versek. Azért tetszik. Különösen az utolsó strófa.

Vacsorára egyek-e valamit? A legjobb volna lefeküdni (18 óra van), rém fáradt vagyok. Enni nem kívánok, bár vettem kiflit meg túrós buktát (1-et, ?, [?] 70 korona). Lehet, hogy ezt a buktát megeszem majd később. Az [???], szinte tilakozom [...]romban. Lehet, hogy mégis inkább csak iszom – vizet iszom.

Este

Két nappal ezelőtt vettem egy üveg sört, hogy azzal megpróbálom rendbe hozni a gyomromat, de fel sem bontottam. Valahogy nem kívánom. A szeszt egyáltalán nem kívánom. A köhögést előidézhetheti a vértöbblet a tüdőben. Ma vettem be vízhajtót, holnap megint. Talán segít.

Nézegetek itt a konyhában, hogy mit ennék. Én mindent megennék. Van itt egy narancs, alma, kifli, bukta, szalonna, hagyma, tojás, kirántott zeller tegnapról. Mind jó. Érdekes, mintha az agyam különálló volna a gyomromtól. Én megenném, a gyomromnak meg nem tetszene. Ilyenkor nincs kommunikáció a két testrész között? Engem itt ingerel az eszem, hogy egyek ezt meg azt – szalonnát hagymával,

v[agy] kirántott zellert,

v[agy] süssek két-három tojást,

v[agy] egyem meg a buktát,

v[agy] a pénteki kenyérből csináljak pirítóst (egyébként holnap már eldobhatom a szeletelt drága kenyeret, mert megpenészedik). Napok óta nem kívánom a kenyeret. Főleg ha bizonytalan vagyok, hogy elég friss-e. Nem ronthatom tovább a gyomrom penészes kenyérrel. Nem, nem eszem semmit. Ittam egy pohár üdítőt, de az sem ízlik. Hányingerem támadt tőle. Maradok az ásványvíznél.

Ebben a hónapban négy szám jelent meg a Csallóközéből. Ma készült [el] az ötödik. Minden számban, a rovatban volt terjedelmes, önálló anyagom – ez 4 írás – a 200,-

= 800,-

volt: Hájas Anikó (riport) 300,-

volt: Németh Pál (interjú) 300,-

volt: *Tévésarok* 200,-

a karácsonyiból maradt 200,-

1800,-

10% le 1800-180=1640,- koronát kellene kapnom 10-én. Mártával kellene beszélnem, nehogy kihagyja valamelyiket. Ezenkívül írom hetente a lapszemlét a rádióba és a helyi tévékbe, én gondozom a Vida lány kézilabdacikkjeit – mind ezért a munkáért nem olyan sok pénz.

Feljegyzem a[z e] hónapi nyereményeimet:

a hónap elején 7-10 = 310+202+199=711,-

jan[uár] 10-én 136,-

jan[uár] 12-én 145,-

jan[uár] 18.	79,-
jan[uár] 27.	259,-
jan[uár] 28.	155,-

összesen $711+136+145+155+79+259=1485,-$ korona ebben a hónapban. Nem sok, kb. ennyi el is ment. Tehát úgy nagyjából egálban vagyunk a fogadóirodával.

2002. jan[uár] 29., kedd

[...]

Este

Ma meleg, napos idő volt. Az irodában csak Bereck Józsi, aki mondta, hogy a Šeben Lýdiáról szóló riportom csak egy hét múlva jöhet. Betöltötték az oldalt. Nem baj, megértem, nem lehet mindig kézilabda. A mai edzés jól sikerült, nem jött megint Szisza, Lengyel Anita, Bona Erzs; Agszer Krisztina beteg. Ott volt viszont Szenes Andrea, aki előreláthatóan két hónapig itthon lesz. Pali számít rá is. Ma letegeztük egymást Németh Pállal. Az edzés alatt támaszkodtam az ülőkének, úgy látszik, rossz tartásban, mert amikor megmozdultam, félelmetes szűrást éreztem a szívemben. Megijedtem. Alig kaptam levegőt. Kiültem a vesztibülbe, levegő után kapkodva, majd a büfében szódát kértem. Este és éjjel sem voltam jól, nyomást érzek a mellkasomban. Ha elmennék orvoshoz, biztosan bent fognának. Kicsit még várok vele. Lehet, elmúlik, s én mégis el tudok menni a nyárasdi tornára szombaton, ahol a mieink 8.30-kor Nyárasddal, 11.30-kor Doroggal, 16.30 órakor (Dél-) Komárommal játszanak. Bár az új edző munkájának eredményei még csak apró dolgokban mutatkoznak meg, elsősorban lélektanilag lett tisztább a csoport, de az erőnlétükben is lényeges előrehaladás történt.

2002. jan[uár] 30., szerda

Félek, hogy e mostani felerősödött betegségi tünetek valami rossznak a kezdetét jelentik.

2002. jan[uár] 31., csütörtök

Nem vagyok jól. Az edzésről korábban eljöttem, pedig igencsak tetszett. Sajnos, Zsófia megsérült, a bokája bedagadt, abba is hagyta az edzést, elment. Köhögés erőltet, hányingerem van. Egészen le vagyok gyengülve. Másfél óráig tartott, amíg délután a bankba elballagtam. Azért holnap 9 órakor elmegyek a diáklánya-

inkkal Nyárasdra. Szenczi Gyuri jön értem. Méhes még mindig sítanfolyamon van, pihennek az ificsapat tagjai. Holnap hiányozni fog Gyurkovits Mónika, aki szintén síelni ment.

2002. febru[uár] 1., péntek, délután

Senki sem tudja, milyen beteg vagyok. Ha elmennék orvoshoz... Nyárasdon voltam, egy almát ettem, fáj a gyomrom, hányinger kínoz. Nem tudok semmit sem enni. Fel vagyok fújódva. Nyárasdon ahogy vártam: hiányzott az átlövő Gyurkovits Mónika, a Nyárasdtól jobban, az Aranyostól csak egy góllal kaptunk ki. Este elmegyek edzésre. Meg kell beszélnem, miképp juthatok ki Nyárasdra holnap. Kálomi[?] Olga – a kapusunk lesz – kocsi-val megy, talán elvisz. Egyelőre csak a Gyöngyi lesz vele. Zsófi-ka biztosan nem jön. Nélküle is nyerhet a csapat, ha Szisza is ott lesz időben. Tegnap már volt edzésen. Reá nagy szükség van, meg Lengyel Anitára, aki ma jön edzésre. Egy héten egyszer, máskor – sajnos – angoltanfolyamra jár. Egyelőre. Zsófikát Faragó Tímea és Gálffy Bea helyettesíti.

Nyertem 41,- koronát. Tegnap nem adtam fel egy tikettet sem. Ma szombat helyett is fel kell adnom.

A januári nyeremény: 1536,- korona. A ráfizetés valamivel több.

2002. febr[uár] 8., péntek

Hétfőtől kórházban, ez már a vég. Nem érzek különösebb fájdalmat, gyenge vagyok. A november 19-i műtétet elszalajtottam, most már nincs orvos, aki ilyen gyenge állapotban vállalná a műtétet. A fiatal Kovács doktor, akit én tisztetek, nem sok esélyt adott az életben maradásra. Tehát itt a vég. Fel vagyok készülve, nincs bennem békétlenség.

A vers magva [nem?] véletlenül pattant ki akkor belőlem.

Naplójegyzeteim talán érnek valamit. Szeretném a Lelkes Vincére bízni. Jó volna, ha bejönne.

A kézirateim?⁷¹

Nem tudom.

Hajnal lehet.

A kórházban mindenki alszik. Felébredtem, mert kevés volt a levegőm. Sajnos, [a] szemüvegem a szobámba[n] felejtettem, anélkül reggel [leszek] kénytelen lejegyezni, hogy milyen nehéz.

Karcsi!

Hétfőn éjjel, néhány órával a haláloed előtt azt kérdezted: „Még mindig engem tartasz a mesterednek?” „Igen, persze” – válaszoltam dadogva, megszeppenve.

Elszántan, de félve mentem hozzád, mert nem lehet felkészülni egy találkozásra, amely – szobaorvosod szerint – félő, az utolsó. Ültél egy kórházi toloszékben. Leguggoltam eléd, megfogtam a kezéd, és megszólaltál. Beszéltél, hogy megkönnyítsd a dolgom. „Ugye, sok szép közös élményünk volt?”

Igen, Karcsi, igen. Valamikor, talán 1975-ben, ugyanilyen félve mentem a Csallóköz dunaszerdahelyi szerkesztőségébe, verseimet megmutatni. Utánad küldtek: „Ezeket én írtam. Szeretném róluk kikérni a véleményét.”

„Na jó, ülj le!” – valahogy így kezdődött. És így ment tovább hosszú éveken keresztül. Tanítottál, okítottál. Helyesírást, szórendet, fogalmazást. Könyveket adtál, mondván: „Hogy akarsz költő lenni, ha még ezt sem olvastad?” Először jöttek a magyar írók, aztán sokan mások. Ez még mind kevés. Tanítottad a vers-
tant, különböző irányzatokra, stílusokra hívtad fel a figyelmemet. Aztán jött a néprajz, szociológia, pszichológia. Ami benned volt, át akartad adni. És nem csak nekem. Voltak körülötted sokan mások. Türelemmel viselted a fiatalok sietősnek tűnő jelentkezését, hol a szerkesztőségben, hol a Tejbárban, hol a Partizánban. Szerkesztetted, gondoztad írásaimat, írásainkat. Szerdánként – sietve az iskolából, munkából a szerkesztőségbe – nyújtottad felém a friss lapot: „Nézd, itt a cikked!” – mondtad. Örültél neki, mint sajátodnak. Még akkor is, ha tudtad, jó, ha főszerkesztői megrovással megúszod. Hányszor vontak felelősségre miattam, mások miatt. Vállaltad. Egy időben szinte hetente hívtak a pártra – fejmosásra – valamelyik írás miatt. „Hogyhogy ezt az írást engedte közölni? Hogyhogy? Ha még egyszer, majd meglátja, ennyivel nem ússza meg!” – kiabáltak veled. Te alázattal elviselted, viszont soha nem szidtál senkit. Magyarnak s szabadnak neveltél, mint ahogy szabad voltál magad is.

Tizenhat éves korod óta verseket, novellákat írtál, álmodoztál. A felbári, a csallóközi parasztember iránti szeretettel teli szívvel, a föld éltető és bódító illatával eltelve, faluból városba költöztél, hogy egyik énedet börtönbe csukd, a szerelem börtönébe. „A szerelemért megérte” – mondtad hétfőn megnyugvással. Már huszonkét évesen azt írtad: „Fájnak a lányok a szívemben. Éget a fényük a lelkemben, ki tudja miért nem öröm a lány, mert fáj valahány.” És fájt, láttam, láttuk. Agyonmart a szerelem, s tehetetlenül néztük, hogy magával ragad. Elvisz tőlünk, barátaidtól, családotól, a gyermekeidtól, hogy aztán később megtépáz-

va kilökjön valahol a soha nem tudni, hova vezető út szélén, hogy aztán rád találjunk, s aztán megint elraboljon.

De a szerelemért megérted...! Naplót írtál, kérted, szóljak Lelkes Vincének, tegye rendbe, és beszéljem meg Barak Lacival, miképp fog megjelenni. Megtettem. Emlékszem, úgy vártad minden könyved megjelenését, mint gyermekeid születését, ezt le is írtad jó néhányszor. Karcsi, amikor most a sors fintoraként épp a szeretet, a szerelmesek napján, Bálint-napon, a Csallóköz szerkesztősége és a Szlovákiai Magyar Írók Társasága nevében búcsúztatlak, eszembe jut néhány verssorod.

„Ha meghalok, könnyebb lesz a föld.
Súlyos anyag alakul át egyszerűbb teherré.”

Azt mondtad, megbékéltél a halállal. Talán így tényleg könnyebb, egyszerűbb a teher, ráeszmélni, hogy nem vagy többé. *Egyedül* című versedben így fogalmaztál:

„Úgy állok itt az utcasarkon,
mint akinek van hova menni.
Balgán még mindig azt hiszem,
hogy van ajtóm és van otthonom.

Apa voltam. Szelíd, csendes ember.
Volt gyermekem, ki valahol sirat.
Senki lettem, s gyermekem sincs már.
Magányom talán a sírig kitart.”

A sírig, de nem tovább! Megígérted, odaátról gondolsz ránk, s megígérted, mi is megtartunk jó emlékezetünkben. Isten veled, Barátom!

HODOSSY GYULA
[2002]

Mészáros Károly író halálára

Három héttel ezelőtt, amikor megkésve koccintottam vele a hatvanadik születésnapjára, a magányosságról beszélt, a halálról és a megvalósulatlan terveiről. Beszéde halk volt, lassú és megfontolt, mint mindig. Tudtam, hogy beteg, de én balga, a megújulás lehetőségét emlegettem neki, és Déry Tiborral példálóztam. Orvos ismerőseim nevét soroltam, és kértem, hogy kezeltesse magát. De ő nem akart meggyógyulni, úgy tűnt, hogy már nem tartotta érdemesnek. Széliden rám nézett, és általunk ezerszer átfilozofált életcélről beszélt, majd határozott egyszerűséggel fogalmazta meg a végső következtetést: embernek születtünk, s meghalunk mindenképpen.

Akkor szinte föl se fogtam a gondolatmenetét, és egyáltalán nem sejtettem, hogy amiről beszél, az ilyen hamar bekövetkezhet. Most szavai a lelkemet mar-dossák. Elképzelhetetlen számomra, hogy őszülő szakállába túrva, kávézgató társaságunkban többé nem fogalmazza meg sommás véleményét irodalomról, sportról, politikáról.

Mészáros Károly (Karcsi) mélyről, nagyon mélyről érkezett az irodalomba. Tanyasi szegénységből emelte föl boltíves koponyáját, és sokszor adott példát becsületből, tisztességből és emberiességből mindnyájunknak. Ez az ő csallóközi emberi habitus tükröződik ki minden írásából, legyen az újságcikk, elbeszélés vagy kisregény. Akik elolvasták például a *Magánügyek*, *A nagy ember halála* vagy a *Sötét verem* című könyveit, azoknak nem kell bizonygatnom a fön-ti állításomat. Apró araszolgatással küzdötte előre magát, és a gyakori mellőzés, meg nem értés sem tudta őt útjáról letéríteni. Pedig a balsors nagyon sokszor belészeretett. A mélyen érző ember konoksága mindig továbblépésre készítet-te. Erre az utolsó lépésére azonban nem számítottunk. Karcsi, ez övön aluli ütés volt! Erre nem voltunk fölkészülve!

Te elmentél, hogy a helyeden keletkezett űrt a végtelenségig tágítsd, mi pedig itt maradtunk, hogy vacogjunk a gyászban, őrizzük az emberi szót, vigyázzuk az ár-ván hagyott és általad mindenkinél jobban szeretett csallóközi búzamezőket. Te pe-dig kiülsz most az égi Parnasszusra, és remélem, onnan vigyázol miránk. Volt egy egyedi emberi értékmérőd. Akiket igaz barátodnak fogadtál, azokat magáztad, ne-kik a Sógor megszólítás dukált. Most a sógorok nevében is búcsúzom tőled, jó tár-sam, barátom! Ég veled, sugárzó szemed szelíd tekintete legyen mindig velünk!

ZIRIG ÁRPÁD

[2002]

Mészáros Károly

1941–2002

Elment egy ember, aki író volt, és magányos egész életében. Sajátos, küzdelmekkel teli, nehéz sors volt az övé. A társadalom olyan közegéből rajtolt, ahonnan csakis a kiváltságosak mernek elindulni. Talán már akkortájt szegődött mellé a magányérzet, amelytől sosem tudott szabadulni. Ez lengte át novelláit, verseit, irodalmi igénnyel megírt riportjait. Különös fintora a sorsnak, hogy sokan a barátjuknak tekintették, miközben ő egyedül volt. A küzdelem volt az övé. S ez a küzdelem volt életének legjellemzőbb vonása. Az irodalom és a szerelem volt életének tartópillére.

Voltak gáncsokodók, éppen elegen, akik akadályozták, és Mészáros Károly igyekezett megfelelni a mondvacsinált alternatíváknak, a különböző irodalmi elméleteknek. Ezért módosította alkotói elképzeléseit is, amelyekből – ugyan kevés – öröme származhatott. Számomra mégis ő volt az elfogadható példakép. Emberként, íróként és nagyon jó szerkesztőként egyaránt. Újságíróként szakmailag felkészült volt, így sokat adhatott a fiatalabb pályatársaknak, akiket segített.

Felnőttként gyermeki tisztasággal vágyódott a szeretetre, a lelki nyitottságra. Ugyanakkor, mint minden sorspróbálta ember, mindig elnéző volt másokkal szemben. Így élt. Így írta a novelláit, szólhattak bármiről: mindig az egy szál ember „magánügyei” kerültek előtérbe. És ugyanez az egy szál ember szólott a verseiből. Az életével, az emberséges hozzáállásával közelebb került a szívünkhöz.

Egy ember, aki hat évtizeden át mindig ugyanaz volt. Sohasem kellett csalódnunk benne. A barátom volt harminc éven keresztül. Karácsonykor megköszönni akartam a verseskötetét. Sajnos, nem volt rá alkalmam. A könyv most is itt van az asztalomon. Újra és újra lapozom. Ezek a versek mint a hozzám szóló üzenetek. Megköszönöm az örök küzdőnek, az örök magányosnak...

VAJKAI MIKLÓS

[2002]

MÉSZÁROS KÁROLY ÍRÁSAINAK, NYILATKOZATAINAK ÉS LEVELEZÉSÉNEK KRONOLÓGIÁJA*

Az a szép fiatalasszony (*vers, 1963 – I.*)

Egyszerű lány a szeretőm (*vers, 1964 – I.*)

Ti Mindenki Világ (*vers, 1965 – I.*)

Csak a sóhaj (*vers, 1965 – I.*)

VERSESKÖTETTERV (*kb. 1965 – II.*)

S feléd fordult (*vers, 1966 – I.*)

Az Irodalmi Szemle Vetés rovata (Németh István) Mészáros Károlyhoz (*levél, 1966. június 14. – II.*)

VERSESKÖTETTERV (1966? 1967? – II.)

Az Irodalmi Szemle (Tőzsér Árpád) Mészáros Károlyhoz (*levél, 1967. július 28. – II.*)

Mint a vér (*vers, 1967 – I.*)

Fekete lovak futnak (*vers, 1967 – I.*)

Az Új Szó (Fónod Zoltán) Mészáros Károlyhoz (*levél, 1968. március 28. – II.*)

Az Új Szó (Miklósi Péter) Mészáros Károlyhoz (*levél, 1968. augusztus 8. – II.*)

Az Új Szó (Miklósi Péter) Mészáros Károlyhoz (*levél, 1968. augusztus 9. – II.*)

Az Új Szó (Miklósi Péter) Mészáros Károlyhoz (*levél, 1968. szeptember 26. – II.*)

Ella Mari magánügye (*elbeszélés, 1969 – I.*)

Mészáros Károly felvételi kérelme a Dunaszerdahelyi Járási Népművelési Központhoz (1969? – II.)

Steiner Gábor testközelben (*könyvkritika, 1969 – II.*)

A főhős (*szatíra, 1969 – I.*)

Mészáros Károly felvételi kérelme a Žitný ostrov – Csallóköz szerkesztőségéhez (1970. július 10. – II.)

Mészáros Károly felmondólevele a Járási Építőipari Vállalathoz (1970. július 30. – II.) *Idegen földön* (*vers, 1970 – I.*)

Tóth László Mészáros Károlyhoz (*levél, 1971 eleje – II.*)

* Kronológiánk az életmű-válogatásunk két kötetébe felvett írásokra, nyilatkozatokra, illetve levelekre korlátozódik, azoknak időrendbe szervezett, együttes tartalomjegyzéke (természetesen kiegészítve a kiegészítések kiegészítésekkel, azaz a szerzőnk könyveiről írott kritikák, illetve a halála után megjelent nekrológok). Kötetbeli elhelyezésüket az egyes írások adatolásánál római számmal (I., II.) jelezzük.

Duba Gyula Mészáros Károlyhoz *(levél, 1971. március 26. – II.)*
 A kalauznő *(elbeszélés, 1971 – I.)*
 Mészáros Károly az Új Szóhoz (Bábi Tiborhoz) *(levél, 1971. szeptember? – II.)*
 Az Új Szó (Bábi Tibor) Mészáros Károlyhoz *(levél, 1971. szeptember 28. – II.)*
 Az Új Szó (Tózsér Lajos) Mészáros Károlyhoz *(levél, 1972. március 29. – II.)*
 Mészáros Károly az Új Szóhoz (Tózsér Lajoshoz) *(levél, 1972. június? – II.)*
 NAPLÓRÉSZLET *(1973. április 18.–május 23. – II.)*
 Tézisek a tájról *(jegyzet, 1973 – II.)*
 Az Új Szó (Tózsér Lajos) Mészáros Károlyhoz *(levél, 1972. június 29. – II.)*
 Mészáros Károly Duba Gyulához *(levél, 1974. április ? – II.)*
 Egy nap, amikor havazott *(elbeszélés, 1974 – I.)*
 Csatlós hivatalnok szomorúsága és megdicsőülése *(szatíra, 1974 – I.)*
 Történetek az előadóról *(szatirikus kisregény, 1974–1991 – I.)*
 Az előadó színre lép
 Az előadó reggele
 Az előadó ebédje
 Az előadó akcióba lép
 Az előadó hullámvölgyben
 Az Irodalmi Szemle (Tóth László) Mészáros Károlyhoz *(1975. július 11. – II.)*
 Búcsúszom a fűtől *(vallomásos próza, 1975 – I.)*
 Éjszaka, régi képekkel *(vallomásos próza, 1975 – I.)*
 „Konokul megvalósítani önmagunkat...” *(Sz. L. interjúja, 1976 – II.)*
 Találkozásaim a Héttel *(írói jegyzet, 1976 – II.)*
 Keresse fel K. Mariettát *(elbeszélés, 1977 – I.)*
 A szélső ház *(vallomásos próza, 1976–1979 – I.)*
 Prológus, avagy Szemben a böjti széllal
 I. Éhe a földnek
 II. Elszántan és szelíden
 III. Körös-körül viruló zöld
 IV. Küzdelmem a kuttyával
 Epilógus, avagy A botlófűzfák árnyékában
 A homoksivatagból kartondobozba *(könyvkritika, 1979 – II.)*
 Olvassunk Móriczot! *(írói jegyzet, 1979 – II.)*
 Hétnérföldes csizma nélkül *(vallomásos próza, 1982 – II.)*
 Mészáros Károly a Héthez (Lacza Tihamérhoz) *(levél, 1982? – II.)*
 KÖTETTERV *(1982. – II.)*

NAPLÓRÉSZLET (1982. május 21. – II.)

Mészáros Károly Vajkai Miklóshoz (levél, 1982. július 27. – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1982. augusztus 3. – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1982. október 28. – II.)

Vajkai Miklós Mészáros Károlyhoz (levél, 1982. november 1. – II.)

Vajkai Miklós Mészáros Károlyhoz (levél, 1982. november 18. – II.)

Araszolgatva (Vajkai Miklós interjúja, 1982 – II.)

A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980 (könyvrecenzió, 1982 – II.)

K. A. Mészáros Károlyhoz (levél, 1983. február 18. – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1983. március 9. – II.)

Mészáros Károly Jozef Krištofkyhoz, a Csallóköz – Žitný ostrov főszerkesztőjéhez (levél, 1983. április 15. – II.)

Mészáros Károly kérelme a Hegyétei Helyi Nemzeti Bizottsághoz (1983. április 20. – II.)

A Nő (sz. I.) Mészáros Károlyhoz (levél, 1983. június 4. – II.)

Mészáros Károly Márkus Bélához (levél, 1983. augusztus 3. – II.)

Mészáros Károly a prágai Magyar Kultúrához (levél, 1983. augusztus 19. – II.)

Ősök keresése, avagy Végy példát a Dunáról (vallomásos próza, 1983–1986 – I.)

1. Invokáció
2. Nagyapám jeltelen sírja
3. Rekviem a Duna-töltésen
4. Interjúféle apámmal, anyámmal
5. Felbár – évekkel ezelőtt, avagy A másik oldalról
6. Kívül a körön

Nyílt levél Gál Sándorhoz (vitairat, 1984 – II.)

Irodalmunk történetéről (könyvrecenzió, 1984 – II.)

Életműsorozatokról (könyvrecenzió, 1985 – II.)

Válasz az Irodalmi Szemle kérdéseire (1985 – II.)

A mosogató költő (humoreszk, 1985 – I.)

A nagy ember halála (szatíra, 1985 – I.)

A betörő (humoreszk, 1985 – I.)

Alkotói lázban (humoreszk, 1985 – I.)

Költő volt – kortársunk volt (nekrológ, 1986 – II.)

Mészáros Károly Szitási Etelhez (levél, 1986. november 28. – II.)

Vele, de nélküle (írói jegyzet, 1986 – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1987 – II.)

Hőseim egyszerű emberek (Vajkai Miklós interjúja, 1987 – II.)

Ivászati (írói jegyzet, 1987 – II.)

Baráti cédula Mészáros Károlyhoz (1987 – II.)

Mészáros Károly az Új Szóhoz (Bodnár Gyulához) (levél, 1987. szeptember 14. – II.)

Mészáros Károly Szabó doktorhoz (levél, 1987. november 9. – II.)

Mészáros Károly a Madách Könyvkiadóhoz (Duba Gyulához) (levél, 1987. november 9. – II.)

Mészáros Károly Sztálin Etelhez (levél, 1987. november? – II.)

Sztálin Etel Mészáros Károlyhoz (levél, 1987? – II.)

Mészáros Károly Sztálin Etelhez (levél, 1988. január? – II.)

Mészáros Károly Sztálin Etelhez (levél, 1988. február 12. – II.)

Mértékkel élt, mértékkel félt (tanulmány, 1988 – II.)

NAPLÓRÉSZLET ÉS KÖTETTERV (1988. február 26. – II.)

Naptár (vallomások próza, 1988 – I.)

I. A tavaszi kertben

II. Szeptemberi darazsak

III. Téli világ

Mészáros Károly a Szabad Földműveshez (Vass Gyulához) (1989. március? – II.)

A Szabad Földműves (Vass Gyula) Mészáros Károlyhoz (1989. június 7. – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1989 – II.)

Irodalmunk halottai (tanulmány, 1989 – II.)

Mészáros Károly az Irodalmi Szemléhez (Balla Kálmánhoz) (levél, 1989. június 24. – II.)

Az Irodalmi Szemle (Balla Kálmán) Mészáros Károlyhoz (levél, 1989. július 25. – II.)

Mészáros Károly Balla Kálmánhoz (levél, 1989. szeptember – II.)

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (levél, 1989. október 23. – II.)

Alkalmi vers (vers, 1989 – I.)

Leleplező regények (tanulmány, 1989 – II.)

Tóth László Mészáros Károlyhoz (1989. november 21. – II.)

Tóth László Mészáros Károlyhoz (1989. november 27. – II.)

Voltam Európában (úti jegyzet, 1989–1990 – I.)

Bécsi naplótöredékek

Az Alpokban végig esett az eső

Velencében megpillantottam a tengert

Csevangur – a kommunizmus antiutópiája (könyvkritika, 1990 – II.)

Szembenézés irodalmunk halottaival, avagy Ahogy én látom őket (írói jegyzet, 1990 – II.)

Forbáth Imre (tanulmány, 1990 – II.)

Tóth László Mészáros Károlyhoz (levél, 1990. január 12. – II.)

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (levél, 1990. január 23. – II.)

Mi a helyzet? (*könyvkritika*, 1990 – II.)

Vitafelszólalás a kritikai szakosztály legutóbbi ülésén (1990 – II.)

Tóth László távirata Mészáros Károlyhoz (1990. július 9. – II.)

Nyílt levél Fábry-ügyben (*vitairat*, 1990 – II.)

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (*levél*, 1990. július 18. – II.)

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (*levél*, 1990. augusztus 24. – II.)

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (*levél*, 1990. augusztus 28. – II.)

Tóth László Mészáros Károlyhoz (*levél*, 1990. augusztus 30. – II.)

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (*levél*, 1990. szeptember 10. – II.)

Hegyi Zsuzsa Mészáros Károlyhoz (*levél*, 1990. október 19. – II.)

Kis-Csáji Julianna református lelkész nő Mészáros Károlyhoz (*levél*, 1990. október 20. – II.)

Az albári földműves-szövetkezet dolgozói a Csallóköz szerkesztőségéhez és Mészáros Károlyhoz (*levél*, 1990. október 22. – II.)

B. Zsuzsanna Mészáros Károlyhoz (*levél*, 1990. október 23. – II.)

Marták Éva tanítónő Mészáros Károlyhoz (*levél*, 1990. október 26. – II.)

Száz sor az évfordulóról (*írói jegyzet*, 1990 – II.)

Tóth László Mészáros Károlyhoz (*levél*, 1990. december 17. – II.)

Elveszett nemzedékek százada (*írói jegyzet*, 1991 – II.)

Bravó, ISZ! (*írói jegyzet*, 1991 – II.)

Kalauznók, sofőrök, utasok (*novella*, 1991 – I.)

Foglalkozása: háztartásbeli (*vallomásos próza*, 1991 – I.)

A Csallóközről szólván (*tanulmány*, 1991 – I.)

A kisebbségi sajtó gondjai (*értekezés*, 1992 – II.)

„Bicskával szúrom le...” (*tanulmány*, 1992 – II.)

Éjszakai csendben (*vers*, 1992 – I.)

A szöcske filozófiája (*glossza*, 1992 – II.)

A forradalmár magányossága (*írói jegyzet*, 1992 – II.)

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (*levél*, 1992. október 12. – II.)

Tóth László Mészáros Károlyhoz (*levél*, 1992. október 17. – II.)

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (*levél*, 1992. december 8. – II.)

Ó, égiek, ha vagytok (*vers*, 1993 – I.)

Miért magánkiadásban jelentette meg új könyvét? (*Bereck József interjúja*, 1993 – II.)

Megkérdeztük Mészáros Károly írói magánkiadásáról (*a Nap interjúja*, 1993 – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1993. november 9. – karácsony – II.)

Fesztiválújság (*írói jegyzet*, 1994 – II.)

Szitási Etel Mészáros Károlyhoz (1994. április – II.)

Mészáros Károly Szitási Etelhez (1994. április 29. – II.)

Mészáros Károly bizonylata A nagy ember halála eladásáról (1994. november 11. – II.)

Megegyezés Mészáros Károly és Vladislav Kmet között A nagy ember halála árusításáról
(1995. január 2. – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1995. január 23. – II.)

A Madách-Posonium Könyvkiadó (Varga Erzsébet) Mészáros Károlyhoz (levél, 1995. augusztus 11. – II.)

Mészáros Károly a Madách-Posonium Könyvkiadóhoz (Varga Erzsébethez) (levél, 1995. augusztus vége – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1996. január 15.–május 26. – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1996. június 6.–július 16. – II.)

Nincs többé virág (vers, 1996 – I.)

Tizedik nap az utcán (vers, 1996 – II.)

Szemben a halott költővel (megemlékezés, 1996 – II.)

Megkérdeztük íróinkat (1996 – II.)

Elküldtél megint (vers, 1996 – I.)

NAPLÓRÉSZLET (1996. szeptember vége–1997. március 9.)

Ardamica Ferenc Mészáros Károlyhoz (levél, 1997. március 18. – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1997. március 27.–október 15. – II.)

Elküldtél... (vers, 1997 – I.)

Pista elment (vers, 1997 – I.)

Töredék (vers, 1997 – I.)

A bibliai Elítélt (utószó, 1997 – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1997. november 24.–december 15. – II.)

Tanulmányok Duba Gyuláról (könyvrecenzió, 1997 – II.)

Duba Gyula Mészáros Károlyhoz (levél, 1997. december 18. – II.)

NAPLÓRÉSZLET (1997. december 24.–1998. október 19. – II.)

Álmatlan éjszakák éve (írói jegyzet, 1999 – II.)

NAPLÓRÉSZLET (2000. február 8.–augusztus – II.)

A félelem fortélyai (írói jegyzet, 2000 – II.)

Álmatlan éjszakák (vers, 2000 – I.)

Oly félelmetes... (vers, 2001 – I.)

Én, Mészáros Károly... (vers, 2001 – I.)

Nehéz talpra állni (vers, 2001 – I.)

Rólam beszélnek... (vers, 2001 – I.)

Most úgy érzem, hogy ölnöm kell (vers, 2001 – I.)

Ma meg kell mentenem valakit (*vers*, 2001 – I.)

Búcsút intesz... (*vers*, 2001 – I.)

NAPLÓRÉSZLET (2001. szeptember 27.–2001. december 17. – II.)

NAPLÓRÉSZLET (2001. december 18.–2002. január 21. – II.)

Télidőben, álmodozva (*vers*, 2001–2002 – I.)

Fónod tévedése az Irodalmi Szemlében (*vitacikk*, 2002 – II.)

Mészáros Károly Fónod Zoltánhoz (*levél*, 2002. január 22. – II.)

NAPLÓRÉSZLET (2002. január 22.–2002. február 8. – II.)

JEGYZETEK

¹ *Nagy formátumú, piros könyv...* – Írónkat itt megréfta az emlékezete. A *Mikor a néma beszélni kezd* 1958-as, a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadónál megjelent kiadása ugyanis közepes méretű, védőborítóján a címlap alapszíne barna, míg a könyv táblája sárgás színű volt. Ellenben Forbáth 1966-os *Eszmék és arcok* című tanulmánykötete táblájának színe valóban piros.

² *Egy szemlélet ellen* – A sematikus irodalomszemlélettől való megtisztulás folyamatát felgyorsító vita a csehszlovákiai magyar irodalomban, mely Tőzsér Árpád ugyanilyen című írása nyomán bontakozott ki a pozsonyi Hét hasábjain 1963-ban.

³ Mészáros Károly ezen a néven kívánta megjelentetni verseskötetét.

⁴ Az Irodalmi Szemle szerkesztősége Németh Istvánt bízta meg, hogy szervezzen az országszerte próbálkozó és helyel-közzel már a lapokban is jelentkező tollforgatók – elsősorban a nyitrai Pedagógiai Fakultás diákkiadványa, a Fórum körül csoportosulók és az ifjúsági klubok – körében egy, a pályakezdő irodalmároknak szánt rovatot vagy mellékletet.

Ez lett később a *Vetés*, mely első alkalommal a lap 1966. áprilisi, 4. számában látott napvilágot. Mészárosnak, akinek korábban már a lap 1963. évi 2. száma is közölte két versét (*Álmodom; Éjjel a hídon*), a *Vetés* 1966. 6., júniusi számában jelent meg az első novellája *Jön a postás* címmel. Ezt évtizedekkel később a szerző az *Állomások* című kisregényének első, *Magányosan kódorogva* című fejezetébe is beépítette, s annak negyedik részét képezi.

⁵ *Mi van a Vürtzer...* – Wurczel Gáborról van szó, akinek írói pályája ígéretes kezdetek s a *Fekete szél* (1972) című, a fiatal csehszlovákiai magyar prózaírókat bemutató antológia megjelenése után sajnálatosan megrekedt.

⁶ *...nem fogadta el Árpád* – Tőzsér Árpád.

⁷ Mészáros Károly levelét, melyre Duba Gyula válasza született, egyelőre nem ismerjük.

⁸ A *Fekete szél* című antológiába Duba végül is csupán az *Ella Mari magánügyét* választotta be írónktól.

⁹ Az Irodalmi Szemle 1975. 8., októberi, úgynevezett *csallóközi* számában Mészáros Károly végül a szülőfaluja sportéletét alapul vevő *Búcsúzom a fűtől* című vallomásos írással szerepelt.

¹⁰ *...mióta Zsénagy* – Zs. Nagy Lajos.

¹¹ *...a homoksivatagból kiszabadulva* – Utalás a japán író előző, magyarul megjelent regényére, *A homok asszonyára*.

- ¹² Az itt szereplő olvashatatlan bejegyzés valószínűsíthetően később, utólagosan került Mészáros Károly naplófüzetébe, amit a más toll és más árnyalatú tinta használata is igazolni látszik.
- ¹³ A szatirikus elbeszélés a kötetben végül is a *Csatlós hivatalnok szomorúsága és megdicsőülése* címet kapta.
- ¹⁴ A kisregény tervezett fejezeteinek felsorolása mellett, valószínűsíthetően későbbi, utólagos fejegezként, más tollal és más színű tintával ez szerepel: „Átírni, átdolgozni!”
- ¹⁵ Az Irodalmi Szemle végül is Tóth Károly írását közölte Vajkai Miklós *A másnapos városáról Wohl Eduárd lehetőségei* címmel az 1983. 6. (júniusi) számában.
- ¹⁶ *Ismét levélben...* – Mészáros Károly hagyatékából a Szitási családnak írt, illetve az elhunyt költő özvegyének Mészároshoz címzett korábbi levele nem került elő.
- ¹⁷ *A kék füzetben...* – Az említett „kék füzet” egyelőre ismeretlen számunkra; ez ideig nem került a hagyatékot gondozó dunaszerdahelyi NAP Kiadó birtokába.
- ¹⁸ Valószínűsíthetően későbbi keletű, más árnyalatú tintával írt naplóbejegyzés.
- ¹⁹ *...című verseskötet* – Forbáth Imre szóban forgó verseskötete 1958-ban jelent meg a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadónál. A kötet „nagy, piros táblájá”-val kapcsolatban lásd 1. számú jegyzetünket!
- ²⁰ *...nagyon kevés példányszámban* – Akkoriban a könyvek impresszumában még feltüntették a példányszámokat is. Az érdekesség kedvéért említjük, hogy a Forbáth-kötet 1580 összpéldányban jelent meg, ami verseskötetek esetében ma már elképzelhetetlenül magasnak számítana.
- ²¹ *Az 1966-os esszékötetét...* – Ez volt a Tatran Könyvkiadónál megjelent *Eszmék és arcok*.
- ²² *...ahogy jelezve is volt* – A kötet alcíme: *Cikkek és tanulmányok. Első kötet*.
- ²³ A kötet 1978-as, a Madách Könyvkiadónál megjelent kiadása a budapesti Magvető Könyvkiadó 1967-ben napvilágot látott *A csodaváró*-kiadásának változatlan szövegű átvétele.
- ²⁴ *...az antiszemitizmus körüli vitát* – Lásd 2. számú jegyzetünket! A vitába Fábry Zoltán az *Antiszemitizmus* című nagy ívű tanulmányával kapcsolódott be a nevezett hetilap hasábjain (1963. 43–46. szám), illetve az Irodalmi Szemlében (1964. 5–6. szám).
- ²⁵ *Brecht, netán Becher verssorai...* – Az Irodalmi Szemle 1961-es évfolyamának öt folytatásában közölt részleteket az *Európa elrablásából*, melyek közül az első hármat második világháborús dokumentumfotókkal illusztrálta, s ezekhez illesztette – képaláírással gyanánt – Bertold Brecht *Háborús ábécéjének* négy sorosait.
- ²⁶ *két folytatásban és két helyen...* – Lásd a 19. számú jegyzetet!

- ²⁷ ...*nyolc megjelent kötetének* – Mészáros itt természetesen a Fábry-összes nyolc kötetére gondol.
- ²⁸ ...*1987 óta* – A kötetét Mészáros 1988. február 10-én adta le a Madách Könyvkiadónak.
- ²⁹ ...*tágíthatják a kört* – A szóban forgó antológia, Balla Kálmán és Karsay Katalin szerkesztésében, *Tűzpalota* címmel 1990-ben jelent meg a Madách Könyvkiadónál, melybe – nyilvánvalóan Mészáros Károly e levélbeli figyelmeztetésének köszönhetően – Szitási Ferenc két verse (*Aranydió; Méry rám feltételes halált*) is belekerült.
- ³⁰ *Dusza Pista reagensája...* – Dusza István szóban forgó írása *Fábry Zoltán műveit olvasni is kell. Gondolatok három napilap-publikáció margójára* címmel és alcímmel az Új Szó 1989. október 20-i számában látott napvilágot. A jeles publicista ingerült reakcióját a Fábry *Ürészjárt* című, addig ismeretlen kézíratos naplójából a Magyar Nemzet 1989. augusztus 19-i és október 2-i, illetve a Magyar Hírlap október 7-i számában megjelent szemelvényekhez az azokat közreadó Lanstyák István–Repiszky Tamás-páros írta bevezető váltotta ki.
- ³¹ ...*sok baj van a lappal* – a levél írásának időpontjában folytak a Regio című kisebbségtudományi lap indításának előkészületei.
- ³² *Meg Amade* – Mészárosnak ez időben komoly terve volt, hogy regényt írjon a magyar rokokó költészet kiemelkedő alakjáról, a bösi születésű, de Felbáron, írónk szülőfalujában élt báró Amade Lászlóról. Ugyancsak foglalkoztatta őt az első magyar regényként számon tartott *Karthigán* írójának, a szintén felbári születésű Mészáros Ignácznak az alakja.
- ³³ ...*ez sem lesz haszontalan* – Mészáros Károly ezt az írását bevezetőül szánta dédelgetett sorozata átdolgozott, véglegesnek tekintett formába öntött változata elé. Arról nincs tudomásunk, hogy ezek az átdolgozások megjelentek-e valahol, miként arról sem, hogy a Forbáth Imréről szóló íráson kívül elkészült-e a többi tervezett résszel.
- ³⁴ Mészáros Károly írása két részből áll, melyek közül itt csak a másodikat, a tanulmányíró Forbáthról szólót közöljük. A költő Forbáthról írt első rész gyakorlatilag megegyezik az e kötetünk *Irodalmunk halottai* című írásának Forbáth Imrét taglaló fejezetével.
- ³⁵ ...*Forbáth-hűségemet* – A tanulmány első, a költőről szóló részében.
- ³⁶ *Kisregényed februárban–márciusban...* – A *Sötét veremnek* a miskolci Napjainkban megjelent, közvetítésemmel létrejött közléséről van szó.
- ³⁷ ...*a Csallóköz-könyv ismertetését* – Varga Imre *Szülőföldem, Csallóköz* című munkájáról kértem barátomtól könyvismertetőt a tatabányai Új Forrás részére.

- ³⁸ *Megkaptam a Mindenés Gyűjteményt...* – Az 1789–1792 között Komáromban, Péczely József szerkesztésében napvilágot látott Mindenés Gyűjtemény évfolyamaiból általam készített válogatást: „fiktív számot” (Tatabánya 1989) küldtem el a levél írójának.
- ³⁹ *...a Perugiában?* – Utalás közös fiatalságunkra, az akkoriban még sztriptízbárként működő pozsonyi Perugiában eltöltött egyik 1969-es „hatalmas” éjszakánkra. A Perugia „fertőjét” azután Husák elvtársék színre lépésük után, sok egyéb mellett, szintén az elsők között konszolidálták.
- ⁴⁰ Fónod Zoltán válasza (*Több mint „kabát-ügy”*) az Új Szónak ugyanabban az 1990. július 11-i számában jelent meg, mint Mészáros Károly nyílt levele.
- ⁴¹ *a Fábry-napló kiadásával kapcsolatban...* – Fábry inkriminált, addig kéziratossá naplóját, az *Üresjárat* végül is 1991-ben jelent meg Repiszky Tamás közreadásában és Lansztyák István szöveggyűjtésében – szerkesztésében és bevezető tanulmányommal – az általam szervezett budapesti Regio, illetve az akkoriban alakult pozsonyi Kalligram kiadásában és terjesztésében, s a társkiadók között harmadikként – névleges részvevőként – szerepelt a Madách is. A kötet természetesen az esetleges szlovák érzékenységet sértő passzusok benne hagyásával látott napvilágot.
- ⁴² *az alja népek...* – Ismerte Mészáros Károly mélyről-jöttekét, kifinomult szociális érzékenységét, itt egyértelműen szótvesztésről van szó, s az „alja népek” helyett a levélkontextus alapján *alacsony sorban levők*, illetve *kisemberek* értendő.
- ⁴³ *a JAK-táborba...* – A magyarországi fiatal írók szervezetének, a József Attila Körnek a nyári táboráról van szó.
- ⁴⁴ *amit eddig nemigen mertek megtenni...* – Utalás életem eddigi legmélyebb mélypontjára, amikor volt feleségem a válásunk után – ügyeletes férje nyomására – egyszer csak tiltani kezdte tőlem közös gyermekeinket, akiknek sokáig nemcsak velem, hanem barátaimmal sem volt szabad kapcsolatot tartaniuk. A helyzet ekkoriban már valamelyest javulni kezdett. A sors iróniája, hogy barátom, akit ebben az embertelen huzavonában nemegyszer citáltam meg igazam és véltenségem bizonyítására tanúként, sőt, ezt a szerepet akkori felesége, M. is szívesen vállalta, később maga is erre a sorsra jutott.
- ⁴⁵ A gépirat végén Mészáros Károly – feltehetően későbbi keletű – kézírásos megjegyzése: „A József Attila bicskájának még hosszan kellene folytatódnia, még van mit fejtegetni hozzá.” Az esszé folytatásáról, további részéről egyelőre nincs tudomásunk.
- ⁴⁶ *Hizsniai „tetemeit”...* – Utalás Hizsniai Zoltánnak az 1991-ben írt, Fábry Zoltánt és a (cseh)szlovákiai magyar irodalom addigi negyven évének áttekintését szorgalmazó pamfletjei közül kettőnek is a címe (*Vízilótetem, avagy a szénfekete tarkó; Vízi-lovak és más tetemállatok*).

- ⁴⁷ *A falu szép lányaival* – Megint csak egy utalás hajdanvolt ifjúságunkra: *A falu szép lányai* barátom sorozata volt az 1970-es Csallóközben, melynek riportalanyaihoz olykor – mit ne mondjak? – magam is szívesen elkísértem őt.
- ⁴⁸ *Az új életem...* – Időben Mészáros Károly második tönkrement házassága után vagyunk.
- ⁴⁹ A naplófüzetnek ezen az oldalán egy összeragasztott tépés éktelenkedik, melyhez Mészáros Károly, utaló jegyzetben, a napló szemközti oldalán a következő megjegyzést fűzte: „Ezt a tépetet a Zs. csinálta, amikor nem akartam neki megmutatni a végrendelet szövegét, mert ez nem igazi végrendelet, csak egy rossz hangulat. 1997. okt[óber] 15.”
- ⁵⁰ *...a könyvespolcokkal, íróasztallal együtt* – Későbbi keletű betoldás ehhez a mondatához: „Lehet, hogy Zs. ezt is elorozza. (1998. jan[uár] 7.)”
- ⁵¹ A *Végrendelet*hez Mészáros Károly később a következő megjegyzést fűzte: „E végrendelet ma – 1997. január 17-én – másképp néz ki. Az én »nagy szerelmem« *kirúgott* engem. Rövid ideig tartott – s mennyi, mennyi bánat[?] közben! Én nem ezt akartam. Új végrendeletet írok, főképp onnan, hogy »irodalmi...« *Mészáros Károly, 1997. jan[uár] 19. Egy elkoptatott bérszobában.*”
- ⁵² Mészáros Károly utólagos megjegyzése a levél alján: „A könyv még 1996. május 13-án sem jelent meg!”
- ⁵³ Későbbi betoldás: „Valamit emelt Laci...”
- ⁵⁴ A Mészáros Károly hagyatékában is meglevő, az író által összeállított „őskézirat” tanúsága, illetve a megjelent könyv tartalomjegyzéke szerint a szerkesztés során mindössze két rövidke írás került ki a leadott anyagból: *A nádpálca* című, műfajilag sem oda tartozó jegyzet (3 flekk), valamint a 3,5 flekkes *Kinek a zsellérje?* című írás (tehát összesen 6,5 flekk, azaz mindössze 0,32 szerzői ív).
- ⁵⁵ Utólagos betoldás, más árnyalatú tintával: „Megyek se ide, se oda!!”
- ⁵⁶ *Tóth László szép sorokat...* – A kis naplójegyzetet *A szelíd forradalmár* címmel lásd ebben a kötetben a 253. oldalon!
- ⁵⁷ *Sajnos, elűszott...* – Az esetre nem emlékszem. Valószínűleg annak idején sem tulajdonítottam túl nagy jelentőséget neki. Vagy az első adandó alkalommal megadta volna a pénzt, azért nem emlékszem már rá?
- ⁵⁸ *...a rajongójuk és [a] tudósítójuk* – A dunaszerdahelyi DAC női kézilabdacsapatáról van szó, melynek Mészáros Károly élete vége felé egyik tisztségviselője lett.
- ⁵⁹ *Nem nyertem...* – Niké, Kenó: szerencsejátékok.
- ⁶⁰ Irodalmi Szemle, 1998. október, 8. sz., 904–911. old. Ezt a hagyatéki verskompozíciót és Szitási *Ballada* című versét vezette be ugyanebben a lapszámban Mészáros Károly *Mértékkel élt, mértékkel félt* című tanulmánya barátjáról (900–903. old.).

- ⁶¹ *Miért szeretem...* – Ezúttal Zs.-ról van szó.
- ⁶² *...de már máshol élek* – Ebben az időszakban él(hetet)t Mészáros Károly élettársi kapcsolatban K. Ma.-val.
- ⁶³ Ezt az írást beépítettem a *Mészáros Károly Válogatott írásai* I. kötetének (*Nem tovább a halálnál*) utószavába is.
- ⁶⁴ Természetesen a *Fekete szélről* van szó.
- ⁶⁵ *Magyar kártya* – Utalás arra, hogy a szlovák nacionalisták mindig előszeretettel húzzák elő az ún. „magyar kártyát”, a magyarkérdést, s élnek a „magyar veszély” fenyegetéssel.
- ⁶⁶ A magyarigazolványok bevezetésére történő lehetséges szlovák válaszlépésektől való félelem.
- ⁶⁷ Ágh Istvánról, a Csallóköz sportrovatának szerkesztőjéről van szó.
- ⁶⁸ *...a Szerelemhegy című regénybe* – Naplója legutolsó bejegyzéseit úgy írja Mészáros Károly, mintha azok egy regény részei lennének. Tehát ezeket a szövegeket is kiadásra szánja.
- ⁶⁹ Az írógépelt szöveg tetején utólagos kézírásos megjegyzés: „Dobd el!”
- ⁷⁰ *egészsítsd ki a hiányzó részeket...* – A Mészáros Károly által kért helyreigazítások Fónod Zoltán szóban forgó tanulmányának későbbi, kötetbeli közlésekor sem kerültek megvalósításra (lásd a szerző *Számvetés* című, 2003-ban megjelent könyvét!). Barátom aggodalma tehát végül is jogosnak bizonyult, s Fónod a későbbiekben is elsiklott a „pontosabb képet kapjon az olvasó” indokolt követelménye fölött.
- ⁷¹ Utólag ehhez a sorhoz: „Majd bejött, megbocsát? [???] van! Vigyáz rám!”

UTÓSZÓ

Mészáros Károly *Válogatott írásainak* első kötete *Nem tovább a halálnál* címmel egy évvel ezelőtt, 2003 karácsonyára jelent meg válogatásomban a dunaszerdahelyi NAP Kiadónál. A kötet a nem sokkal hatvanadik születésnapja után elhunyt író – barátom – verseinek, elbeszéléseinek, szatirikus írásainak javát gyűjtötte csokorba, valamint az *Állomások* és a *Sötét verem* című kisregényét, illetve a *Voltam Európában* című emlékezőkötet teljes anyagát adta közre. Az életmű-válogatás mostani, második – befejező – darabja rendezőelvében eltér az első hagyományos, anyagát műnemi-műfaji ciklusokba szervező szerkezetétől. Hosszas töprengés után döntöttem így, ugyanis ez az új opus anyagában is, jellegében is merőben különbözik az elsőtől. A benne foglalt írások sokfélesége (önvallomások, interjúk, vitacikkek, jegyzetek, olvasmányélmények, levelek, naplórészletek, valamint írónk műveinek kritikai fogadtatását dokumentáló értékelések), illetve azok életrajzi-önéletrajzi, továbbá reflektív jellege ugyanis az időt: a személyes sors, valamint az alkotói életút és a személyiségfejlődés alakulását avatta annak központi *dramaturgiai* elemévé. A két kötet közötti eltérés Mészáros Károly irodalmi hagyatékának kettős természetéből fakad: barátom jellegzetesen kevés művű szerző volt, viszont egész életében mást sem tett, csak írt. S itt most nemcsak az életét három évtizeden keresztül megterhelő újságírói robotra gondolok, s nem is csak arra, hogy sokszor évekig-évtizedig hurcolt magában egy-egy ötletet, témát, irodalmi alakot, s nemritkán ugyanennyi ideig képes volt elszöszmötölni egy-egy művén, sokszor évtizedekkel korábbi írásainak élete utolsó évtizedében megjelent regényébe való beépítésével bizonyítva, hogy egész életében – afféle sajátosan értelmezett joyce-i Work in Progressként – szinte ugyanazt az egyetlen irodalmi művet írta. Hanem elsősorban arra, hogy életét is irodalomként élte meg, szinte műalkotásként fogta föl, s egy egész életen át ugyanolyan körülményeskedő figyelemmel vizsgálgatta magát, amilyen-nel irodalmi alakjaival szokott elbíbelődni az íróember. Ezért a hagyatékából előkerült, kötetben eddig még soha nem publikált – folyóiratokban, lapokban is csak kis részben közölt – vegyes műfajú írásai, kéziratos naplójegyzetei, illetve a róla szóló írások, továbbá az általa írt és a neki címzett levelek kronologikus elrendezésével tulajdonképpen ezt az életutat, emberi és írói sorsot kíséreltem meg egyetlen, elemeiben szervesen egymásba épülő és egymásból következő műként értelmezni. Szeretném remélni, hogy a *Hétmérföldes csizma nélkül* műfaji-tematikai sokfélesége mintegy regényként, Mészáros Károly

– ismétlem: barátom – életének regényeként: az *életével létrehozott regényként* is olvasható. Persze igazán következetesen akkor jártam volna el, ha az első kötet szépirodalmi opusait is ebbe a regényéletbe, ebbe a keletkezés- és fejlődéstörténetbe, ebbe az időrendbe illeszttem be. Azaz ha az itt elmondott *történetet* nem verseskötettervekkel s Németh István kötetnyitó helyen elég esetlegesnek ható, 1966-os Vetés-toborzó levelével kezdem, hanem azt Mészáros Károly huszonhárom évesen írt *Az a szép fiatalasszony* című verse és három jó barátjának – a nála jóval fiatalabb Hodossy Gyulának és Vajkai Miklósnak, illetve a vele egyidős Zirig Árpádnak – az őt búcsúztató írása közé illeszttem be. Ezzel az eljárással azonban Mészáros szépírói tevékenységének, szépirodalmi életművének a legfőbb erővonalai, legfontosabb jellegzetességei és kiemelkedő magaslatai kerültek volna túlságosan messze egymástól – ezért is a két életműkötet vállalt kétfélesége. Azok számára azonban, akik a fenti kalandra is bátran vállalkoznának, jelen kötetünk szokványos tartalomjegyzéke mellé elkészítettem a két kötet összefoglaló, kronologikusan rendezett tartalommutatóját – arra az esetre, ha valakinek kedve szottyanna rá, hogy életút és életmű egybeolvashatóságát is kipróbálja, azok szimbiotikus kapcsolódásáról is meggyőződjön.

Egész életében mást sem tett, csak írt – jelentettem ki előbb. Mészáros Károlyt valamikor 1968-ban ismertem meg, s bár kapcsolatunk legeleje már ködbe vészik előttem, egészen biztos, hogy 1969-ben már a szorosabb baráti köréhez tartozhattam (választott bátyámként tiszteltem őt, mondtam/írtam róla valahol), így ettől az időtől kezdve személyesen is tanúsíthatom ezen állítás igazát. Publicisztikai termése hegyekre rüg: ha 1970-től a 2000. év végéig – nyugdíjba vonulásáig – csak a számára kenyeret adó dunaszerdahelyi Csallóközben hetente átlagosan két írását számítjuk is egyenként három-három flekk terjedelemben (Károly 1970 nyarán, kétéves kötelező katonai szolgálatra való bevonulásom után, javaslatomra s megüresedő helyemre került a laphoz), a szóban forgó harminc és fél évfolyam alatt már ez is több mint kilencezer-háromszáz flekket, azaz kis híján négyszázhusz szerzői ívet tenne ki. S ehhez hozzávehetjük még az életében megjelent könyvei terjedelmét (mintegy húsz-harminc ívet), a Csallóközön kívül, más lapokban publikált egyéb írásait (ezeket is megbecsülhetjük húsz-harminc ívnek) s egyes opusainak többszöri átírásait (mondjuk, ez is legyen húsz-harminc ív), valamint magánlevelezését (itt főképpen szenvedélyes szerelmi levelezésére gondolok) és naplójegyzeteit (szintén legyen harminc ív) – s máris ötszázötven-ötszázharminc ívnél tartunk. Jelen válogatásunkhoz – bele-

értve mindkét kötetet – ennek csupán kis töredékét vehettem alapul. Részben azért, mert írói életmű-válogatásról lévén szó, nem tekinthettem feladatomnak Mészáros Károly sokrétű – a politikai-közéleti publicisztikai műfajoktól a mezőgazdasági-ipari termelési riportokon, a kisinterjúkon, apró színeseken, jegyzeteken, glosszákon keresztül egészen az életének utolsó egy-két évében a korábbinál is erőteljesebben művelt sportpublicisztikáig terjedő – újságírói tevékenységének bemutatását, s csupán az irodalommal szorosabb rokonságot mutató, annak mintegy kiegészítő területeire figyeltem. Részben pedig azért, mert ilyen jellegű opusainak aprólékosabb, tudatosabb, következetesebb bemutatásához megjelent és sárguló újságlapok kötegei közé zárt írásainak alaposabb feltárására lenne szükség, mint amilyenre most módom volt. Emlékezetem szerint Mészáros Károly zömmel a Csallóközben, ám ezen kívül még vagy tucatnyi helyen (Irodalmi Szemle, Új Szó, Hét, Szabad Földműves, Nő, Szabad Újság, Nap, Cserkész, Fürge Irka stb.) megjelent publicisztikai írásaiból könnyűszerrel kiválogatható lenne egy kötetnyi színvonalas tényfeltáró riport-, továbbá egy jegyzet- és karcolatgyűjtemény, valamint színvonalasabb irodalmi-művészeti tárgyú írásai is kитеhetnének egy kötetnyit, s végül sport témájú írásainak legjava is külön kötetbe kívánczozhatna. E mostani válogatással azonban még csak az irányok számbavételére sem vállalkozhattam, s ha az írói hagyatékából innen is, onnan is kicsippentettem valamit, azzal legfeljebb csak az előbb már jelzett célt – életút és irodalmi hagyaték egymásba játszásának, egységének dokumentálását – követtem, s több szerepe volt benne az életművel kapcsolatos eddigi ismeretnek s a hagyatékban fellelhető dokumentumoknak, kéziratoknak és kéziratmásolatoknak, mintsem az eltervezett kutató- és feltáró munkának. De például az író évtizedeken át szorgosan írt, az újdonságokra gyorsan, sokszor mindenkivel előbb reagáló könyvrecenziói – melyekből naplójegyzetei szerint Mészáros külön kötetet is tervezett – általam ismert és saját gyűjteményemben megtalálható sokaságából is csupán mutatóba vettem föl egyet-kettőt, mert azok az írói érdeklődés dokumentálásán s az olvasói érdeklődés befolyásolását szolgáló gyors tájékoztatáson kívül legtöbbször alig-alig mutatnak túl önmagukon. Annyit mégis elárulnak írójukról, hogy az írás mellett Mészáros Károly másik főtevékenysége az olvasás (a szemlélődés, a tájékozódás) volt: írónk sokat és sokfélét olvasott (bizonyos műveket többször is) – az általa olvasott könyvek száma ezres nagyságrendű, s ezek példásan széles skálája bizonyítja írónk nyitottságát a különféle írói törekvések, kifejezési lehetőségek, esztétikai elképzelések, nyelvi megoldások, gondolati-világszemléleti-világképi lehetősé-

gek irányában. Minden túlzás nélkül elmondható, hogy olvasói érdeklődése és ízlése talán írói érdeklődésénél és ízlésénél is tágasabb, illetve az, hogy prózaművészetének jól behatárolható, jellegzetesen Mészáros Károly-i világát annál tematikailag, gondolatilag, stílusbelileg és nyelviileg jóval tágasabb térségekből kerítette el. A (cseh)szlovákiai magyar irodalom minden művére és jelenségére kiterjedő figyelme mellett főleg a 20. századi klasszikus és kortárs magyar epika, valamint klasszikus és kortárs világirodalom – természetesen elsősorban a széppróza – áll érdeklődésének homlokterében, különös tekintettel és súllyal az orosz literatúrára, illetve a (volt) Szovjetunió népeinek irodalmára. Emellett viszonylag sok és sokféle filmről, színielőadásról és képzőművészeti kiállításról (alkotásról, képzőművészről) írt. Olvasóként, gondolkodóként, közéleti szereplőként általában azok a bizonytalankodások, elbizonytalanodások sem jellemzik, amelyek írói munkásságának értékeit bizony több esetben hátravetik; olvasói-műélvezői nyitottsága, határozott és következetesen képviselt értékrendje, az új iránti érzékenysége miatt sokszor keveredik vitába az avítal, az avulttal, a konvencionálissal, a sekélyessel, de sokszor bánkodik vagy éppen zsörtölődik nyilvánosan saját vélt vagy valós meg nem értettsége miatt is. Nem szervező s nem impulzív, inkább értékelő és reflektív (értelmező) alkat. Ezt tükrözi irodalmi levelezése és naplói írói énjé is. Önértelmező és helyzet- vagy kapcsolatelemző magánleveleit válogatásomba nem vettem föl, annak ellenére sem, hogy azok nagy részét ő maga publikálhatónak tartotta volna, publikálandónak szerette volna hinni. Élete egyik legutolsó írói terve egy háromrészes levél-, illetve naplóregény (*Szerellemhegy*), melynek első részét legfelkavaróbb és legtragikusabb szerelmi kapcsolatában született, szerelméhez írt s az illető neki címzett levelei tették volna ki. Ez a rész el is készült, s viszonylag letisztázott és átgondolt állapotban megtalálható a hagyatékban, híján van viszont annak a megemeltségnek, írói távlatnak, amely ezeket a kegyetlen emberi-lelki kínokat leleplező magánleveleket irodalmi művé avathatta volna. Az óhajtott regény második részének elemeit fellelhető s általam ismert naplóinak bejelölt elemeiből montázsolta volna össze, ám ezekről a más céllal íródott s olykor a legcsekélyebb nyelvi megformáltságot is nélkülöző fragmentumokból egybeszerkeszthető szövegegyüttesről lényegében ugyanaz mondható el, mint az említett levélkollázsról. Alapvető s bizonyos értelemben sok meglepő, eddig ismeretlen információt tartalmazó megrázó újdonságát adják viszont ennek a második kötetnek az író különböző időszakokból származó naplójegyzetei (ezeken belül pedig óhajtott kötettervei). A szigorú-

an vett intim szférába, illetve a személyiségi jogok körébe tartozó, esetleg a jó ízlés határait feszegető, nemegyszer azokon át is hágó részletek közlésétől viszont eltekintettem, s ugyanilyen meggondolásból a kimondottan a magánélet körébe tartozó személy- vagy utóneveket is – viselőik védelme érdekében – csak kezdőbetűjükkel jelzem. Persze vita és megfontolás tárgyát képezheti, hogy milyen életesemények ismerete tartozhat, és milyeneké nem szükségképpen tartozik a szélesebb nyilvánosságra – s itt, a fenti okok miatt, nem minden esetben vehető mérvadónak, hogy a naplói író esetleg annak, azaz közlésre szánta valamennyit. Magam a közlendő részletek kiválasztásánál, illetve az elhallgatandó passzusok kihagyásánál abból indultam ki – részben mivel nem kritikai kiadásról lévén szó, részben pedig a szóban forgó életesemények további alakjai kivétel nélkül élő személyek, tehát személyiségi jogaik nem teszik lehetővé valamennyi velük kapcsolatos írói feljegyzés közreadását –, hogy csupán a Mészáros Károly írói-emberi válságának, vívódásának, sorsalakulásának, fizikai és lelki szenvedéseinek érzékeltetése és megértése szempontjából feltétlenül szükséges feljegyzések tartoznak e válogatás érdeklődési körébe.

Mivel a Mészáros Károly életművéből készült válogatásunk hangsúlyozottan nem kritikai kiadás, mindkét kötet szerkesztésekor lényegében ugyanazon elvek és módok szerint jártam el. Így a könnyebb olvashatóság kedvéért e második kötetbe besorolt szövegeket is nyelvileg gondoztam, helyesírásukat, központosításukat, kiemeléseik rendszerét egységesítettem (szerkesztői beavatkozásaim akkor voltak különösen indokoltak, amikor kéziratból, szerkesztetlen vagy befejezetlen opusokat vettem föl a jelen válogatásba). Beavatkozásaim azonban általában nem terjedtek túl egy-egy nyilvánvaló képzavar, értelemzavaró szórend, funkciótlan szóismétlés, netán nyelvtani-nyelvhelyességi probléma (szám-, illetve időegyeztetés stb.) kiigazításán, s minden esetben megőrizték Mészáros Károly stílusának jellegzetességeit. Ez utóbbi érdekében arra is vállalkoztam, hogy – a kézirat birtokában – esetenként visszaállítsam írónk eredeti megoldásait, fogalmazását, szóhasználatát, amennyiben egyik-másik kinyomtatott szövegének szerkesztője megítélésem szerint gondatlanul járt el (vonatkoztatva ezt néhány esetben az általam indokolatlannak vélt szerkesztői kihúzásokra is). Az esetben pedig, ha Mészáros valamely írása két-három változatban is a rendelkezésünkre állt, szövegközlésemhez az időben a legutolsót vettem alapul, illetve, ha ezek időrendisége nem volt megállapítható, a nyelvi-leg-stilisztikailag elfogadható mondat- vagy szövegvariánsra figyeltem. (A fen-

ti elvek szerint jártam el akkor is, ha valamely köztudottan megjelent írásának csak a kéziratosa, tehát megszerkesztetlen eredetijével vagy csak a közölt, tehát szerkesztőileg gondozott szövegével kellett dolgoznom.) Szerkesztői kihagyásaimat [...] -tal jelöltem, az olvashatatlan szövegrészek jele kötetünkben: [...?], esetleg [???], a bizonytalan olvasatúaké: [?], az értelmezést segítő szövegbetoldásaim ugyancsak [] -be kerültek.

Budapest, 2004. november 2.

TÓTH LÁSZLÓ

TARTALOM

Hétmérföldes csizma nélkül (1982)	5
VERSESKÖTETTERV (kb. 1965)	11
VERSESKÖTETTERV (1966?, 1967?)	15
Az Irodalmi Szemle Vetés rovata (Németh István) Mészáros Károlyhoz (1966. június 14.)	17
Az Irodalmi Szemle (Tőzsér Árpád) Mészáros Károlyhoz (1967. július 28.)	18
Az Új Szó (Fónod Zoltán) Mészáros Károlyhoz (1968. március 28.)	18
Az Új Szó (Miklósi Péter) Mészáros Károlyhoz (1968. augusztus 8.)	19
Az Új Szó (Miklósi Péter) Mészáros Károlyhoz (1968. augusztus 9.)	19
Az Új Szó (Miklósi Péter) Mészáros Károlyhoz (1968. szeptember 26.)	20
Mészáros Károly felvételi kérelme a Dunaszerdahelyi Járási Népművelési Központoz (1969?)	20
Steiner Gábor testközelben (1969)	21
Mészáros Károly felvételi kérelme a Žitný ostrov – Csallóköz szerkesztőségéhez (1970. július 10.)	25
Mészáros Károly felmondólevele a Járási Építőipari Vállalathoz (1970. július 30.)	26
Tóth László Mészáros Károlyhoz (1971 eleje)	27
Duba Gyula Mészáros Károlyhoz (1971. március 26.)	27
Mészáros Károly Duba Gyulához (1971. március vége)	28
Mészáros Károly az Új Szóhoz (Bábi Tiborhoz) (1971. szeptember ?)	29
Az Új Szó (Bábi Tibor) Mészáros Károlyhoz (1971. szeptember 28.)	29
Az Új Szó (Tőzsér Lajos) Mészáros Károlyhoz (1972. március 29.)	30
Mészáros Károly az Új Szóhoz (Tőzsér Lajoshoz) (1972. június ?)	30
Az Új Szó (Tőzsér Lajos) Mészáros Károlyhoz (1972. június 29.)	31
NAPLÓJEGYZET (1973. április 18.–május 23.)	31
Tézisek a tájról (1973)	33
Az Irodalmi Szemle (Tóth László) Mészáros Károlyhoz (1975. július 11.)	34
„Konokul megvalósítani önmagunkat...” (Sz. L. interjúja, 1976)	34
Tóth László: Jelzett lehetőségek (1976)	36
Találkozásaim a Héttel (1976)	39
A homoksivatagból a kartondobozba (1979)	41
Olvassunk Móriczot! (1979)	44

KÖTETTERV (1982)	46
NAPLÓRÉSZLET (1982. május 21.)	47
Mészáros Károly Vajkai Miklóshoz (1982. július 27.)	48
NAPLÓRÉSZLET (1982. augusztus 3.)	49
Mészáros Károly a Héthez (Lacza Tihamérhoz) (1982 ?)	51
NAPLÓRÉSZLET (1982. október 28.)	52
Vajkai Miklós Mészáros Károlyhoz (1982. november 1.)	54
Vajkai Miklós Mészáros Károlyhoz (1982. november 18.)	54
Araszolgatva (Vajkai Miklós interjúja, 1982)	55
A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980 (1982)	59
K. A. Mészáros Károlyhoz (1983. február 18.)	60
NAPLÓRÉSZLET (1983. március 9.)	61
Mészáros Károly Jozef Krištoffyhoz, a Csallóköz – Žitný ostrov főszerkesztőjéhez (1983. április 15.)	62
Mészáros Károly kérelme a Hegyétei Helyi Nemzeti Bizottsághoz (1983. április 20.)	63
Bereck József: Mészáros Károly: Magánügyek (1983)	63
Sági Tóth Tibor: Mészáros Károly: Magánügyek (1983)	64
Dusza István: Önmagunknak kiszolgáltatva (1983)	65
Vajkai Miklós: Egy prózaíró elindul (1983)	67
A Nő (Szigeti László) Mészáros Károlyhoz (1983. június 4.)	69
Mészáros Károly Márkus Bélához (1983. augusztus 3.)	70
Mészáros Károly a prágai Magyar Kultúrához (1983. augusztus 19.)	70
Lacza Tihamér: Magánügyek (1983)	71
Bertha Zoltán: Főnix Füzetek (Részlet, 1984)	74
Gál Sándor: Főnix Füzetek (Részlet, 1984)	75
Nyílt levél Gál Sándorhoz (1984)	78
Irodalmunk történetéről (1984)	81
Életműsorozatokról (1985)	82
Válasz az Irodalmi Szemle kérdéseire (1985)	83
Dusza István: Hármastükrös (1986)	86
Költő volt – kortársunk volt (1986)	88
Mészáros Károly Szitási Etelhez (1986. november 28.)	91
Vele, de nélküle (1986)	92
NAPLÓRÉSZLET (1987)	93
Hőseim egyszerű emberek (Vajkai Miklós interjúja, 1987)	95

Ivászat (1987)	99
Baráti cédula Mészáros Károlyhoz (1987 ?)	100
Mészáros Károly az Új Szóhoz (Bodnár Gyulához) (1987. szeptember 14.)	101
Mészáros Károly Szabó doktorhoz (1987. november 9.)	102
Mészáros Károly a Madách Könyvkiadóhoz (Duba Gyulához) (1987. november 9.)	102
Szitási Etel Mészáros Károlyhoz (1987 ??)	103
Mészáros Károly Sitási Etelhez (1987. november ?)	104
Mészáros Károly Sitási Etelhez (1988. január ?)	104
Mészáros Károly Sitási Etelhez (1988. február 12.)	106
Mértékkal élt, mértékkal félt (1988)	108
NAPLÓRÉSZLET ÉS KÖTETTERV (1988. február 26.)	115
Mészáros Károly a Szabad Földműveshez (Vass Gyulához) (1989. március ?)	118
A Szabad Földműves (Vass Gyula) Mészáros Károlyhoz (1989. június 7.)	119
NAPLÓRÉSZLET (1989. február; március; május)	120
Irodalmunk halottai (1989)	122
Mészáros Károly az Irodalmi Szemléhez (Balla Kálmánhoz) (1989. június 24.)	127
Az Irodalmi Szemle (Balla Kálmán) Mészáros Károlyhoz (1989. július 25.)	128
Mészáros Károly Balla Kálmánhoz (1989. szeptember)	128
Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (1989. október 23.)	129
Leleplező regények (1989)	130
Tóth László Mészáros Károlyhoz (1989. november 21.)	151
Tóth László Mészáros Károlyhoz (1989. november 27.)	152
Csevegur – a kommunizmus antiutópiája (1990)	153
Szembenézés irodalmunk halottaival, avagy Ahogy én látom őket (1990)	155
Forbáth Imre (1990)	158
Tóth László Mészáros Károlyhoz (1990. január 12.)	162
Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (1990. január 23.)	162
Mi a helyzet? (1990)	164
Vitafelszólalás a kritikai szakosztály legutóbbi ülésén (1990)	166
Tóth László távirata Mészáros Károlyhoz (1990. július 9.)	169
Nyílt levél Fábry-ügyben (1990)	169

Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (1990. július 18.)	172
Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (1990. augusztus 24.)	174
Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (1990. augusztus 28.)	175
Tóth László Mészáros Károlyhoz (1990. augusztus 30.)	175
Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (1990. szeptember 10.)	176
Hegyi Zsuzsa Mészáros Károlyhoz (1990. október 19.)	179
Kis-Csáji Julianna református lelkésznő Mészáros Károlyhoz (1990. október 20.)	180
Az albári földműves-szövetkezet dolgozói a Csallóköz szerkesztőségéhez és Mészáros Károlyhoz (1990. október 22.)	181
B. Zsuzsanna Mészáros Károlyhoz (1990. október 23.)	182
Marták Éva tanítónő Mészáros Károlyhoz (1990. október 26.)	183
Száz sor az évfordulóról (1990)	184
Tóth László Mészáros Károlyhoz (1990. december 17.)	186
Elveszett nemzedékek százada (1991)	190
Bravó, ISZ! (1991)	193
A kisebbségi sajtó gondjai (1992)	196
„Bicskával szúrom le...” (1992)	200
A szöcske filozófiája (1992)	205
A forradalmár magányossága (1992)	207
Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (1992. október 12.)	209
Tóth László Mészáros Károlyhoz (1992. október 17.)	212
Mészáros Károly Tóth Lászlóhoz (1992. december 8.)	213
Miért magánkiadásban jelentette meg új könyvét? (Bereck József interjúja, 1993)	214
Megkérdeztük Mészáros Károly író a magánkiadásról (a Nap interjúja, 1993)	215
NAPLÓRÉSZLET (1993. november 9.-karácsony)	216
Fesztiválújság (1994)	217
Szitási Etel Mészáros Károlyhoz (1994. április ?)	219
Mészáros Károly Sitási Etelhez (1994. április 29.)	219
Varga Erzsébet: A nagy ember halála (1994)	221
Mészáros Károly bizonylata A nagy ember halála eladásáról (1994. november 11.)	222
Megegyezés Mészáros Károly és Vladislav Kmet között A nagy ember halála árusításáról (1995. január 2.)	222

NAPLÓRÉSZLET (1995. január 23.)	223
A Madách-Posonium Könyvkiadó (Varga Erzsébet) Mészáros Károlyhoz (1995. augusztus 11.)	223
Mészáros Károly a Madách-Posonium Könyvkiadóhoz (Varga Erzsébethez) (1995. augusztus vége)	223
NAPLÓRÉSZLET (1996. január 15.–május 26.)	224
Dusza István: Kisvárosi pikareszk (1996)	226
Vörös Péter: „Itt élnek körülötted” (1996)	228
NAPLÓRÉSZLET (1996. június 6.–július 16.)	230
Szemben a halott költővel (1996)	232
Megkérdeztük íróinkat (1996)	233
NAPLÓRÉSZLET (1996. szeptember vége–1997. március 9.)	236
Ardamica Ferenc Mészáros Károlyhoz (1997. március 18.)	240
NAPLÓRÉSZLET (1997. március 27.–szeptember 5.)	240
Tőzsér Árpád: „...az eszmék nem viszik sehová az emberiséget” (Részlet, 1997)	246
A bibliai Elítélt (1997)	247
NAPLÓRÉSZLET (1997. november 24.–december 15.)	249
Tanulmányok Duba Gyuláról (1997)	251
Duba Gyula Mészáros Károlyhoz (1997. december 18.)	252
Tóth László: A szelíd forradalmár (1992; 1997)	253
NAPLÓRÉSZLET (1997. december 24.–1998. október 19.)	255
Köbölkúti Varga József: Mészáros Károly vallomáskötetéről (1998)	275
Álmatlan éjszakák éve (1999)	277
NAPLÓRÉSZLET (2000. február 8.–augusztus)	278
A félelem fortélyai (2000)	279
Tóth László: Fekete lovak (2000)	281
Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában 1945–1999 Mészáros Károly (Részlet, 2001)	286
NAPLÓRÉSZLET (2001. szeptember 27.–2001. december 17.)	289
Bereck József: Adventi jubilánsunk (2001)	292
NAPLÓRÉSZLET (2001. december 18.–2002. január 21.)	293
Fónod tévedése az Irodalmi Szemlében (2002. január ?)	319
Mészáros Károly Fónod Zoltánhoz (2002. január 22.)	320
NAPLÓRÉSZLET (2002. január 22.–2002. február 8.)	321
Hodossy Gyula: Karcsi! (2002)	331

Zirig Árpád: Mészáros Károly író halálára (2002)	333
Vajkai Miklós: Mészáros Károly 1941–2002 (2002)	334
Mészáros Károly írásainak, nyilatkozatainak és levelezésének kronológiája	335
Jegyzetek	343
TÓTH LÁSZLÓ: UTÓSZÓ	349

Mészáros Károly

Hétmérföldes csizma nélkül

Válogatott írások II.

Kiadta a Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2005

P. O. Box 72. Dunajská Streda

Felelős kiadó: Barak László

Felelős szerkesztő: Tóth László

Korrektúra: K. Cséfalvay Eszter, B. Andrejkovics Anna

Oldalszám: 362

Nyomdai előkészítés: NAP Kiadó

Nyomta: Valeur Kft., Dunaszerdahely, 2005

ISBN: 80-89032-58-3

